

Karl Doenitz.

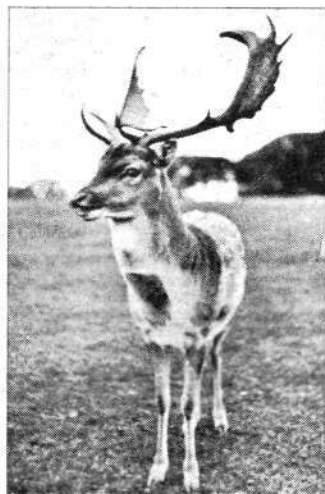

Th. Dossing.

'Daa', *Valdemar* (1616-91), da. herremand (Borreby). Ruineret efter 1660, muligvis ved forsøg på guldmageri. Død i Viborg. **dåb**, den handling, hvorved et menneske optages i et rel. samfund, særlig den kristne kirke. **d**, der er ældre end kristendommen, kan være barne- el. voksende og ske ved neddykning el. overvåning. Den kristne **d** er ledsaget af trosbekendelsen og foregår som regel i kirken, men kan også være hjemme-**d**. **d** er ofte blevet opfattet som salighedsvilkår. **dåbsattest** udstedes efter den af sognepræsten førte kirkebog. **d** skal angive

familienavn, fornavne, fødselsdag- og sted, dåbsdag- og sted, samt forældres navne. For børn uden for ægteskabet anføres efter l. 1. 1938 faderens navn kun, hvis faderskabet er fastslået. For adoptivbørns vedk. kan adoptivforældrenes navn anføres.

dådyr (*Cervus 'dama*), mellemstor hjort, relativt langhalet, hannen med skovformet gevir. Opr. i Middelhavsegene, i middelalderen indført til Danmark. Hovedmassen af hjortene i dyrehaven er **d**. Dåhjort er til 1953 fredet fra l. 3.-31.8. **Daas** [då:]; *Ludvig* (1829-93), no. politiker. Historiker; godsbest., stortingsmand 1859-79, 1886-88. Knyttet til Johan Sverdrup, forsvarsmin. 1884-85. Dagbøger under udgivelse. **Daas**, *Ludvig* (1834-1910), no. historiker. Prof. 1876. Udg. skr. om no. senmiddelalder, Norges helgener, Oslos hist. **dårekiste** (nty.), opr. aflukke hvor sindssyge indesparrede, bruges nu kun spænde. **dåseskildpadde** (*Cinob'steron pennsylvanicum*), nordamer. sumpskildpadde. Bugskjoldets forreste og bageste dele vægelige og kan som låg lukke for åbningerne til hovede, hale og lemmer.

Dåhjort.

E

E, **e**, femte bogstav i det lat. alfabet; har fået sin form og plads i alfabetet efter gr. **E**, **e** (epсилόν: nøgent e). **E**, **e**, *mus*, 3 tone i C-dur. E-dur har 4 ♯, e-mol har 1 ♯. **E**, *meteor*, fork. f. eng. *east*, fr. *est* øst. **E**, *autom.-kendingsm.* f. 1) Sora amt, 2) Spanien (sp. *España*). **e**, *mat.*, betegner grundtallet for de såk. naturlige logaritmer. **e** er et transcendent tal, med tilnærmelse 2,71828. **e-**, ud, bort fra, d. s. s. eks-. **'Ea**, babylonsk guddom, menneskets velgører. Hellig vand fra **E-s** bolig, vanddybet under jorden, ansås f. et virksomt middel til bekæmpelse af de onde kræfter, som truer mennesket. **eagle** [i:gl] (eng: ørn), guldmønt i USA = 10 dollars. **Eakins** [æ:kinz], *Thomas* (1844-1916), amer. maler. Har malet portrætter og genrebilleder, bl. a. *Tænkeren*. **ealdorman** [æ:al] (oldeng: oldermann), i den angelsaksiske tid folkevalgt, senere kongevalgt leder af et shire. **Ealing** [i:aiŋ], vestl. forstad til London. 187 000 indb. (1948). **'EAM**, fork. f. gr. (*H*) *ellenikón Apeleutherótikón Metópon* [elini'kón apelefærti'kón 'mætopon], den gr. frihedsfront, gr. socialistisk parti, dannet 1941 under frihedskampen mod Aksemagterne. Trådte dec. 1944 ud af regeringen. Hævede fra 1945, at regeringen underkuede frihedsbevægelsen med terror, blev borte fra valg og afstemning 1946, fra nov. 1946 i kamp mod regeringen. - **E-s** væbnede styrker kaldtes ELAS. **Earhart** [ærhart], *Amelia* (1898-1937), amer. flyverske, første kvinde over Nordatlanten (1928), soloflyvning over Nordatlanten 1932, forsvandt under forsøg på jordomflyvning 1937. **earl** [æ:l] (angelsaksisk *eorl* mand; ædel; besleglet m. nord. *jarl*), den 3.-formeste klasse af den eng. adel (peerage). Fører titlen Right Honourable. Hustru: countess [k'auntis]. **Earlom** [æ:lóm], *Richard* (ca. 1742-1822), eng. kobberstikker. Sortkunst-blade, bl. a. gengivelse af *Claude Lorrains* »*Liber veritatis*» (1777-1819). **Early English** [æ:li 'ingliŝ] (eng: tidlig engelsk) kalder englænderne deres engstiske stil (fra omkr. 1216-omkr. 1280).

east [i:st] (eng.), øst. **East Anglia** [i:st 'æŋgliə], angelsaksisk kongerige (omfattende Norfolk og Suffolk) indtil 829. **East Barnet** [i:st 'bæ:ni:t], nordl. forstad til London; 40 000 indb. (1948). **Eastbourne** [i:stbæ:n], forment badested ved eng. Kanal, S f. London; 57 000 indb. (1948). **East Cape** [i:st 'kæip], 1) New Zealands Ø-punkt; 2) Ny Guinea Ø-punkt. **East Chicago** [i:st fə'ka:go], sydøstl. industriforstad til Chicago, i Indiana, USA; 55 000 indb. (1940). **East End** [i:st 'ænd], del af London Ø f. City, omfattende havnekvartaler med dokanlæg og udstrakte fattigkvarterer, bl. a. Bethnal Green, Poplar, Stepney og Whitechapel. **Eastern Ghâts** [i:støn 'gâ:ts], ca. 500 m. h. bjerge langs Deccans østrand. Højeste punkt 1660 m. **Eastern States Agency** [i:støn 'stæits 'æidsæns], tidl. agentskab i Indien omfattende 42 ind. fyrstestater ml. Bihâr og Orissa; 173 500 km²; 8 786 000 indb. (1941). **East Ham** [i:st 'häm], østl. forstad til London; omfatter fabriks- og arbejderkvarterer; 121 000 indb. (1948). **Eastleigh** [i:stli:], nordøst, forstad til Southampton, Jernbaneverksted. 31 000 indb. (1948). **East London** [i:st 'hændøn], kapholl. *Oos-Londen*, havneby i Kap-Provinsen, Sydafr. Union; 61 000 indb. (1936). 1946 var der 40 000 hvide. **East Lothian** [i:st 'louðiən], skotsk grevskab S f. Firth of Forth; 692 km²; 50 000 indb. (1947). **Eastman** [i:stmæn], *George* (1854-1932), amer. industrimand. Grl. Kodak (1888), den største amer. fot. fabrikk. **E** interesserede sig for børnetandpleje, store donationer til tandklinikker, f. eks. i London, Rom, Bruxelles, Paris og Stockholm. **Eastman** [i:stmæn], *Max* (f. 1883), amer. forfatter. Marxist, Trotskij-tilhænger. Har skrevet lyrik, polit. og litt. kritik. *Enjoyment of Poetry* (1913). **East Orange** [i:st 'ærinds], vestl. villaforstad til New York, i New Jersey; 69 000 indb. (1940). **East Riding** [i:st 'raidriŋ], del af det eng. grevskab Yorkshire. **East River** [i:st 'ri:vər], sund ml. New Yorks bykerne, Manhattan, og Brooklyn

på Long Island; disse forbindes ved 2 tunneller og 6 broer. **E** er en del af New Yorks havn.

East Saint Louis [i:st sœnt 'luis], østl. industriforstad til St. Louis, beliggende Ø f. Mississippifloden, i staten Illinois; 76 000 indb. (1940).

eau [o] (fr: vand), fr. betegnelse, der benyttes i visse sammensætninger, f. eks. **e de Cologne** [otkø'lonj] (kølnervand), en med alkohol fortyndet parfume, som indeholder små mængder æteriske olier, f. eks. neroli-, bergamot-, citron-, lavendel-, geranium-, rosenolie osv. og evt. frugtæter. Blev først fremstillet af den ital. kemiker Jean-Marie Farina (1686-1766), der i 1709 etablerede sig i Köln; **e de lavande** [od'la'væ:d] (parfume indeholdende lavendelolie), **e de miel** [od'mjæl] (honningvand), alkoholisk opløsning af honning tilsat æteriske olier, **e de quinine** [otki'nin], hårvand, indeholdende kininsalte el. bestående af æteriske olier i fortyndet alkohol, **e dentifrice** [odæti'fris], mundvande med alkohol, desinfektionsstoffer, æteriske olier og farvestoffer, **e de vie** [o'dvi], brandy, et vindestillat, som ikke er i cognac-klassen, **e de Labarraque** [odlaba'rak] og **e de Javel** [od'æ'væl], blege- og desinfektionsvædsker, i reglen indeh. natriumhypoklorit.

eauforte [o'fœrt] (fr: stærkt vand), mods. køldnål det ætsemiddel, hvormed de fortybede streger ættes i en trykplade.

e. b., off. forkortelse f. *efter bemyndigelse*; jfr. ad mandatum.

ebbe, lavvande, period. ændring i havets niveau, *tidevand*.

Ebbe, da. og sv. personnavn, delvis lånt (oldhøjty. *Ebbo* af *Eber* vildsvin), men tillige opfattet som kortnavn til *Æsbjørn*.

Ebbe, *Axel* (1868-1941), sv. billedhugger; *Solrosen* (1893, Kungsparken, Malmö); i Trelleborg et særligt **E** Museum.

Ebberup, da. stationsby (Assens-Tommerrup), V-Fyn; 541 indb. (1945).

'Ebbørsd Bank, farce af Axel Breidahl og Axel Frische, l. gang på Nørrebro T. 1923 med Frederik Jensen i hovedrollen. Titlen er gået over i sproget som betegn. for ansvarslos pengeanbringelse.

Ebberødgård ved Birkerød, afd. (grl. 1892) af Østifternes Åndssvageanstalt, for ca. 1100 åndssvage af begge køn og alle aldre.

Ebbinghaus, Hermann (1850–1909), ty. psykolog. Mest kendt for sine grundlæggende undersøgelser over hukommelsen.

Ebbw Vale [ˈæbuː ˈvæil] (wal. [ˈebu ˈve:il]), by i S-Wales N f. Cardiff; 29 000 indb. (1948). Kulgruber, stål- og jernværker.

Ebed Jesu (Jesu tjener) (d. 1318), son af Baruk (på syrisk: Abdicho b. Berikha), syrisk forfatter og nestoriansk metropol af Nisibis og Armenien.

Ebeltoft, tidl. stavemåde for Æbeltoft.

Eben Emmael [eˈbæn eˈmal], belg. fort ved Albert-kanalen, spærrede rummet ml. denne kanal og Liège. Taget af tyskerne 11. 5. 1940.

Eben'ezer [-s-] (hebr. hjælpstenen), navn på en sten, som Samuel oprejste til minde om en sejr over filistrene.

ebē'nister (fr. *ébéniste*, egl.: som arbejder i ibenholt), fr. kvallitetsnedkere i 18. årh.

Eberhard-effekt [-hart], fot. fremkaldelsesfænomen, der viser sig ved gensidig indvirkning af nærliggende svævnin-ger på en fot. plade. Opdaget af den ty. astron. Gustav E. (1867–1948).

Ebers, Georg (1837–98), ty. ægyptolog; kendt som forf. af kulturhist. romaner med emne fra det gl. Ægypten og Luther-tidens Tyskl. Udgav en ægypt. papyrustekst om lægevidenskab.

Eberstein [-stain], nordty. grevskab. Grev Albrecht af E gik i Erik Glippings tjeneste og hans son Ludvig blev da. marsk under Erik Menved og Valdemar 3.

Eberswalde [-ˈvaldɔ], ty. by ved Finow-kanalen, Brandenburg; 41 000 indb. (1939); bet. metal- og jernindustri m. v.

Ebert, Friedrich (1871–1925), ty. soc. dem. Moderat fagforeningsleder, opr. sadelam-gensvend; bl. partilederne efter Babels død. Skarpt mod den revolutionære fløj, overtog regeringsledelsen 9. 11. 1918, ty. rigspræsident 1919–25.

Ebert, Max (1879–1929), ty. arkæolog. Red. af det største forhist. leksikon: *Reallexikon der Vorgeschichte* (1924–32).

Ebjatar, efterkommer af Eli, præst hos David, forvist af Salomo, fordi han havde støttet Adonija.

Ebo'nitter (hebr. *ebjōnim* de fattige), jøde-kristen sekt i oldtiden.

Ebjonitterevangeliet, jødekristeligt, kætersk ev., som nu kun kendes i små brudstykker.

Ebners sats, en sats, der anv. til elektr. minapatroner, består af 1 del klorsurt kali og 1 del svovlantimon.

Ebo af Reims (ca. 785–ca. 850), fr. stats-mand og kirkepolitiker, begyndte 822 en mission i Danmark; siden, som pavelig legat for Norden, Ansgars nærmeste foresatte.

E-boats ['iː-bouts] (E fork. f. eng. enemy, fjende), eng. betegn. for de i Kanalen under 2. Verdenskrig opererende ty. hurtigbåde.

ebonit (eng. *ebony* ibenholt, efter den (opr.) sorte farve) (ty. *Hartgummi*, eng. *vulcanite*) er et kautsjuk (gummi)-form-stof, fremstillet ved vulkanisering af kautsjuk med 28–50% svovlindhold. E er hårdt, men relativt stærkt og sejgt ved alm. temp., men bliver blødt og bøjeligt ved temp. over 90–100° C. E er alm. mørkebrunt til sort, men kan med moderne vulkaniseringsmidler fremstilles i de fleste farver. Det er isolerende for varme og elektricitet og modstandsdygtigt overfor de fleste opløsningsmidler og kem. angreb og anv. til isolerende dele i elektro-tekniken, til rør, haner etc. i den kem. industri.

ebrietas (lat.), beruselse (alkoholrusen).

Ebro [ˈæbro], 928 km l. flod i Spanien; udspringer i De Cantabriske Bjerge, gennemstrømmer Den Aragoniske Slette og udmunder i Middelhavet med et delta.

ebullio'sko'p (lat. *ebullire* koge op + *-skop*), kogepunktsbestemmelsesapparat.

ebulliosko'pi', molekylvægtsbestemmelsesmetode, ved hvilken man benytter sig af den kendte molare kogepunktsfor-højelse for visse vædsker, idet man bestemmer kp. efter opløsning deri af en af-vejet mængde af stoffet med den ukendte molekylvægt.

eburnation (lat. *ebur* elfenben), vækstpro-cess, hvorved dannes særligt hårdt og massivt benvæv.

ECA, fork. for (eng.) Economic Coopera-tion Administration, opr. ved lov af 3. 4. 1948 i Washington som organ for tilrette-læggelsen af marshallhjælpen til Eur. og økon. hjælp til Kina o. a. lande uden for Eur. Øverste leder amer. Paul Hoffman.

Eça de Queiroz [ˈæsɐ dɐ kɐiˈruʃ], *José Maria* (1845–1900), portug. romanfor-fatter, naturalismens hovedrepr. i Portu-gal. Stoffet er hans egen tid, tonen hu-moristisk og ironisk.

écaille [eˈka:j] (fr.), skal, skæl, benyttet til dekoration f. eks. i møbelkunsten (Bouille-møbler); e-maleri, efterligning af muslingeskal el. fiskeskæl især på por-celæn.

écarté [ekarˈte] (fr. af *écarter* fjerne), 2-mands kortspil. Spilles m. whistkort, dog uden kortene fra 2–6. Kortene rangerer som i whist, dog ligger esset ml. knægt og ti.

ecce 'homo [ˈæka] (lat.: se hvilket men-ske), i vulgataen Pilatus' ord til jøderne ved fremvisning af den tornekro-nede og hudflettede Kristus, Johs. Ev. 19.5; anv. ofte som betegn. for kunst-nerisk fremstilling af denne situation.

Eccles [ˈækiz], vestl. forstad til Manches-ter, NV-Engl.; 44 000 indb. (1948). Bomuldsindustri.

ec'clesia (gr.-lat., egl.: det ud kaldte; folke-forsamling), menigheden, opfattet som et særligt folk; (den kristne) kirke. Ordet er en overførelse af hebr. qahal = jøde-folket som menighed. e 'militans, den kæmpende kirke. e 'triumphans, den triumferende (sejrrige) kirke.

ECE, fork. f. Economic Commission for Europe (eng: den økon. Europa-kommis-sion), nedsat 1947 under FN's økon. og soc. råd. E, hvis hovedsæde er i Genève, skal bl. a. behandle problemer vedr. de eur. landes genopbygning og udvikling; generalsekretær Gunnar Myrdal.

échappement [eʃapˈman] (fr. *échapper* und-slippe), gangmekanisme i ure, som tjener til skiftevis at stande og frigøre hjulvær-ker.

echap'pe're [eʃaˈpe] (fr. *échapper*, egl.: fri-gøre sig for kappen og efterlade den ml. forfølgerens hænder), undvige, flygte.

echauff'fe're [eʃoˈfe] (fr.), gøre varm og træt; echauff'fe'ret, varm, opfedt; ophidset.

Echegaray [ætʃeɣaˈrai], *José* (1833–1916), sp. dramatiker, også politiker og matema-tiker, hvilket sidste også præger hans skuespil. Litt. nobelpris 1904.

echelon [eʃəˈlɔn] (fr. *échelon* trin), hold, del af større styrke.

Eche'verria [-ke-], slægt af tykbladfam. Urter el. halvbuske med rosetstillede, tykke blade. Amer. Mange arter dyrkes i stue og væksthus.

Echeverría [ætʃeβeˈrriaː], *Esteban* (1809–51), argentinsk digter; romantisk præ-gtet lyrik. Indførte romantikken i Argenti-na.

echino- [eki-] (gr. *echinos* pindsvin), pind-svine-.

Echino'cactus [eki-] (*echino-* + *kaktus*), slægt af kaktusfam. Kaldes også pind-svinekaktus p. gr. af arternes runde, sjældnere lidt aflange form, og stærke besætning af torne. Blomster topstillede, regelm., tragtformede. Amer. Talrige arter er yndede prydeplanter.

Echinocereus [ekinoˈseːre-us] (*echino-* + lat. *cera* voks (nogle arter ligner et vokslys)), slægt af kaktusfam. af cylindrisk el. kantet (sjældent kugleformet) form. N- og S-Amer. Mange arter dyrkes.

Echinoc'onus [eki-] (*echino-* + gr. *kónos* kegle), slægt af irregu-lære søpindsvin, hvis mund ligger centralt på undersiden. Hyp-pig i kridttiden.

Echino'corys [eki-] (*echinos-* + gr. *kórys* hjelm), slægt af irregu-lære ovale søpindsvin fra kridt-tiden. Fl. arter i Danms. kridt.

echino'der'mer [-k-] (*echino-* + gr. *derma* hud), d. s. s. pighude.

echino'kok [eki-] (*echino-* + *coc-cus*), den store, mangelvovede tinte af hundebøndelormen *Taenia echinococcus*, findes i lever, Echi-lunger, hjerne osv. hos menne-nokok.

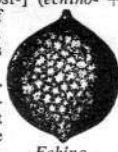
sker, kvæg og får, hvor den kan frem-kalde alvorlig sygdom. Sjældn i Danm. Tidl. udbredt i Isl. (Ill. viser udvirket e, 5 mm l.).

Echin'nopsis [eki-] (*echino-* + gr. *opsis* udsende), slægt af kaktusfam. Kugle-el. cylindrformede planter med sidestillede, tragtformede blomster. S-Amer. Fl. arter dyrkes alm.

Echinosp'hærites [ekinosf-] (*echino-* + gr. *sphaera* kugle), slægt af kugleformede cystoideer. hyppig i N- og MI-Eur-s. Ordovicium.

echinus [eˈki-] (gr.-lat. sø-pindsvin), det skålformede hovedet ml. søjleskaf og abacus i det doriske kapitel. (Ill. se dorisk stil).

échiquier, en [ân eʃiˈkje] (fr.: skakbræt), ml., skak-spredd fremrykning el. opstilling, for at mindske tab og give friere skud.

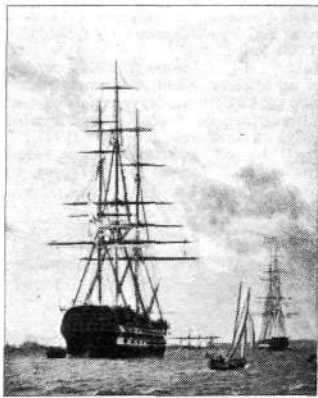

Echinosphaerites.

Echi-

(kunstkad.). 1816 rejste E hjem og var fra 1818 prof. v. akad., hvor Købke, Constantin Hansen, Marstrand og Lundbye er bl. hans mest kendte elever. E-s

C. W. Eckersberg: Et Russisk Linjeskib (Assow) og en Fregat til Ankers på Helsingørs Red. 1828. (Kunstmus.).

produktion omfatter en række ypperlige portrætter, bl. a. *Det Nathansonske Familiebill.* (1820, kunstmus.), da., parisiske og rom. prospekter samt marinebill. af en sjælden malerisk klarhed og fl. hist., bibelske og mytol. kompositioner gnm.gående af mindre interesse. E-s kunst har haft stor betyd. for udvik. som modvægt mod tidens romantiske og ty. strømninger.

Eckersberg [-bærg], Johan Fredrik (1822-70), no. maler; tilh. Düsseldorfskolen; drev i en årrække malerskole i Oslo; bl. a. malet motiver fra de no. højfjelde.

Eckersbergs Medaille, medaille stiftet 1883 af Det Kgl. Akad. i anledn. af C. W. Eckersbergs 100-årsdag; tildeles arkitekt, maler el. billedhugger for et bestemt arbejde. Betegnedes 1883-1921 også *Års-medaljen* og kunne opnås to gange af samme person (bronze, sølv); begge med. gav sæde i akad.s plenarforsaml. Efter sidstnævntes ophævelse (1921) uddedes medaljen kun een gang (bronze), under betegn. E.

Eckerö ['ækørø:], finsk ø, Åland; 106 km²; 1500 indb.

Ecklesia/stikdepartementet (af *ecclesia*), sv. ministerium f. kirke- og undervisningsvæsen, ledet af Ecklesiastikminister.

éclat ['ekla] (fr. *éclat* knald), opsigt; effekt; med e. overlegent, flot, med glans.

Écluse ['ekly:z], fr. pas og fort (anlagt af Vauban) i Rhône-dalen nær fr.-schw. grænse.

École des beaux-arts ['ekol de bo'za:r] (fr. skolen for de skønne kunster), Frankr.s kunstkad., grl. 1648.

École normale supérieure ['ekol nor'mal sype'rjör:] (fr. højere mønsterskole), fr. lærerhøjskole for mænd, grl. 1808 af Napoleon i Paris; afd. for kvinder i Sévres grl. 1881. Gratis undervisning. E udd. lærere til Frankr.s højere skoler.

École polytechnique ['ekol politæ'nik] (fr. polyteknisk skole), mil. og civil ingeniørskole i Paris, grl. 1794.

economiser ['ikånomaizø] (eng. af *economize* økonomisere), fødevandsforvarmer til dampkedler, der udnytter spildevarmen i røggassen.

Economist, The ['di ikånømist], eng. økon. ugeblad, grl. 1843.

E'c'onomo, Constantin von (1876-1931), østr. neurolog, beskrev som den første den epidemiske hjernebetændelse, som han kaldte encephalitis lethargica.

écossais [ekò'sæ] (fr. skotsk), de såk. skotske grader i frimureriet.

écossaise [ekò'sæ:z] (fr. *écossais* skotsk), skotsk dans i tredelt takt af værdig karakter.

écrazes ['infåme] [ekra'ze læ'fa:m] (fr. knus ned elendige), udtryk brugt af

Voltaire, snart sigtende til kirken, snart til overtroen.

écru ['ekry] (fr. af *crû* rå), råsilke, der ikke er befriet for silkelim (sericin); 2) farvetegnen. (hvidt med gulligt skær).

Ecuado'r [-kva-] (sp. [ækwa'ðor]), off. *República del E*, republik på Sydamer.s V-kyst under ækvator (deraf navnet), begrænset af Colombia, Perú og Stillehavet; 256 000 km² (efter grænseændringen 1942); 3 400 000 indb. (1947). Hovedstad: Quito; havneby: Guayaquil. Til E hører Galápagos-øerne. Bag de lave kystbjerge, der mod S afbrydes af Guayaquil-bugten, findes en frugtbar veldyrket længdedal gennemstrømmet af Rio Daule og Rio Guayas. Så følger Cordilleren, der dannet to parallelle kæder med et mellemliggende bassin, der af tværrygge deles i et antal bækkener. E-s Cordillere er det mest vulkanske afsnit af Andes; i Vestcordilleren findes bl. a. Iliniza (5305 m) og Chimborazo (6310 m) og i Østcord. Antisana (5756 m) og Cotopaxi (5943 m; jordens højeste virksomte vulkan). Det berømteste højfjeldsbækken er det tætbeholdte, veldyrkede Quito-bassin i 2100-2900 m højde. Ø for Cordilleren følger Amazon-sletten, hvoraf dog kun lidt tilhører E. **Klima**. E ligger i det tropiske klimabelte. Mod SV fremkalder den kolde peruanske strøm kølighed og tørke. I Guayaquil er julis middel 25,5° og jan. 28,5°. Snegrænsen er ved ca. 5 km. Højsletterne har ret barsk klima: Quito: (2850 m) nov. 12,4°; 112 cm nedbør. Af *befolk.* er 30 % indianere, 40 % mestitser og 28 % hvide. Sproget er spansk, religionen katolsk. **Mønt**: 1 sucre = 100 centavos. **Mål og vægt**: metersystemet og gl. sp. enheder. Landbruget er det vigtigste erhverv. I kystaldalen N. f. Guayaquil dyrkes majs, ris, sukkerrør, bananer, kakao og kaffe. Prod. af kakao (30 700 t, 1946), kaffe (35 000 t, 1945) og bananer (1,3 mill. klaser 1946) eksporteres især til USA. I hølandet frembringes intet til eksport. I 1939 fandtes ca. 2,5 mill. stk. hornkvæg, 3,2 mill. svin og 1,2 mill. heste. I modsætning til de andre Andesstater er minedriften ringe: 1943 var produktionen: guld 3,5 t, sølv 11 t, kobbermalm 5200 t og olie 305 000 t. - **Forfatn.** Republikken E-s præsident vælges efter forfatn. af 1945 v. dir. folkevalg; lovgivende magt hos et deputeretkammer, valgt af mænd og kvinder over 18 år, der kan læse, hvortil reg. følger repræsentanter for erhvervsliv og kultur m. m. Der er fastslået undervisningspligt og gratis skoler, men oplysn. står ikke højt. **Hist.** E var sp. til 1820, da landet rejste sig under Frihedskrigen; først tilsluttet Colombia, fra 1830 uafh. republik. 1941 overdrog E støttepunkter på Galapagos-øerne til USA, erklærede febr. 1945 Tysk. og Japan krig. E-s indre forhold har i det hele været yderst urolige. (Kort se Sydamerika).

ed. (lat.), fork. f. *edit* har udgivet. **ed.**, højtidelig erklæring, løfte, oftest idet Gud kaldes til vidne, 1) i retten om at en part el. et vidne vil sige sandheden (parts-e, vidne-e); 2) ved tiltrædelse af embede el. hverv om at ville opfylde de dermed forbundne pligter. e spillede tidl. bet. rolle til sikring af indgåede forpligtelser og som bevismiddel. I middelalderlig ret var det alm. bevismiddel parts-e med mededsmænd. I moderne ret anv. parts-e, i Danm. også vidne-e, kun sjældn.

ed'af'sk (gr. *edafos* jordbund), plantegeogr. udtryk, der betegner den indfyldelse, som jordbunden har på plantedækkets sammensætning.

Edam ['edam], holl. by NØ f. Amsterd. Kendt for osteprod.; 11 000 indb. (1946).

Edam-ost (navn efter byen Edam), nordholl. ost, fremstilles dels af sødmælk, dels af blandingsmælk og lagres 2-3 måneder. E bringes i handelen i kugler à 2-3 kg. E efterlaves i mange osteproducerende lande.

Edda ['æda], oldisl. navn (af uvis opr.)

på to hovedværker i gl. isl. litt. 1) Snorri Sturlusons E, ofte kaldet *den yngre E*, en lærebog for vorrende skjalde, omfattende nord. mytol., isl. stil- og verslære. 2) En saml. digte om nord. guder og germ. helte, ofte kaldet *den ældre E*, overleveret i isl. håndskr. fra 13. årh. (hovedhåndskr. Codex Regius fra 1250-1300); ved en lærd misforståelse i 17. årh. betragtet som grundlag for 1 (deraf navnet) og tilskrevet Sæmund den Frode. E er forfattet i No. og (formentlig især) på Isl. ca. 800-ca. 1100. Da forf. er anonyme og overleveringen mangelfuld, er tids- og stedfæstning for de enkelte digte vanskelig el. umulig. Gudedigtene omfatter foruden mytol. læredigte (*Vafþrúðnismál*, *Grimnisnáll*), ordstridsdigte (*Hárbarðsljóð*, *Lokasenna*) og gnomisk digtn. (*Hávamál*) bl. a. *Völuspá*, *Gróttasöngur*, *Þrymskvíða*. Heltedigtene falder i tre hovedgrupper: *Völundarkviða*, *Helgedigte* og *Sigurdidigte*. Hovedværsmålene er fornyv'islag og ljóðháttar.

Edda, no. tidsskr. for lit.forskning, udg. siden 1914. Medarbejdere fra alle de nord. lande.

edderkopper (*A'raneae*), spindlere, hvis legeme er delt i en forkrop og en uledet bagkrop, forbundet med en tynd stilk. 1. par mundlemmer (chelicæerner) er giftkroge, 2. par (kæberne) tjener hos hannerne også som parringsredskab. På *forkroppen* 4 par gangben, på *bagkroppen* spindevorter. På forkroppens forrand et antal punktojne. Ånder ved lunger og luftroer, spinder fangnet, æggespind, gange osv. Ingen forvandling. I Danm. op mod 300 arter.

edderkop-urt (*An'thericum*), slægt af liljefam. Hvide blomster i klase el. top. 100 arter, især Afr., i Danm. 2.

'Eddica mi'nora (nylat.: *mindre digte af eddtype*), moderne betegn. for oldn. digte, der i stil og emne står Eddadigtene nær, men har et efterklassisk præg. De er især overleveret i fornaldersaager, motiverne er oftest fra nord. helteliv. Især kendt er *Hlödskviða* (om kampen ml. hunner og goter), *Heiðreksgæðerne* og *Darraðarljóð* (Spydsangen).

eddi (lat. *acetum* af *acere* værs sur), en i husholdningen anv. ca. 4 % vandig opløsning af eddikesyre. Fremstilles dels ved fortynding af ren eddikesyre, dels ved gæring af ætylalkoholholdige væsker. Den ved sidstnævnte metode vundne e. f. eks. vine, indeholder forsk. buket- og aromastoffer, der giver e dens aroma.

eddikesyre, CH_3COOH , farveløs, flygtig vædske med sur, stikkende lugt, kp. 117,8°, smp. 16,7°, vf. 1,05. e er en svag org. syre. Forekommer i ringe mængde i naturen i såvel fri som bunden tilstand.

Fremstilles ved tørdestillation af træ el. ved oksydation af ætylalkohol el. acetaldehyd. Fås også ved gæring af ætylalkohol med eddikesyrebakterier. Såvel e som dens salte, acetaer, har udstrakt anv., tekn. bl. a. til kunstsilkefabrikation og i tøjrykkerierne. Anv. desuden til fremstilling af eddike. Estere af e har anv. som essenser og opløsningsmidler.

eddikesyreanhydrid, $CH_3CO-O-COCH_3$, farveløs vædske, kp. 139,5°. Anv. i laboratoriet og teknikken til acetyleringer. Især anv. til acetylering af cellulose til fot. films og til kunstsilke.

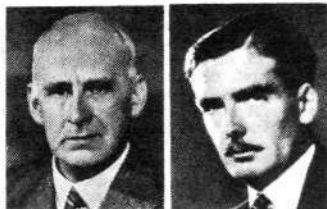
eddikesyrebakterier, stavbakterier, som ved en iltningsproces omdanner ætylalkohol til eddikesyre.

eddiæter, d. s. s. ætylacetat.

eddiæle (*Angu'illula a'ceti*), lille (2 mm) rundorm, lever i gl. eddike.

Eddington ['ædington], *Sir Arthur Stanley* (1882-1944), eng. astronom, har givet vigtige bidrag til teorien for stjernernes bevægelser og til relativitetsteoriens samtidige udførelse og arbejder på den teoretiske astrofysiks område, særlig vedr. stjernernes indre. Også stort populærvidensk. forf.skab. (Portr. sp. 1060).

Eddy ['ædi], *Mary Baker* (1821-1910), (amer.) stifterinde og organisator af Christian Science og forf. af dens hovedskrift *Science and Health with Key to the Scriptures* (1875; da. Videnskab og Helbred med Nøgle til Skriften).

A. S. Eddington. Anthony Eden.

Eddy ['ædi], Nelson (f. 1901), amer. filmsanger (baryton). Filmdebut 1934, en af filmens populære sangerhelte, særlig i samspil med Jeanette Mac Donald: »Rose Marie» (1936), »Det Var i Maj» (1937), »Balalaika» (1940) o. fl.

Eddystone ['ædiston], fyrtårn i Den Eng. Kanal 25 km fra Plymouth. Det 1. fyrtårn opførtes 1695-1700, det nuv. 1878-82.

Edel (d. 1115), da. dronning, datter af grev Robert af Flandern; g. m. Knud den Hellige og fra 1092 med hertug Roger af Apulien.

Edelfelt ['e:dal-], Albert (1854-1905), fl. maler; påvirket af fr. realisme (Bastien-Lepage) og belg. hist. maleri; genrebill.

Albert Edelfelt: På Havet. 1883.

Sorg (1894), skærgårdsbill. og portræter, bl. a. af Viktor Rydberg og L. Pasteur; dekorationer i Helsinkis univ. (1904); ill. til »Fänrik Ståhl» (1898-1900).

Edelgave, hovedgård V f. Kbh. Grl. ca. 1663 for Edel Ulfeldt. Tilhørte 1920-43 Th. Madsen-Mygdal. Bygn. fra 1782 (arkitekt Kirkerup), fredet i kl. B.

Edelincx, Gérard (1640-1707), flamsk-fr. kobberstikker; virksom i Paris som Ludvig 14.s hof-portræstikker; stik efter gl. og samt. malere.

'edelweiss [-vai's] (ty. *edel* ædel + *weiss* hvid), *Leontopodium*, slægt af kurv-

blomstfam., filthårede urter med små, i spidsen af stængelen tæt stillede kurve. På bjerge i Eur., Asien og S-Amer. L. alpinum i Alperne er mest kendt.

'E'den, navnet på det land, hvori Paradisets Have lå. Hebræerne opfattede navnet i betydningen »fligihed», men ordet er efter nogle assyriske låneord, der betyder »slætte», i så fald vel egnen Ø f. Palæ-

stina. Hertil passer den geogr. beskrivelse 1. Mos. 2, 10-14 mindre godt, da den nærmest viser hen til Eufrats og Tigris' øvre løb.

Eden ['i:dn], Robert Anthony (f. 1897), eng. politiker. Deltog i 1. Verdenskrig. 1923 i Underhuset (kons.); 1926-29 privatsekr. f. udenrigsmin. Austen Chamberlain; 1931-33 understatssekr. i udenrigsmin., 1934-35 Lord Privy Seal. Repr. f. Engl. i folkeforb., juni 1935 min. u. p. f. disse anliggender. Krævede folkeforb.s indgriben overfor Ital. i den abessinske krig 1935, blev efter sammenbruddet af Hoare-Laval-planen (deling af Abessinien) udenrigsmin. dec. 1935, men nåede hverken at hindre Hitlers besættelse af Rhinlandet 1936 el. Mussolinis sejr i Abessinien s. å. Afgik febr. 1938 som modstander af Chamberlains tilnærmelse til Ital. og Tyskl. 3. 9. 1939 min. f. Dominions, maj-dec. 1940 krigsmin., arbejdede f. den eng. hær i Ægypt. Dec. 1940 udenrigsmin. (efter Halifax), nov. 1942 tillige Underhusets leder (efter Stafford Cripps). Besøgte Moskva 1941, undertegnede 1942 20-årig eng.-sovj. alliancetraktat. Ledede eng. delegation ved FNs åbn. i San Francisco apr. 1945. Afgik juli 1945. Forf. til *Places in the Sun* (1939), *Foreign Affairs* (1939). (Portræt).

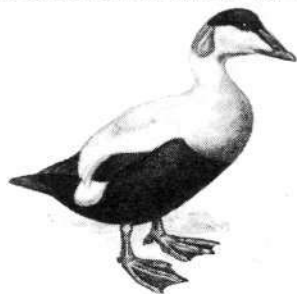
Edén ['e:de:n], Nils (1871-1945), sv. politiker. Prof. i hist., 1909-24 lib. medl. af 2. Kammer, partileder fra 1915. Krævede tilnærmelse til De Allierede, 1917-20 chef for lib.-soc. dem. min., opnåede forståelse m. Engl.; mæglende politik i striden om finske krig 1918; indledede demokr. forfatningsreform 1919. 1920-38 landshövding i Sthlms. län. Vendte sig 1923 mod Ekman's spiritusforbudspolitik. Skr. om sv. admin. i 16.-17. årh. og sv.-no. unionsproblem.

-e'der (gr. *hédra* sæde; plads), substantivendelse: med et vist antal flader.

Eder ['e:der], 135 km l. biflod til Fulda, Tyskl. - V f. Kassel opførtes 1909-15 den 48 m h., 400 m l. E-dæmning, der opdæmmede et vandreservoir på 12 km² (202 mill. m³). I forb. m. dæmningen fandtes et kraftværk på 18 000 HK. Ved eng. luftangr. 17. 5. 1943 sprængtes E-dæmningen med store oversvømmelser som følge.

ederdun ['æd'-], dun af ederfuglen, som denne plukker af sit bryst og anbringer uden om reden i en vold. Når den forlader reden, spredter den dunene over æggene. e indsamles (bl. a. på Færøerne, Island) og anv. til dynefyld.

ederfugl (*Soma'teria mol'issima*), dykand, stor, plump, hannen sort-hvid, gul og grøn, hunnen brunlig. Vidt ud-

bredt ved den nordl. halvkugles kyster. Ungler ofte i kolonier, reden udføres med dun, enkelte kolonier i Danm. Stand-el. strejffugl. Endv. alm. vintergæst i Danm.

EDES (fork. f. gr. (*Hellenikós Démokratikós Ethnikós Stratós* [ælini'kos ðimokra'ti'kos æpni'kos stra'tos], den gr. demokratisk-nationale hær), gr. antikommunist. modstandsorganisation under den ty. okkupation af Grækenl. under 2. Verdenskrig. Under borgerkrigen indgik E-s styrker i regeringshæren.

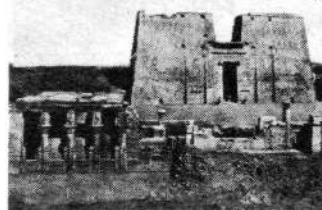
Edessa ['ædæsa], nu: *Ur'fa*, siden 2. årh. f. Kr. hovedstad for det østsyriske fyrstedømme, siden 64 f. Kr. under rom-, armenisk og partisk herredømme. Kristnet omkr. 200 e. Kr.; blev det vigtigste kirke-

og kulturelle centrum for den syr. kristendom. Dennes modsætn. til den gr. kirke førte i 5. årh.s slutn. til brud med fælleskirken; under muham. gik kristendommen til grunde i E.

Edessa ['ædæsa], gr. folkesprog: *Vodená* [voðæ'na], by i Makedonien V f. Saloniki; 13 000 indb. (1938).

Edfelt ['e:d-], Johanness (f. 1904), sv. digter og kritiker. Akad. uddannelse; har i knap og klar form udtrykt en tilkæmpet kulturoptimisme i digtsaml. *Högmässa* (1934) og kantaten *Järndåder* (1937).

Edfu ['e:d-], off. *Idfu*, af grækerne kaldet *Apollónopolis Megalé* (lat. *Magna*), by

Horus-templet i Edfu.

i Øvre-Ægypt. med det bedst bevarede ægypt. tempel, opført af ptolemæerne f. solguden Horus.

'Edgar (eng. ['ædɡə]), angelsaksisk konge 959-75, berømt lovgiver.

'Edgar 'Æd'ing (d. ca. 1130), sønnesøn af Edmund Jernside, Londons modkonge mod Vilhelm Erobreren 1066.

'E'dib, *Hali'de* (f. 1883), tyrk. forfatter inde. Førende indenfor den nationalistiske reformbevægelse. Hovedværk: *İldskjorten* (1923; sv. overs. 1928).

'edictum Theo'dorici (lat: Theodoriks edikt), af østgoterkongen Theodorik den St. ca. 500 e. Kr. udstedt lov for hans rige. Hviler på rom. ret.

'edictus Langobardorum (lat: langobardernes edikt) el. *edictus Rothari*, den af langobarderkongen R. 643 udstedte lov, væsentl. indeh. germansk ret.

'edikt (lat. *edictum* at *edicere* udsige, bekendtgøre), bekendtgørelse af en retsplejereglerne for det påg. år, fra kejser Hadrian blev prætorens e redigeret i fast form: *ed'ictum per'petuum* (evigt e).

Edinburgh ['ædinb(ə)rə], Skotl.s hovedstad og næststørste by, 3 km S f. Firth of Forth; 487 000 indb. (1947). E er smukt beligg. på stærkt kuperet terræn med stejle klippetærter i og omkr. byen. Skotl.s kulturelle centrum med univ.

Edinburgh Castle.

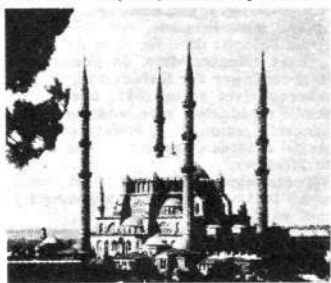
(grl. 1583) og store biblioteker. Mange hist. mindesmærker. E Castle [-ka:sl] på en klippe midt i byen; mod SØ Holyrood Palace ['håli:ru:d 'pælis], de tidl. skotske kongers residens. Hovedgade: Princes Street. E har fl. industrivirksomheder (papir, trykkerier, glas, læder, øl). Forlagsvirksomhed. Havnebyen Leith er indlemmet i E.

Edinburgh-Missionskonferencen afholdtes 1910, ledet af John Mott og besøgt af 1100 delegerede fra alle protestant. missioner. E fik afgørende bet. for al moderne mission, bl. a. ved at kræve respekt for de indfødtes rel. særræg. Også i den økumeniske bevægelse dannede E epoke.

Edinburgh Review ['ædinb(ə)rə ri'vju:] (eng. *review* tidsskr.), kvartalskr. for politik og litt., grl. 1802 i Edinburgh af

Jeffrey, Sydney Smith o. fl. E udkom indtil 1929. Bet. liberalt partiorgan.

Edirne [-'næ] el. (gr.) *Adria'no'pel*, by i Tyrkiets eur. del ved grænsen til Grækenl.; 29 000 indb. (1945). Station på Orient-

Edirne. Selim 2.s moské.

banen; handelsby. – Grl. 117 e. Kr. af kejser Hadrian. 1361 erobret af tyrk. som deres første eur. støttepunkt. 1366–1453 hovedstad i Osmaneriget.

Edison [æ'dəsn], *Thomas Alva* (1847–1931), amer. opfin- der. Hans talr. opfindelser vdrørte telegrafi (dupleks- telegrafi), telefoni (kulkornmikrofo- nen) og lydengivel- se (fonografen). E gjorde den elektr. glødelampe praktisk anvendelig.

Edison-fatning, lampeholder t. elektrisk glødelampe, konstr. af Th. Edison. Fatningen og lampens sokkel er forsynet med gevind af særlig form (Edison-gevind), hvormed lampen skrues på plads. Lampens strømtålforsel sker gnm. gevindet og en bundskruer i fatningens bund.

Edith (oldeng. *Eadgyth*), 1) (d. 946), datter af Edvard 1. af Engl., 929 g. m. Otto 1. af Tyskl.; – 2) (d. 1075), datter af Godwin Jarl, g. m. Edvard 3. Bekenderen.

edition (lat.), udgave, oplag.

éditions de minuit [edi'sjō də mi'nɔ̃j] (fr: midnatsudgaver), fr. forlag, der grl. hemmeligt under besættelsen (af Pierre de Lescure og Vercors) og som illegalt udgav værker af modstandsbevægelsens digtere.

Edlén [-'le:n], *Bengt* (f. 1906), sv. fysiker. 1944 prof. i Lund. Har undersøgt spektre af højt ioniserede atomer, der har mistet indtil 15 elektroner, og derved opklaret de længe gådefulde spektrallinier i solens korona som hidrørende fra højt ionise- rede jern- og nikkelatomer.

Edmondson [æ'dmɔnd(ə)n], *Thomas* (1792–1851), eng. jernbanemand. Opfandt de såk. e-ske billetter: små papstykker med forsk. grundfarver, svarende til de forsk. vognklasser. E-s billetsystem bruges stadig over hele verden.

Edmonton [æ'dmɔntən], nordl. forstad til London; 106 000 indb. (1948).

Edmonton [æ'dmɔntən], hovedstad i Alberta, Canada; 113 000 indb. (1946). Hvedehandel, mølleri, i omegnen kulminer, i Turner Valley nær E pumpes 88 % af Canadas olie.

'Edmund (d. 870), konge af East Anglia, dræbt af vikingerne. Skytshelgen for de eng. konger.

Edmund, *Edmund Jensen* (f. 1861), da. øjenlæge. Overlæge v. St. Josephs Hosp.s oftalm. afd. 1901–39.

Edmund Jernside (d. 1016), søn af Ethelred, angelsaksisk konge 1016, kæmpede med Knud d. Store ved Assandūn 1016.

edo'mitter, folk, som opr. boede Ø f. sænkningen fra Det Døde Hav til Akaba- bugten, i det gl. land Edom, senere også V herfor i den landsdel, der kaldtes Idumæa. Israels søn på e fremgår af fortællingerne i 1. Mos., der lader Esau,

e-s stamfader, og Jakob være tvillinger, der kives allerede i moders liv, og som voksen franærer Jakob Esau førstefødselsretten og må flygte for sit liv. De hist. kendsgerninger går ud på, at David undertvang e. De posede dog på oprør, når de så deres snit til det, og løsev sig helt i 734 f. Kr. under den syr.-efraimitiske krig. Israels had til dem kommer til orde i Sl. 137 o. fl. a. st. Herodes d. St. var en edomitisk halvøde.

Edqvist [e:'dkv-], *Dagmar* (f. 1903), sv. forfatterinde. Debut. med romanen *Kamrathustra* (1932; da. 1941); motivet, det moderne ægteskab, fastholdt i senere romaner.

'Edrik 'Streona ['stræ:na] (Erhververen) (d. 1017), jarl af Mercia (kong Ethelreds svigersøn). Førråde skiftevis angelsak- serne og danskerne. Henrettet under Knud d. Store.

E'drisi el. *I'drisi* (1099–1164), arab. geograf; levede på Sicilien. Ud gav 1154 en geograf. der rummer en for sin tid for- bævende viden.

edri'sider, arab. dynasti i Marokko 791–926.

-e'drisk (gr. *hédra* sæde, plads), adjektiv- endelse: som har et vist antal flader.

Eds Schmidt [e:'tʃmit], *Kasimir* (f. 1890), ty. forfatter. Skrev det ekspressionist. programskr. *Über den Expressionismus in der Literatur und die neue Dichtung* (1918), senere specialist i rejsebøger.

edsom, dom i en retssag, hvorved dennes udfald gøres afhængig af en af parternes ed vedr. et vist forhold. I dommen bestemmes, hvem af parterne der skal aflægge eden, og hvad denne skal gå ud på.

Edsforbund, *Schweizische* (ty. *Schweizerische Eidgenossenschaft*), off. betegn. for schw. forbundsstat. Anv. fra 14. årh.

Edström [e:'dstro:m], *Johannes Sigfrid* (f. 1870), sv. industrimand, dir. i ASEA 1903–33; formand i det internat. handelskammer 1939–44. Har virket stærkt for fremme af idrætten, formand for den internat. olympiske komité fra 1942.

edsvorneret, ældre betegn. for nævninge- domstol.

edsøreløve (gl. sv. *ed* ed + *söre* sværgen), af kongen og stormændene i Sverige i 13. årh. udstedte love (bekræftede med udstederens ed); skærpede straffen for visse grovere forbrydelser.

E-dur, toneart med grundtone e og ♯ for tonerne f, c, g og d; paralleltoneart til cis-mol.

Edvard, oldeng. *Eadweard*, *angelsaksiske konger*. Edvard 1., reg. 899–924, søn af Alfred d. Store, standse danskernes ekspansion. – Edvard 2., reg. 975–78, søn af Edgar. Myrdet. Æret som martyr. – Edvard 3. Bekenderen, eng. *Confessor* [kən'fæsə], reg. 1042–66, søn af Ethelred, opvokset i Normandiet, ægtede Godwin Jarls datter Edith og lod sig lede af sin svigerfader.

Edvard, eng. *Edward* [æ'dwəd], *konger af England*. Edvard 1. (1239–1307), reg. 1272–1307, søn af Henrik 3. Bekæmpede højadelen og gejstligheden, gav parlamentet skattebevillingsret 1297, erobrede Wales 1284 (varigt) og Skotl. 1296 (atter tabt 1314). – Edvard 2. (1284–1327), reg. 1307–27, søn af E 1., fik 1301 som første eng. tronarving titelen »prins af Wales«. Tabte Skotl. 1314. Afsat (af sin dronning Isabella) og dræbt p. gr. af forhattede rådgivere (især Hugh le Despener). – Edvard 3. (1312–77), reg. 1327–77, søn af E 2. og Isabella (datter af Filip 4. af Frankr.). Rejste krav på Frankr. og bef. Hundredårskrigen 1337. Slog den fr. flåde (ved Sluis i Rhinmunden) 1340) og hær (ved Crécy-en-Ponthieu 1346), erobrede Calais 1347. Fik ved freden i Brétigny 1360 Calais og Aquitanien. – Edvard 4. (1442–83), reg. 1461–83, søn af Rikard af York, ved hvis død han overtog kampen mod huset Lancaster (den røde rose) og førte York (den hvide rose) til endelig sejr ved Towton 1461. 1470–71 fordrevet en tid af jarlen af Warwick; vendte tilbage 1470 (slagen ved Barnet og Tewkesbury

Edvard 7.

Edvard 8.

1471). G. m. Elisabeth Woodville. – Edvard 5. (1470–83), reg. 1483 (april-juli), søn af E 4., afsat og myrdet af farbroderen Rikard 3. – Edvard 6. (1537–53), reg. 1547–53, søn af Henrik 8. og Jane Seymour. Styret lå hos stormænd. Reformation gennemført. – Edvard 7. (1841–1910), reg. 1901–10, søn af dronning Victoria og prins Albert. Godt uddannet og personl. vindende overtog E efter faderens død 1861 hans repræsentative pligter. Som konge blandede han sig mindre i politik end moderen, men hans besøg ved eur. fyrstehoffer (1908 i Reval hos tsar Nikolaj) og hans franskvenlighed opfattedes i Tyskl. som indkredning. 1863 g. m. Alexandra, datter af Chr. 9. af Danm. – Edvard 8. (f. 1894), reg. jan.–dec. 1936, søn af Georg 5. Deltog i 1. Verdenskrig (Frankr.) og foretog siden lange rejser. Ved sin otræden her og sine sociale interesser blev E som prins af Wales umådelig populær («Prince Charming»). Efter tronbestigelsen medførte hans ønske om at ægte amerikanerinden mrs. Simpson spænding ml. E og reg. (Baldwin), der støttedes af enkedronning Mary. Krisen udløstes ved E-s abdikationsbegæring 10. 12. 1936, som vedtoges dagen efter. Fik titlen hertug af Windsor. 12. 12. forlod E Engl., ægtede 3. 6. 1937 mrs. Simpson. 1940–45 guvernør på Bahamaerne. (Portr. af E 7. og E 8.).

Edvard, portug. *Duarte*, *konge af Portugal* 1433–38; lovgiver.

Edvard (1330–76), prins af Wales, kaldet *den sorte prins*, ældste søn af E 3. af Engl., slog Johan den Gode af Fr. ved Poitiers 1356 og kommanderede i Fr. til 1371. Far til Rikard 2.

Edvard-søen, eng. *Lake Edward* [læik 'ædwəd], fr. *Lac Édouard*, sø i Afr. på grænsen ml. Belg. Congo og Uganda; 2150 km², 915 m. o. h. Afløb til Albertsøen (Nilen).

Eekhout [e:'khou:t], *Gerbrand van den* (1621–74), holl. maler. Elev af Rembrandt. Genrebilleder.

Eeden [e:'de:(ə)n], *Frederik van* (1860–1932), holl. forfatter; læge. Kommunistisk idealist; 1922 katolik. 1885 medstifter af tidsskr. »De Nieuwe Gids». Deri kom 1886–1906 eventyrromanen *De kleine Johannes* om et barns udvikling. Var endv. lyriker, *Ellen* (1891) og dramatiker *De Heks van Haarlem* (1915).

Eekhoud [e:'khou:t], *Georges* (1854–1927), belg. digter og romanforf.; skrev på fr., men stod i sprogkampen på flamsk side.

Eem [e:m], flod i holl. prov. Utrecht; udmunder i Zuidersøen. Har givet navn til E-havet, en smal havarm, der i sidste interglacialtid strakte sig fra Holland over S-Danm. til Tøstpreussen.

een svale gør ingen sommer; udtrykt fra Aristoteles' etik I, 6; tidligste forekomst på da. vistnok i Holbergs epistel 156 og Wessels komiske fortælling »Supplicanterne».

Eesti [e:'sti], estisk navn på Estland.

eet er et søkort at forstå, et andet, skib at føre, citat fra epilogen til Holbergs komedie »Den Polit. Kandstøber».

eetkammersystem, samling af lovgivende og bevillende magt i eet kammer; sejrede i fr. revolutionsforfatn. 1791, mens 19. århs grundlove tit foretrak folkevalgt kammer afbalanceret m. moderat førstekammer. e har været programpunkt f. de fleste landes radikale og socialdemokrater, også Danm.s.

'efa, hebraisk rummål, ca. 40 l.

efeb'er (gr. *efebos* yngling), i det gl. Athen de to yngste årgange værnepligtige, der endnu ikke havde fuld borgerret.

efedri'n, alkaloid, der opr. i Kina blev udvundet af en plante, Ephedra vulgaris; blev i mange hundrede år anv. mod astma. Løser som adrenalin krampe i bronkierne, øger hjerteaktionen og frembringer blodtryksstigning, men virker længere og mindre voldsomt. Hindrer søvnen.

efeme'r (gr. *efēmeros* som varer een dag), døgnlang, forbigående; betydningsløs.

efemerider (gr. *efēmeros* dag-), 1) astron., tabeller, der viser et himmellegemes position på himmelkuglen til tidspunkt med konstant interval, f. eks. 1 døgn. Store almanakker indeholder e for Solen, Månen og de store planeter; 2) zool., døgnfluer.

E'fe'serbrevet, skrift i N. T., hvori fremstilles Guds hemmelighedsfulde nåde i Kristus og menighedens vækst i hellighed og indbyrdes kærlighed, alt sammen virket ved den mystiske forening med Kristus. - Af brets ordlyd fremgår, at det ikke kan være skrevet til menigheden i Efesos. Af nogle håndskriftsige uregelmæssigheder har man sluttet, at det skulle være en rundskrivelse til fl. lilleasiatiske menigheder. - At brevet skulle være af Paulus, som overskriften angiver, kan anfægtes med vægtige grunde.

Efesos, gr. oldtidsby, en af de ioniske handelsstæder på Lilleasiens V-kyst Kom omkr. midten af 5. årh. under lydsk, siden under pers. og gr. herredømme, fra 133 f. Kr. rom. Det berømte Artemistempelet er udgr. af eng. arkæologer, byen som helhed af østrigerne.

effeu [-foi], ty. navn for vedbend.

effatu (aramæisk: Luk dig op), Jesu ord til den døvstumme, Mark. 7, 34.

effekt (lat. *effectus* udførelse), virkning, resultat; stærk påvirkning; sensation. 1) fysikisk er eel. *arbejdshastighed* arbejde pr. sek. *Mek.* e måles i erg/sek, kgm/sek el. H.K. *Elektr.* e måles i wattel. kilowatt. Ved jævnstrøm er watt lig med produktet af strøm og spænding (ampere × volt); ved vekselstrøm skal dette produkt multipliceres med cosinus til fasevinklen ml. strøm og spænding.

effekter, ting, der har værdi som genstand for omsætningen. 1) børsproget: værdipapirer (aktier, obligationer).

effektfaktoren ved vekselstrøm er forh. ml. den virkelige og den tilsyneladende effekt. Ved sinusformet vekselstrøm er e d. s. s. cos φ.

effektforskning, forsikr. mod følgerne af uheld, der kan ramme værdipapirer, f. eks. under transport.

effektgarn, garn med påfaldende udeende, frembragt ved at vinde 2 el. fl. enkeltgarn, så der f. eks. med reglm. mellemrum fremkommer fortykkelser (noppegarn, knudegarn), slynger (slyngegarn, ringelgarn, loopings); anv. til strikkede og vævede modevarer.

effektiv (lat. *effectivus* virkende), virksomhedsfuld; reel, faktisk. Føjet til summen på en gældsforbedring betegner e, at beløbet skal betales i den nævnte mængde. Effektivitetsbet., virksomhedsfuldhed.

effektivforretning, forretn. som, mods. differencetorretn., skal afvikles ved virkelig levering af det solgte.

effektivtetsprincippet, kravet om virksomhedsfuldhed, har i folkeretten navnlig bet. i læren om tilegnelse af herreløse områder (okkupation) og blokade.

effektivrente, det årlige rentebeløb af et værdipapir udtrykt i procent af det beløb, papiret kan sælges for.

effektiv værdi af en periodisk variabel størrelse er lig med kvadratroden af midelværdien af kvadraterne på de øjeblikkelige værdier, regnet over en hel periode. Anv. især ved strømstyrke og spænding for vekselstrøm, hvis varmeudvikling da kan angives ved produktet af modstanden og kvadratet på strømstyrkens e. Er vekselstrømmen sinusformet, bliver dens e lig med dens maksimale værdi, div. m. $\sqrt{2}$. De fl. måleinstr. til vekselstrøm viser e.

effektorer (lat. *effectus* virkning), Sherringtons betegn. for de organer (muskler, kirtler), der (reflektorisk) udfører reaktionen på en given stimulus.

effektuer'e (lat. *effectus* udførelse, virkning), bringe i stand, udføre (en ordre o. l.).

effen (mnty. *effen*, jfr. ty. *eben* jævn, lige) lige (i antal).

effendi (tyrk. af gr. *authētēs* eneherker), herre, ærestitel, især anv. om embedsmænd og retslærde.

Effersøe, Oliver (1863-1933), færøsk systemlære og politiker (Sambandspartiet).

effleurage [eflō'ra:ʒ] (fr. *effleurer* strejfe let), massage ved strygninger.

efflorescens [-'sæn's] (lat. *efflorescere* blomstre op), med., alm. betegn. f. sygelige forandringer i huden.

effort-syndrom (eng. *effort* anstrengelse + gr. *syndromē* sammenløb (med. symptomkompleks)), form for asteni, træthedssygdelighed.

effusion (lat. *effundere* udgyde), luftarts udstrømning vkn. snæver åbning.

Efi'altes (d. 462 f. Kr.), athensk politiker, der 462 f. Kr. afskaffede Areopagos' politiske beføjelser; myrdet s. å.

ef'fød (hebr.), et kostbart klædningsstykke, som ypperstepræsten bar ved orakel-lodkastning. Antagelig hængte man i den ældste tid også e på gudebilleder.

efo'ra (gr. *eforos* opsynsmand), 1) i det gl. Sparta en af de 5 årl. vælgere, der skulle kontrollere kongernes overholdelse af forfatn.; 2) nu: forstander for studenterkollegium, efo'ra't, stillingen som e.

E'fraim, hovedstammen i Israels Rige, bruges undertiden i G. T. som betegn. for hele dette. E opfattedes som en yngre broder til Manasse, begge sønner af Josef. Ved en særlig velsignelse havde E fået forrang over sin ældre broder. Da landet fordeltes efter indvandringen, fik de to hver sit stammeområde jævnsides med Josefs brødre (1. Mos. 48).

Efraim Syrer (306-73), syrisk kirkefader og hymnedigter; samlede disciple om sig i Edessa. *Andelige Digte* (da. 1879).

Efsen, Axel Valdemar (f. 1893), da. civilingeniør. 1948 prof. i jernbeton og materiallære ved Polyteknisk Lærestanst., 5. a. udnævnt til teknisk konsulent for det argentinske arbejdsministerium, hvor for professoratet foreløbig for 2 år varetages af B. J. Rambøll.

efterbevilling, efterfølgende godkendelse af afholdelse af en udgift, som ikke på forhånd er bevilget på finansloven el. anden bevillingslov.

efterbilleder opstår, når man i nogen tid uafbrudt har betragtet en lys genstand og derpå vender blikket bort. Sansførmelsen af den lyse genstand klinger langsomt af under farveskiftet.

efterbyrd (gl. da. *byrd* fædsel), moderkage, æghinder og navlesnor, som fødes efter barnet.

efterbørsen, den omsætn. af effekter på en børs, som finder sted ml. de noteringsberetigede vekselere efter den off. noterings afslutn. under mere tvangfri former (efternotering).

efterforskning, politiets tilvejebringelse af oplys. til brug for anklagemyndighedens afgørelse af, om retslig forfølgning skal indledes i en straffesag.

efterkaution, kaution for en kautionist.

efterklangstid, i rumakustikken den tid, der forløber fra en lydgvirer tier, indtil lyden energien er formindsket til en milliontedel. e, der bør være af størrelsesordenen 1 sec., er afgørende for rummets akustik.

efterkrav, 1) post-el. jernbanevesenets opkrævning af et beløb ved udlevering af en forsendelse. 2) Kreditors krav om betaling af et beløb, som han opr. ikke har regnet med at have til gode.

efterlodning, udlodning til arvinger el. kreditorer, efter at boet i øvrigt er sluttet.

eftermodning, modning af frugter, frø el. andre planteorganer, efter at de er høstede. e af vinterbær og -pærer foregår i kølige rum; bananer eftermodnes i opvarmede rum i forbrugslandet. Ætlen, der udvikles af modnende frugter, fremskynder e af mange slags frugt, hvad der tit er uønsket.

eftermålsmand (*eftermål* tale for retten efter en mands død), i ældre da. ret den, der skulle rejse sag i anl. af manddrab (nærmeste mandlige arving).

efter os kommer syndfloden (fr. *après nous le déluge* [a'prə'nul'de'ly:ʒ]), d. v. s.: vi kan være ligeglade, den store katastrofe kommer ikke, før vi er døde. Udtrykket tillægges Mme. de Pompadour.

Efterretninger for Søfarende, off., fra søkort-arkivet siden 1885, ugentl. udsendte meddelelser vedr. ændringer i farvandsafmærkning o. a. omf. den største del af verden, svarende til eng. *Notice to Mariners*.

efterretningsvæsen, et led el. virke, som i fred og krig samler oplysninger af mil. værdi.

efterskoler, (kost)skoler, der giver undervisning i alm. skolefag og praktiske fag til unge ml. 14 og 18 år.

efterslag, de toner, der danner afslutningen på en trille, (eks.).

Efterslægten, Selskabet for, stiftet i Kbh. 1786. Virkede først ved oplysende foredrag og småskrifter, men oprettede 1797, med Edv. Storm som inspektør, en filantropisk indstillet borgerlig realsk., der endnu består som gymnasium i Kbh.

efterslæt, en ret sent foretaget 2. slæt af en græsafsgrøde.

efterspørgsel, i økon. teori behov i forb. m. købekraft.

eftersætning, *gramm.*, en hovedsætning, der følger efter en tilhørende bisætning (forsætningen).

eftertryk, krænkelse af forfatterretten ved uberettiget gengivelse af forf.s værk.

efterveer, veer efter fødslen, skyldes sammentrækning af livmoderen; naturlig proces.

efterår, årstid, der beg. omkr. 23. 9.

efterårsjævnedøgn, det tidspunkt, da Solen under sin årlige vandring ml. stjernerne passerer himlens ækvator fra N til S. Ved e (omkr. 23. 9.) er dag og nat overalt på Jorden lige lange, bortset fra refractionens virkning.

e. g., fork. f. *exempli gratia*.

EG, fork. f. Esbjerg Gymnastikforening.

eg (*Quercus*), slægt af skålfrugtfam., buske el. træer med spredte blade. Hanblomsterne sidder i lange, tynde, hængende rakler, hunblomsterne på oprette stilke. Frugten (agern) er en nod, ved grunden omsluttet af en skål. Ca. 200 arter, hvoraf mange forekommer i Middelhavslændene. Fl. arter har stor økon. bet.; af kork-e (Q.suber) fås kork, en anden art er vært for en skjoldlus, der giver et rødt farvestof. I Danm. 2 arter, alm. e el. stilk-e (Q. robur) og vinter-e (Q. sessiliflora). De ligger hinanden meget, og bastarder ml. dem forekommer ofte. Stilk-e har sit navn efter hunraklestikken, idet denne ved frugtomdningen er meget længere end bladstikken, mens den hos vinter-e højst er af længde med denne. Bladene hos begge arter omvendt ægformede, fjerlappede. Roden er dybtgående. Barken hos unge e er glat, hos gl. stærkt furet. Blomstring samtidig med løvspring, som normalt er sidst i maj. Frugterne modnes i sept.-okt. og falder ned ved løvfaldet. Stammen bliver tit meget tyk. I Nordskoven i Hornsherred findes de berømte, gl. kæmpe-e (Storke-e, Snoe-e, Konge-e), som måler indtil 11 m i omkreds. De naturlige egbevoksninger, der nu findes i Danm. er dels virkelig egskov (den største er Hald egskov ved Viborg) med rig underskov, dels de jyske e-krat, der måske er rester af gl. skove. e indvandrede til Danm. i stenalderen og fortrængte skovfyfner. Senere har bøgen atter trængt e tilbage, således at naturlig egskov nu er sjælden. I da. *skovbrug* indtager e kun et lille, men dog stigende

Hans Egede.

Ilja Ehrenburg.

areal: 1931 ca. 16 600 ha, d. v. s. 4,8 % af det bevoksede areal (Jylland 2,9, Øerne 8,1). Væksten er bedst på næringsrig, dybgrundet jord; men e vokser bedre end bog på tørre sandjorder og på stift, fladgrundet ler. — e kultiveres oftest ved såning af agern el. ved plantning af et-årige planter på en afstand af ca. 30 × 125 cm efter jordbearbejdning med plov el. harve. — Udhugningen (tyndingen) påbegyndes ofte i 10–15 års alderen, gentages med få års mellemrum og føres stærkt, således at der ved 150 år ofte kun er ca. 50 af de bedste træer tilbage pr. ha. Når der, sæd, ved 40–50 års alderen kommer græs, underplantes med løn, avnbøg, bog el. a. — e producerer vort værdifuldeste gavntre, som benyttes på mange områder, f. eks. møbler, skibe, vogne, tønder, parketgulve, pæle. Barken og stubbene har tidl. og i afspærringstider været benyttet ved gærning af læder.

Egadi ['ægadi], 'Isole, ital. for 'Egadisøer.

ega'l (fr.), lige; ensartet, jævn.

egalli'se 'ringsfond, valutaereservefond til sikring af en valutas kurs.

égali'té (fr: lighed), slagord for Demokraterne i d. fr. revolution.

'Egbert ['æg-], konge af Wessex 802–39, samlede England 829.

ege, 1) fartøj af uduhlet træstamme; 2) lille båd, der anvendes på lavt vand; 3) forbindelsesstang ml. fælg og nav på et hjul.

Ege ['e:γ], **Richard** (f. 1891), da. biokemiker og ernæringsfysiolog, prof. ved Kbh.s Univ. 1928. Talt. biokem. arb. — Lærebogen: *Fysiologisk Kemi* (1926, 4. udg. 1943).

Egebjærg 'går'd, hovedgård Ø.f. Bogense. Hed ca. 1650–1931 Eindsølsborg. Ud-gjorde 1810–1921 s. m. Kørup grevska-bet Roepstorff. Bygn. fra 1831, fredet i kl. B.

egebregne (*Dryopteris* el. *Phlegopteris*), slægt af engelsødfam., med dobbelte fjersnitdelte blade og frugthobe uden slør. 2 små, 15–25 cm høje, sirlige arter findes i da. skove.

Egedal, **Johannes** (f. 1891), da. geofysiker, 1932 statsmeteor og chef for det da. meteor. instituts geofysiske afd. Videnskabelig afh. vedr. bevægelser i jord-skorpens m. m.

Egede, **Hans** (1686–1758), Grønlands apostol, no. præst af da. slægt, som siden 1710, ud fra forestillingen om at Grøn-land var befolket af nordboer, ivrede for en kirkelig gernings optagelse der. Da han omkom, ledsaget af sin opførende hustru **Gertrud Rask**, 1721 kom til Grøn-land og fandt en eskimoisk befolkning, optog han under de vanskeligste kår en mission blandt dem, til han 1736 stærkt svækket måtte trække sig tilbage. **E** var ortodoks og havde besvær ved at samarbejde med de pietistiske herrnhuter, som fra 1733 optrådte på Grøn-land. Efter sin hjemkomst virkede han for uddannelse af grøn-land. missionærer. Hans gerning fortsattes både i Grøn-land og Danmark af sønnen **Poul E** (1708–1789). Fra begge stammer bet. litt. dokument. om grøn-land. forhold (Portræt).

Egedes 'minde, grøn-land. Aasiat, koloni på en ø v. Diskobugten sydside. Anlagt 1759; 677 indb. (1946), stor hellefisk-fangst. Transithavn for Nordgrøn-land. E-distriktet (2417 indb. (1946)) strækker sig fra Diskobugt til Nordre Strømfjord. Landet er ret lavt og dybt indskåret af fjorde. (Ill. se Grøn-land, tavle 1).

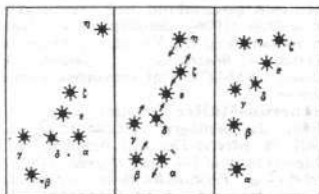
E'gedius, **Halfdan** (1877–99), no. maler, nyromantiker i sine Telemark-motiver; fremragende ill. til *Snorres Kongesagaer* (udg. 1896–99).

'Egedorf, **Hans** (f. 1891), da. jurist og embedsmand. Fra 1938 amtmand i Tisted.

egekiste, kiste dannet af en på langs flækket og uduhlet egestamme, hvoraf den ene halvdel danner selve kisten, den anden låget. Anv. i ældre bronzealder til begravelse.

'Egeløkke, hovedgård på Langeland. Grundtvig var huslærer her 1805–08. Bygn. fra 1846.

egenbevægelse, en fiksstjernes flytning på himmelkuglen i løbet af et år. e skyldes fiksstjernernes bevægelser i rummet i forh. til solsystemet. e måles ved gentagne målinger af fiksstjernepositioner. Den største kendte e er 10,3 buesek. pr.

Karlsvoغن for 100 000 år siden, i nutiden og om 100 000 år.

år, de fleste målte e udgør kun nogle få hundrededele af et buesekund pr. år. Gnm. meget lange tidsrum (mange århundreder) vil e blive kendelige for det blotte øje (sm. fig.).

egen 'navn, gramm., ord, der anv. som spec. betegn. for et best. individ, spec. døbe- og familienavne.

egenskab, 1) *filos.*, a) alt, hvad der kan udsiges om en genstand, b) fænomener oplevede som fremtrædelsesformer for genstande; 2) *psyk.*, karaktertræk el. anden for en bestemt person kendtegnende ejendommelighed af psyk. art.

egenspændinger, spændinger, der holder hinanden i ligevægt og ikke er fremkaldt af ydre kræfter. e kan skyldes temperatuforskelle og uensartet svind m. m.

'Egens Vig, nordøstligste del af Kalve Vig.

egensvingningstid, den tid, som et svingende legeme el. en elektr. svingningskreds er om at udføre en hel svingning, når det svinger frit.

egentone, *fonet.*, den tone, hvori mundrummet er stemt ved artikulationen af en given sproglid.

egen veksl, veksell lydende på udstederen selv.

egenvægt, 1) vægtfylde; 2) belastningen på en konstruktion, hidrørende fra selve konstruktionens vægt.

egeperioden, vegetationsperiode i Danmark; alluvium; a) løste fyrrerperioder og efterfølges af bageperioden. Eg og elm vigtige skovtræer. e falder sammen med stenalder og bronzealder. Litorinahav omkr. Danmark og i Østersøegnene.

Eger ['ægər] ty. 'Erlau, by i N-Ungarn ved Tiszas biflod Eger; 32 000 indb. (1941). Vinavl, handel med landbrugsprodukter. 'Ærkebispesæde.

'Eger ['e:γər], ty. navn på 1) floden Ohře og 2) byen Cheb i Tjecoslovakiet.

egern (*Sciuridae*), gnaverfam., hvortil det alm. e (*Sciurus vulgaris*) af varierende

farve (rød til sort, om vinteren grålig), m. busket hale, skovform, lever af kogler, nødder, knopper, rakler o. l. Bygger kugleformet rede. Tidl. kun i enkelte egne, nu mere udbredt i Danmark. I koldere egne pelsdyr (gråværk). Beslægtet er flyvee, jorde, murmeldyr.

egernaber (*Ha'palidae*) el. *silkeaber*, små vestaber, langhårede m. busket hale og klolign. negle. Lever af frugter og smådyr, nordl. S-Amer. og Mellemamer.

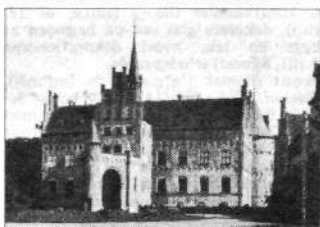
egernhale (*'Hordum jubatum*), art af slægten byg (græsflam); e er kendelig ved de lange, hårfine, udsperrede stakke. Indslæbt på affaldspladser, men sjælden i Danmark.

egernspidsmus (*Tupa'idae*), fam. af insektedere, egernlign. m. lang hale. SO-Asien.

Egern'sun'd, landsby på Sundeved ved farvandet E, der forbinder Flensborg Fjord og Nybøl Nor; 1280 indb. (1945). Teglværksindustri.

Egersund [-sün:], no. ladested i Rogaland; 3400 indb. (1946). Dalanes folkemuseum.

Egeskov, hovedgård NV f. Svendborg. Først nævnt i 14. årh. Stamhus 1810–

1925. Hovedbyggn., opført ca. 1554 af Frands Brockenhus i en sø, er et dobbelthulst, to bygn. med fælles langside. Fredet i kl. A.

egevikler (*'Tortrix veridana*), vikler m. grønne vinger, larven sammenspinder og æder blade af eg el. bog; skadelig.

'Egge, **Peter** (f. 1869), no. forf. Tidl. sømand, kontorist o. a. Gennembrud med folsomt-ironiske skildr. af folkelivet i Trøndelagen *Almue* (1891), *Trøndere* (1898), *De grå hår* (1904); skrev samtidig romaner med alment psyk. sigte, således *Hjertet* (1907) og *Jagtvig og håns Gud* (1923).

'Eggen, **Arne** (f. 1881), no. komponist, 1918 organist i Drammen. Har bl. a. komp. symfoni i g mol og korværket *Mjosen*.

Eggers ['ægør], **Olga von** (1875–18. 5. 1945), da. forfatterinde og journalist. 1941–43 red. af »Kamptegnet«; som sådan indom 160 dages hæfte for bagvaskelse (29. 3. 1943 v. Højesteret). Interneret efter befrielsen.

Eggerth ['ægər], **Martha** (f. 1912), ung-amer. sangerinde og filmskuespillerinde. Kendt fra fl. tv. operettefilm. Siden 1940 i USA. G. m. Jan Kieperua.

'Eggjum-stenen, meget interessant og ejendommelig no. runesten fundet 1917; formentlig fra ca. 700. Har de gamle runer (21 tegn), men ungt sprogræg. Tydningen af indskriften (om visse gravlægningsceremonier) er usikker.

egg-shells ['ægšjəlz] (eng. egl: æggeskaller), betegn. for et hvidt, særl. tyndt kin. porcelæn.

eghjort (*Lu'canus 'cervus*), stor torbist, hannen med forlængede kindbækker; larven i gl. ege. Udviklingen 5 år. Meget sjælden i Danmark.

'Eghol'm, fl. da. øer, bl. a. NV f. Ålborg (6,1 km²; 124 indb. (1945)) og i Store-Bælt tæt N f. Agersø (1 km²; 7 indb. (1945)).

Egholm, hovedgård Ø f. Holbæk. Hovedbyggn. (fra 1920 skilt fra avls-gården) opført 1842 af krigsm. W. Haffner (1810–87).

'Egill (oldn. *Egill*), nord. mandsnavn. Egjil en omdannet form.

'Egill 'Skalla-Grímsson (10. årh.), isl. høvding og skjald; boede på borg i Borgarfjörður. Foretog fl. rejser i udlandet (Engl., No.). Hans liv kaldet i 'Egils saga«. Af hans digtning er bevaret en del lejlighedsvers og tre store kvad: *Háfuðlausn* (Hovedløsning), *Sonatorrek*

Eghjort, han.

(Sønnetabet, den mest personlige lyrik i skjaldedigtningen) og *Arinbjarnarkviða*; overs. til da.

Egils saga el. *Egla*, islændingesaga, formentlig skrevet ca. 1220-30 af Snorri Sturluson, i hvert fald af forf. med fremragende anleg som kunstner og historiker. E omspænder tiden fra før Isl.s bebyggelse indtil ca. år 1000, skildrer tre slægteds hist.; udførligst er afsnittet om Egill Skalla-Grimsson.

Egilsson ['æjls-], *Sveinbjörn* (1791-1852), isl. filolog. Rektor i Reykjavik 1846-51. Hovedværker: *Lexicon poeticum* (1854-60, revideret da. udg. v. Finnur Jónsson 1916 og 1931), en lat. ordbog over det gl. skjaldesprog; overs. af *de homeriske digte* til islandsk, og af adskillige sagnetekster til latin.

Eglantine, se Fabre d'É.

egloni'se're (efter teknikken opfinder, en fr. kunsthandler *Glomy* (slutt. af 18. årh.)), dekorere glas ved på bagsiden at lægge en lak, hvori dekorationerne (skrift, figurer) er udsparade.

Egmont (flamsk ['æm'ont] fr. [æg'mõ]), *Lamoral, Greve af* (1522-68), en af lederne for aristokratisk opposition mod Filip 2.s styre. Katolik; henrettet af Alba. Skildret (uhistorisk) som frihedshelt i Goethes tragedie E (1790), hertil musik af Beethoven (op. 84, komp. 1810).

Egmont, Mount [maunt 'ægmánt] el. *Taranaki*, udsukt vulkan (2522 m), New Zealands nordø.

'ego (lat.), jeg.

ego'centrisk [-s-] (*ego* + *centrum*), i usev. høj grad at være optaget af sig selv.

ego'isme (lat. *ego*), selvished, egenkærlighed, tilside sættelse af hensynet til andre til fordel for en selv. Mods. altruisme.

e'gre'gie (lat: udmærket; egl: ud af flokken) betegner tilføjet til laudabili (*et quidem egregie*) udmærkelse ved embeds-eksamen.

egnermaskine [-'ne'r-] (fr. *égner* tørse (korn)), rensningsmaskine (opfundet 1793) til at skille bomuldsfrøene fra frøene. Den alm. e består af et antal rundsave, der roterer hurtigt, griber fat i bomuldsfibre og river dem løs fra frøene.

Egtved ['ægt-], landsby 18 km SV f. Vejle; 895 indb. (1945). Kendt gnm. Egtved-fundet.

Egtved-fundet (1921), fund fra æ. bronzealder af egekiste med en 20-årig kvinde. Hendes velbevarede kortærmede trøje og korte skørt af snøre viser den unge piges dragt på den tid. (Ill. se tavle Bronzealder).

egyptienne [esip'sjæn], eng. skriftart fra omkr. 1825. Hår- og grundstreger er lige stærke.

Egyptienne.

Ehlers ['e-], *Edvard* (1863-1937), da. dermatolog, overlæge ved Kbh.s Kommunehosp.s 4. afd. Udarbejdede hurtigkuren for fnat.

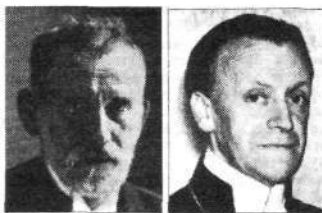
Ehlers ['e-], *Holger* (f. 1899), da. oftalmolog, øjenspecialist ved Det Kgl. Blindest. 1938-1947. Prof. v. Kbh.s Univ. og overlæge v. Rigshosp. 1947. Har bl. a. studeret øjenlidelser ved nesebihulebetændelser og arbejdet med hornhinde-transplantation og operationer for net-hindelse.

Ehlers' Kollegium, se Elers' Kollegium.

Ehmcke ['e:m-], *Fritz Helmut* (f. 1878), ty. skrifttegners og bogkunstner, har bl. a. tegnet skriften: ehmcke antikva og kursiv.

Ehrenbreitstein [e:røn'brait'stain], efter I. Verdenskrig sløjet ty. fæstning ved Rhinen, over for Koblenz.

Ehrenburg [-'burk], *Illa* (f. 1891), sovjet-russ. forfatter. Vakte i 20erne eur. interesse ved sine store tidssatirer *Julio Jurenito* (1923), *D. E.*, *10 HK* (1930) og lette ironiske noveller. Med romanen *Skabelsens Anden Dag* (1933), som skildrer industrialiserings-tiden, gik E ind for den socialistiske realisme. Modtog Stalinprisen for romanen *Paris' Fald* (1943). (Portræt sp. 1069).

Paul Ehrlich.

Erling Eidem.

'Ehrencro'n-'Kilde, *Astrid* (f. 1871), da. forfatterinde. Ægtede 1907 Harald Kilde; afgørende gennembrud med romanen *De Stille Dage* (1906); desuden mærkes især en romantrilogi fra Värmland, *Brødrene Nystad - Brødrehuset - Bjergmandsgården* (1925-27). Fint romantisk stemt gemyt.

Ehrencron-Müller ['mylær], *Holger* (f. 1868), da. bibliograf, broder til A. E. 1901-38 leder af Det Kgl. Bibl.s da. afd. Ud giver bl. a. af *Da. Bogfortegnelse* (1893-1934) og *Forfatterleksikon omfattende Danm., No. og Isl. indtil 1814* (1924-35).

'Ehrenpreis [-'prais], *Marcus* (f. 1869 i Lemberg), overrabbiner i Sthlm. b. 1948. Forf. til skr. om jødedommen, der i høj grad har beriget den sv.-jød. litt. I særdeleshed kan nævnes: *Israels möten med folken* (1934), *Skalden og Stare som byggt Israel* (1943), *Mitt liv mellan Öster och Väster* (1946).

'Ehrenstrahl [-'stra:l], *David Klöcker von* (1629-98), ty.-sv. maler; f. i Hamburg. Portrætter og historie-billeder.

'Ehrenstråhle, *David* (opr. *Nehrman*) (1695-1769), sv. retslærd. 1720-53 prof. i Lund. Grl. den vidensk. behandling af sv. ret.

'Ehrens-vård [-'svä:rd], *Augustin* (1710-72), sv. ingeniørficer. Tilsluttet Hattepar-tiet, medl. af Sekreta utskottet 1746-60. Ledede efter afståelserne i Finland 1743 genopbygning af forsvar mod Rusl., skabte stærk Skergårds-flåde, byggede fæstn. Sveaborg uden for Helsingfors.

Ehrlich ['er:lix], *Paul* (1854-1915), ty.-jød. læge, fra 1899 leder af Institut für experimentelle Therapie i Frankfurt a. M. Anv. farvestoffer dels i den mikrosk. teknik, dels som lægemidler; opdagede 1906 s. m. japaneren S. Hata (f. 1873) salvarsanen. E satte målingen af toksin og antitoxin i system og opstillede en teori (sidekædeteorien) for antistoffers dannelse og virkemåde. Nobelprisen 1908. (Portræt).

'Ehring, Sixten (f. 1918), sv. kapelmester, 1940 ved operaen i Sthlm.

Ei Blot til Lyst, Det Kongelige Teaters motto, forf. af højesteretsassessor *Christian Frederik Jacobi* (1739-1810), medl.

Gottfried Eickhoff: Roepiger (Sakskøbing).

af teaterdirektionen. Første gang sat over prosceniet ved ombygningen 1774; 1798 erstattet med »Castigat ridendo mores« (den revser søderne gnm. latter), hvilket voldte ufredshed; fra 1817 genindsat over prosceniet.

Eichendorff ['aiçøn-], *Joseph* (1788-1857), ty. forfatter. E-s romantiske naturpoesi opnåede som udpræget stemningskunst stor popularitet ligesom fortællingen *Aus dem Leben eines Taugenichts* (1826).

Eichhorn ['aiçhorn], *Karl Friedrich* (1781-1854), ty. retshistoriker. Hovedværk: *Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte* I-IV (1808-23; 5. udg. 1843-44). Havde banebrydende bet. for ty. retshist. videnskab i 19. årh.

Eichsfeld ['aiçs'felt], ty. højslette SV f. Harzen. Kallejer.

Eickhoff ['aiçof], *Gottfried* (f. 1902), da. billedhugger; medl. af »Grønningen« fra 1935; *Roepiger* (Sakskøbing), portrætbuster, statueret m. v. (Ill. sp. 1073).

Eide ['æjða], no. turiststation, inderst i Granvinfjorden (en gren af Hardangerfjorden), 200 indb. (1930).

Eidem ['æi-], *Erling* (f. 1880), sv. teolog. Prof. i N. T. i Lund 1928, ærkebiskop 1931. Leder i det økumeniske arbejde. (Portræt).

ei'de'tikere (gr. *eidos* billede), E. R. Jaenschs betegn. for personer (især børn og unge), som kan forestille sig sete genstande (omtr.) lige så tydeligt som de blev set.

Eidfjord ['æi(d)fi:or], inderste del af Hardangerfjord.

Eiði ['aije], da. *Eide*, bygd på Eysturoy, Færøerne; 600 indb. (1945).

'eidola ('i'do'ler) (gr.), fordomme, illusioner.

Eidsfjord ['æi(d)sfi:or], navn på fl. no. fjorde; den største skærer sig ind i den til Vesterålen hørende ø Langøy.

Eidsiva-ting ['æi(d)-], fra forhist. tid. Lagtinget for oplandene i Norge; opbev. 1749. Tingsted på Eidsvoll.

Eidsvoll ['æi(d)s-], no. stationsby, ca. 70 km NØ f. Oslo; ca. 340 indb. I E ligger det gamle tingsted Eidsivatinget

og Henrik Wergelands barndomshjem. 5 km SV f. stationen ligger Eidsvollsbj-bygningen, den gl. hovedbygning for det 1624 oprettede E verk, hvor rigsfor-samlingen i 1814 afholdtes.

Eidsvollsdagen, 17. maj, no. nationaldag til minde om Eidsvoll-forfatningen (1814).

Eidsvoll-forfatningen, Norges grund-lov, opr. givet af Christian Frederik (Christian 8.) 17. 5. 1814 efter vedtagelse af grundlovgivende forsaml. på Eidsvoll.

Eifel ['aiçf], del af de Rhinske Skifer-berge, Tyskl. E danner et 3-500 m h. plateau m. højere basaltbjerger (746 m) og udslukte vulkaner, talrige søfyldte eksplosionskrater (Maare), mineral-kilder m. v. Frugtbar dale. Vinavl.

'Eiffel-tårnet, 300 m h. tårn i Paris, bygget af ingeniør Alexandre Gustave Eiffel [æ'fæl] (1832-1923) til verdens-udstillingen 1889. Var i mange år verdens højeste bygning.

Eiger ['aiçær], 3970 m. h. bjergtop i Jung-frau gruppen, Schweiz.

Eigtved ['ai(ç)tveð], *Nikolai* (1701-54), da. arkitekt og officer. Studierejse til Ital. for kgl. understøttelse 1732-36, derefter hofbygmester. Opførte bl. a. *Marmorbroen* og *dens pavilloner* (tegn. 1739, opf. 1741 ff), *Prinsens Palæ* (1743-44), *Sofienberg* v. Rungsted (1744), *Den Kgl. Mont* (1744-50), *Det Kgl. Teater* (1747-48), *Asiatisk Kompagnis Pakhus* i Strandgade (1748-50). E-s hovedværk

Asiatisk Kompagnis Pakhus.

er de 4 palæer på Amalienborg (tegn. 1749 i forb. med projekt til anlæg af Frederiks-staden), hvis udformning er inspireret af Itals senbarokke palæstil. Endv. talr. landslotte, herregårde og landsteder. E har haft afgørende bet. for da. ark. i 18. årh. Han bragte fr. rokokko til genmbrud i Danm. og bestemte - v. arbejder inden for alle arkits. genrer - dens nat. udvikling. (Ill. se endv. Amalienborg og Christiansborg (Marmorbroen)).

Eijkman ['æik-], *Christiaan* (1858-1930), holl.-ind. læge, der i 1893 påviste, at beriberi skyldes mangel på et stof, der findes i risiklid. Dette stof blev kaldt vitamin, nu B₁ vitamin el. thiamin.

Eilschov ['æilskou'] *Friderich Chr.* (1725-50), da. populariserende filosof. Foreslog i en afh. 1747 undervisn. i videnskaberne på da. og dannede selv en rk. da. kunsth. hvoraf adsk. anv. endnu.

Eimskipafélag Íslands ['æimskip-æ:pa:fi-:lak] (isl. *eimskip* dampskip), isl. dampskibsselskab, grl. 1914, besejler bl. a. regelm. Kbh.

Einar el. *Einer*, nord. mandnavn; den nuv. form lånt fra oldn.

Einarr Skúlason, se Skúlason, Einarr. **'Einarson**, *Lárus* (f. 1902), 1936 prof. i anat. ved Århus Univ. Talrige arb. af anat. og neurohistol. indhold.

Einarsson ['æi-], *Baldvin* (1801-33), isl. forfatter. Jur. embedsk. i Kbh. 1832. Udg. tidsskrift *Armann á alþingi* fra 1828, hvor tidens spørgsmål behandlede i dialogform; foreslog som den første Altingets genoprettelse.

'Einarsson, *Gissur* (1508-15), Isl.s første luth. biskop.

Einar 'Tambarskjelve [-jelva], no. høvding, deltog i slaget ved Svold, fordrev 1030 Olav den Hellige, støttede Magnus den Gode, dræbt af Harald Hårderåde. G. m. Håkon Jarls datter Bergljot.

Ei'naudi ['æi-], *Luigi* (f. 1874), ital. politiker. Nationaløkonom, talsmand for liberal økonomi, katolik, skarp modstander af socialisme. Senator fra 1919; undkom efter opposition mod tyskerne til Schweiz 1943. 1945-47 leder f. ital. statsbank, 1947-48 budgetmin. Opnåede begrænsning af inflation. Fra maj 1948 Italiens præsident.

Eindhoven ['æind'ho:və, 'æint-], by i syd. Holl. i prov. N-Brabant. 133 000 indb. (1947). Jernbaneknudepunkt. Hurtigt voksende industriby, hvis vækst navnlig skyldes Philips' store radiofabrikker. Desuden Tekstil- og tobaksindustri. Som første større holl. by befriet 18.-19. 9. 1944 af eng. luftlandetropper.

'Einhard (d. 840), fransk historiker; skrev Karl den Stores hist. (da. overs. 1878) og en årbog for 741-829.

ein'herjer (oldn: enestående kæmper), de døde kæmper hos Odin i Valhal.

'Einsidelsbor'g, ca. 1650-1931 navn for Egebjerggård.

Einsiedeln ['æinzi:dəln], by i kanton Schwyz, Schweiz; 8400 indb. (1941). Benediktinerkloster (grl. 934), nuv. bygning opført 1704-18. Valfartsted.

Einstein ['ainstain], *Albert* (f. 1879), ty.-jod. fysiker, 1909-11 prof. i Zürich, 1911-12 i Prag, 1912-14 i Zürich, 1914-33 prof. i Berlin og direktør for Kaiser Wilh. Inst. für Physik, emigreret 1933 til USA, knyttet til Institute for Advanced Study i Princeton. Amer. statsborger. Har udført grundlæggende teoretiske arbejder over stoffernes varmeyde og den fotoelektriske effekt, men er især bekendt

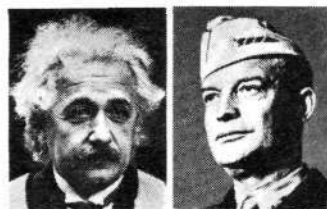
som skaberen af relativitetsteorien, af hvilken den specielle del fremsattes 1905 og den alm. relativitetsteori i 1915. Nobelpriis 1921. (Portræt).

Eindhoven ['æintho:vən], *Willem* (1860-1927), holl. fysiolog. Grundlæggeren af elektrokardiografien. Konstr. et strengkvalvanometer, v. hj. af hvilket han kunne registrere de svage elektr. strømme ved hjertets kontraktioner. Nobelpriis 1924.

EIR, autom.-kendingsm. f. Eire.

Eire, eng. ['æəra] irsk *Éire* ['æ:ra] (til 1937 *Irse Frisat*), republik omfattende Irland undt. den nordøstl. del (Nord-Irland, som hører under Storbritannien (kort se Engl.)), 69 000 km²; 3 023 000 indb. (1948), d. v. s. 44 pr. km². Prov.: Leinster, Munster, Connacht og en del af Ulster. Hovedstad: Dublin. *Terræn, geologi og klima*, se Irland. *E-s befolkning* er siden 1841 (6,5 mill.) gået tilbage p. gr. af udvandring. 1936-46 var den naturl. befolkningstilvækst 175 000, udvandringen 190 000. Det gl. irske sprog af keltisk opr. (i 1936 talt af 24% af indb.) er off. sprog (skolesprog) ved siden af engelsk og del breder sig stadig. 93% af bef. er rom.-kat. - *Mont, mål og vægt*: som i Engl., men med irske navne. - *Erhverv*. E havde 1945 26% agerjord, 42% græsgrange, 1,5% skov. Vigtigste afgrøde er græs til hø; vigtigste kornart er havre (1945: 726 000 t), fulgt af hvede (1945: 573 000 t) og byg (1945: 150 000 t); kartofler 1945: 3 mill. t. Bet. kvægavl, 1947: 4 mill. stk. kvæg, 2,1 mill. får, 0,5 mill. svin, 0,4 mill. heste og 17 mill. høns. Der lægges vægt på kødproduktion. Smørproduktion 1946: 28 000 t (1/5 af Danm.s). Værdi af fiskeri 1945: 690 000 £. Industrien (overvejende landbrugsind.) er afhængig af kulimporten og derfor knyttet til kystbyerne; dog er den store Shannon kraftstation begyndt at forsyne landet med elektr. strøm. - *Handel*. Udførslen, hvoraf 80-90% går til Engl., består af dyr, kød, smør, æg, bacon, ol. Indførslen består af kul, olie, foder- og brødkorn, jern, stål og industrivarer. Handelsbalancen er passiv.

Forfatning. Den opr. forfatn. af 6. 12. 1922 er ændret fl. gange. Styreform er republikansk, en præsident (uachtarán), valgt på 7 år v. direkte folkeafstemm. sammenkalder og opløser (eft. premiermins. råd) parlamentet, signerer love, udnævner (eft. Dáils forslag) premiermin. (taoiseach) o. a. reg.smedl. (eft. premiermins. forslag). Nationalparlamentet (Oireachtas) består af præsidenten og de to huse, Dáil Éireann (Repræsentanternes Hus m. 138 medl., valgt v. alm. valgret) og Seanad Éireann (Senatet m. 60 medl., hvoraf 11 udnævnt af taoiseach, 6 valgt af universiteterne, 43 fra 5 kandidatlistes, der repr. forsk. erhverv og sociale lag). Valgrets- og valgbarhedsalder: 21 år, valgperiode: 5 år. Senatet må i højst 90 dage behandle lovforslag oversendt fra Dáil, men har ingen vetoret. Regeringen (7-15 ministre under taoiseachs ledelse) har den udøvende magt under ansvar over for Dáil. - *Kirken*. Til romerkirken hørte 1936 2 700 000, til den anglikanske kirke 145 000 og til den presbyterianske 28 000. Der er 4 kat. og 2 anglik. bispedømmer. *Skolevæsen*. Siden 1926 skoletvang fra 6 til 14 år. 2 univ. - *Historie*. Jan. 1922 anerkendte det i 1919 oprettede irske parlament forliget af dec. 1921 med d. brit. reg., hvorefter Den Irse Frisat fik dominion-status, mens Ulster (N-Irland) blev ved Storbrit. De Valéra gik imod Irl.s deling, nedlagde præsidentposten og bekæmpede den nydannede reg. Collins. Først 1923 genoprettedes roen. 1932 sejrede De Valéras parti Fianna Fáil, og der indledtes nu en eng. fjendtlig politik (nægtelse af troskab og rentebetaling), som resulterede i toldkrig, der først blagdes 1938 (irske indrømmelser). Fra 1936 var den eng. konges myndighed i E-s indre forh. ophevet, og i den nye forfatn. 1937 nævnes Engl. ikke. 1938 fik De Valéra flertal. 1939 erklærede E sig neutralt (men mo-

Albert Einstein. Dwight D. Eisenhower.

biliserede) og afviste 1940 og -41 eng. ønsker om at anvende irske havne. Ved valget 1943 mistede De Valéra sit absolutte flertal, men støttedes af farmerpartiet, og marts 1944 afviste han USAs krav om afbrydelse af den dipl. forb. m. Tyskl. og Jap., ligesom han kondolerede den ty. gesandt i Dublin v. Hitlers død. 1944 udnævnte De Valéra arbejderpartiets sprængning til udskrivning af valg og fik flertal, men de siden 1945 stadig forværedede økon. forhold, der 1947 kulminerede i dollarkrise, og fortsættelsen af krigtidens udtagesløse-lev (censur) bevirkede, at De Valéra febr. 1948 mistede flertallet og afløstes af Costello i spidsen for koalitionsreg., der samlede repræs. fra yderste højre til yderste venstre, kun forenet i ønsket om at styrte De Valéra. Handelsaft. nov. 1947 indledede snævrere samarbej. m. Engl., men det 1946 dannede parti Clann na Poblachta gik imod dette. E regnes til Marshall-landene, men blev aug. 1947 forment optagelse i FN ved russ. veto. Min. Costello understregede krav om N-Irlands forening m. Eire; gennemførte dec. 1948 med De Valéras støtte lov, der ophever eng. konges stilling som forbindende led m. E og commonwealth-landene. Efter vedt. om fuld løsrivelse fra brit. imperium proklameredes E som fri republik 18. 4. 1949. Tilbud om deltagelse i Nordatlant. Traktat afvistes, så længe der stod tropper på Irland.

Ei'rene, i gr. rel. freden personificeret som gudinde.

'Eiriksforör, nordbonavn for Tunugdialrik.

Eiríksjökull ['æiríksjö:godl], 1675 m højt, 100 km² stort, firnøkket plateau i Island, N. f. Langjökull.

'Eiríksmál, brudstykke af oldisl. skjaldekvad af ukendt forf. E er digtet kort efter Erik Blodkøns fald (954) og beskriver hans festlige modtagelse i Valhal.

eis ['e:is], *mus.*, tonen e forhøjet til halvtonetrin ved et foranstående ♯.

Eisen ['æ:zən], *Charles* (1720-78), fr. grafiker. En af det 18. århs. mest charmerende bogillustratorer; *La Fontaines fortællinger* med hans stik er rokokkens mest eftertragtede bog.

Eisenach ['aizənət], ty. by i Thüringen, ved foden af Wartburg; 53 000 indb. (1939). Tekstil- og læderindustri m. v.

Eisenhower ['aizənha:uər], *Dwight* David (f. 14. 10. 1890), USA-officer. Ledede tankafld. i 1. Verdenskrig. Ved besættelsen af fr. Nordafrika nov. 1942 chef for de samlede stridskræfter, ledede invasionen i Italien, modtog 3. 9. 1943 Italiens kapitulation. Overtog dec. 1943 ledelsen af d. allierede invasionshær i Engl., febr. 1944 chef for SHAEF, øverstkommand. f. invasionen i Frankr. 6. 6. 1944 flg. Undertegnede 5. 6. 1945 aftale om ty. besættelseszoner, medl. af allieret kontrolråd i Tyskl. til nov. 1945; generalstabschef (efter Marshall) nov. 1945-nov. 1947. Afslg. republ. præsidentkandidat 1948, udtrådte af hæren maj 1948, rektor f. Columbia Univ. Febr. 1949 midlertidigt præf. f. de tre forsvars-grenes stabskomité. *Crusade in Europe* 1948 (da. *Korstog i Eur. s. å.*). (Portr.).

Eisenstadt ['aizənstət], hovedstad i Burgenland, Østrig; 9000 indb. (1946).

Eisenstein ['aizənstain], *Sergej Mihajlovitj* (1898-1948), russ. filminstruktør, udd. som ingeniør. 1920-22 ved teatret som Meyerholds assistent, deb. v. filmen med »Strejke« (1924); siden fulgte »Pan-

S. M. Eisenstein. Gösta Ekman.

serkrydseren Potemkin» (1925), »10 Dage som Rystede Verden« (1927), »Generalinien« (1929). E-s russiske stumfilm, alle med revolutionært motiv, har haft afgørende indflydelse på filmkunstens udvikling og formsprog. Bragte s. m. Pudovkin nyt liv til filmen ved at erstatte intrige og stjernespil med kamerateknik og montage og ved den koldt dynamiske voldsomhed, der er hans kendetegn som kunstner. Han forsøgte sig 1929-32 uden held i Hollywood og México. Af hans sidste film skal nævnes »Aleksander Nevskij« (1938) og »Ivan den Grusomme« (1943), hvis 2. del (1946) straks blev forbudt. (Portræt).

Eising, *Esper* (f. 1876), da. arbejdsgiverleder. 1906 murermester. 1938-41 form. f. Arbejdsgiverforeningen. Talrige tillids-hverv.

isis [e'i:], *mus.*, tonen e forøjet to halvtonetrin ved et foranstående dobbeltkryds.

Eisleben [a'is-], *ty.* by i Sachsen-Anhalt V f. Halle. 23 000 indb. (1939), stort kobberværk (Mansfeld). I E fødtes og døde Luther.

eisteddfod [øi'ste:ðvåd] (walisisk: »samling«), de walisiske barders (digteres) møder med digteriske vædekampe. Går tilb. til keltisk tid og blomstrede endnu i middelalderen. Sidste e fandt sted 1681. Genoplivet i Wales i 19. årh. i form af sangerstævner.

Eitzen [a'itsøn], *Paul von* (1521-98), superintendent i Slesvig fra 1562 og af afgørende bet. for landsdelens reformatoriske ordn.

Eivind (d) (oldn. *Eyvindr*), no. og isl. mandnavn, optaget i da. i 19. årh.

ejacu'latio præcox, sygelig hurtig sædudtømmelse, ofte før samlejet endnu er begyndt.

ejaku'le're (lat.), udsprøjte; fremstøde.

Ejby, 1) østl. bydel i Odense, 2) stationsby (Midelfart-Tommerup), 15 km SØ f. Midelfart; 1196 indb. (1945).

ejdam'er-ost, fejlagtig betegn. for Edam-ost.

Ejde, da. navn på Eiði.

Ejderdanske, tilhængere af da. grænse ved Ejderen (Sønderjyll. nøje knyttet t. Danm., Holsten udsdilt). Ejderdanskhed vandt stærkt frem fra ca. 1840, da de nat.lib. rejste tanken i modsætning til helstatsmændene og slesvigholstenerne; søgtes forgæves gennemført 1848-50, faldt med nederlaget 1864.

Ejderen, *ty.* *Eider* [a'idar], grænseflod ml. Slesvig og Holsten; opstår S f. Kiel ved tilløb fra søerne Nedder, Grieben og Bothkamp, løber mod N gnm. Westensee og Fiemhudersee, bøjer så mod V, idet den danner grænse ml. Sydslesvig og Holsten, gennemstrømmer Rendsborg og udmunder i Nordsøen ved Tønning efter et stærkt bugtet løb gnm. marsken og forbi Frederiksstad. 188 km l., deraf 144 km sejlbare.

Ejderkanalen el. *Slesvig-Holstenske Kanal*, kanal anlagt 1777-85 ml. Kiekerfjord og Ejderen NØ f. Rendsburg; nedlagt efter åbningen af Kiekerkanalen. E var 34 km l., 3,5 m dyb og havde 6 sluser.

Ejdersted, *ty.* *Eiderstedt* [a'idarjtæt], halvø (marsk) i Sydslesvig N f. Ejdermündingen.

Ejderstenen, sten ca. 1671 anbragt på Holstenske Port på Ejderøen i Rendsborg m. lat. indskrift: Eidora Romani Terminus Imperii (Ejderen, det rom. riges grænse). Fjernet 1806 (planerne om

Holstens indlemmelse i Danm.), nu i Kbh.s tøhus.

ejefald, da. betegn. for genitiv.

ejektor (lat. *ejicere* drive (ud)), dampstråleapparat, hvor dampens strømningsenergi benyttes til at suges vædsker (vand) el. gas (luft). e anv. på lokomotiver som fødepumpe for kedelvandet.

ejendomsdom, dom, hvorved en persons ejendomsret til en fast ejendom el. en løsøretting fastslås.

ejendomsforbehold, sælgerens forbehold om, at ejendomsretten til tingens først skal overgå til køber, når hele købesummen er betalt. Navnlige praktisk ved køb af løsøre på afbetaling.

ejendomsforbrydelser, forbrydelser, rettet mod den private ejendomsret el. andre private formuerettigheder. Omfatter de egl. berigelsesforbrydelser, og forskartede forbrydelser som tingsbeskadigelse, modtagelse el. indrømmelse af returkommission, insolvente skyldneres forringelse af deres formue m. fl.

ejendomsret, beføjelse til inden for lovgivningens rammer at råde over en ting og udelukke andre fra rådighed over samme.

ejendoms skatter, de indtægtskildeskatter, som påhviler faste ejend., i Danm. nu især ejendomsskyld, grundskyld og grundstigningsskyld; e betyder mest for kommunerne, særlig landkomm.

ejendomsskyld, skat af fast ejendom på grundlag af dennes vurdering i penge. Indført i Danm. 1903 til afløsn. af hartkornsskat på landet og bygningsafg. i byerne, omfattende både jord- og bygn.-værdi. Siden 1922 beskattes jordens værdisærskilt v. grundskyld, som er højere end e, der beregnes på grundlag af forskellen ml. ejendommens saml. vurderingssum og grundværdien. Vurderinger til e holdes normalt hvert 5. år. e indbragte 1946-47 90 mill. kr., hvoraf 7 til staten, 19 til udlign.fonden og 64 til kommunerne.

Ejer **'Bavnehøj'**, højdepunkt 9 km SV f. Skanderborg, 170,95 m (det nærliggende Møllehøj: 171,00 m). Udsigtstårn med pille, hvis top (183,36 m) er Danm.s højeste punkt.

ejerlav, undertiden også *hylag*, landsbysamfundet under jordfællesskabet. På dets egen forsamling (bystævnet, gadestævnet, grandestævnet), hvor oldermanden førte forædet, drøftedes og afgjordes de anliggender, som stod i forb. med jordfællesskabet.

ejerpant. Hvor en panteret i en fast ejendom opføres, f. eks. ved at ejeren betaler panthaveren hans tilgodehavende, op står der i reglen en tom plads i prioritetsordenen, der kan benyttes af ejendommens ejer, hvis han ønsker at optage et nyt lån i ejendommen. Indtil dette sker, siges ejeren at have et e for det beløb, som den bortfaldne panteret repræsenterede. I det omfang det gyldigt kan vedtages, at efterstående panteretigheder rykker op, bliver der ikke tale om e.

ejestedorp, d. s. s. possessivt pronomen.

Ejgil, da. mandnavn, omdannet af Egil.

ejju'vider [aiju:], ægyptisk dynasti 1171-1250, grl. af Saladin.

Ejler, da. mandnavn, kommet fra ty. i middelalderen.

'Ejstrup, da. landsby og station (Ejs trup 'hol'm) (Brand-Silkeborg og Horsens-Ejstrupholm); 794 indb. (1945).

'Ejstrup, *Kai* (f. 1902), da. maler og grafiker; medl. af Corner; ekspressionistiske landskaber og figurbilleder.

ek- (gr. *ek* ud), ud, bort fra.

Ek [e:k], *Karin* (1885-1926), sv. forfatterinde. Næde i digtsaml. *Död och liv* (1925) en forklaret form af sin dæmpede, følsomme lyrik.

eka- (sansk. *eka* en), forstavelse anv. ved betegn. af et grundstof ved det grundstof, som står umiddelbart foran det inden for samme gruppe i det periodiske system, og som det må forventes at være beslægtet med i kem. henseende. Især anv. tidl. ved ukendte grundstoffer i de dengang tomme pladser i det periodiske system, f. eks. eka-jod = astat, eka-cæsium = francium.

Ekbacken [e'ek:], 358 m h. sv. bjerg (Västergötlands største) ved Ulricehamn.

Ek'batana, by i det gl. Medien, nuv. *Hamadan*. Achæmenidernes og de partiske kongers sommerresidens. Under sassaniderne hovedstad i S-Medien. Erobrat af araberne 645.

ekchymose [æky:] (*ek* + *chym* udgyde), gr. blodudtrængning i og under huden el. tynde hinde.

Ekeberg [e'ekbær], 205 m h. plateau og villakvarter af Oslo på Oslofjordens østside, sømandsskole. På E findes hellestigninger og en ty. »æreskirkegård«.

Ekeberg [e'ekbær], *Birger* (f. 1880), sv. retslærd. 1907 prof. i Sthlm., 1920-21 og 1923-24 justitsmin. 1925-27 medl. af Högsta domstolen, 1927-31 præf. f. Lagberedningen, 1931-47 præf. f. Svea Hovrätt, 1947 riksmarskal. Indtager en fremtrædende plads i det fællesnordiske lovgivningsarbejde.

'Ekeland, *Arne* (f. 1908), no. maler; fantastiske, delvis surrealistiske motiver med marxistiske emner og kolorit af en østerlandsk pragt.

Ekelund [e'ek:lünd], *Vilhelm* (f. 1880), sv. digter og filosof. Håndværkeren fra Skåne. Begyndte som lyriker med forf. naturbeskrivelse bl. a. *Melodier i skymningen* (1902) og *Dithyramber i aftonglans* (1906). Overgår med essaysaml. *Antikt ideal* (1909) til støj intellektualisme og karakterdyrkelse. Viser i senere saml. *Metron* (1918), *Väst-Östligt* (1925) tiltagende sympati f. åndelig harmoni, også omfattende den kristelige mystik.

Ekelöf [e'ek:lö:v], *Gunnar* (f. 1907), sv. forfatter. Debut med saml. af surrealistiske symboldigte *Sent på jorden* (1931). Har i *Grund og stjärnan* (1936) og *Köb den blindes sång* (1938) anv. en almengyldig form til udtryk for intellektuel virkelighedsforståelse.

'Ekenäs [-næs], fi. *Tammisaari*, fi. by, NØ f. Hangö; 4200 overv. svensktalende indb. (1947). Havn. Gr. 1546.

'Ekenäs, sv. herregård i Östergötland. An selig hovedbyg. fra slutn. af 16. årh.

ek'klesia (gr. *ekklēsia*), 1) Folkeforsamlingen i det gl. Grækenl.; 2) den kristne menighed; (jf. *ecclesia*).

Ekklesi'astes (gr: prædikerer), Prædikerens Bog.

'ekko (gr.), tilbagekastning af lydølger fra mure, klippevægge el. lign. i så store afstande, at den tilbagekastede lyd kan skelnes fra den opr. Da lyd hastigheden er 340 m/sek. vil for en afstand på 340 m e komme efter 2 sek. forløb.

'Ekkoda'len el. *'Ko'dal'*, sprækkedal på Bornholm, i Almindingen ved foden af Rytterkæmgen.

ekkolodning anv. til måling af vanddybder ved benyttelse af ultrakorte lydølger (ultralud), som afsendes fra et skib, reflekteres fra havbunden og opfanges af en modtager, hvorved dybden kan beregnes, når man kender bølgerens hastighed. e kan anv. til afstands-, men ikke til retningensbestemmelse. Apparatet ekkolod registrerer kontinuerligt de enkelte lodskud, der kan optegnes på kurvepapir.

ekkoradio, radar og andre radiostymer, der benytter reflekterede radiobølger for bestemmelse af afstand og retning til en fjern genstand.

ekklamp'st (gr. *eklampein* fremstråle), kortvarig anfald af bevidstløshed med muskelskramper, bagefter lang søvn; ligner ganske epileptiske anfald. Optræder hos børn med infektionssygd., hos kvinder i slutn. af svangerskabet og under fødselen, endv. hos alkoholister.

ekla'tan't (fr. *éclater* springe i stykker), opsigtsvækkende, effektfuld.

eklekt'isme (gr. *eklekein* udvælge), en udvælgelse i filos., kunst og videnskab, e'k'lektiker, den der søger at samle træk fra forsk. retninger, resp. andres meninger til et hele.

'ekliptika (gr. *ekleipsis* udeblivelse, forsvinden), den storcirkel på himlen, som Solen følger på sin årlige vandring ml. stjernerne. e-s plan sammenfalder med den plan, hvori Jordens bevægelse omkr. Solen foregår. e hælder ca. 23 $\frac{1}{4}$ ° mod

hilmens ækvator. **e-s** skæringspunkt m. hilmens ækvator kaldes forårspunktet og efterårspunktet.

e'kloge (gr. *eklogē* udvalg), betegnede i oldtiden et digt udtaget af en større sammenhæng. I den rom. kejseretid betegnede det en idyl el. satire, spec. anv. om Vergils hyrdedigte.

eklo'git (gr. *eklogē* udvalg), en krystallinsk skifer bestående af granat og grøn augit.

Eklund ['e:klund], *Johan* (1863-1945), sv. teolog, biskop i Karlstad 1907-38. En af ophavsmændene til den nyere sv. kirkelighed, især ungt kirkebevægelsen og dens korgstogsideer. Salmедигter.

Ekman ['e:k-], *Carl Daniel* (1845-1904), sv. ingeniør; opfandt som kemiker ved Bergviks tråmassafabrik sulfitecellulosemetoden (1872).

Ekman ['e:k-], *Carl Gustaf* (1872-1945), sv. politiker. Afholdssagitter, liberal journalist, rigsdagsm. 1911-32. Sprængte 1923 Lib. Parti v. krav om spiritusforbud, 1923-32 leder for Frisindede Folkeparti. Som behændig leder af sin lille centrumsgruppe var **E** regeringschef 1926-28, 1930-32; styrtet, da det godtjordes, at han havde modtaget støtte til partikassen af Kreuger.

Ekman ['e:k-], *Gösta* (1890-1938), sv. skuespiller. Deb. 1908, 1913-25 v. Svenska Teatern (Sthlm.). 1926-30 meddirektør v. Oscarsteatern, 1931-35 direktør for Konserthusteatern og Vasateatern. **E** udførte såvel elsker- som karakterroller med elegance og charme forenet med psyk. karaktertegnning. Gæstespillede i 30erne regelm. på Dagmarsteatret i Kbh., bl. a. i »Hamlet« (1934) og Josephsons »Kanske en diktaer« (1937). Indspillede også film (deb. 1912), f. eks. »Karl 12.« (1923-24), »Swedenhielms« (1935) og »Intermezzo« (1937). Erindringer: *Den tänkande August* (1928). 1938 stiftedes **E-s** mindefond, der årligt uddeler en prist. en scenisk kunstner. (Portr. sp. 1078).

Ekman ['e:k-], *Hasse* (Hans) (f. 1915), sv. filminstruktør, manuskriptforf. og skuespiller. Son af Gösta **E**. Trods visse letkøbte virkemidler i sin kunst en af sv. films mest evrige unge. Bedste film »Mellem to Tog« (1943) og »Kungliga Patronasket« (1945).

ekonometri' (gr. *oikonomikós* økonomisk + *-metri*), nationalekon. retning, som fremhæver forb. ml. ekon. teori og statistik. **e** udvikler og fremstiller årsagssammenhængene ved matematikkens hjælp. Fremtrædende talsmand er bl. a. Ragnar Frisch (no.) og J. Tinbergen (holl.).

e. Kr., fork. f. efter Kristi (fødsel).

ekra'sit (fr. *écraiser* knuse), brisant pikrinsyre-sprængstof, der tidl. anv. til ladning i granater.

E'kron, en af de 5 filisterhovedbeyer.

eks- (lat. *ex* ud af), forhenværende; ud, bort fra. Se også **ex**.

ek'sakt (*eks-* + lat. *agere* drive, føre), fuldendt; helt nøjagtig.

ekskakte videnskaber, betegn. f. matematik og fysik.

eksal'teret (lat. *exaltare* ophøje), overspændt, i begejstret stemning; ophidset; eksaltation, *psyk.*, usædvanl. ophidset sindstilstand.

eks'samen (lat. *examen* undersøgelse), skoler og læreanstalters adgangs-, års- (el. oprykkings-) el. afgangsprøve. En elev, som indstiller sig til en **e**, må som eksaminant skriftligt og/eller mundtligt lade sig eksaminere (udsørge) af en eksaminator (alm. vis læreren) og bedømme af denne og evt. censorer. Til en **e** kan man normalt kun indstille sig m. et halvt el. et helt års mellemrum og et begrænset antal (ofte 2 el. 3) gange.

eksamensfri mellemkole, fra 1937 betegn. for en særlig form for de ældste da. folkeskoleklasser; afslutter uden eksamen. Kan have fra 2 til 4 klasser.

eksamenskolen, i Danm. de skoler, der forbereder til mellemkole-, real-, alm. forberedelses- og studentereksamen.

eksaminatorisk maksime, fremgangs måde i visse retssager, hvorefter dommeren ved at udsørge parter og vidner tilvejebringer de til sagens påkendelse fornødne oplysninger.

eksan'tem (gr. *eksantein* bryde frem), udslet ved smitsomme sygd. og hudsygdomme.

eksaration (lat. *exarare* pløje ud), gletscherens og indlandsisens eroderende virksomhed.

eks'sark (gr. *eksarchos* anfører, egl: forandrer), statholder i de byzantinske eksarkater (store provinser), Karthago (534-647) og Ravenna (553-751).

eksartikulation (*eks* + lat. *articulus* led), *med.*, fjernelse af et lem el. dele heraf ved gennemskæring i et led.

excellence [æksa'ljens] (lat. *excellencia* fortræffelighed), opr. fyrstelig ærestitel, i nyere tid f. højeste embedsmænd, i Danm. f. personer af l. rangklasse; indtil 1913 alm. anvendt f. ministre.

ekscentricitet [æksentrisi'te't] (*eks-* + *centrum*), *mat.*, en ellipses el. hyperbels **e** er forholdet ml. brændpunktets afstand og længden af den akse, der går gennem brændpunkterne; *psyk.* ekscentrisk beskaffenhed, afvigen fra det sædvanlige.

ekscen'trik, rund skive på roterende aksel med sit centrum i en afstand, ekscentriciteten, fra akslens midtlinje; kan erstatte en lille krumtap.

ekscentrisk [-sæn'tr] (*eks-* + *centrum*), 1) *fys.*, hvad der vedrører et legeme, der kan drejes om en akse, der ikke går gnm. legemets midtpunkt; 2) *psyk.*, afvigende fra det sædvanlige, vedtægtsmæssige.

eks'centrisk anomali, hjælpevinkel, som benyttes ved fremstilling af planeters bevægelse omkr. Solen ifl. de Kepler'ske love.

ekscision (lat.: udskæring), *med.*, udskæring af et vævstykke, en svulst el. lign. Ved læsioner anv. **e** af urens årsånde og ødelagt væv i dybden, inden såret sys el. forbindes.

ekscitation [æksi-] (lat. *excitare* jage ud), ophidselse.

ekse'gese (gr.), udlægning (af en tekst); inden for *teol.* den videnskab, der fortolker G. og N.T. Læren om principperne for **e** kaldes hermeneutik; *ekse'ge't*, bibelfortolker.

eksekution (lat. *exsequi* følge efter), udførelse; *jur.*, 1) fuldbyrdelse af straffedom; henrettelse; 2) udlæg, d. v. s. fuldbyrdelse af et krav, for hvilket man har fået dom, ved at fageden bemygtiger sig visse af domfældtes ejendele, der derefter bortselges ved tvangsauktion, således at det beløb, hvormed salgssummen overstiger domhaverens krav, tilbagegives domfældte. Undtagelsesvis kan udlæg ske uden forudg. dom, f. eks. p. grundl. af visse forlig el. tinglyst pantebrev i fast ejendom. I reglen gives der domfældte 15 dage til at opfylde dommen (**e-s**fristen), inden udlæg finder sted.

eksekutionskraft. At en dom, et forlig el. andet grundlag har **e** betyder, at det kan anv. som grundlag for eksekution uden iagttagelse af yderligere formaliteter.

ekseku'ti'Ve straffe, hæfte el. bøde, hvis formål, foruden at være straf for en lovovertrædelse, er at gennemtvinge det overtrædte påbud; **e** idømmes undertiden administrativt (f. eks. en bøde for udeblivelse fra mægling i ægteskabsager). Fra de egl. eksekutive tvangsmidler adskiller **e** sig ved, at de eksekutive tvangsmidler som eneste formål har gennemtvivngelsen af en vis handling el. undladen.

ekseku'tiv'komité', udvalg, der af forsamlng får overdraget at udføre opgaver på forsaml.s vegne.

eksekutiv myndighed, udøvende myndighed.

eksekutiv proces, d. s. s. hurtig retsforfølgning.

ekse'kutor (lat., egl: den der udfører), person der af en myndighed el. privatperson er sat til at fuldføre en best. opgave, især udføre bestemmelserne i et testamente (testaments-**e**), afvikle et dødsbo.

ekse'kvatur (lat: han må følge efter), godkendelse af en fremmed konsuls udnævnelser. Sker ved at opholdslandets regering påtager konsulens patent (udnævnelserbrev).

ekse'kve're (lat. *exsequi* følge efter), fuldbyrde, gennemtvinge; henrette.

ek'sem (gr. *ekzein* koge op), hudsygdom, hvis symptomer er stærk kløe og dannelse af ganske små blærer, ved hvis bristning der kommer vædske, skorpeddannelse og afskalling. **e** er ikke smitsomt og kan optræde i enhver alder. Årsagen til **e** er meget forsk., i nogle tilfælde stadig iritation af vand, sæbe o. l., i andre en overfølsomhed for et bestemt kem. stof (herunder erhvervs-**e**), ofte er årsagen endnu ukendt. Behandl. er varierende efter tilfældets art og stadie, vigtigst er at årsagen opklares ved specialundersøgelse.

ek'sem'pel (lat.), karakteristisk enkelttilfælde; udværende el. forbillidligt tilfælde.

eksem'pla'r (lat.), enkelt fuldgyldig ting (stykke) af en vis art; typisk person; person der udmærker sig ved gode egenskaber; eksemplificere [-i'se-], påvise ved eks.

ek'sem'prøver el. *lapperprøver*, hudprøver til konstatering af overfølsomhedskæmmer, udføres ved, at de mistænkte stoffer lægges på ubeskediget hud og dækkes med hæfteplaster.

eksemption (lat. *eximere* frigøre), en gejstlig el. en kirk. institutions frigørelse fra den ordinære overordnede og direkte henlæggelse under paven. Cisterciensere og præmonstratensere var eksempte.

eksercere [-se-] (lat. *exercere* øve), uddanne i våbenbrug og samlet optræden.

eksercerreglement, rettesnor for enkeltmands og taktiske leds færd og føring, især i samlet optræden.

eksercits [-sits] (af *eksercere*), uddannelse i våbenbrug og samlet optræden.

ekshalationer (lat. *exhalare* udpuste), luftudstrømninger ved vulkanske udbrud, især vanddamp, desuden kulsyre, kvælstof, svovlsyrling, svovlsyre o. a. **e** kan vedvare længe efter ophøret af egl. vulkanisme (vulk. eftervirkn.).

ekshaustionsmetode (lat. *exhaustio* udtømming), *mat.*, metode, hvor man ved udtømmning **e** bestemmer areal el. rumfang. **e** er anvendt af gr. matematikere.

eks'haustor (lat. *exhaure* udtømme), roterende suge-tryk-pumpe for luftarter; anv. bl. a. som ventilator.

ekshibitiv'isme (lat. *exhibere* fremvise), abnorm tilføjelighed til at opnå konglig tilfærdstillelse ved at blotte og fremvise kønsorganerne.

eksi'gi'bel (lat.), hvad der kan inddrives (ved eksekution).

eksi'sil (lat. *exsilium*), frivillig el. tvungen landflygtighed.

eksilregering, regering, der er fordrevet fra sit land, men i det fremmede fastholder sin eksistens som landets eneste lovlige reg. Således under 2. Verdenskrig en række **e** i London for de af Aksemagterne erobrede lande (No., Polen, Holl., Belg. osv.).

eksi'sten's (lat. *existere* fremstå), *filos.*, egenskab, der tillegges a) alt oplevet, b) alt iagttaget mods. det blot forestillede, c) alt virkeligt mods. det indbildte.

eksistensminimum (lat.), det mindstemål af livsfornødenheder, en person el. familie må råde over for at friste livet, enten fysisk (absolut **e**) el. sædvanemæssigt (relativt **e**). I ældre national-økon. ansås det fys. **e** for bestemmende for arbejdslonnen.

eksistenti'aldom, udsagn, der hævder nogets eksistens.

eksistentia'lisme (*eksistensfilosofi*, *eksistentia'l filosofi*). 1) I videre forstand en form for livsfilosofi, if. hvilken menneskets natur og situation som handlende væsen betones i mods. til, hvad det blot tænker derom (Augustin, Pascal, Sorø, Kierkegaard, Nietzsche, Dostojevskij). 2) I snævrere forstand en på grundlag af visse kierkegaardske ideer, der isoleres fra deres rel. sammenhæng, udformet filos.-litt. retning (M. Heidegger, K. Jaspers, J.-P. Sartre), if. hvilken individuel og aktual virkelighed (mods. afsluttede vidensk. el. filos. systemer) må danne grundlag for menneskets tænken og handlen. Placeret i et gudløst univers, ansvarlig for sig selv og (ved den gendigt afhængighed ml. mennesker) for andre, kan det frie (udeterminerede) men-

neske i valgets situation realisere forsk. af sit væsens muligheder og derved handlende skabe sin egen personlighed. I den skønligt, der er inspireret af e, har skildringen af individer, som har foretaget »uærlige« (d. v. s. selviske) valg været fremherskende og last og perversion derfor været alm. motiver. e har siden krigen været toneangivende inden for eur. teater; til dens dram. repræs. regnes foruden Sartre Camus og, med mindre ret, Anouilh.

Eksjö ['e:kjø:], sv. købstad, Småland, Ø. F. Nässjö; 8000 indb. (1947).

ekskavator (lat. *excavare* udhule), grave-maskine med grab.

eksklude're (lat.), sætte uden for, udelukke, udstøde; 'eksklusi'v, som kun optager de særlig udvalgte; som holder sig afsondret fra andre; 'eksklusi'v (fork. ekskli.), frægnest, ikke medregnet.

ekskommunikation (lat.), band.

ekskremen'ter (lat. *excernere* udsondre), legemets affaldsstoffer, består af ufordøjet føde, tarmskret, afstødt epithel samt bakterier, levende og døde. Mængden er ca. 150 g daglig. Den brune farve skyldes galdefarvestoffer; lugten visse luftarter, dannet ved bakteriel spaltning i tarmerne.

ekskre'ter (lat. *excernere* udsondre), stof udskilt af legemets kirtler, uden værdi for organismen, mods. sekreter, der er nyttige.

ekskurs (lat. *excurrere* løbe ud), sidebemærkning; indskud; ekskursion, udflugt, lille rejse (især i belærende el. videnskabeligt øjemed).

ekskvis'it (lat.), udsøgt, fortræffelig.

ekso- (gr. *ekso* ude, udenfor), uden for, ydre.

ekso'gami' (*ekso-* + *-gami*), forbud mod ægteskab og mod kønslig omgang ml. individer af samme soc. gruppe, i vore samfund kun ml. nærbeslægtede; hos uciviliserede folk udstrækker forbudet sig ofte til meget vide kredse af samfundet; optræder ofte i forbindelse med totemisme.

ekso'ge'n (*ekso-* + *gen'*), som vokser (frembringes) udefra; *bot.*, om et sideorgan, der opstår af de ydre celler, f. eks. hår og blade; *geol.*, om de kræfter, der udefra påvirker jordskorpen (vand, luft, is, organismer).

ekso'bi'tan't' (lat.), umådelig, vidtgående, overdreven.

ekso'ris'me (*ekso-* + gr. *hórkos* el.), besværgelse, især af onde ånder, djælvbesværgelse.

ekso'stose (*ekso-* + gr. *ostéon* knogle), svulstagtig, benet udvækst fra en knogle, godartet. Eks: rytterknogle på indersiden af låret.

ekso'ter'rik (gr. *ekso'terikos* ydre), den uadventede, åbenbare side af en rel. el. filos. lære.

ekso'ter'risk (gr. *ekso* udenfor), populær, for uindviende; mods. esoterisk.

ekso'ter'm (*ekso-* + *-ter'm*), kem. proces, der foreløber under varmeudvikling. Mods. endoterm.

ek'so'tisk (gr.), udenlandsk (især fra varmere lande).

ekspander (eng. *expand* udvide), gymnastikredskab bestående af en el. fl. spiral-fjeder med håndtag for enderne, til muskeltræning.

ekspan'de're (lat.), udbrede, udvide sig.

ekspan'de'ret *kor'kel*, *leit'kor'k* (*Ekspan'sit'*, *Expan'ko*). korkrummer sprængt af celle-luften ved opvarmning.

ekspansion (lat.), udvidelse, 1) *fys.*, udvidelse af en luftart el. damp i en cylinder, f. eks. i en dampmaskine. Ved e afkøles dampen, hvorved dens varmeenergi udnyttes; 2) *psyk.*, en given emotionsindflydelse på og »ensfarvning« af påfølgende sindstilstande; 3) *økon.*, udvidelse af den økon. aktivitet i samfundet.

ekspansionsføring, *geværprojektil's* styring i rifelgangene ved dets udvidelse, brugt i forlængeværer. Projektilet havde en udhuling bagtil, så at krudtgasen kunne udvide det og tvinge blyet ud i rifelgangene.

ekspansionsmuffe, samling, der tillader længdeforandringer i en rørledning ved temperaturændringer.

ekspan'sit, ekspanderet kork.

'ekspan'si'v (lat.), som kan udvides.

ekspatri'e're (*ekso-* + lat. *patria* fædreland), udvandre med den hensigt at opgive sit fædreland og vinde borgerret i den fremmede stat, hvor man tager bopæl.

ekspe'de're (lat. *expedire* frigøre), gøre færdig; besøge, udføre arbejde (i butik, på kontor o. l.); eksped'it, hurtigt og forretningmæssig.

ekspedition (lat. *expedire* frigøre), 1) betjening af kunder; 2) kontor, afdeling, hvor kunden betjenes; 3) udfærdiget (især ministeriel) skrivelse; 4) vidensk. forskningsrejse.

ekspeditionssekretær, tjenestemand i offentl. tjeneste el. i pengeinstitut, i rang ml. fuldmægtig og kontorchef.

ekspe'tance [-'tansə] (fr.), udsigt til, løfte om, krav på embede o.l.; ekspek'tan't', person med sådan udsigt, løfte el. krav.

ekspektoration (*ekso-* + lat. *pectus* bryst), opbringelse af slim, blod el. anden afsondring (ekspek'to'ra't') fra åndedrætsorganerne ved hoste.

eksp'erimen't (lat. *experiri* prøve), forsøg el. måling, der udføres under forud planlagte betingelser. e har overalt i naturvidensk., hvor det er muligt, afløst den blotte iagttagelse el. observation af naturfænomenerne; -eksp'erimen'te're, anstille forsøg.

eksp'erimen'ta'l'film, film, hvori instruktøren fritstillet prøver at bane nye veje og uddybe filmkunstens muligheder. e var særlig på mode i Tyskl. og Frankr. i 1920'erne, den såk. avantgarde-bevægelse: Cavalcanti, Louis Bunuel (f. 1900), Cocteau, Clair, Hans Richter (f. 1888) o. a. - I Danm. har f. eks. Albert Mertz (f. 1920) og Jørgen Roos (f. 1923) lavet e: »Flugten« (1942) og »Hjertetyven« (1943).

eksp'erimen'ta'l'fonetik el. *instrumental-fonetik*, studium af fonetik v. hj. af måleapparater.

eksp'erimen'ta'l'psykolo'gi', studiet af psykiske fænomener v. hj. af systematiske eksperimenter. G. Th. Fechner regnes for e-s grundlægger.

eksp'erimen'ta'l'pædagogik, vidensk. kontrollerede forsøg og undersøgelser over undervisningsproblemer. e er grl. af Ernst Meumann (1862-1915) i Tyskl. ca. 1900 og udvidet af E. L. Thorndike i USA. e har indført eksakte målinger af undervisningsresultater og forsk. undervisningsmetoders værdi og bl. a. undersøgt indlæringens og elementærfagernes psyk.

eksp'ert (lat. *expertus* prøvet), sagkyndig.

eksp'lantation (*ekso-* + lat. *planta* stikling), udtagning og dyrkning af dyrisk og plantisk væv under sterile betingelser på kunstigt substrat. Ved e taber cellerne efterhånden deres karakteristiske udseende.

eksp'le'men'tvinkler (lat. *explere* fuldstændiggøre) er to vinkler, hvis sum er 360°.

eksp'licere [-i'se-'] (lat.), forklare, udtrykke.

eksp'licit definition [-'sit] (lat. *explicitus* udfoldet), i logikken fastsættelse af et ords betydning ved udtrykkelig angivelse af, hvad det er ensbetydende med.

eksp'lo'de're (lat. fordrive ved støj), undergå en eksplosion; komme med pludseligt udbrud.

eksp'loi'te're [-ploa-'] (fr.), udnytte, drage fordel af.

eksp'loration (lat.), undersøgelse, i *med.*, særlig undersøgelse af dybereliggende organer, som er tilgængelige fra naturlige åbninger.

eksp'lo're're (lat.), udforske.

eksp'losion (lat.), en under temp.stigning og med stærkt stigende hastighed foreløbende proces, ved hvilken faste stoffer el. vædske overgår til luftform el. omdannes til luftarter. Virkningen af en e skyldes således en stor og pludselig rumfangsudvidelse. Også luftarter (i reglen i blanding med ilt el. luft) kan undergå e.

eksp'losionsgrænser er den lavere og højere grænse for den procentuale rumfangsudvidelse af en luftart, der danner eksplosive blandinger med atm. luft; e

er for kulilte 17-75, brint 10-66, acetylen 4-53, kogegas ca. 8-19, (ætyl)alkohol 4-14, (ætyl)æter 3-8, benzol (kpt. til 105°) 3-5, benzol 3-6, acetone 2-9 etc.

eksp'losionskrater, da. for maar [ma:r].

eksp'losionsmotorer, tidl. anv. betegn. for forbrændingsmotorer m. særlig hurtig forbrænding som benzol-, petroleum-, råolie- og gasmotorer, men ikke dieselm.

eksp'losionsplante (*Pilea*) hører til nædefam. (Amer.), men kan ikke »brænde«. To arter, hvoraf den ene er hængeplante med runde, lysgrønne blade og den anden er opret, ca. 15 cm høj, er temmelig alm. stueplanter. Navnet skyldes blomsterknoppernes hurtige opspringning, hvorved blomsterstøvet spredes som en tåge.

'eksp'lo'si'v (lat.), *sprog.*, d. s. s. klusil, spec. aspireret klusil.

eksp'lo'nen't' (lat. *expōnens* fremsættende), 1) typisk repræsentant (for anskuelse, åndsretning o. l.); 2) *mat.*, i en potens a^n betegnes n som e.

eksp'lo'nen'tia'lfunktion, *mat.*, kaldes enhver funktion af formen a^x , hvor a er en konstant og x den variable. Af særlig bet. er e^x , hvor e er de naturlige logaritmers grundtal.

eksp'lo'nen'tia'l'rør (af *eksponere*), forstærkerør til radiomodtagere. Forstærkningen kan varieres ved forandring af gitterspændingen.

eksp'lo'ne're (lat.), udsætte (for lyspåkirkning, for fare el. angreb); *bot.*, d. s. s. belyse.

eksp'ort (lat. *exportare* bringe ud), d. s. s. udførsel.

eksp'ortflæsk, flæskesider (bacon) med vedhængende bive og skinker (hoved, ben, ryg m. v. er fjernet).

eksp'ortforbud anv. særl. under krig for at sikre hjemmemarkedets (evt. statens) forsyning og hindre prisstigning. e over for kapital tilsiger at holde værdien af landets valuta oppe og renteniveauet nede.

eksp'ortforeninger, lokale andelsforeninger for eksportører af en landbrugsvar (æg, smør, kreaturer m. m.), sammen-sluttet i store, samvirkende e for hele landet.

eksp'ortkredit. Til fremme af industri-eksporten har staten siden 1922 kunnet yde eksportierende virksomheder såk. e, en garanti (indtil 75 % af beløbet) for eksportørernes trætter samt f. tab ved varekønsationer t. udlandet og evt. allerede v. igangsættelse af arbejder med eksport for øje. Statens samlede forpligtelser t. disse formål må højst andrage 70 mill. kr.

eksp'ortpræmie, kontant tilskud fra staten til eksportøren, enten for at udligne for høje indl. produktionsomkostn. el. blot for i alm. at stimulere eksporten.

eksp'osition (lat. *expositio* udvikling, forklaring), fremstilling; bruges spec. i dramaturgien om den sædv. i l. akt give indførelse i den situation, hvorfra handlingen tager sit udgangspunkt.

eksp'res (lat.), udtrykkelig; hurtigt, direkte.

eksp'resforsendelser, postforsendelser, der ønskes udbragt til adressaten ved særligt bud straks ved ankomsten.

eksp'ression (lat. *exprimere* udpresse), 1) udtryk, talemåde; 2) *med.*, grynækol. håndgreb til barnets el. efterbyrdens ud-presning af livmoderen.

eksp'ressio'nisme (lat. *exprimere* ud-presse, udtrykke), kunstretning, der opstod i årene før 1. Verdenskrig. Som en reaktion mod impressionismens øjebliksopfattelse lagde e vægt på det enkle og stærke, ofte voldsomme og brutale udtryk i farve- og formgivning. e byggede på Cézannes, Gauguins, van Goghs og Edv. Munchs kunst og fik navnlig udbredelse i Tyskl. (Kokoschka, Marc, Chagall). e har berøring m. kubisme og især m. fauvisme (Matisse). Også for nord. kunst har e haft stor bet. (Hertil tavle).

'eksp'ressi'v (lat.), udtryksfuld. *Gramm.*, lydmalende ord (prpr., kluk-kluk) el. bøjningsformer (knak, sprak).

eksp'prestog, hurtigkørende jernbanetog,

som alm. kun kan benyttes mod løsning af særl. hurtigtogsbillet, og som kun stander på by- og knudestationer, evt. er gennemkørende over hele strækken.

ekspropriation (eks- + lat. *proprietas* ejendomsret), tvangsafståelse af ejendom (jord, løse, patentrettigheder osv.), hvor denne er krævet af almenvellet. Efter da. ret kræves lovhjemmel til en e, og der skal ydes fuld erstatning til den, hvis ejendom eksproprieres.

ekspur'ge're (lat.), rene.

ekssik'kator (eks- + lat. *sicare* tørre), en ved kem. arbejder anv. beholder til opbevaring af stoffer, der skal tørres el. holdes tørre, idet der i e foruden stofferne kan indføres tørringsmidler. Til fjernelse af vand anv. ofte vandfrit kalciumklorid, koncentreret svovlsyre el. fosforpentoxid. I mange tilf. anv. vakuum-e, d. v. s. e er pumpet lufttømt, hvorved tørringen fremskyndes.

ekssik'ka'tsamling (lat. *exsiccatius* udtørret), bot., i alm. en samling af tørrede, med nøjagtige oplysninger forsynede planter, der bringes i handelen.

eksspiration (lat.), udånding; skyldes brystkassens tilbagevenden til sin udgangsstilling efter en inspiration.

eksspira'to'risk accent, fremhævelse af bestemt stavelse ved forhøjet lufttryk.

eksstinktion (lat. *exstinctio* udslukke), fortabelse af en ret el. en indsigelse over for en person, der ikke kendte til den; f. eks. fortæbes en utinglyst ret over en fast ejendom over for en godtroende erhverver; en indsigelse, som tilkom skyldneren i h. t. et omsættingsgældsbevis over for den opr. kreditor, fortæbes i forh. til en godtroende erhverver af omsættingsgældsbeviset.

eksstirpation (eks- + lat. *stirps* rod), med., fjernelse af sygt væv, f. eks. svulst-væv. ekssitir'pe're, udrydde, fjerne.

ekssu'da't (lat: *exsudare* udsvede), med., betændelsesagtig vædskeansamling fremkommet ved udsvedning fra karrene.

eks'sudati'v diathese (lat. *exsudare* udsvede), lidelse hos børn (dens selvstændighed er dog nu omstridt); e viser sig ved eksem og skællende udslæt på huden samt lidelse i næsesvælgrummet. Årsagen er ikke sikkert kendt. Man har sat lidelsen i forb. med fejlnæring.

ek'stase (gr. *eksténai* bringe ud af), bortrykkelse; en især hos mystikere forekommende henrykkelsestilstand, i hvilken individet er som borttrykket fra legemet, uimodtagelig for ydre indtryk og føler sig som et med gud(dommen).

ek'sta'tisk, hvad der ligner el. hører til ekstase.

ekstempo're're (lat. *extempore* ud af den nærværende tid), frembringe uden forberedelse, improvisere.

ekstension (lat. *extendere* udspænde), med., 1) strækning (mods. bøjning) i et led; 2) træk el. trækbehandling ved benbrud, hvorved brudeenderne bringes og holdes i rigtig stilling.

'ekstensi'v (lat. *extendere* udspænde), udstrakt; udadvirkende; som virker over et stort område og derfor mindre kraftigt; mods. intensiv.

ekstensiv drift, driftsform i landbruget, hvor arbejdsforbrug og kapitalindsats er lille i forh. t. arealet, f. eks. græsningsbrug i SV-Jyll. og i marskegne, hvor en stor del af arealet ligger i langvarigt græsleje.

eksten'sorer (lat. *extendere* udspænde), strækemuskler, mods. fleksorer (bøjemuskler).

eksteriorisation (lat. *exterior* værende udenfor), if. okkultismen frigørelse af sjælen (el. »astrallegemet») fra legemet.

eksteri'ør (fr.), arkitt., det ydre, en bygnings ydre.

eksteriø'bedømmelse, bedømmelse af et husdyrs ydre bygning. Hovedvægten lægges naturligt på de bygningstræk, der skønnes at have størst betydning for dyrets brugsværdi: hurtighed, kraft (heste), malkeorganer (kvæg), kødansættelse og foderstand (slagtekvæg, svin) osv.

ekster'n (lat.), som befinder sig udenfor; udvortes; fremmed.

ekster'nat (lat. *externus* ydre), skole,

hvis elever bor uden for skolen (mods. internat).

eksterritorialite't (eks- + *territorium*), dens retsstilling, som tilkommer visse udlændinge, der ikke er undergivet opholdsstatens retshåndhavende myndighed. Betyder ikke, at opholdsstatens love ikke gælder for disse personer, men kun, at de ikke kan håndhæves over for dem. e tilkommer efter folkeretlig sædvanne fremmede statsoverhoveder, fremmede tropper, medl. af fremmede gesandtskaber, samt, if. særlig traktat, medl. af FN's internat. domstol og af vigtigere internat. organisations sekretariater. Fritaget for søgsmål og retshåndhævelses-skrid er endv. fremmede stater og fremmede statsejendom, som f. eks. statskibe. En tendens til at begrænse e i denne henseende gør sig dog gældende under mod. samfundsforhold, hvor staterne påtager sig opgaver, der tidl. overlodes det private initiativ. Den e, der tidl. tilkom alle udlændinge i visse lande uden for Eur. (f. eks. Kina), er nu i alt væsentligt ophevet.

ekstinktion (lat. *exstingere* udslukke), 1) *astron.*, den svækkelse af himmellegemets lysintensitet, som bevirkes af lysets spredning og absorption i Jordens atmosfære; 2) *jur.*, tilintetgørelse af en ret.

ekstink'tø'r (lat. *extinctor* en, der slukker), betegnelse for kemisk ildslukker.

'ekstra (lat. *extra* udenfor), ud over det sædvanlige; fortrinlig.

Ekstrabladet, kbh. eftermiddagsblad, oprettet 1904 af »Politikens»; red. af Frejlf Olsen 1905-36. Red. (1948) Ole Cavling, Leif Hendil og Kai Schou. Oplag 1948: 82 000.

ekstra'de're (lat.), udlevere; ekstradi-tion (lat.), udlevering.

ekstra'he're (lat.), gøre uddrag af.

ekstra'rakt (lat: *extrahere* trække ud), koncentreret uddrag, kort uddrag; afkog-kem., produkt, der fås ved af naturprodukter el. halvfabrikata v. hj. af en vædske (ekstraktionsmiddel) at udtrække (ekstrahere) visse indholdsstoffer, enten for at forberede det tilbagegivende produkt el. for at udvinde et el. fl. indholdsstoffer; sker ofte ved afdampning af ekstraktionsmidlet el. ved inddampning til et koncentrat. e betegner til daglig mest produkter som kød-e, malt-e, garve-e osv., i farmaciaen fluid-e, standardiserede udtræk af drøger.

ekstraktion (fr. af lat. *extractum* udtrukket), 1) *kem.*, udtrækning af stoffer; 2) *kir.*, udtrækning, f. eks. af tænder; 3) herkomst.

ekstrakt(iv)stoffer betegner undertiden stoffer, der kan udtrækkes af vegetabiliske og animalske stoffer med vand; i foderstofanalysen benyttes f. eks. betegnelsen kvælstoffri e om hovedsagelig af kulhydrater bestående stoffer som fås som en rest, når vand, fedt-, kvælstofhold. stoffer, aske osv. er bestemt.

ekstramargi'na'le floddale (lat. *extra* udenfor + *margo* rand), dale, udførmede af el. fulgt af smeltevand fører indlandsisen.

'ekstraordinæ'r (fr.), overordentlig, særlig.

ekstraordinære retter, domstole, ned-sat til undersøgelse og påkendelse af en bestemt el. visse retssager og derfor uden de ordinære domstoles varige karakter.

ekstrasession, session afholdt af udskrivningskredse el. møder af Højesteret uden for sædvanlig tid.

ekstraspektion (lat. *extra* udenfor + *spicere* se), filos., iagttagelse af noget uden for os selv (mods. introspektion).

ekstrasysto'li' (lat. *extra* udenfor + *systole*), forekomst af hjertesammentrekninger uden for den normale rytme, således at ekstrastralet kommer før tidligt i rytmen og ikke efterfølges af noget pulsslag. e føles derfor ofte, som om hjertet står stille et øjeblik. e er en hyppig og i reglen godartet tilstand.

ekstrava'ge're (fr.), leve flot og letsindigt, leve udsvævende; flotte sig; eks-travagance [-gãns], flothed, ødselhed; ekstrava'gan't flot.

ekstrava'sa't (lat. *extra* udenfor + *vas* kar), en ved udtrædning fra blodkarrene

til vævene fremkommen vædskeansamling.

ekstra'me (fr.), yderlighed; yderst; over-dreven.

ekstremi'te'ter (lat. *extremitas* yderste ende), i anatomien betegn. f. arme (overe) og ben (underre).

ekstremum (lat: det yderste), mat., fællesbetegn. for en funktions maksima og minima.

ekstroversion (lat. *extra* udvendig + *vertere* vende), C. G. Jungs betegn. for aktiv el. passiv beredthed til at indrette sin opfattelse el. handlen efter ydre genstande, interessere sig for dem og vurdere dem relativt højt.

ekstrover'te'rit type, if. C. G. Jung en person, hos hvem ekstroversion er habitual (sædv.).

-ekta'si' (gr. *ektelnein* udspænde), udspilning, udvidelse.

ekto- (gr. *ektós* udenfor), ydre, udvendig.

ekto'der'm (ekto- + *derma*), fosterets yderste kimblad.

ekto'mi' (ek- + *tomí*), udskæring; bruges i *kir.* i talrige forb., f. eks. gastrektomi = delvis fjernelse af maven.

ektopara'sit (ekto- + *parasit*), parasit der lever på værtens hud el. andre ydre organer.

ekto'pi' (ek + gr. *tópos* sted), med., medfødt abnorm lejrning af et organ.

ekto'plasma (ekto- + *plasma*), en celles yderste lag af plasma, gerne noget fastere end det indenfor liggende endoplasma. De to slags plasma menes at forholde sig til hinanden som sol- og gelformen af et kolloidalt stof.

ekto'trof (ekto- + *trof*), som får næring udefra.

ektro'pi' (ek- + *tropi*), med., misdannelse, hvor et uendeligt organ (f. eks. blæren) krænges udad på legemets overflade.

ek'tyma (gr. *ekthýein* bryde ud), simpel hudbetændelse, hvor der dannes noget dybere sår end ved impetigo; smitsom.

ekvili'brist (fr. af lat. *aequilibrium* lige-vægt), akrobat, lidenanser.

ekvi'pe're (fr.), udstyre, udruste; ekvi-page [-pa:ð], fint udstyret køretøj; i *ridesporden* betegn. for rytter og hest uden eet.

ekvi'vok (lat. *aequus* lige + *vocare* kalde), tvetydig; slibrig.

el, siden 1948 off. anerkendt fork. f. elektricitet, elektro, elektrisk o. l. Benyttes navnlig i Sv., men på de da. elektricitetsværkers årsmøde 1948 blev det vedtaget at arbejde for forkortelsens indførelse i Danm.

el (al), den arabiske artikel.

El [e:l], på hebr. og i lign. form i andre semit. sprog betegn. for Gud.

el ('*Alnus*), slægt af birkefam., buske el. træer med han- og hunrakler på samme plante. Blomstrer før løvspring. Frugten

El. Øverst kvist med hunrakler t. v. og hanrakler yderst t. h. Forneden t. v. blad af hvidel, t. h. af rød.

en nød. 17 arter, 2 i Danm. Rød e (A. glutinosa), stilkede knopper, takkede blade, der i spidsen er stumpe el. indbuede, koglelign. hunrakler. Alm. vildtvoksende i fugtige skove og moser. Grå e (A. incana), der er plantet i da. skove, har spidse blade.

Elaga'bal, orientalsk solgud fra Emesa i Syrien, hvis symbol, en bætyl, bragtes til Rom i årene 218-22 e. Kr., da Helio-gabal, E-s øverste præst, var rom. kejser.

el-Alamein [-'me:m], stationsby ca. 110 km SV f. Alexandria. Ved e standsedes juli 1942 Rommels offensiv, og fra 23.-24. 10. s. å. gennembrød den brit. 8. armé her de ty. stillinger.

Elam, landskab Ø f. oldtidens Babylonien. Gnm. hele hist. bestod der nær be-
røring, kulturel el. fjendtlig, ml. Sumer,
Babylonien og Assyrien og elamitiske
stammehøvdinger, el. konger. Kongerne
af 3. dynasti i Ur beherskede E; omvendt
foretog Shuruk-Nachunte grundlæggeren
af et egl. elam. rige, ca. 1200 f. Kr., et stort
plyndringstog i Babylonien, hvor han røve-
de bl. a. et eksemplar af Hammurabis lov-
støtte, hvorfor det blev i E-s hovedstad
Susa, at dette og andre vigtige monumen-
ter for babyl. kultur fandtes ved udgraving.
E bukkede under for Assyrien ca. 640
f. Kr.; senere tilfaldt området perserne.
(Kort se orientalsk arkæologi).

elan [e'lan] (fr.), begejstring, swing, flugt.

elan'd (*Taurotragus*), næsten oksestore
afr. antiloper m. svære, lige horn.

élan vital [elá vi'tal] (fr.), Bergsons be-
tegnelse for den skabende livskraft.

ELAS, fork. f. (*Hellenikós Laikós Apeleu-
therotikós Stratós*), den gr. folkelige be-
frielsehær, gr. bevæbnede styrker under
EAM, opr. 1942. Modsatte sig nov. 1944
Papandréou krav om opløsning; kæmpe-
de mod reg. og mod egn. tropper; slut-
tede efter forliget dec. 1944 våbenstil-
stand, opløstes febr. 1945 efter at have
afleveret sine våben.

elasticitet [e'si-] (gr. *elastikós*) som kan
sættes i bevægelse, 1) *fys.*, et legemes
evne til efter en påtvungen formændring
at antage sin opr. form. Er *e* nul, kaldes
legemet plastisk. Mange byggematerialer
viser kun fuldkommen *e* over for spænding
under en vis værdi, *e*-grænsen. 2) i *økon.*
teori er *e* mål for en størrelses påvirkelighed
i forh. til en anden. En vares efterspørgsels-
e ved en given pris siges f. eks. at være = 1,
hvis en prisændring medfører en procentvis
lige så stor, men modsat rettet ændr. i afsat
mængde (o: produktet af mængde og pris
konstant); ændres mængden procentvis
mindre, siges eftersp. (ved denne pris) at
være uelastisk; ændres den procentvis
stærkere, kaldes den elastisk.

elasticitetsgrænsen, den spænding,
hvortil et legeme kan påvirkedes uden at få
blivende formændringer.

elasticitetslære, læren om spændings-
bestemmelse opbygget på grundlag af
Hookes lov og forudsætning om fuld-
kommen elasticitet.

elasticitetsal, *elasticitetskoefficient* el.
elasticitetsmodul er forholdet ml. spænding
i kg pr. cm² og længdeændring pr. længde-
enhed. Er legemet ikke fuldkomment
elastisk, kan *e* beregnes såvel af de totale
som af de elastiske længdeændringer. Er
arbejdslinien krum, kan *e* udregnes som
kordens el. tangentens hældning.

ela'stik (gr. *elastikós*) som kan sættes i be-
vægelse, 1) et kiptret stof af kamgarn el.
strogarn med stejltløbende linier, hidr.
fra bindingen (diagonal); er noget elastisk
og anv. bl. a. til ridebenklæder og unifor-
mer; 2) forsk. vævede stoffer (bændler),
der er gjort elastiske ved indvævning af
kautsjuktråde. *e*-bånd er vævede el.
flettede bånd, der består af beklæde
gummistråde.

elastisk væv, *anat.*, bindevæv med stort
indhold af elastiske tråde.

Elat, edomitisk handelsby ved Det Røde
Hav, vigtigt gennemgangspunkt for Isra-
els forbindelse med det Røde Havs
kyster, erobredes af David, men gik se-
nere tabt.

ela'terium (gr. *ela'trios* drivende), stærkt
affar. stof udvundet af sydeur. græskar.

Elba, ital. ø ml. fastlandet og Korsika;
223 km², 30 000 indb. (1936). Jernmal-
lejer. Napoleon I.s opholdssted 3. 5.
1814-26. 2. 1815.

El'ben ty. *Elbe*, čech. *Labe*, europ. flod;
udspringer i Riesengebirge, løber gnm.
Čechy (Böhmen), hvor den optager biflo-
derne Vltava (Moldau) og Ohře (Eger),
gennembræder Elbsandsteingebirge og
strømmer gnm. Dresden og Magdeburg
til Hamburg, hvor den deler sig i 2 arme,
der igen forener sig ved Blankenese, hvor
den ca. 100 km l. fragtformede munding
begynder. E er 1134 km l., hvoraf 845 km
er sejlbare. E er næst efter Rhinen
Tyskls vigtigste flodvej; gnm. kanaler i

sejlbare forbindelse med Rhinen og Øster-
søen.

Elberfeld [-'fælt], til 1929 ty. by; del af
Wuppertal.

Elberling, *Carl August* (1834-1925), da.
biblioteksmand, bibliotekar ved Det
Kgl. Bibliotek 1863-1915. Sine bibliofile
interesser gav han udtryk i »*Breve til en
Bogskæder*«, 1909.

Elberling, *Emil* (1835-1927), da. journa-
list. Broder til C. A. E. Udenrigspolit.
lederskribent i »Fædrelandet« 1863-76.
Rigsdagsbibliotekar 1880-1912.

Elbe-Trave-kanal, 67 km l. ty. kanal
ml. Elben (ved Lauenburg) og Trave
(ved Lübeck). Anlagt 1896-1900.

Elbeuf [æl'bøf], fr. by ved Seine; 16 000
indb. (1946). Uld-, jern- og maskin-
industri.

Elblag [æl'blåk], ty. *Elbing*, handelsby i den
polke del af det tidl. Østpreussen, SØ f.
Gdańsk (Danzig); 30 000 indb. (1946).
Polsk fra 1945.

El'brus, georg. *Ialbuli*, højeste punkt i
Kaukasus, 5629 m. Under 2. Verdenskrig
næet af ty. tropper 21. 8. 1942.

Elbsandsteingebirge [æl'pant'staing-
'birgø], *Sachsisk Schweiz*, bjergparti
omkr. Elbens gennembrudsdal på græn-
sen ml. Tyskl. og Tjcehoslov. opbygget af
vandret lejret sandsten fra kridttiden,
hvorigennem floden har gravet indtil
270 m dybe cañons.

Elburz [æl'borz], foldekæde ved Kaspis-
havets Sydvestkyst i Iran; når i Demåvend
5670 m. På den regnrige N-skråning er
der skov; på den tørre S-skråning busk-
steppe. Gennembrudes af tunnel for ho-
vedvejen Tehrån-Kaspihavet.

Elche [l'æltjæ], sp. by nær Middelhavet 140
km S f. Valencia; 47 000 indb. (1940).
Ligger i et kunstvandet frugtdistrikt,
bl. a. med daddeplantninger.

Eldgå [l'æltgjau], 30 km l. udrudsspalte i
Island, NØ f. Myrdalsjökull.

Eldh [æld], *Carl* (f. 1873), sv. billedhugger;
en af de betydeligste i sin samtid; bl. a.

*Carl Eldh: August Strindberg.
(Nationalmus., Sthlm.).*

karakterfulde portræstatuer og buster,
allegoriske marmorstatuer af *Strindberg*,
Frédéric og *Josephson* (1923; Rådhus-
haven, Sthlm.).

El-Djuf, fr. *El Djouf*, lavning og sandør-
ken i V-Sahara NV f. Tombouctou.

Eldorado [-'ra:do] (sp. *el dorado* det
gyldne), sagnagtigt guldland, mentes på
opdagelsestiden at ligge i nordl. S-Amer.,
gav stedet til de første besejlinger af
Amazonfloden.

El'ea (lat. *Velia*), oldgr. by i S-Ital., an-
lagt af grækere fra Fokaia i 6. årh. f. Kr.
Hjemsted f. berømt filosofskole.

el'e'a'ter, medlemmer af den eleatiske filo-
sofskele i oldtidens Elea, som lærte at
virkeligheden (*det værende*) er evig, ufor-
anderlig og usammensat, selvverdenen
et skin. Hovedprez: Parmenides.

Ele'azar, hebr. navn (Gud har hjulpet),
mest kendt af dette navn er Arons søn,
stamfader til ypperstepræsterens slægt.

e'lecti (lat: de udvalgte), hos manikæerne
en lille, asketisk levende kreds.

e'lectus (lat: udvalgt), den valgte, men
ikke indviede biskop. De fleste da. bisper
på reformationstiden var electi.

elefant (*Proboscidea*), pattedyrorden,
beslægtet m. søkoer og klippegrevlinge, nu
kun 2 arter: den afrikanske *e* (*Loxo-*

Indiske elefanter.

donta africana) m. store ører og skrånene
de pande samt den indiske *e* (*Elephas
maximus*) m. små ører og høj isse. *e* er
i øvrigt karakteriseret ved snabelen og de
som stødtænder udviklede fortænder i
overmundene; bortset fra stødtænderne
har *e* store kindtænder m. kraftige
emaljelister, kun 1 kindtand er fremme
ad gangen, indtil 6 i hver kæbehalvd
kan komme til udvikling. *e* er store dyr,
indtil 3 m høje; benene søjleagtige,
tærne omsluttet af fælles hud. Den afr.
art findes over næsten hele Afr., S for
Sahara, den ind. i For- og Bagind.,
Borneo og Sumatra. Den ind. tæmmes i
stor udstrækning. Bl. uddøde *e* kan næv-
nes mammuten.

Elefantgrund, grund i Store-Bælt ml.
Reersø og Romsø, 3-10 m vand.

elefant'ti'asis (*elefant* + *-iasis*), tropesyg-
dom forårsaget af en parasit, rundormen
Filaria sanguis. På grund af tilstopning
af lymfekar svulmer benene op (elefant-
ben).

Elefant'tine, ø i Nilen S f. 1. katarakt.
Staden E smst. var indtil romertiden en
af Ægypt.s vigtigste handelspladser. Ved
E er fundet en saml. aktsykker i ara-
mæisk sprog hidrørende fra en jødisk
militerkoloni fra persertiden, der giver
et levende billede af en jødisk diaspora-
menighed.

elefantordenen, fornemste da. orden.
Stammer fra et af Chr. I. stiftet rel. rid-
derligt selskab. Omdannet til ridderor-

den af Fred. 2. og forsynet med statutter
af Chr. 5. 1693. Kongen er ordensherre,
og alle da. prinser modtager E ved det
18. år. E tildeles yderst sjældent andre
end statsoverhøvede og fyrstelige, dog
kan nævnes feltmarskal Montgomery
(1945), general Eisenhower (1945) og Niels
Bohr (1947). Riddersnen våben ophænges
i Frederiksborg slotskirke.

elefantskildpadde (*Testudo elephan-
tina*), kæmpeort landskildpadde (150 kg
el. mere). Seychellerne.

elegance [-'gænsø] (fr.), fornemhed, smag-
fuldhed i ydre, væsen el. beskaffenhed;
fiot maner. Adj. *ele'gant*. - *elegantier*
[ele'gant'tje] (fr.), modhefter, laps.

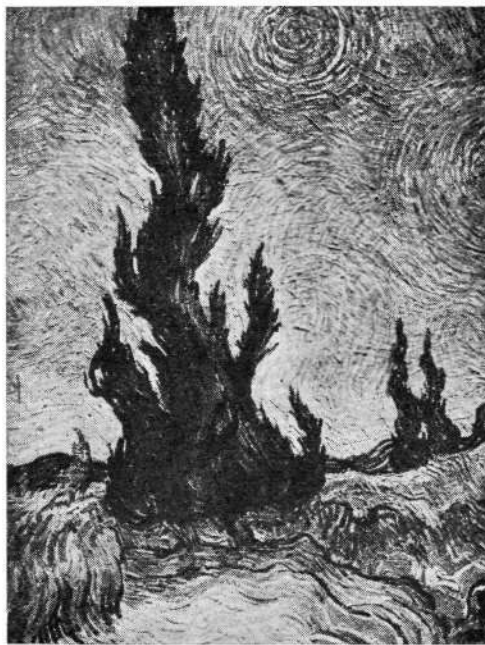
ele'gi (gr.). I rent metrisk forstand er
en *e* et digt, der består af elegiske disti-

Edvard Munch: Aske.

Oskar Kokoschka: Portræt.

Vincent van Gogh: Cypresseerne.

cha. Formen stammer fra Ionen og skabtes ca. 700 f. Kr. Kendte romerske elegikere er Catul, Tibul, Propertis og Ovid; sidstnævntes bedrøvelige e har bidraget til at fastslå den moderne bet. af *e* som klagesang, og af *e*'le'gisk som klagende el. blidt vemodigt.

Eleia [i'lia], nygr. navn på det gr. landskab Elis.

e'lektor (lat.), vælger; valgmand; kurfyre.

E'lektra, i gr. sagnhist. søster til Orestes, deltog med ham i mordet på Aigisthos, deres faders morder.

e'lektriske komplekser (efter Elektra), en datters abnorme sjælelige binding til faderen med fjendtlige følelser over for moderen.

elektrici'te't (gr. *elektron* rav), betegn. for den fælles årsag til en række forsk. fys. fænomener, af hvilke gnedet ravs tiltrækning af lette genstande var kendt allerede i den gr. oldtid og har ført til navnet *e*.

Frembringelse af *e* ved gnidning førte til opdagelsen af, at der findes to slags *e*, som kaldes positiv og negativ, fordi de kan neutralisere hinandens virkninger.

If. atomfysikens resultater er *e* en egen- skab, der er knyttet til stoffets inderste natur, idet atomerne er opbygget af elektr. småpartikler, positive protoner, som befinder sig i atomkernen, og negative elektroner, som kredser uden om.

Når stofferne normalt ikke viser elektr. virkninger, beror det på, at der i hvert atom findes lige mange positive og negative partikler, der gensidigt ophæver hinandens virkninger. Elektr. virkninger frembringes først, når der løsriver elektroner fra atomerne, så at man får frie negative elektroner og positive atomrester, de såk. ioner. Et legeme er positivt elektr., hvis en del af dets atomer har mistet nogle elektroner; har et legeme flere elektroner end normalt, er det negativt elektr. Ml. disse to *e*-arter virker der kræfter, idet to ensartede elektr. legemer frastøder hinanden, medens to modsat elektr. legemer tiltrækker hinanden.

Disse kræfter kan bevæke, at elektr. partikler kan sættes i bevægelse gnm. stof og derved danne en elektr. strøm, som ledsages af de forsk. fænomener: magnetiske el. kem. virkninger samt varmevirkingen, der danner grundlaget for *e*-s tekn. anv.

elektricitetsmængde el. *elektr. ladning* er et mål for, hvor mange elektroner et legeme har for meget el. for lidt til at være neutralt. *e* måles i enheden coulomb, der svarer til 6×10^{18} elektroner.

elektricitetsmålere anv. til måling af den energi i kWh, der passerer den elektr. ledning, hvori de er indkoblede. Jævnstrømsmålere består ofte af en lille elektromotor med permanent magnet. En vis brøkdel af ledningsstrømmen passerer ankeret, der driver et tællerværk. En sådan måler med permanent magnet måler amperetimer, men opgives i kWh. Vekselstrøm måles altid i kWh. Det roterende system er her en aluminiumskive, der påvirkes af felterne fra såvel en spændings- som en strømspole.

Elektricitetsrådet, oprettet ved lov af 11. 5. 1935, fører tilsyn med udførelsen og driften af stærkstrømsanlæg; rådets bestemmelser og retningslinier herom findes i stærkstrømsreglementet. Desuden skal *E* optræde som vejleder ved udvidelsen af elektricitetsværker.

elektricitetsværk, i snævrere forstand et produktionsanlæg for elektricitet, også betegn. for hele forsyningsanlægget inkl. ledningsnet m. m.

elektri'se're, gøre elektrisk.

elektri'sermaskine, apparat til frembringelse af gnidningselektricitet v. hj. af en roterende glasskive, der gnides mod en læderpudd.

elektrisk afbryder, apparat til at slutte og afbryde elektr. strøm.

elektrisk element, se galvaniske *e*. og ter-*e*.

elektrisk element'arkvantum, den mindste del, hvori elektr. ladning kan eksistere. Størrelsen af det *e* er målt af Millikan ved at iagttage bevægelsen af mikroskopiske elektr. ladede oliedråber i et elektr. felt og fandtes til $1,60 \times 10^{-19}$

coulomb. Et negativt *e* er ladningen af en elektron; et positivt *e* er ladningen af en proton el. en positron.

elektrisk felt, et rum, hvori der virker elektr. kræfter hidrørende fra elektr. ladede legemer.

elektrisk fjernstyring, anordning, ved hvilken man er i stand til ad elektr. vej at manøvrere fjernere beliggende anlæg el. apparater fra et centralt sted.

elektrisk fjerntænding, anordning, ved hvilken man kan tænde gadelamper el. f. eks. sprængladninger fra et centralt el. ikke udsat sted.

elektrisk fordeling kaldes en ophobning af elektroner i den ene ende af en isoleret anbragt metallisk leder, forårsaget ved tiltrækning el. frastødning fra et elektr. ladet legeme i nærheden.

elektriske fordelingsystemer. Kraftværk og forbruger kan forbindes efter fl. forsk. systemer. Der skelnes ml. serieforb. og parallelforb.; almindeligst er den sidste. Ved denne skelnes ml. to- og trelederssystemerne; dette har dog næsten kun bet. ved jævnstrøm. Rene vekselstrømsystemer er trekant- og stjerne-systemerne.

elektrisk fordelingstavle, en sammenbygning af instrumenter og apparater, hvorfra man kan betjene og kontrollere en elektr. maskine el. en større el. mindre del af et elektr. anlæg.

elektrisk gnist er en kortvarig elektr. udladning gnm. luft ml. to elektroder, hvorimellem der er en stor spændingsforskel. Til at frembringe en *e* på 1 cm længde ml. to metalkugler kræves en spænding på ca. 30 000 volt; ml. spidser kræves mindre spændingsforskel. Måling af gnistlængden kan anv. til bestemmelse af høje spændinger. *e* anv. til tænding i forbrændingsmotorer samt til spektralanalyse, da lyset fra gnisten giver spektret af elektrodemetallet.

elektrisk hegn, indhegning for græssende kreaturer ved en isoleret ophængt blank tråd, der sættes under spænding fra en spændingskilde på en sådan måde, at kreaturerne ved berøring får et ubehageligt, men ufarligt, elektr. stød, hvorfor de undgår en sådan berøring.

elektriske installationer, betegn. for de elektr. anlæg hos en forbruger.

elektrisk installationsmateriel, afbrydere, stikkontakter, lampeholdere, ledninger m. m. til elektr. installationer. Materiel, som i h. t. stærkstrømsreglementet er godkendt af prøvningsudvalg, mærkes med et **D**.

elektriske isolationsmaterialer er stoffer, der i elektrotekn. anv. til at isolere spændingsførende dele enten indbyrdes el. fra jord. Eks. er luft, glimmer, marmor, skifer, porcelæn, glas, papir, gummi, silke, bakelit og forsk. andre plastics, asfalt o. a. bituminøse stoffer og transformatorolie.

elektriske jernbaner, baner, hvor lokomotiverne el. motorvognene modtager den til togfremførelsen fornødne energi fra stationære elektricitetsværker. Strømtilførslen sker alm. ved en over sporet anbragt køreledning, ved nærtrafikbaner ofte ved en såk. 3. skinne, som ligger på isolatorer parallel med og uden for køreskinnerne. Elektrificering af jernbaner foretages enten for at udnytte et lands vandkræfter, hvilket i kulimporterende lande gør jernbanedriften uafhængig af kulimport fra udlændet (f. eks. No., Schw., Sv.), el. for at muliggøre anv. af brændsel af ringe kvalitet (brunkul), som ikke egner sig til damplokomotiver, men kan anv. i elektricitetsværker (f. eks. i Midttskyl.) el. for at øge en banes ydeevne, hvilket navnlig er årsagen til elektrificeringen af nærtrafikbaner. Til *e* bruges både jævn- og vekselstrøm, jævnstrøm fortrinvis ved by- og nærtrafikbaner (f. eks. Kb.s S-bane), alm. i Belgien, Engl., Fr., og Holl., medens man i No., Schw., Sv., Tyskl. og Østrig anv. eenfasen, og i Italien fortrinvis trefaset vekselstrøm. Jævnstrøm anv. alm. med en spænding på 1500 volt, ved vekselstrøm anv. alm. en kørelednings-

spænding på 15-16 000 volt, idet en transformator på lokomotivet transformerer strømmen ned til en passende størrelse. Den elektr. energi tages enten fra særl. bane-*e*l.icitetsværker (Schw., Tyskl. og Østrig) el. fra landets alm. strømforsyning (Danm., Sv.). På by- og nærtrafikbaner anv. alm. elektr. motorvogne til togenes fremførelse, i nærtrafikken derimod elektr. lokomotiver; dog er man også her mange steder gået over til motorvognsdrift ved korte, særl. hurtigkørende tog (elektr. lyntog).

e har over for dampvogne baner flg. fordele: billig energi, anvendelsesmulighed for brændsel af ringe kvalitet, nedsatte personaleudgifter, fordi elektr. lokomotiver ikke skal kul- og vandforsyning og ikke kræver nogen tekn. forberedelses- og afslutningstjeneste af betydning, større accelerationsøve og dermed højere rejsehastighed, konstant tjenestevægt, mulighed for overbelastning, ingen roglage, større renlighed, mindre støj, ingen brandfare på banelinien p. gr. af gnister osv. Som ulemper ved *e* kan anføres: meget betydn. anægsudgifter, afhængighed fra en el. ganske få energikilder, større sårbarhed over for angreb i tilfælde af krig.

Elektriske koge- og varmeapparater, apparater, især til husholdningsbrug,

hvor der er indbygget et elektr. varmelegeme, der ved brugen gennemløbes af elektr. strøm.

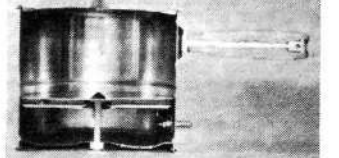
elektrisk kraftoverføring, overføring ad elektr. vej af energi fra en kraftkilde til en kraftforbruger. Hertil bruges vekselstrøm af høj spænding for at undgå for store strømvarmetab i ledningerne. Forsøg gøres dog nu med at benytte højspændt jævnstrøm.

elektriske kraftværker, anlæg, i hvilke elektriciteten produceres af elektr. generatorer. Drivkraften er i vandkraftværker vandturbiner, i varmekraftværker dampmaskiner og -turbiner el. forbrændingsmotorer.

elektriske ledere, stoffer, der indeholder frit bevægelige elektr. partikler, der ved deres bevægelse kan transportere elektricitet gnm. stoffet. Metallerne er gode *e*, fordi de indeholder mange frie elektroner. Vandige opløsninger (indholdlytter) er *e* på grund af deres indhold af positive og negative ioner. Alle stoffer er *e* i større el. mindre grad. Dårige *e*, der kun indeholder få frie elektricitetsbærere, kaldes isolatorer.

elektriske ledninger, metal- (hyppigst kobber-) tråde el. skinner, beregnede til at føre en elektr. strøm. *e* er isolerede, hvor dette nødvendiggøres af hensyn til evt. gnistudladning el. overgang, der kan medføre kortslutning.

elektrisk ledningsmodstand er det konstante talforhold ml. spændingsforskellen ml. en lednings endepunkter og strømstyrken i ledningen. Er modstanden lille, bliver strømstyrken stor ved en given spænding og omv. Modstanden i en ledning er proportional med dennes længde og omv. proportional med tværsnitsarealet og vokser for metaller tillige med temp., samt afhænger af metallets natur. Modstanden for tråde af 1 m længde og 1 mm² tværsnitsareal (den specifikke modstand) har for nogle vigtige metaller følgende talværdier i ohm: sølv 0,016, kobber 0,017, zink 0,06, jern 0,10 og kviksølv 0,96 ohm. Heraf kan modstanden beregnes for andre længder og tykkelser. *e* kan måles ved at måle sammenhørende værdier af strøm og

Elektrisk kokekar.

hvor der er indbygget et elektr. varmelegeme, der ved brugen gennemløbes af elektr. strøm.

elektrisk kraftoverføring, overføring ad elektr. vej af energi fra en kraftkilde til en kraftforbruger. Hertil bruges vekselstrøm af høj spænding for at undgå for store strømvarmetab i ledningerne. Forsøg gøres dog nu med at benytte højspændt jævnstrøm.

elektriske kraftværker, anlæg, i hvilke elektriciteten produceres af elektr. generatorer. Drivkraften er i vandkraftværker vandturbiner, i varmekraftværker dampmaskiner og -turbiner el. forbrændingsmotorer.

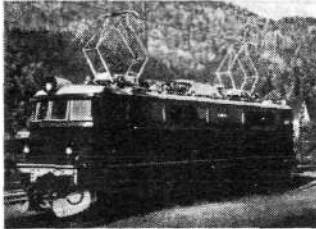
elektriske ledere, stoffer, der indeholder frit bevægelige elektr. partikler, der ved deres bevægelse kan transportere elektricitet gnm. stoffet. Metallerne er gode *e*, fordi de indeholder mange frie elektroner. Vandige opløsninger (indholdlytter) er *e* på grund af deres indhold af positive og negative ioner. Alle stoffer er *e* i større el. mindre grad. Dårige *e*, der kun indeholder få frie elektricitetsbærere, kaldes isolatorer.

elektriske ledninger, metal- (hyppigst kobber-) tråde el. skinner, beregnede til at føre en elektr. strøm. *e* er isolerede, hvor dette nødvendiggøres af hensyn til evt. gnistudladning el. overgang, der kan medføre kortslutning.

elektrisk ledningsmodstand er det konstante talforhold ml. spændingsforskellen ml. en lednings endepunkter og strømstyrken i ledningen. Er modstanden lille, bliver strømstyrken stor ved en given spænding og omv. Modstanden i en ledning er proportional med dennes længde og omv. proportional med tværsnitsarealet og vokser for metaller tillige med temp., samt afhænger af metallets natur. Modstanden for tråde af 1 m længde og 1 mm² tværsnitsareal (den specifikke modstand) har for nogle vigtige metaller følgende talværdier i ohm: sølv 0,016, kobber 0,017, zink 0,06, jern 0,10 og kviksølv 0,96 ohm. Heraf kan modstanden beregnes for andre længder og tykkelser. *e* kan måles ved at måle sammenhørende værdier af strøm og

spænding, el. ved at foretage en sammenligning med justerede normalmodstande v. hj. af en målebros (Wheatstones bro).
elektriske ledningsnet kaldes de dele af et elektr. anlæg, der forbinder elektricitetsværk med forbrugere. Til elektr. ledningsmateriel hører f. eks. kabler, kabelmuffer, master, isolatorer, ledningsstrå m. m.

elektriske lokomotiver anv. på elektr. jernbaner hovedsagelig i fjerntrafikken. Strømtilførslen til e sker alm. ved en

Svensk elektrisk lokomotiv. 2800 HK, 110 km pr. time.

kørelædning over sporene, som beskyttes af en på e bragt strømaftager. Efter motorernes anbringelse og arten af drivkraftens overførelse til drivakserne skelnes ml. 1) e, hvor hver drivaksel drives af en særlig motor, det såk. enkelt-drev og 2), hvor grupper af to el. tre aksler drives af hver sin motor, el. hvor alle aksler drives af en motor. Ved de sidstnævnte typer overføres motorekræfterne til akslerne ved tandhjulstransmissioner, drivstænger og kobbelstænger. Man regner med, at 2 e i gennemsnit præsterer det samme som 3 damplokomotiver.

elektrisk lys, alt lys, der frembringes ved elektr. strøm. De vigtigste lyskilder er glødelamper, buelamper og udladningslamper.
 Kultrådslamper... ca. 4 lumen pr. watt
 Metaltrådslamper 8-20 - - - -
 Buelamper 20-30 - - - -
 Natriumdamp-lamper 40-60 - - - -
 Kvicksølv-damp-lamper 35-40 - - - -
 Neonrør 3-5 - - - -
 Lysrør 25-30 - - - -

elektrisk lysbue, en elektr. udladning ml. kul-el. metalelektroder i luft, hvorved man ved en lav spænding (ca. 50 volt) kan få stærke strømme (5-100 amp.) gnm. luften. Er elektroderne vandrette, har udladningen p. gr. af opadstigende varme luftstrømme form som en opadrettet bue, der har givet udladningen navn. Buen tændes ved, at elektroderne bringes i berøring, hvorved spidserne kommer til at gløde; de kan da fjernes fra hinanden uden at strømmen afbrydes, fordi de glødende spidser udsender elektroner, som vil ionisere luftens molekyler og derved frembringe tilstrækkelig mange ioner til at transportere strømmen. Elektroderne holdes glødende ved bombardementet med ioner. For en kulbue opnår den positive elektrode (anoden) en temp. på 3700° C, den negative lidt lavere, hvorved der udsendes et meget kraftigt hvidt lys. Kulbuen bruges som lyskilde i projektorer- og kinoapparater, og p. gr. af sit indhold af ultraviolet lys tillige til lysbehandling (Finsenbehandling). e ml. metalelektroder anv. i spektralanalysen til frembringelse af spektret af de pågældende metaller. P. gr. af den høje temp. anv. e tillige til elektr. smelteovne samt til svejsning.

elektrisk malle (*Malapte'urus electricus*), afr. plump malle. Ca. 1 m; kan frembringe elektr. stød.

elektriske musikinstrumenter, musikinstrumenter, hvor tonen frembringes ad

elektr.-mek. vej og enten klinger direkte (Hammond-orgel) el. omsættes til lyd gennem en højttaler. Utallige forsk. konstruktioner.

elektriske måleenheder til måling og angivelse af værdien af elektr. størrelser forefindes i tre forsk. målesystemer: 1) det absolutte elektrostatiske system, 2) det absolutte elektromagnetiske system og 3) det praktiske målesystem. De to første systemer anv. kun ved teoretiske undersøgelser, og enhederne har ikke særlige navne. I det praktiske system er enhederne opkaldt efter banebrydende fysikere. Enheden for elektricitetsmængde er coulomb, for strømstyrke ampere, for modstand ohm, for spænding volt, for kapacitet farad, for selvinduktion henry og for elektr. energi joule el. wattsekund samt watttimer og kilowatttime. Elektr. måleinstrumenter er altid justeret efter de praktiske enheder og kan let kontrolleres ved sammenligning med købelige normaler for modstand, spænding, kapacitet og selvinduktion, som er afprøvet på særlige prøveanstalter.

elektriske måleinstrumenter, de i elektrotekn. anv. instrumenter til måling af spænding, strøm, effekt m. m. (voltmetre, amperemetre, wattmetre m. m.).

elektrisk opvarmning af boliger sker v. hj. af elektr. radiatorer, der udføres som torradiator el. vandradiator. I den første sker varmeoverføringen ved direkte stråling fra de elektr. elementer el. ved konvektion, i den anden er vand mellemled, hvorved stråletemperaturen bliver lavere og dermed behageligere.

elektriske organer, zool., er som regel omdannede muskler og består af et stort antal (indtil ca. 1000) lodrette søjler, der hver består af 3-400 vandrette plader. e tjener til at dræbe el. bedøve bytte; findes hos den elektr. malle, den elektr. ål, den elektr. rokke samt omend svagere hos andre rokker og enkelte benfisk. Hos den elektr. ål og den elektr. rokke er stødet så kraftigt, at det kan vælte en mand.

elektriske ovne er ovne, i hvilke varmen frembringes ved elektricitet, enten som f. eks. i bage- og stegeovne ved et indbygget varmelegeme el. som i visse industriovne ved en lysbue el. ved induktion, se elektroovne.

elektrisk potential el. elektrisk spænding er et mål for den elektr. tilstand i et punkt af et elektr. felt el. en elektr. leder. e defineres som det arbejde, der udføres af de elektr. kræfter ved at føre enhed af elektricitet fra punktet til et punkt, der er i forb. med jorden, idet dennes potential vilkårligt sættes til nul. e måles i enheden 1 volt, som er det e, som findes i et punkt, når der udføres et arbejde på 1 joule ved at flytte 1 coulomb fra punktet til et jordforbundet punkt, elektr. potential-el. spændingsforskelle måles m. elektrometer el. voltmeter.

elektrisk resonans optræder i en elektr. strømkreds for vekselstrøm, når strømmen har samme periodetal (frekvens) som kredens egensvingningstal. Har særlig bet. i radioteknikken.

elektriske rokker (*Torpe'dinidae*), rokker m. kraftige elektr. organer langs hovedets sider. En art (*Torpedo ocellata*) ved S- og V-Eur. Meget sjælden hos os.

elektriske stol, den. I 23 stater i USA fuldbyrdes dødsstraffe ved at forbyderen anbringes i en stol, gnm. hvilken en elektr. strøm ledes. Først indf. i staten New York i 1888.

elektrisk strøm er en ensrettet bevægelse af elektr. smådele. For at frembringe en e i et stof må dette være en leder, d. v. s. indeholde frit bevægelige elektr. småpartikler, og tillige må der findes en elektr. spændingsforskel, for at partiklerne kan sættes i bevægelse af elektr. kræfter. I metaller består den e af frie elektroner, der forefindes i stort antal; da disse er negative, bevæger de sig i modsat retning af den, man betegner som strømretningen. Styrken af den e er proportional med spændingen og omv. proportional med modstanden (Ohms lov) og måles i enheden ampere v. hj.

af amperemetre og galvanometre. Ved en strøm på 1 ampere passerer 6×10^{18} elektroner gnm. et tværsnit af lederen i hvert sekund, men elektronernes vandringshastighed er dog kun ca. $\frac{1}{2}$ mm pr. sek, hvilket dog ikke forhindrer, at en e starter samtidig overalt i ledningen.

I elektrolytter sker strømtransporten ved såvel positive som negative ioner, der går henholdsvis i og modsat strømretningen. Ionernes vandringshastighed er kun ca. $\frac{1}{100}$ mm pr. sek. En e er ledsaget af magnetiske virkninger og varmeudvikling og i elektrolytter tillige af kem. virkninger.

elektrisk strøm i luft forekommer ikke under normale forhold, hvor luften er en god isolator, d. v. s. kun indeholder meget få frie elektr. partikler. På forsk. måde kan luften gøres ledende ved at dens molekyler ioniseres, hvorved der opstår positive og negative ioner. En svag ionisering kan frembringes ved bestråling af luften med røntgenstråler, ultraviolet lys el. stråler fra radioaktive stoffer, og der kan da ledes en elektr. strøm ml. to elektroder, der har en spændingsforskel. Fører man gradvis spændingen, vokser strømmen i beg. proportionalt dermed, men opnår snart en konstant værdi (mætningsstrømmen), hvor ionerne trækkes over imod elektroderne lige så hurtigt som de dannes. Måling af mætningsstrømmen benyttes i praksis til angivelse af styrken af den ioniserende stråling. Ved denne form for e, der kaldes uelstvændig udladning, drejer det sig om meget svage strømme (10^{-9} - 10^{-11} ampere). Betydeligt stærkere strømme gnm. luft fås ved de selvstændige udladningsformer, elektr. gnist og lysbue, hvor strømmen selv bevirker ioniseringen. Ved den elektr. gnist begynder en ionisering, når spændingen overskrider 30 000 volt pr. cm, som kaldes luftens gennemslagsfeltstyrke, idet nogle få tilfældige ioner el. elektroner accelereres til så store hastigheder, at de ved sammenstød med luftmolekylerne kan ionisere disse til nye ioner, der atter accelereres osv., så at ionernes antal hurtigt mangedobles ved denne såk. stadiosionering. I den elektr. lysbue leverer de glødende elektroder et stort antal elektroner, som ligeledes frembringer et stort antal ioner ved stadiosionering. Særlig bet. har e i fortyndet luft, som anbringes i et glasrør med indsmeltede elektroder. Ved tryk på nogle få mm kviksølv kan man opnå strømme på adskillige milliampere gnm. røret ved en spænding på få tusind volt. Strømgennemgangen sker også her ved ioner, dannet ved stadiosionering, og samtidig lysrer luftresten med en for denne karakteristisk farve. Sådanne udladningsrør, der med neon giver rødt lys, med helium hvidt og med tilsætning af kvicksølv damp blått lys, anv. til reklamebelysning (neonrør) og som lyskilder ved spektroskopiske undersøgelser (geissler-rør). Ved endnu lavere tryk bliver strømmen svagere og lysningen af luftresten forsvinder, medens glasrøret begynder at fluorescere grønt, idet det rammes af katodestråler, som er elektroner, der udsendes fra den negative elektrode. Undersøgelser over elektr. strøm i luft har herved ført til opdagelsen af elektronerne.

elektrisk strøm i vædsker, se elektrolyse og elektrolyt.

elektrisk strømvarme opstår, når en elektr. strøm passerer en ledningstråd, der har en vis modstand. Varmeudviklingen er proportional med modstanden og med strømstyrkens kvadrat (Joules lov) og skyldes, at elektronerne under deres bevægelse gnm. ledningen støder imod atomerne og derved forøger disses bevægelsesenergi. Den vigtigste anv. af e er glødelampen.

elektrisk stød kaldes den fornemmelse, man får, når en elektr. strøm passerer gnm. legemet. Styrken og farligheden ved et e bestemmes af strømstyrken, som er proportional med elektricitetskildens spænding og omv. proportional med den samlede modstand i denne og i legemet.

Modstanden i legemet er navnlig lokaliseret i huden og bliver lille, hvis denne er fugtig; ved en spænding på blot 100 volt kan strømmen da blive $\frac{1}{10}$ ampere, hvilket er absolut dræbende. Dette gælder også vekselsstrøm ved den sædvanlig anv. frekvens (50 pr. sek), medens vekselsstrøm af meget høj frekvens (500 000) er ufarlig og ikke mærkes som elektr. stød. Personer, ramt af e., er undertiden skindøde, hvorfor der altid bør gives kunstigt åndedræt, indtil en læge har konstateret dødens indtræden. Ved strømlassioner og lynnedslag ses navnlig forbrænding af huden samt ofte indre beskadigelser (gul-sot, hjertelammelse etc.) (jfr. første hjælp).

elektrisk transmission, overføring af energi v. hj. af elektricitet.

elektrisk tænding, antændelse v. hj. af en elektr. opvarmet tråd el. ved en gnistudladning, e kan ske tilsløget el. utilsigtet.

elektriske understationer, benævn. for sådanne mindre elektr. stationer, der fra et produktionsværk modtager højspænding, som omdannes til elektricitet med en lavere spænding el. af en anden art.

elektrisk ur, ur, der drives af fjederværk m. elektr. optræk el. af en synkron vekselsstrømsmotor.

elektriske vekselsstrømsmaskiner, maskiner, der kan frembringe vekselsstrøm el. som kan drives med vekselsstrøm.

elektrisk ål (*Electrophorus electricus*), meterlang ålelign. S-amer. barryg, frembringer kraftige elektr. stød, hvormed den lammer sit bytte.

elektro- (gr. *elektron* rav), elektricitets-, elektroanalyse (*elektro- + analyse*), kvantitativ bestemmelse af stoffer v. hj. af elektrolyse, især anv. ved bestemmelsen af metaller, idet disse udskilles på katoden, der derefter kan vejes. Ved variation af polspændingen kan fl. metaller i samme opløsning bestemmes hver for sig.

elektrobil, bil, som drives ved elektricitet fra e-s eget akkumulatorbatteri. Benyttedes tidl. en del til persontransport, men nu i hovedsagen til varetransport inden for begrænsede områder. e har på gr. af det tunge batteri en begrænset lastekapacitet og vil trods den simple konstruktion og lette betjening næppe få større udbredelse, for der opfindes lettere akkumulatører med større kapacitet.

elektrochokbehandling, behandl. af sindssyge med elektr. strøm af en vis styrke sendt gnm. patientens hoved. Dette fremkalder bevidstløshed og krampe, hvilket navnlig over for stemningsbetonede sindssygdomme kan være af helbredende virkning.

elektroder (*elektro- + gr. hodós* vej) kaldes de metalplader, hvorigennem den elektr. strøm ledes ind og ud ved vædsker el. luftarter. Den positive e kaldes anode, den negative katode.

elektrodynamik, den indbyrdes påvirkning ml. elektr. strømme. Loven herfor er fundet af Ampère og lyder: Parallele ensrettede strømme tiltrækker hinanden og parallelle modsat rettede strømme frastøder hinanden. Påvirkningen skyldes magnetiske kræfter, idet den ene strøm frembringer et magnetfelt, som påvirker den anden strømleder.

elektrodynamometer, måleinstrument til elektr. strøm, bestående af en fast og en bevægelig trådulde, anbragt inden i hinanden og forbundet i række. Strømstyrken måles v. hj. af de to strømlederes indbyrdes påvirkning. e anv. især til vekselsstrøm.

elektroencefalografi [-se] (*elektro- + gr. enkefalos* hjerne + *-grafi*), registrering af rytmiske variationer i elektr. spændingsforskelle i hjernen. Særlig betydningfuld ved diagnostikken af epilepsi.

elektrofiltre tjener til rensning af gas (luftarter) for deri svævende (dispergerede) faste el. flydende partikler med så små dimensioner, at andre udskillelsesmåder er utilstrækkelige el. uøkonomiske; e kan bestå af lodrettede metaltråde, der oplades f. eks. til 50 000 volt og er om-

givet af et metalrør, der er jordforbundet. Herved ioniseres luften, de svævende partikler oplades og afsætter sig på mod-elektroden, her røret. Principet anv. i gasværker (til tjæreudskillelse), cementfabrikker etc.

elektroforese (*elektro- + gr. forein* bære, føre) el. *kataforese* er stofftransport ved el. strøm gnm. udissoциerede opløsninger (kolloider), som forklæres ved dannelsen af elektr. dobbeltlag ml. stofferne. e spiller en rolle i biologi og anv. bl. a. i lægevidenskab.

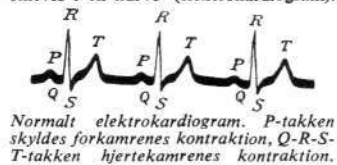
elektrofysiologi, den gren af fysiologien, der beskæftiger sig med de elektr. fænomener (aktionspotentialer o. a.), som ledsager livsprocesserne, samt med virkningen af udefra tilførte strømme på disse. e har specielt stor betydning for udforskning af muskel- og nervesystemets funktioner. Praktisk klinisk anvendelse har e fået i elektrokardiografien, elektro-myografi og elektroencefalografi.

elektrogas, gasplader bestående af mindre stykker samlet i fugerne ved galvanisk udfældet metal.

elektroingeniør, ingeniør med tekn. videnk. uddannelse fra Danmarks Tekn. Højskole el. tilsv. udenlandsk læreanstalt og med speciale inden for elektroteknikken: elektr. anlæg, telefoni, radiofoni o. l. - Studiet er delt i en retning for svagstrømsing., en for stærkstrømsing. samt (fra 1948) en retn. for svagstrømsing. m. særl. speciale i nyeste opdagelser inden for elektrotekn., såsom elektronerør og atomenergi. Studietiden er $4\frac{1}{2}$ år, samt eet års værkstedspraksis.

elektroinstallatør, en person, der udfører elektr. installationer. En autoriseret e har i reglen bestået den kommunale installatørprøve el. en højere elektrot. prøve.

elektrokardiografi, registrering af hjertemuskelens funktion med fintmærkede elektr. måleapparat, hvis udsving opskrives i en kurve (elektrokardiogram).

Elektroderne anbringes på højre og venstre arm og venstre ben, el. således at den differente elektrode anbringes over selve hjertet (præcordialafledning) og den indifferente på en af ekstremiteterne.

elektrokautik (*elektro- + gr. kaustikos* brændende), *kir.*, brænding v. hj. af højfrekvent vekselsstrøm (diatermi). Anv. til destruktion af væv, f. eks. svulster, til standning af blødende kar, men mest overfor kræftår, som ikke kan fjernes med kniv.

elektrokemi er læren om sammenhæng ml. de kem. og de elektr. fænomener, f. eks. om elektrolyse og galvaniske elementer.

elektro'ke'misk industri, den del af den kem. industri, der er baseret på den elektr. strøms anvendelse til adskillelse af kem. forb. i smeltet tilstand el. vandig opløsning (elektrolyse); i udvidet forstand omfatter e også industrier, der udnytter den elektr. strøm til opvarmning af de reagerende stoffer (elektrotermiske processer, anv. af elektroovne og/el. lysbue). e-s konkurrencedygtighed afhænger af prisen for den elektr. energi; den forefindes derfor spec., hvor vandkraft står til rådighed.

elektro'ke'misk teori. Den nugældende e går ud på, at de kem. forb. dannes enten ved, at et atom afgiver en el. fl. elektroner til et andet, hvorved der dannes to ioner med mods. ladning (heteropolare binding el. ionbinding), el. ved at de to atomer har 2 el. fl. elektroner fælles, således at disse indgår i begge atomers elektronsystemer (homöopolare binding). En kombination af de to bindingsformer er den såk. semipolare binding. Den heteropolare binding træffer

man i alle salte, de homöo- og semipolare bindingsformer forekommer bl. a. i de fleste org. stoffer. Endelig har man hos metallerne den særlige metalbinding, hvor et stort antal elektroner er fælles for en hel krystal.

elektro'ki'ne'tisk energi (*elektro- + gr. kinein* sætte i bevægelse), den energi, som en strømførende trådulde besidder i form af sit magnetfelt som følge af selvinduktionen. Når strømmen sluttes, vil der forbruges energi til dannelsen af magnetfeltet, som igen afgiver energien, når strømmen afbrydes. e er lig med $\frac{1}{2} \cdot L \cdot i^2$, hvor L er selvinduktionen og i strømstyrken.

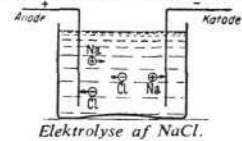
elektrokoagulation, destruktion af væv el. standning af blødning med diatermi-strøm.

elektrokonstruktør, tidl. benyttet betegn. for ingeniør i elektrotekn. med uddannelse og eksamen fra et teknikum.

elektrokultur, en dyrkningsmetode, hvor planterne udsættes for en elektr. påvirkning fra over markens udspændte ledninger; der holdes under høj elektr. spænding. No. og eng. forsøg har vist, at e kan forøge udbyttet; men e er for dyr og uden praktisk interesse.

Elektro'lux A/B, sv. industrivirksomhed, der fremstiller alle arter af elektr. apparater til husholdningsbrug. Gri. 1910. Talr. datterselskaber i udlandet. Aktiekapital 45 mill. kr.

elektrolyse (*elektro- + -lyse*) er adskillelse af stoffer i en kem. forbindelse v. hj. af en elektr. strøm gnm. vandige opløsninger af salte, syrer el. baser, de såk. elektrolytter. Anbringes en sådan opløsning i et e-kar, hvori der findes to metalplader, anoden og katoden, som er forbundet med en strømkilde, vil der gå en elektr. strøm samtidig med at der sker kem. processer el. stofaflejring ved elektroderne. If. den elektrolytiske dissociationsteori vil stoffets molekyler ved opløsning i vand spaltes i elektr. ladede ioner, som i e-karret vil sætte sig i be-

vægelse under påvirkning af det elektr. felt ml. elektroderne. Når ionerne ankommer til elektroderne, vil de afgive deres elektr. ladning til disse og derved blive til alm. atomer, der enten vil aflejes el. gå i kem. forb. med elektroden el. med vand alt efter elektrolytens og elektroderens natur. Ved mange elektrolytter (syrer) sker en brintudvikling ved katoden og iltudvikling ved anoden (vandsnderdeling). De kvantitative love for e er fundet af Faraday (1833): Den udskulte stofmængde er proportional med den elektricitetsmængde, der sendes gnm. elektrolytten, og en og samme elektricitetsmængde vil af forsk. elektrolytter udskille ækvivalente mængder. Disse love forklæres ved den elektrolyt. dissociationsteori, if. hvilken strømtransporten i en elektrolyt udelukkende sker ved ioner og altså er uadskilleligt forbundet med en stofftransport, samt ved atomteorien, efter hvilken ionernes elektr. ladning fremkommer ved fraspaltning el. tillejring af en el. fl. elektroner, der alle har samme elektr. ladning. Man har derfor baseret den praktiske definition af enheden for elektricitetsmængde i coulomb på e ved vejning af den udskulte sølv-mængde i et coulometer. e har stor praktisk anv. f. eks. ved overtrækning af vædte metaller med et tyndt lag af et ædlere metal (forsølvning, fornikling, forkromning osv.) samt til renfremstilling af metaller (kobber, aluminium) og luftarter (brint, ilt og klor). Hertil anv. ofte e af smeltede metalsalte, der ligeledes er dissociert i ioner.

elektrolyt (*elektro- + gr. lýtós* opløselig) er en vædske, som indeholder elektr. ladede ioner, og som derfor kan lede en elektr.

strøm. **e** er vandige opløsninger af syrer, salte og baser samt smeltede salte. Man taler om stærke **e**, der er fuldstændig dissocierede, og svage **e**, der kun delvis er dissocierede. Salte og enkelte syrer, f. eks. saltsyre, er stærke **e**. De org. syrer og andre svage syrer, f. eks. fosforsyre er svage **e**, ligeså vand, idet det i yderst ringe grad er dissociert i brint- og hydroksylioner.

elektrolytisk dissociationsteori, foresat 1887 af Arrhenius til forklaring af elektrolyse. Ifølge den **e** vil molekyler af syrer, salte og baser ved opløsning i vand spaltes - dissocieres - i elektr. ladede ioner, idet brint- og metalatomer danner positive ioner, syre- og base-rester negative ioner. Dissociationen beror på vandets store dielektricitetskonstant (81), der bevirker, at tiltrækningen ml. ionerne i molekylet formindskes. Sm. dissociation.

elektrolytisk polarisation er en forandring af elektroderne i et elektrolysekar el. et galvanisk element forårsaget ved de kem. processer ved elektroderne. Derved opstår en modsat rettet spændingsforskel ml. elektroderne, polarisationsspændingen, der nedsætter strømmen i elektrolysekarret el. formindsker den elektromotoriske kraft i elementet. I elementer beror den **e** hyppigt på brint-udskillelse, hvorfor man må tilsette et iltningemiddel for at lave et konstant element. **e** udnyttes i akkumulatoren.

elektrolytisk spændingsrække, den rækkefølge af grundstofferne, som angiver deres tilbøjelighed til at danne ioner. Rækkefølgen er identisk med den, der angiver spændingsforskellen af det pågældende stof over for brint, når det anv. som elektrode i et galvanisk element med brint som den anden elektrode. For metallernes vedk. står derfor alkalie tallerne øverst i rækken, begyndende med cesium og nederst de ædle metaller, endende med guld.

elektrolytjern er meget rent, elektrolytisk udskilt jern, kun med et brintindhold, der kan fjernes ved opvarmning.

elektrolytters ledningsevne og dermed deres modstand måles ligesom metallers modstand med en Wheatstones målebro, idet der dog må anv. vekselstrøm for at undgå fejl hidrørende fra den elektrolyt. polarisation. **e** vokser med antallet af ioner, altså med opløsningens koncentration, og vokser med temp., fordi gnidningsmodstanden i vædsker aftager med voksende temp.

elektromagnet, et stykke jern, omviklet med en spole af kobbertråd, hvorigennem der sendes elektr. strøm, som magnetiserer jernet. **e** benyttes både som stang-

e anv. i forsk. former i elektr. apparater og maskiner.

elektromagnetiske bølger består af elektr. og magnetiske kræfter, der skifter størrelse og retning på regelmæssig måde, og som udbreder sig i rummet med en hastighed på 300 000 km pr. sek. Afstanden ml. to på hinanden flg. steder i rummet, hvor den elektr. og magnetiske kraft er maksimum, kaldes bølglængden, og det antal bølglængder, der passerer i 1 sek, kaldes frekvensen. Produktet af bølglængde og frekvens er lig med hastigheden. Der findes **e** med vidt forsk. bølglængder som vist i flg. oversigt:

Lange radiobølger	10 ³ - 0,1 km
Korte »	100 - 10 m
Ultrakorte »	10 - 1 m
Radarbølger	1 - 0,01 m
Varmstråler	0,1 - 10 ⁻⁴ cm
Synligt lys	8 · 10 ⁻⁵ - 4 · 10 ⁻⁵ cm
Ultraviolet lys	4 · 10 ⁻⁵ - 10 ⁻⁶ cm
Røntgenstråler	10 ⁻⁶ - 10 ⁻⁹ cm
Gammastråler	10 ⁻⁹ - 10 ⁻¹¹ cm

elektromagnetiske svingninger opstår i en kreds med kapacitet og selvinduktion, når energien svinger frem og tilbage mellem disse.

elektromagnetisme er magnetiske virkninger frembragt ved en elektr. strøm. Grundlaget for **e** er H. C. Ørstedes opdagelse i 1820 af, at en elektr. strøm påvirker en magnetnål med en kraft, der står vinkelret på et plan gnm. strømlederen og magnetpolen, og hvis retning bestemmes ved tommelfingerreglen: Holdes højre hånd med håndfladen imod magneten og fingerspidserne i strømretningen, vil nordpolen påvirkes til tommelfingersiden. Reaktionen til denne kraft består i, at en magnet må påvirke en bevægelig strømleder med en kraft til lillefingersiden, hvilket også påvises af Ørsted. For størrelsen af kraften gælder Biot-Savarts lov. En strømleder er altså omgivet af et magnetfelt, hvis kraftlinier er cirkler, når lederen er retlinet. For en trådrulle går kraftlinierne retlinet igennem rullen i dens længderetning, hvorfor en trådrulle opfører sig ganske som en stangmagnet. Indeholder trådrullen en jernkerne, forstærkes den magnetiske virkning ved jernets magnetisering (elektromagnet). **e** danner grundlaget for talr. elektrotekn. anvendelser som telegraf, telefon, elektromotor, amperemeter osv.

elektrometallurgi, udvinding el. raffinering af metaller v. hj. af elektr. strøm; **e** er fordelagtig, hvor elektricitet er billig. **e** omfatter a) elektrotermiske processer, hvor den elektriske strøm alene anv. til opvarmning (se *elektroovne*); ved elektrotermiske processer fremstilles stål, jernlegeringer, nikkel, tin og sjældne metaller; b) elektrolytiske processer (se *elektrolyse*).

elektro'meter (*elektro- + -meter*), apparat til måling af elektr. spænding v. hj. af elektr. tiltrækning el. frastødning af let bevægelige metalblade el. -tråde. **e** bygges i mange forsk. former og til forsk. måleområder, som f. eks. Brauns **e** til spændinger på mange tusind volt el. kvartstråde-**e** til brøkdeler af en volt. Se også absolut **e**. (Ill. se *elektroskop*).

elektro'metrisk titrering, d. s. s. potentiometrisk titrering.

elektromotor, maskine, der omsætter elektr. energi til mekanisk arbejde.

elektromo'torisk kraft (fork. EMK), en elektr. energikildes spænding, når den ikke afgiver strøm.

elektromyografi (*elektro- + myo- + -grafi*), en sædv. fot. registrering af de aktionspotentialer, der optræder i musklerne. Benyttes diagnostisk til påvisning af visse nerve- og muskellidelser.

e'elektron (gr. *elektron* rav), 1) i oldtiden blanding af guld og sølv, anv. som møntmetal (opr. i Lydien omkr. 700 f. Kr.); jf. elektrum; 2) ty. firmanavn for en række magniumlegeringer med over 90% Mg, indeholdende vekslende mængder aluminium, zink, kobber og mangan. Anv. til flyvemaskiner og automobiler. Lign. legeringer fremstilles i USA under navnet »Dowmetals«.

elek'tro'nemission, udsendelse af frie elektroner fra glødende metaltråde. **e** minder om fordampning fra en vædske og vokser ligesom denne stærkt med temp. For en wolframtråd med en temp. på 2600° C er **e** 20 milliamperer pr. cm² af trådens overflade. Ved at dække tråden med et lag af barium- el. strontium-oksyd kan opnås 40-50 gange så stor **e**. **e** anv. i elektronrør i radioteknikken, i røntgenrør og i katodestrålescillografer.

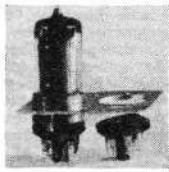
elek'tron'er (gr. *elektron* rav), negativt elektr. partikler med ladningen 1,6 · 10⁻¹⁹ coulomb og massen 9,0 · 10⁻²⁸ g. **e** opdagedes først i form af katodestråler, for hvilke J. J. Thomson i 1898 ved måling af afbøjningen i elektr. og magnetiske felter bestemte hastigheden og forholdet ml. ladning og masse. **e**-s ladning fandtes 1905 af Millikan som det elektr. elementarkvantum, hvorefter massen tillige kunne bestemmes. **e** udsendes også som frie partikler fra glødende metaller (elektronemission) og som β -partikler fra radioaktive stoffer. Ved store hastigheder for **e** har man kunnet påvise, at massen vokser, som man skulle vente if. relativitetsteorien. **e** findes i ethvert atom i et antal, som er lig medstoffets atomnummer. Som alle materielle partikler viser **e** bølgenatur (de Broglie-bølger), hvilket er påvist ved interferensforsøg i krystaller af G. P. Thomson, Davisson og L. H. Germer (f. 1896) i 1927.

elek'tro'nkøbling, en i radio anv. oscillatorkobling, hvor elektroden, hvorfra svingningerne aftages, kun gnm. elektronstrømmen er koblet til oscillator-kredsen.

elek'tro'nmikroskop, stærkt forstørrende mikroskop, hvor afbildningen i stedet for ved lysstråler foregår v. hj. af elektronstråler i vakuum. **e**, der er udviklet i Tyskland og Engl. i årene efter 1930, er baseret på, at visse elektr. og magnet. felter kan virke som linser over for elektronstråler, således at elektronstråler udgående fra et punkt af objektet atter kan fokuseres til eet punkt. Elektronerne frembringes ved en glødetråd, accelereres af en høj spænding, passerer dernæst objektet og to elektr. el. magnet. linser, der afbilder objektet på en fot. plade. Med **e** har man opnået forstørrelser på 25 000 gange og iagttaget partikler ned til 2 · 10⁻⁸ mm, hvilket er ca. 20 gange så stor opløsningsevne som for et sædv. lysmikroskop. Grænsen for **e**-s opløsningsevne sættes af elektronernes bølgenatur. **e**, hvis udvikling næppe er afsluttet, har allerede fået bet. for bakteriologi, virusforskning etc. Jan. 1949 opstilledes det første **e** i Danmark på Biofysiske Inst. i Kbh. (Ill. se sp. 1105-06).

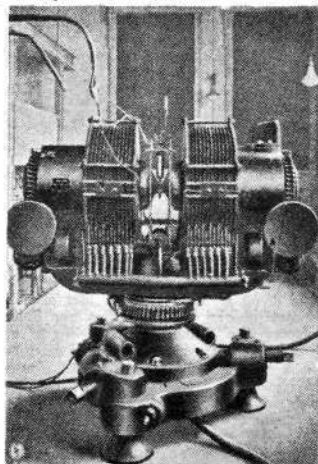
elek'tro'noptik, læren om elektroners bevægelse gnm. elektr. og magnetiske felter, der kan virke som linser over for elektronstråler og derved anv. til fokusering og afbildning som i elektronmikroskopet.

elek'tron'rør, fællesbetegn. for de i elektroteknikken anvendte rør, hvis virkning beror på en elektr. strøms ledning gnm. en udpumpet beholder v. hj. af elektroner. **e** anvendes navnlig i radioapparater og i forstærkere. I **e** findes en ved elektricitet opvarmet katode, hvorfra elektronerne udgår, samt en el. fl. kolde elektroder

Elektronrør til radio.

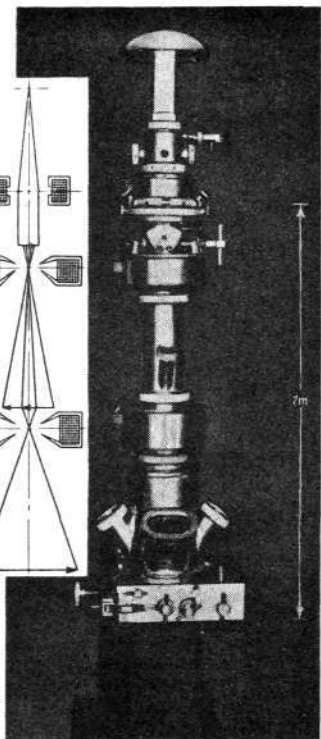
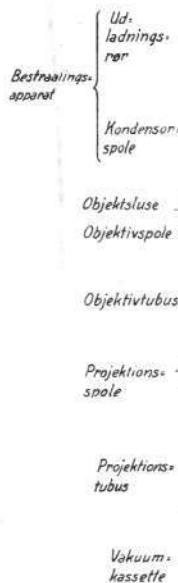
til at opsamle el. kontrollere elektronerne. I dioden findes kun katoden og en strømmodtager elektrode, anoden. Dioden tjener til ensretning, idet der ved en vekselspænding ml. katode og anode kun vil gå strøm i de halvperioder, hvor anoden er positiv. Trioden med katode, styregitter og anode er et alm. benyttet forstærker. I tetroden findes et skærmgitter til elektrostatisk afskærmning ml. styregitter og anode. I pentoden findes

Stor elektromagnet til fysiske undersøgelser.

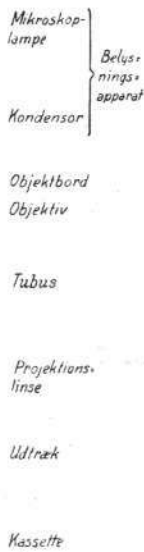
magnet og hestekomagnet. **e**-s styrke afhænger af jernsorten og af amperevindingerne, d. v. s. produktet af strømstyrken og antallet af vindinger i spolen.

Elektronmikroskop

Elektronmikroskop.

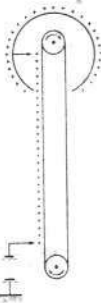
Lysmikroskop

og frastødningen ml. ensartede ladninger. Af Coulombs lov følger, at hvilende elektricitet på en leder sidder på dennes overflade. De kræfter, der virker i forsk. punkter af et elektr. felt, er ligeledes bestemt ved Coulombs lov og beskrives ved det elektr. potential. Under e hører elektr. fordeling samt ledes kapacitet, for hvilken der gælder relationen: ladning = kapacitet \times spænding.

elektrostatisk generator, moderne

højspændingsanlæg, der er en videreudvikling af elektriseringsmaskinen, udviklet efter 1930 i USA af d. amer. ing. van de Graaff. En e består af et bredt isolerende bælte, der løber som en rem ml. to valser, anbragt i stor afstand lodret over hinanden. Ved den nederste valse påføres bæltet en elektr. ladning, som atter afgives ved den øverste valse til en stor hul metalokule, som derefter lades op til en meget høj spænding. Ved e af meget store dimensioner har man opnået spændinger på 5 millioner volt; ved at bygge en e ind i en lukket jernbeholder, der pumpes op til 5-6 atm. tryk, kan dimensionerne reduceres betydeligt. e anv. til accelerering af atomare partikler til atomsonderingsforsøg og af elektroner til frembringelse af røntgenstråling.

elektrostriktion (elektro- + lat. strictus

strammet), en ændring af form og rumfang hos visse krystaller (f. eks. kvarts) forårsaget ved et elektr. felt. Den modsatte virkning er piezoelektricitet.

elektrostål er stål af særlig fin kvalitet - fremstillet i elektroovn.

elektroteknik, elektricitetens anv. i tekn. Inden for e skelnes ml. svagstrøm- og stærkstrømteknik.

elektroterapi (elektro- + terapi), behandling af sygdomme med elektricitet, dels indirekte i varmfremkaldende hensigt (diatermi), dels som direkte elektr. irritation ved behandling af lammede muskler og nerver.

elektrotypi, kopiering af sats m. m. ved galvanoteknik.

elektrum (gr. *elektron*), 1) rav, 2) lysegult mineral, guld med 25-28% sølv.

elemen't (lat. *elementum* grundbestanddel), 1) usammensat led af et hele. I oldtiden antog man 4 e : jord, vand, ild, luft. Æteren var et femte e (*quinta essentia*, hvorfra kvintessens). I kemien kaldtes grundstoffer for e , betegnet, er nu forældet. I fys. anv. e for galvaniske e . Også på andre områder tales om e , f. eks. psyk. 2) (oftest flertal) begyndelsesgrundene i et fag; 3) milieu (at være i sit rette e).

elemen'tarforsikring (efter *element*), forsikring af ting mod skade forvoldt direkte ved naturkræfter, f. eks. ved hagl- eller stormvejr.

elemen'tarpartikler (efter *element*), stoffets mindste dele, som ikke har kunnet deles yderligere. e er elektroner, positroner, protoner og neutroner.

elemen'tarånder (efter *element*), fællesnavn på de ånder, der if. middelalderlig opfattelse styrede de fire elementer jord, luft, ild og vand (gnomer, sylfer, salamandre, undiner).

elementhuse er huse, der opsættes af fabriksfremstillede grunddele (elementer). Elementernes størrelse er meget varierende, fra vægge på et par m² helt op til et halvt hus, fuldt monteret. - Den fra middelalderen overleverede byggemåde: oplægning og sammenføjning af et utal små mursten til store huse, må efterhånden vige for mere rationelle metoder, og af disse er elementmetoden en, omend endnu ikke fuldt udviklet. - Elementerne til e kan fremstilles i fabrikker året rundt, uafhængigt af vejrliget, og da opsætningen og samlingen kun tager yderst ringe tid, vil et langt større antal huse kunne bygges pr. år. Da transportudgifterne bl.

yderligere et fanggitter ml. skærm og anode. I rør med endnu fl. elektroder (hexode, heptode og oktode) udføres fl. forsk. funktioner på en gang. Ved direkte opvarmede rør sker elektron-afgivelsen fra selve glødetråden, ved indirekte opvarmede rør afgives elektronerne af en særlig katode anbragt isoleret udenom glødetråden. Ved senere rørrør for store effekter udføres rørdens ydervæg delvis af den metaliske anode, der da kan køles v. hj. af trykluft el. kølevand.

elektronrørsregnemaskine, se ENIAC. elekt'r'o'nstråler, et skarpt afgrænset bundt af elektroner, der bevæger sig i samme retning og med samme hastighed. e fremstilles tidl. som katodestråler, men nu altid ved elektronemission fra en glødetråd. e anv. i elektronmikroskopet og katodestråleosillografen.

elekt'r'o'ntheorien, en teori om elektricitetens opbygning af enkelte små elektr. partikler - elektroner - som fremsattes ca. 1890 af H. A. Lorentz. Især lykkedes det med e at forklare Zeeman-effekten og dermed gøre det sandsynligt, at stofernes lysudsendelse skyldes elektroner. e for metallerne har også forklaret mange forhold vedr. ledningsevne og elektronemission. e er videreført af den moderne atomteori, for hvilken den har været en art forløber.

elekt'r'o'n-volt, fork. EV el. eV, en i atomfysikken anv. enhed for energi. 1 e er den bevægelsesenergi, en elektron får ved at gennemløbe et spændingsfald på 1 volt. 1 e er lig med $1,6 \times 10^{-12}$ erg. Tillige anv. enheden million-elektron-volt (MEV) = 10^6 EV.

elektrooptik, læren om optiske fænomener forårsaget af elektr. kræfter. Herunder hører Kerr-effekt og Stark-effekt.

elektroovne, (elektriske) ovne, i hvilke varmen frembringes ved omdannelsen af elektr. energi; de anv. i første linie i elektrometallurgien, dog også i den kem. industri og i laboratorier. e udformes som 1) lysbueovne, hvor en flammebue dannes ml. kulektroder el. ml. disse og metalmeltem, 2) induktionsovne, hvor en primærstrøm (vekselstrøm) frem-

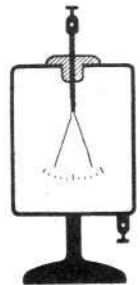
kalder en sekundærstrøm (induktionsstrøm) f. eks. i selve metallet, kraftigt nok til at smelte dette, 3) modstands-ovne, i hvilke strømmen passerer selve materialet el. dets omgivelser. Som varmelegeme er ledende, modstandsdygtige materialer velegnet, f. eks. kromnikkel, jernlegeret med krom og aluminium, siliciumkarbid el. kulstofrør el. -stænger. (III. se ovne).

elektropositive el. elektronegative kaldes grundstofferne efter deres tendens til at optræde som positive resp. negative ioner, idet det dog er relative begreber. Metallerne er elektropositive i forhold til metalloiderne, idet elektropositivitet aftager i den elektr. spændingsrække. De mest elektronegative grundstoffer er halogenerne og ilt, medens brint er mere elektropositiv end mange af metallerne.

elektropunktur, indstik i huden af lange nåle, som glødes af en diatermi-strøm. Anv. til fjernelse af f. eks. vorter, små modermærker, »overflødig hårvækst«.

elektro'sko'p (elektro- + -skop), apparat til påvisning af et legemes elektr. tilstand. e består som regel af to meget tynde metallfolier (guld el. aluminium), som er ophængt på enden af en metalstang, der sidder i en isolerende prop i en lukket beholder. Forbindes metalstangen til et elektr. legeme, vil guldbladerne få samme slags elektricitet, så at de frastøder hinanden og viser et udslag. Forsynes e med inddelinger, kan det bruges til måling af spænding og kaldes da et elektrometer.

elektrostatik, læren om hvilende elektricitetsmængder og de kræfter, der virker ml. dem og i det omgivende elektr. felt. Grundlaget for e er Coulombs lov for tiltrækningen ml. modsatte ladninger

a. afhænger af vægten skal elementerne være lette, men dog tilstrækkeligt modstandsdygtige og isolerende overfor lyd og varme. - I lande med ledigt fabriksrum efter krigen er det lykkedes at fremstille e til overkommelige priser. I England dominerer e af stål og aluminium, i Sv., No. og Finl. træhusene, p. gr. af de resp. landes naturlige forudsætninger.

element-psykologi, (forældet) psyk. opfattelse, if. hvilken de sammensatte bevidsthedsfænomener er dannede af et vist antal enkle og konstante grundelementer.

element'analyse (lat.), hvad der vedrører begyndelsesgrundene (grundbestanddelene) for en lære el. færdighed.

element'analyse (lat. *elementa* grundstoffer + *analyse*), kvantitativ bestemmelse af de i et stof indgående grundstoffer. Alm. om bestemmelse af kulstof, brint og kvælstof i org. stoffer.

elemi el. *resina elemi* (arab: *al-lami*), betegn. for forsk. harpikser, der alle stammer fra forsk. arter af balsamtræ-*fram*. I frisk tilstand er de bløde og klæbrige, gulpe el. grønligt hvide og lugter som terpentin og dild. De anv. som til sætning til spritlakker, til salver og plastre, til trykfarve og fernis.

Eleo'nora, kvindenavn; deraf afledt: Leonora, Ellinor, Nelly, Nora.

Eleo'nora af Aquitanien (1122-1204), fr. og eng. dronning, datter af den sidste hertug af Aquitanien, g. m. Ludvig 7. af Fr. 1137-52; forstødt af denne og 1152-89 g. m. Henrik 2. af England. Deltog i 2. korstog 1146.

Elers' Kollegium ['e-'], frihølig for 21 alumner (student og kandidater) ved Kbh.s Univ. Stiftet af etatsråd Jørgen Elers (1647-92), indviet 1705.

eleu'dro'n [-lōu-], sulfatiazol, et sulfonamidpræparat.

Eleu'sine [elōu-], d. s. s. fingerhirse.

E'leusis [-ōu-] (gr. *Eleusis* [elæf'sis]), oldgr. by, 22 km VNV f. Athen. Helligdommen i E var i oldt. hjemsted for Demeterdyrkelsen (eleusinske mysterier).

e'lev (fr. *elever* løfte op), person, der modtager undervisning; discipel.

elevation (lat. *elevare* løfte op) opløftning, den ceremoni at hæve kalk og disk under indstiftelsesordene i nadverritualer.

elevationvinkel (lat. *elevare* løfte op), den vinkel, et skydevåbens kernerlinie må danne med horisontplanet, for at projektiler kan træffe målet.

ele'vator (lat. *elevare* løfte op), løfteapparat for personer el. gods i reglen indrettet til elektrisk drift, idet den delvis kontrabalancerede elevatorstolgnm. bæretøvene bevæges af et spil, som med en snekke-udvekslings drives af en oftest trykknappstyret elektromotor. Kontaktindretninger hindrer bevægelse, når e-dørene ikke er lukkede, og hindrer at e går for langt i top og bund. En fangindretning stopper fald, hvis bæretøvene brister. En pater-noster-e m. fl. stole bevæges mods. alm. e kontinuerligt. Overholdelsen af de for e gældende bestemmelser kontrolleres af Arbejds- og Fabriktilsynet.

Elevs-kole, Den Dramatiske (Det Kgl. Teaters elevskole) oprettede 1886 med nationalcensens førende kunstnere som lærere. Fra 1930 under Adam Poulsen betalgsskole med Rob. Neiiendam som leder (2årig undervisning og eksamen, adg. efter årl. optagelsesprøver i sæsonens sidste måned). En aft., Operaskolen, grl. 1913 under Karl Mantzius.

E'lfelt, *Kjeld* (f.1903), da. kritiker og journalist. Bl. a. essaysaml. *Den Lykkelige Flugt* (1925) og *Ti Ar* (1942).

elfenben (egl: *elefantben*), benmasse, der fås af elefantens stødtænder. Består af ben af fin elastisk struktur, kan derfor anv. til benskererarbejder o. l. Det meste e kommer fra Afr. Også den uddøde mammutts jordfundne stødtænder kan levere e, der endelig kan fås af flodhestetænder, samt stødtænder af narhval og hvalros.

elfenbenskarton, en fast, limet, fin karton med klang, fremstillet ved sammenlimning af flere lag fint papir. Kan være

svagt gullig eller blændende hvid. Anv. til miniaturemaleri, visitkort, spisekort og kunstblade.

Elfenbenskysten, fr. *Côte d'Ivoire*, koloni i Fr. V-Afrika ved Guineabugten; 477 000 km²; 4 021 000 indb. (1945); 9 500 eur. 1941. Udførsel af kakao, palme-kerner, kaffe, bomuld, bananer og finere træsorter. Hovedstad: Abidjan. Fr. kolonisering 1840.

elfenbensnødder, frø af elfenbenspalmer (*Phytelephas macrocarpa* o. a.). Frøhviden så hård, at den anv. til drejerarbejder, især til fremstilling af knapper.

elfenbenstidse ('*Circium diaantha*) har smukke, tornede blade med hvide ribber. Prydplante i haver.

Elfsborg, ældre stavemåde for Ålvsborg, Sv. Elfsborgs lösen. Efter Knærd-freden 1613 holdt Danm. Elfsborg, Sv.s eneste punkt ved Kattegat, besat indtil Sv. betalte 1 mill. rigsdaler. Til Chr. 4.s ærgrelse lykkedes det Gustav Adolf ved store ofre at overholde betalings-vilkårene.

elg, opr. no. betegn. for eldsyr.

Elgar ['ælgə], *Edward* (1857-1934), eng. komponist. 1905 knyttet til univ. i Birmingham. Med korværket *Gerontius' Drom* (1900) placerede han sig som en af sin samtidts store kat. komp. Endv. bl. a. 2 symfonier, violinkoncert, violoncelkoncert, militærmarcherne *Pomp and Circumstance* (1901-10), orkesterværket *Falstaff* (1913), kantater, korværker, kammermusik, *Salut d'Amour* for violin og klaver (op. 12) og sange.

Elgeseter ['ælgə:stær], augustinerkloster ved Trondheim, grl. 1070. Her indebrændte birkebeinerne 1240 Skule Jarl.

El Ghôr, Jordans dal (Palæstina).

elghund, korthåret spidshund. Anv. til elgjagt.

Elgin Marbles ['ælgin 'ma:blz] (eng. *marbles* marmorkunstværker), antikke marmorskulpturer, omfattende væsentlige dele af Parthenons, Erechtheions og Nike-templets skulpturudsmykning. Samlet og ført t. Engl. (1803-12) af Lord Thomas Bruce Elgin (1766-1841), eng. gesandt i Konstantinopel. Nu i British Museum.

Elgon, Mount [maunt 'ælgən], udsult vulkankegle på grænsen ml. Uganda og Kenya, Afr.; 4321 m.

Elgström ['ælgstrø:m], *Anna Lenah* (f. 1884), sv. forfatterinde. Har skrevet handlingsmættede romaner og noveller med soc. tendens: *Stjärnan vars navn är Malört* (1915, da. *Når Liljerne Blomstrer*, 1917), *Mödrar* (1917, da. 1919).

Elgström ['ælgstrø:m], *Ossian* (f. 1883), sv. maler og forfatter; har bl. a. til ill. med særpræget humor og fantasi benyttet lappiske og eskimoiske sagnmotiver.

Elgaard 'd, *Niels* (f. 1879), da. venstrepolitiker, folketingsm. fra 1924. Medl. af finansudv. 1939, trafikmin. under Scavenius 1942-43, under Knud Kristensen 1945-47.

El'i (hebr: min Gud), præst ved helligdommen i Silo, hvor Jahves ark stod i dommertiden. E-s slægt mistede sin betydning, da Salomo afsatte Ebjatar.

Eliade, se Heliade.

E'lil'as, israel. profet, der optrådte ca. 850 f. Kr. mod kong Akab og dronning Jesabel, som protegerede baalkulten. Efter en treårig tørke, som E havde forudsagt, kom det til en styrkeprøve på Karmels Bjerg, hvor E sejrede. Mod slutn. af sin virksomhed udnævnte han Elisa til sin efterfølger. I senjødedommen ventede man, at E skulle komme igen som forløber for Messias.

E'lias, Nicolaes (ca. 1587-ca.1656), holl. maler. Virksom i Amsterdam som portrætmaler. Fl. skyttebilleder i Rijksmus., Amsterdam. 3 portrætter på kunstmus., Kbh.

E'lilias Le'vita (1468-1549), jød. sproglær, forf. til en hebr. gramm. og arbejder over massoreternes tekst.

eli'de're (lat: udstøde), *gramm.*, bevirke elision.

E'li, E'li, le'ma sabakta'ni, arameisk gengivelse af Davids Salmer 22. 2a: »Min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt mig«, udtalt af Jesus på korset.

Elie(sen), *Paulus*, se Helgesen, Paulus. **Eli'e'zer** [-s-], navn på Abrahams tjener, som skulle arve ham, hvis han døde barnløs (1. Mo. 15, 2).

el'lige'rede borgere (lat. *eligere* udvelge), i 18. årh. udvalgt af borgere, som deltog i byens styrelse ved siden af magistraten. 1837 afløst af borgerrepræsentantskaber, der 1868 erstattedes af byråd.

E'lihu, hebr. navn; E-s taler er en del af Jobs Bog (kap. 32-37).

elik'si'r (arab. *el iksir* pulveret), tidl. farmaceutisk betegn. for bl. a. visse spirituøse el. vandige udtræk af plantestoffer. **elimination** (e + lat. *limen* tærskel), bortskaffelse; *mat.*: Dersom man har forelagt fl. ligninger med l. ubekendte, kan man ved forsk. metoder bortskaffe nogle af de ubekendte, således at man får færre ligninger med færre ubekendte. Denne proces kaldes e.

elimi'ne're (e- + lat. *limen* tærskel), udjage; bortfjerne, skaffe til side.

E'lin, E'line, nord. kvindenavn, hører sammen med Ellen.

el'linva'r (eng. *elasticity* elasticitet + *invariable* uforanderlig), nikkelkromstål med ca. 36% Ni og 12% Cr.

Eliot ['æljət], *George*, pseud. f. *Mary Ann Evans* (1819-80), eng. romanforfatterinde. Blev allerede som ung fritrækket og overstatede Strauss *Das Leben Jesu* (1846). E er Engl.s betydeligste romanforf. ind. Kendest er *Adam Bede* (1859; da. 1860), *The Mill on the Floss* (1860, da. *Møllen v. Floss* 1877) og *Silas Marner* (1861, da. 1863), der alle bygger på barndomsindringer. De senere romaner er tungere og mere filos. E-s metode er en realistisk skildring af dagliglivet og en psyk. redogørelse f. personernes moralske udvikl. Har øvet stor indflydelse f. eks. på Meredith og Hardy.

Eliot ['æljət], *John* (1592-1632), eng. politiker. Puritaner, leder af parlamentsoppositionen mod Karl I., især 1628-29; understregede skarpt Underhusets ret. Fængslet, d. i Tower.

Eliot ['æljət], *John* (1604-1690), puritansk engländer, som i Nordamer. blev den første indianermissionær.

Eliot ['æljət], Thomas Stearns (f. 1888), amer. født eng. digter og kritiker. Studerede filosofi, klassisk og orient. litt. og filologi ved Harvard, Sorbonne og Oxford univ. 1927 blev E eng. statsborger og tilsluttede sig sm. år den anglo-kat. kirke. Sin produktion beg. E med desillusionerede, refleksionsmættede digte, rige på realistiske billeder og lærde, krævende allusioner: *Prufrock and Other Observations* (1917), *The Waste Land* (1922, da. *Ødemarken* 1948). Rel. nyorientering præger arb. efter 1927, dramerne *Murder in the Cathedral* (1934) om Thomas Becket og *The Family Reunion* (1939), digtsaml. *Four Quartets* (1943) og afhandl. *The Idea of a Christian Society* (1939, da. 1948). Klassisk smag og sans for litt. tradition kendetegner essaysaml. bl. a. *Homage to John Dryden* (1924), *The Use of Poetry and the Use of Criticism* (1933) og *Elizabethan Essays* (1934). Nobelprisen 1948. (Portræt sp. 1111).

E'lis, gr. landskab på NV-Peloponnes; nu prov. Eleia [i'li'a] (2147 km²; 149 000 indb. (1938). Hovedstad: Pyrgos).

E'li'sa, Elias' arvtager til profetværdigheden, var leder af et jehusfund (o. 850 f. Kr.) og stod bag Profets revolution, der medførte omridernes undergang (s. v. 2. Kg. 2-9).

E'lisabeth, bibelsk kvindenavn, bl. a. Johannes Døbers moder, omtalt Luk. 1. Alm. forkortelser: Elsebe(t), Elisa, Else og Lisbet, Lise (Lis).

Elisabeth (1501-26), da. dronning. Søster til Karl 5. af Habsburg, ægtede 1515 Christian 2. af Danm., som E fulgte i landflygtighed 1523 og støttede m. stor hengivenhed. Gik i udlandet over til Luthers lære. (Portræt sp. 1111).

Elisabeth (f. 1936), da. prinsesse, datter af prins Knud.

Elisabeth (eng. *Elizabeth* [i'li:zəbəθ]) (1533-1603), eng. regerende dronning 1558-1603, datter af Henrik 8. og Anna Boleyn. Indførte anglikansk kirke 1559. Kato-

T. S. Eliot.

Elisabeth af Danm.

Elisabeth af Engl.

Prinsesse Elisabeth.

likkerne bestred E-s legitime fødsel og anså Marie Stuart for retmæssig arving; 1568 lod E. den fr. Skotl. flygtede Marie internere. Udenrigspolitik. forstod »jomfrudronningen« at benytte sig af sine mange fyrstelige bejlere, bl. a. Filip 2. af Spanien, mens yndlinge (Leicester, Essex) havde hendes gunst. Da Marie Stuart henrettede 1587, lystes E i band, og Filip 2. udsendte sin »Uovervindelige Armada«, hvis nederlag 1588 fastslog Engl.s stormagtsstilling. Handel og industri fik stort opsving under E, stærkt reguleret af staten (statute of apprentices 1563 m. m.), der ligeledes søgte at afbøde soc. vanskeligh. v. fattiglov (1601 især). Den elisabethanske tid anses for en stordid i Engl.s hist. De store resultater skyldes ikke alene E, men også fremragende statsmænd som Burghley. (Portræt).

Elisabeth (eng. *Elizabeth* [i'lizəbəθ]) (f. 1900), eng. dronning, opr. Lady E. Angela Marguerite Boves-Lyon. 1923 g. m. hertug Albert af York (1936: Kong Georg 6.). **Elisabeth** (eng. *Elizabeth* [i'lizəbəθ]), Alexandra Mary (f. 21. 4. 1926), eng. tronarving, ældste datter af Georg 6. 18 år gl. medl. af statsrådet (som regerer i kongens fraværelse). 20. 11. 1947 g. m. løjtnant Philip Mountbatten (nu hertug af Edinburgh). Født 14. 11. 1948 prins Charles. (Portræt).

Elisabeth (rum. *Elisabeta*) (1843-1916), rum. dronning g. m. Karl 1. Opr. prinsesse af Wied-Neuwied. Skrev under navnet Carmen Sylva romaner og digte.

Elisabeth (russ. *Jeliza'veta*) (1709-62), russ. kejserinde 1741-62, datter af Peter d. St. og Katarina 1. Fik magten ved kup. Mod Preussen i Syvårskrigen. Viderefortælle beg. faderens reformpolit. Grl. univ. i Moskva og kunstakad. i St. Petersborg.

Elisabeth af Valois (1545-68) (sp. *Isabel*), sp. dronning. Datter af Henrik 2. af Fr., 1559 g. m. Filip 2. af Span.; havde først været forlovet m. Filipus son Carlos.

Elisabeth (Far'nese) (1692-1766), sp. dronning, datter af hertug Odoardo 2. af Parma. Ægtede 1714 Filip 5. af Span., tog selv magten s. m. sin rådgiver Albeoni. Førte reformpolitik; styrtede Span. ud i serie krige for at forsyne sine børn m. ital. fyrstendømmer. Mistede indflydelse efter 1746.

Elisabeth (1837-98), østr. kejserinde, 1854 g. m. Franz Joseph 1. Myrdet i Genève af ital. anarkist Luccheni.

Elisabeth, den Hellige (1207-31), datter af Andreas 2. af Ungarn, g. m. landgreven af Thüringen; helgenkåret 1235.

Elisabeth Charlotte, kaldet *Liselotte* (1652-1722), datter af kurfyrst Karl Ludvig af Pfalz, 1671 g. m. Ludvig 14.s broder Filip af Orléans. Har i sine mange breve til hjemmet givet en livlig, men fjendtlig skildring af Versailles-hofet. (Udvalg af breve udg. på da. 1945).

Elisabeth-stil, tidl. eng. renaissancestil fra dronning Elisabeths tid. Forbinder gotiske former med renaissanceelementer, udfolder sig især i slots- og herregårdsarkitektur.

Elisabeth-østrener, fl. kat. ordener og samfund fra 14., 17. og 19. årh. med sygepleje som opgave (i Kbh. St. Elisabeths Hospital). Elisabethforeningerne har samme opgave, men medl. affølger ikke løfter.

Elisabethville [elizabeth'vil], hovedstad i Katanga-distr. i det sydl. Belg. Congo; 67 400 indb. (1946), deraf 5200 hvide. Tilsluttet S-Afr.s banenet.

elision (lat. *elissio* udstødelse), gramm.,

bortfald af den ene af to sammenstødende vokaler, som i fr. *c'est* af *ce est*.

'el'iske skole, filos. skole, stiftet af Faidon (399 f. Kr.) i dennes fødeby Elis, senere flyttet til Eretria.

'El'ista, tidl. navn på byen Steпноj i Sovj.

'elite (fr. af lat. *eligere* udvælge), det bedste; de udvalgte; de dygtigste.

eliteplanter, udvalgte enkeltplanter til forædling.

elitestambog, off. stambog for eliten af avlsdyr.

elithy'ra'n, hormonpræparat af skjoldbruskkirtel.

Elisabeth [i'lizəbəθ], vestl. industriforstad til New York, i staten New Jersey; 110 000 indb. (1940).

'E'l'iae, Paulus, Povl Helgesens lat. navn.

'El'kan, *Sophie* (1853-1921), sv. forfatterinde. Skrev hist. romaner, præget af bet. kundskaber og psyk. skarpsind. Især kendt *Konungen, en sannsaga* (1906) om Gustaf 4.

elkesa'itter, jød.-kr. sekt fra 2.-3. årh., lagde vægt på rituelle tvætninger og gav sig af med astrologiske spekulationer.

'El'k'ær [-kæ'r], *Lis* (Elisabeth) (f. 1906), da. forfatterinde. Romaner *Jeg Tror Ikke på Jer*, (1939) og *Manden, der Aldrig Trådte på noget Levende* (1944).

'El'k'ær [-kæ'r], *Sigurd* (f. 1885), da. forfatter. En værdifuld og omfangsrig folkelig produktion; især kendt er trilogen *Mellem Hav og Fjord - Et Muldskud i Havet - Landfast* (1936-38).

'El'k'ær, Sønder, hovedgård N f. Nørre-Sundby, har bl. a. tilhørt den bekendte kvægsopdrætter Harald Branth (d. 1915).

ell [el] (eng: alen), lidet brugt eng. længdemål for klæde = 45 inches = 1,143 m.

'E'ila, konge i Northumberland, dræbte Regnar Lodbrog, men faldt mod hans sønner 867.

E'ila-ø, lille ø i Kong Oscars Fjord, V f. Traill Ø (Østgrøn.). Station for da. videnskabelige ekspeditioner. Radiostation.

Elle, ældre preuss. og østr. længdemål (alen), henh. 66,694 og 77,756 cm.

elledans-bruskat (*Ma'rasmusius caryophyllus*), art af bladhatte, en 4-7 cm høj svamp med 2-5 cm bred, rødlig-lysbun hat. I tør tilstand dufter svampen nærmest som krydderelliker. Spiselig. Alm. i Danm. på åbne steder ml. græs, flokkevis og tit dannende hekseringe.

ellefolk, d. s. s. elverfolk.

'Elle'gaar'd, *France* (f. 1913), da. pianistinde. Datter af Th. E. Udd. 1922-32 på konservatoriet i Paris. Deb. 1927 i Kbh. Turneer i Eur. og Amer.

Elle'gaard, *Thorvald* (f. 1877); da. cykletterytter. Verdensmester i sprint 1901-02-03-06-08 og -11.

'Elle'ham'mer, *Jacob Christian* (1871-1946), da. opfinder og fabrikant. Foretog 12. 9. 1906 den første flyvning i Eur. Såvel flyvemaskine som motor (en 5-cylindret stjernemotor, den første i sin art) var E-s egen konstruktion. 1912 byggede E en helikopter, der kunne løfte sig ved egen motorkraft med een person ombord. E konstruerede 1896 den første da. motorcykle og har gjort talr. andre opfindelser. (Portræt sp. 1114).

Elle'holm, sv. Herregård V f. Karlskrona; tilhørte en årrække før 1875 grevinde Danner. Bygn. fra 1730.

'Elle'kilde, *Hans* (f. 1891), da. folkemindeforsker, arkivar i Da. Folkemindesamling; har bl. a. udg. *Vore Da. Folkeeventyr* (1928) og *Nordens Gudeverden* (1926 ff.), der delvis bygger på manuskript af A. Olrik.

ellekors, magisk kors, der værner mod onde magter.

ellekrager (*Co'raciae*), fugleordenen beslægtet m. isfugle. Allikestore, oftest blå, ruger i hule træer, udbredt i den gl. verden. Den europæiske e (*Coracias garrula*) nu og da på træk i Danm., har tidl. ynglet i den østl. del af Danm.

Ellekrage.

Ellemandsbjærg, højeste punkt på Helgenes (99 m).

Ellen, nord. kvindenavn, af gr. Helena. Ældre form El(l)ona. Hertil hører Elna, Ella og Elin (sv.).

'Elle'ore, lille da. ø, 4 km N f. Roskilde. På E lod Ole Olsen optage en løvejagt-film (1907), der vakte livlige protester i Danm., men fik stor succes, også i udl.

'Elle'rman'n, *Vilhelm* (1871-1924), da. læge, fra 1914 prof. i retsmed. ved Kbh.s Univ. Kendt for sine arbejder over leukæmi.

elleskål, skålførmede fordybninger i sten, hvor man måske i oldtiden har ofret. I sv. og bornh. folketro knæskallen af børn, der er døde ved en ulykkehændelse. Disse e anv. som drikkebægre ved kildebæge.

Ellesmere'land [i'ælmir-], den nordligste af de canadiske polarøer, i Franklin-territoret; 194 306 km² (som England og Skotland), 3 km høj, delvis nediset.

elletunger, tungefornede misdannelser på raklerne af el. Skyldes en sækspore-svamp.

elleve-reglen (mat.). Et helt tal er delagt med 11, dersom summen af hvert andet ciffer minus summen af de øvrige cifre er delagt med 11.

Ellice-øerne [i'ælis], brit. øer i Stillehavet, 6-10° s. br.; 37 km²; 3500 indb. (1945). Koralløer på 5-6000 m dybde.

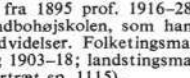
'El'ling, *Christian* (f. 1901), da. kunsthistoriker; prof. v. Kbh.s Univ. 1939. Kernen i E-s omfangsrige forf.skab udgør hans arkit. hist. arbejder, bl. a. *Da. Herregårde* (1942), *Da. Borgerhuse* (1943), *Det Klasiske Kbh.* (1944). (Portræt sp. 1114).

'El'linger, *Heinrich Oscar Günther* (1857-1947), da. fysiker og kons. politiker. 1887-1926 lærer i fysik ved Landbohøjskolen, fra 1895 prof. 1916-28 direktør for Landbohøjskolen, som han skaffede store uddelsler. Folketingsmand 1898-1901 og 1903-18; landstingsmand 1921-32. (Portræt sp. 1115).

El'lington [i'æljntn], *Duke* (Edward Kennedy) (f. 1899), amer. jazzdirigent og komponist (neger). Er i sin jazzstil påvirket af Stravinskij og Ravel. (Portræt sp. 1115).

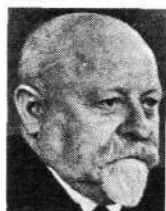
El'liot [i'æljt], *Walter* (f. 1888), brit. politiker. Kons. underhusmedl. 1918-23, 1924-45. 1932-36 landbrugsmin., søgte at øge den eng. landbrugsproduktion. Sundhedsmin. 1938-40.

el'lipse (gr. *el'leipsis* mangel), 1) sprogv., udeladelse af ord eller længere sætningsled, f. eks. »gå i det kongelige« (nemlig teater); 2) mat., en lukket plan kurve, som

frembringes af et punkt P, hvis afstande PF og PF₁ fra to faste punkter F og F₁ (brændpunkterne) har en konstant sum. e har to symmetriakser, nemlig linien AB gm. brændpunkterne (storaksen) og linien CD vinkelret på midten af FF₁ (lilleaksen).

el'lipsogra'f (*ellipse* + *-graf*), et apparat, med hvilket man kan tegne en ellipse.

J. C. Ellehammer.

Chr. Elling.

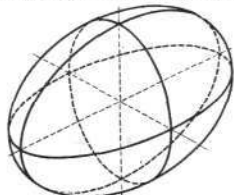

H. O. G. Ellinger.

Duke Ellington.

ellipsoide (*ellipse*- + *-oid*), *mat.*, en lukket flade, i hvilken alle plane snit er ellipser, specielt cirkler. En omdrejnings-e frem-

kommer ved drejning af en ellipse omkring en af dens akser.

ellipsoide, international, en omdrejningsellipsoide, der er en god tilnærmelse for sfæroiden, der atter er en god tilnærmelse for selve geoiden, den *mat.* jordoverflade. **e** benyttes ved beregning af geod. net, idet der for de forsk. breddegrader er udregnet nøjagtige tabeller over jordkrumning osv. **e** er fastlagt ved Jordens ækvatorradius 6 378 388 m og fladtrykning 1/2997.

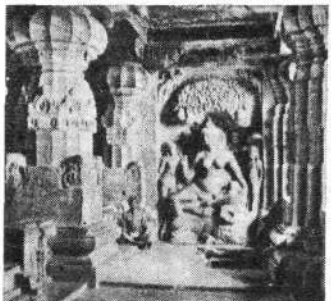
el'liptisk, sprogv., med udeladelse (ellipse); *mat.*, af form som en ellipse.

elliptiske funktioner. Integraler, i hvilke kvadratroden af et polynomium af 3. el. 4. grad indgår, kaldes elliptiske integraler. (Navnet skyldes, at bestemmelsen af ellipsens længde fører til et sådant integral). Disse integralers omvendte funktioner kaldes **e**.

Ellis [*ælis*], *Havelock* (1859-1939), eng. kritiker og filos.-psyk. forfatter. Har især studeret kønslivets biol. og psyk. og bl. a. skr. *Psychology of Sex* (1933).

Ellis Island [*ælis*'ailand], ø i New Yorks yderhavn; benyttes til karantænestation.

Ellora (eng. [*æ'loura*]), ind. *Verūl*. By i

Ellora. Huletempel med statue af Indra.

NV-Hyderåbåd, Indien; berømt for sine i klipperne udhuggede templer fra 8.-9. årh.

Ellsworth [*ælwærp*], *Lincoln* (f. 1880), USA-opdagelsesrejsende; deltog i Amundsens nordpolsekspeditioner 1925-26. Antarktis-eksped. 1931 og 1935.

Ellsworth Land [*ælwærp*], del af Vest-Antarktis ml. 80° og 120° v. lgd., overfløjet af E 1935.

elm (*Ulmus*), slægt af **e-fam.**, træer med skæve, takkede blade. Blomster usanselig, oftest tvekönnede; små kuglerunde stande. Blomstrer før løvspring. Frugten en vinget nød. 26 arter, 3 i Danmark. Skov **e** (*U glabra*) har blade-**n** på oversiden stærkt

ru, frøet midt i de ovale vingefrugter («manna»). Veddet værdifuldt, anv. til møbler. Vildtvoksende i da. skove, alm. plantet ved byer og langs landeveje. Park-**e** (*U campestris*) og skærm-**e** (*U laevis*) er hist og her plantet, den første tillige vildtvoksende enkelte steder i Danmark. (jfr. **e-syge**).

'Elman, Mtscha (f. 1891), russ.-amer. violinvirtuos. Elev af Leopold Auer. Optrådte 1. gang 5 år gl.

Elmar, fot., tessar spec. konstrueret for Leica.

elmesyge forårsages af en kernesvamp (*Ceratostomella ulmi*). **e** optræder epidemisk på elmetræer, som dræbes efter kortere el. længere tid. Symptomer: en for svag løvbesætning og et for tidligt løvfald, undertiden en nedvisning af hele grensystemer. De alm. dyrkede elmearter er stærkt modtagelige; smitstoffet spredes især med barkbiller. **e** har optrådt meget ødelæggende i V.-Eur. I Danmark endnu ikke konstateret angreb. Ifølge en bekendtgørelse fra 1929 er det forbudt at indføre elmearter til Danmark.

'Elmgren, John (f. 1904), sv. psykolog. Har især dyrket pædagogisk psyk. og bl. a. skr. *Minnets funktion, struktur og udvikling* (1934).

Elmore-rør [*ælmá*-], elektrolytisk udfældede kobberør.

'Elmquist [-mkv-], Aage Ludvig Holberg (f. 1888), da. politiker. Landsretssagfører, forsikringsdirektor. 1915-17 form. f. Venstres Ungdom, folketingsmand 1927-32, landstingsm. fra 1939. Justitsmin. 1945-47.

'Elmquist [-mkv-], Adolph Frederik (1788-1868), da. boghandler. Åbnede 1810 Århus' første boghandel, 1811-66 redaktør af Århus Stiftstidende og 1818-33 og 1839-40 udgiver af »Læsefrugter«, hvis formål var at vække almuens læselyst, og hvortil Blicher skrev talrige bidrag.

'Elmquist [-mkv-], *Carl Johan* (f. 1911), da. kritiker. Knyttet til »Politiken« siden 1942 med fr. litt.-som særnråde.

'Elmshorn, ty. by i Holsten; 22 000 indb. (1939). Læder- og tekstilindustri, handel m. landbrugsprodukter m. v.

elms-ild el. *skt. elmsild*, elektr. lysbuske, som undertiden stråler ud fra spidse, fremspringende genstande. Hyppigst i højlande.

éloge [*e'ló*:s] (fr.), lovtale, især brugt om sådanne i det 17. og 18. årh.s Frankr. alm. biografier, hvis mål var den biografereades pris under en elegant form, i øvrigt efter antikt mønster.

e'logium (lat.), 1) sentens, 2) indskrift, især gravskrift m. opregning af hæders-titler o. l.; spec. mindetale over akademi-medlem.

Elo'him, hebr. betegn. for Gud el. oversanselige væsener (sprogligt beslægtet m. El og Allah). Ordet er efter formen flertal, men kan bruges om Israels gud med el. uden den best. art.

elo'histen, et af de kildekrifter, som tilhængerne af kildehypotesen har villet udskille i Mosebøgerne og evt. de følg. hist. bøger. **e** har navn efter gudsnavnet Elohim, der anvendes i dette kildekrift.

elo'kven's (lat.), veltalenhed.

elön, amer. betegn. f. metal.

elongation (lat. *longus* lang), *astron.*, længdeforskellen (vinkelafstanden) ml. en planet og Solen; 2) *fys.*, et svingende legemes øjeblikkelige udslag fra hvilestillingen.

elo'xa'l-metode el. *eloxering* (af *elektr.*

oxydation af aluminium), overfladebehandling af aluminium ved elektrolytisk (anodisk) iltning. Det fremkommer meget hårde og slidfaste oksydlag forøger metallets varmeudstråling, virker elektrisk isolerende og er et godt grundlag for farver og lakker.

El Paso [*æ'l'páso*], by i Texas, USA; 97 000 indb. (1940); ved Rio Grande over for Ciudad Juárez i México.

El Qoseir [*ælkro'sæir*], by i Ægypten ved Det Røde Hav, havneby og endestation for jernbane til Nilbanen. Vigtig militærhavn under 2. Verdenskrig, hvor den af-lastede Alexandria, Suez og Port Said.

El Quds ([*il*-'udas], arab. navn på Jerusalem).

'elritse (*Pho'xinus pho'xinus*), lille, lang-

strakt, småskællet karpefisk, alm. i bække og åer.

'Elsass, Kirsten (f. Nellemose, søster til Karin N.) (f. 1911), da. danserinde. Udd. ved Den Kgl. Ballet, solodanserinde 1942.

'Elsass-Lothringen [*zæ'ló:triøn*], ty. navn på Alsace-Lorraine.

elsdyr (*'Alces 'alces*), den største hjort, næsten 2 m høj, stort skovlignende gevir,

Elsdyr (tyr).

høje lemmer, hængende mule, udbredt på den nordl. halvkugle. Ret alm. i hele Sv.; 2-3 indvanded til Nordsjælland; her fredet i enh. til reservatloven.

elsdyrantilpe, d. s. s. eland.

Else, da. kvindenavn, af Elisabeth.

Else'hoved, pynt, 11 km NØ f. Svendborg; fyr.

Elsene [*ælsana*], flamsk navn på Ixelles (Belgien).

Elsevier, anden stavemåde for Elzevier.

'Elsheimer [*haimar*], *Adam* (1578-1610), ty. maler og raderer. Længere ophold i Ital. under påvirkning af A. Carracci.

Har malet landskaber, oftest i små formater og figurbilleder, bl. a. indendørs-scener ved kunstigt lys. Hovedrepr. for landskabsidyllen. Fik bet. for Rembrandt.

Els'holtzia (efter ty. læge og bot. *Els holtz* (d. 1688)), kryddermynte.

Elskamp [*ælskamp*], *Max* (1862-1931), belg. digter; skrev især rel. poesi.

elskovshof (ty. *Minnehof*, fr. *cour d'amour*), en slags forsamlings el. domstole, der i middelalderens Frankr. skal have haft til opgave at domme i kærlighedssager. Det er dog et spørgsmål, om **e** har eksisteret uden i digtningen.

elskovsmiddel, magisk middel til at fremtvinge elskov. Som **e** kender folketroen dels kropslige bestanddele (blod, hår, negle, spyt osv.), dels dyre- og plantedele (æbler, dueblod, tudseben osv.), som den attraerede person ved list bringes til at spise el. drikke. En anden gruppe af **e** omfatter bl. a. talismaner og runeristede genstande.

'Elssler, Fanny (1810-84), østr. danserinde. Bl. de største navne i Eur. og USA i den romantiske periode.

'Elster, to ty. floder: 1) Schwarze E, 211 km l. biflod til Elben. 2) Weisse E, 195 km l. biflod til Saale.

'Elster, Kristian Mandrup (1841-81), no. forfatter. Opnåede efter lang kunstnerisk

kamp sen, delvis posthum berømmelse ved de fine, Turgenjev-påvirkede romaner *Tora Trondal* (1879), *Farlige Folk* (1881).

Elster, *Kristian (den yngre)* (1881–1947), no. forfatter. Søn af K. M. E.; har udg. fl. romaner bl. a. *Min bror Harris* (1917), *Av skyggernes slekt* (1919), *Bonde Veirskjæg* (1933), essaysaml. og *Ill. no. litt. hist.* 1–6 (2. udg. 1934–35).

Elster-Ge'birge, 751 m h. ty. Bjergparti ml. Erzgebirge og Fichtelgebirge.

ELT (fork. f. eng. *European letter telegram*), brevtelegram. til Eur. og N-Afr.

El'ton Søen, salt sø i Sovj. NØ f. Stalingrad; 230 km², 0,5 m dyb.

el'u, adj. 'elvisk, glt. litt.sprog fra øen Ceylon; beslægtet med sanskrit.

el'uvium (lat. *eluvie* udvaske), *geol.* ved forvitring dannede løse masser, der ikke er transporteret (ligger på primære leje) (eks. laterit).

elv (sv. *älv*), no. og sv. betegn. for større vandløb (i No. og Sv.); på da. især brugt om vandløb m. hurtigt fald.

Elved'gård, hovedgård S f. Bogense. Fra 1745 i slægten Vedel-Simensens og Wedel-Heinens eje. Bygn. fra 1721.

elverfolk el. *ellefolk* (no. *alvefolk*; sv. *älvor*), i folketroen navn på en gruppe naturvæsener, der har varierende opholdssted. I Danmark og Sv. bor de særlig i skovene, i No. på bjergvidderne. E sammenblandes ofte med andre overnaturlige væsener, hvorved en karakteristisk vanskeliggøres. De menes at kunne fremkalde sygdom af forsk. karakter: elverskud og elverblæst, der gør menneskene vanvittige (elleskudte). De narre folk til at gå vild, lokker jægere, kulsviere og sætrepiger til erotiske forb. Samtidig er de hjælpsomme, skaffer jægeren vildt, hjælper kulsvieren at holde vagt ved milerne. En særlig da. forestilling er *e-s* tagedans. E omtales bl. a. i folkeviserne «Elverhøj» og «Elverskude».

elverhøj, bolig for elverfolk. – *Litt.*: da. middelalderlig tryllevis og et på hertil grænsende folkesagn o. a. overleveringer grundet festsplil af J. L. Heiberg (1828) med musik af Kuhlau.

elverskud, sygdom, der stammer fra elverfolket. – *Litt.*: da. middelalderlig tryllevis med ullykkelig udgang, omformning af en fr. vise. Grundlag både for Goethes digt «Erlkönig» (ca. 1780) og for N. W. Gades dram. koncertværk «Elverskud» (væsentlig til tekst af C. K. F. Molbech) (1853).

Elverum ['ælvrom], no. stationsby i Østerdalen; 3400 indb. (1930). Stortingsmøde i E 9. 4. 1940 gav den no. regering særlige fuldmagter. Ødelagt ved krigshandlinger 11. 4., erobret af tyskerne 19. 4. 1940.

Elvestad [-sta], *Sven* (1884–1934), no. forfatter. Udg. under pseud. *Stein River-ton* t. nr. rent underholdende kriminalromaner; højere litt. sigte har de psyk. romaner *Angsten* (1910), *De fortæptes hus* (1912).

Ely ['i:li], eng. by NNØ f. Cambridge; 8900 indb. (1948). Prægtig domkirke fra 11. årh. E er hovedby for et særligt distrikt inden for Cambridgeshire, Isle of Ely ['ailv'i:li].

Élysée (Palais de l') [pa'læ də leli'zε], palæ ved Champs Élysées, Paris; opført 1718 efter tegn. af Claude Mollet (d. 1742); har været residens for bl. a. Madame de Pompadour, Napoléon 1. (1815) og Frankr.s præsidenter (1848–52 og siden 1873).

E'lusion (lat. *Elysium*), i gr. rel. et saligt land, opholdssted for guders menneskelige slægtninge og for retfærdige afdøde, mods. Erebos.

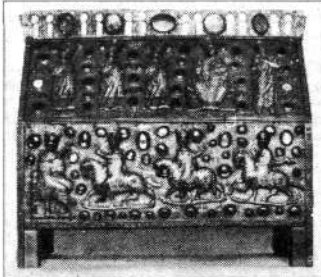
Elzevir ['ælzvɪr], holl. boghandler og bogtrykkerfam. Isaaq E (1596–1651) grl. 1617 trykkeri i Leidje. Efter ham førte onkelen Bonaventura E (1583–1652) og efter ham broderen Abraham E (1592–1652) trykkeriet videre. De specialiserede sig i bøger i små formater, udført i en klar typografi og – hvad der dengang var opsigtsvækkende – til billige priser. Bekendte er således udg. af Cæsar og Plinius fra 1635 og Vergil fra 1636.

elae'agnus (gr. *elaia* oliventræ + *hagnós* hellig), sølvblad.

Em, kem. tegn for emanation.

email brun [e'ma:i'brø] (fr: brun emaille), en middelalderlig teknik, hvorved kobberblade brunedes med varm linolie; efter afkølingen fremskræbedes de forud forlydte ornamenter, der således stod lyse på mørk bund. Teknikken er bl. a. anv. på de »guldne altre« fra Odder og Lisbjerg udf. ml. 1150 og 1250 i romansk stil, nu på Nat.-Mus.

emaille [e'maljo] (fr.) et letflydende glas, der smeltes på metalgenstande til beskyttelse el. forsiring; tekn. særligt anv. er emailering af jernblik-el. støbejerns-genstande (kar, rør o. a.). For at opnå et tilstrækkeligt vedhæftende og samtidig smukt e-lag, må der i reglen påføres to

Relikvieskrin. Limoges, ca. 1200.

lag e, af hvilke det første (grundglasuren) skal hæfte godt til metallet og have nær den samme varmeudvidelse, mens det næste lag, dæk-e, skal være uigennem-sigtigt (opak), hvidt el. farvet, og i øvr. modstandsdygtigt over for ydre påvirkninger. Ved emailering af genstande af jernblik (stålplade) foretages først en rensning (bejtsning) med fortyndet svovlsyre; efter syrens neutralisering og tørring påføres den fintformalede e-masse opslømet i vand ved dypning el. påsprøjtning; e tørres og påsmeltes i en muffelovn, evt. kontinuerligt i en kanal (ovn (ved 8–900° C.). Ved påføring af dæk-e gentages de sidste operationer.

Skål med emaillemaleri. Limoges, 1552.

e-råmaterialerne kan være feldspat, boraks, kvarts, natriumkarbonat og -nitrat, fluspat; til grund-e anv. desuden kobolt- og nikkeloksyd og til dæk-e, der skal være mere letsmeltelig og uigennem-sigtig, kryolit og antimonoksyd. Massen formales, blandes og smeltes i digel-el. herdovn, nu oftest i oliefyret roterovn ved 12–1300° C, og løber derefter i koldt vand, hvorved der fremkommer en såk. fritte, som vådformales i kuglemøller og tilsættes ler som bindemiddel og evt. tinoksyd som »trybnings«middel (ty. truben gøre uigennem-sigtig). Der fås let-smeltelig e ved tilsætning af blyforb.; disse må på gr. af deres giftighed ikke benyttes til emailerede kar osv. til levedsmiddelbehandling. Ved anvendelse bl. a. af et højt kiselersyndhold kan fås særlig syrefast e.

I Østasien bragtes emaillekunsten tidligt til stor fuldkommenhed. I eur. kunsthåndværk har emaileringen været anv. siden folkevandringstiden og dyrket

indtil baroktiden. Fra Byzans kendes arbejder i e *cloisonné* og e *champlevé*, fra byen Limoges e-maleriet, hvor grunden består af et sammenhængende opakt e-lag indbrændt den påmalede farvede e, f. eks. i form af et miniaturmaleri.

emaillebind, bogbind af guld, ædelsten og emaille. Kendes fra 4. årh. I 11. og 12. årh. blomstrede teknikken.

emaillefarver, 1) stoffer, f. eks. metaller, som farver emaille, el. opløses kiart i glasur, f. eks. til dekorering af porcelæn (overglasur); 2) silikatfarver, bestående af alkalibestandede malerfarver udrørt i en vandglasopløsning; 3) oliefarver med en sådan konsistens, at de ved et enkelt opstrøg fylder godt og i reglen giver en hård, glansfuld overflade; 3) bindemiddel anv. kopal og standoie (olie fremstillet af linolie ved opvarmning til ca. 300° C i lufttætte kedler), i stigende grad syntetiske harpikser; sådanne malematerialer kaldes også simpelthen emailer.

emanation (lat. *emanare* strømme ud), 1) *filos.*, udstømning. Nyplatonikerne opfattede verden som e af guddommen; 2) *fys.-kem.*, luftformigt radioaktivt grundstof, betegnes nu *radon*, med atom-nr. 86, kem. tegn Em, el. Rn tilhørende de ædle luftarters gruppe. E forekommer i tre isotoper med atomvægte 222, 220 og 219, der kaldes henholdsvis radium-, thorium- og actinium-e efter de radioaktive familier, hvori de forekommer. Praktisk bet. har kun radium-e, der opstår ved omdannelsen af radium, hvorfra det kan afpumpes og opsamlers i tilsmedte glasrør. Radium-e anv. til strålebehandling. i. st. f. radium.

emancipation (lat.), frigørelse. Anv. opr. om den fremgangsmåde i romerretten, hvorved en person blev frigjort for faderens myndighed (patria potestas).

Emancipationsakten, brit. lov af 13. 4. 1829, gav katolikker ret til sæde i parlam. og høje embeder.

emanci'pe're [-ansi-] (lat.), befri, frigøre; emanci'pe'ret, frigjort, uafhængig; ukvindelig.

ema'ne're (lat.), udstømme; lade udgå, udstede.

Emants, *Marcellus* (1848–1923), holl. forfatter. E-s fortællekunst udmærker sig ved fine og kolige, psyk. analyser. E-s lyrik faldt i d. yngre generations smag, *Godschemering* (Ragnarok) (1883).

E'ma'nuel (portug. *Manoel*), portug. konger. Emanuel 1., d. Store (d. Lykke-lage) (1469–1521), konge af Portugal 1495–1521. Udsendte de flådeekspeditioner (da Gama, Cabral), der grundlagde portug. kolonierne i Indien og Brasilien. Forfulgte jøder og maurer. – Emanuel 2. (1889–1932), reg. 1908–10, efter faderen Karl 1.s mord, styrtet af republ. opstand; d. i Engl.

Emanuel Philibert [fili'bæ:r] (1528–80), *herug af Savoyen* 1553–80. Sp. felterre, overtog først Savoyen 1559, da Frankr. rømmede landet. Balancerede ml. Frankr. og Span., gjorde Torino til hovedstad, grl. huset Savoyens magt.

Emba, 600 km l. flod i Kazachstan, Sovj.; munder i den nordl. del af Kaspihavet. Ved E stort oliefelt. Olieledning til Orsk ved Ural-Floden.

emballage [amba'la:ʃə] (fr: indpakning), det materiale (sæk, kasse, flaske, æske, pose osv.), som anbringes omkring en vare, oftest med forsendelse og opbevaring for øje. – embal'l'e're [æm:] (fr.), indpakke, forsyne m. emballage.

emb'argo (sp. *embargar* anholde), 1) tilbageholdelse af skibe og gods tilhørende en fremmed stat el. dens borgere. Kan finde sted som represalie el. efter krigsrettens regler; 2) forbud mod udførsel af visse varer el. ydelse af kreditter til fremmede lande, navnlig som led i internat. tvangsmidler.

embar'ke're [aʃ-] (fr.), indskibe, indlade gods.

embarras de richesse [əbaradri'ʃæs] (fr., forelgenhed på grund af overflod), vanskeligt valg ml. for mange (behagelige) muligheder.

embede, opr. tjeneste el. hverv; i slutt. af middelalderen især om håndværkernes

gering, i nyere tid næsten udelukkende om offentl. tjeneste, især om mere betydningsfulde hverv, mods. bestilling.

embede, det kirkelige, består i at forkynde Guds ord, forvalte sakramenterne, undervise, tage sig af syge og fattige osv. I de kat. kirker (og den anglikanske) er e. konstituerende for kirken og giver præsten en cha'racter inde'leblis (lat: udslettelig karakter), der permanent drager skel ml. gejstlige og lægmand. I de fl. evng. kirker er e. begrundet i et menigheds- og ordenssyn; principielt fastholdes det alm. præstedømme.

embedsadel (fr. *noblesse de robe* egl: kjolekædet adel), adel, der skyldes embedsstilling sin rang. Også brugt om fødselsadel, der har magt i kraft af sine embeder.

embedseksamen, afsluttende universitetseksamen, der er forudsætning for opnåelse af visse højere tjenestestillinger; især teol., med., jur. og skole-e.

embedsforbyrdelser, ældre betegn. f. forbyrdelser begåede af embeds- el. bestillingsmænd, hvorved de krænkede deres særl. pligter. Hertil svarer i gæld straffelov nærmest forbyrdelser i offentl. tjeneste el. hverv, der f. eks. også kan begås af den, der midlertidigt udfører et offentl. hverv.

embedshemmelighed. Ifølge tjenestemandloven skal enhver tjenestemand iagttagende tavshed m. h. t. forhold, som han i sin stillings medfør bliver bekendt med, og hvis hemmelighedelse if. sagens natur er påkrævet, el. som bliver ham foreskrevet af hans foresatte. Tavshedspligten ophører ikke med hans udtræden af tjenesten. Overtredelse straffes med bøde, hæfte el. under skærpede omstændigh. m. fængsel indtil 1 år, i visse tilf. indtil 3 år. Tilsv. straf falder også andre personer, der virker i offentl. tjeneste el. hverv, når de røber, hvad de i medfør heraf har erfaret som hemmelighed, el. hvad der ved lov el. anden gyldig bestemmelse er betegnet som sådan.

embedslæge, af staten ansat, særligt udl. læge med hyg. opgaver af rådgivende, tilsynsførende og admin. art. e. er i provinns kreds-læger og amtslæger og i Kbh. stads-læge.

embedsmand, for tjenestemandloven af 1919 betegn. for visse højere tjenestemand.

em'ble'm (gr. *émblēma* det, som sættes (egl: kastes) ind), mærke, i oldtiden anbragt som dekoration på drikkeskåle m. m. I nutiden foreningsmærker, grads-tegn osv.

embo'li' (gr. *émbolos* kile), blodprop.

embonpoint [anbɔ̃'pɔ̃'ɑ̃] (fr.), fedme, fyldighed.

Embor'g, Jens Laurson (f. 1876), d. komponist. 1939-47 statens sanginspektør v. skolevæsenet. Har skrevet operaer, korværker, orgelmusik, orkesterværker, sange m. v.

embouchure [anbu'ʃyʁə] (fr. af *bouche* mund), 1) mundstykket på blæseinstrumenter og 2) måden, hvorpå læberne sættes til dette mundstykke.

embryo (lat.-gr.), kim, foster.

embryog'eni' (*embryo* + *-gent*), læren om fosterets tilbliven og udvikling.

embryolo'gi' (*embryo* + *-logi*), læren om organismens uddannelse fra det første anlæg og indtil fødslen.

embryo'na'l, hvad der hører fosterudviklingen til.

embryonalorganer, organer, der optræder under fosterudviklingen, men forsvinder igen, hos mennesket f. eks: blommesekken og fosterurinblæren.

embryoto'mi' (*embryo* + *-omi*), sjælden forekommende fødselsoperation, der tilsligter sønderdeling af fosteret.

em'de, ferskvandsfisk, d. s. s. rimte.

Emden, ty. havneby i V-Niedersachsen (Østfrisland), ved Dollart; 35 000 indb. (1939). Transithavn for Ruhrdistriktet, skibsværter, fiskerihavn m. v. Ca. 75 % edelagt til 2. Verdenskrig.

Emden, ty. krydsr. (3560 t), som under 1. Verdenskrig aug.-nov. 1914 i ostind. farvande opbragte 51 handelsdampere og sænkede to krigsskibe. E sænkedes 9. 11.

1914. En del af mandskabet undkom til Tyskl.

Em'drup, bydel i nordl. Kbh. Opr. lands-by, indl. 1901.

Emdrup'bor'g, skolebygning i Emdrup, Kbh., opført fra 1941 som ty. skole. Huser fra 1948 Danms. Lærerhøjsk. og Kbh.s Forsøgssk.

Emdrupplanen, en i 1945 af Frit Danmarks Lærergruppe og Soc.pædag. Forening udarbejdet forsøgsplan for en helhedsskole fra børnehaven til gymnasium. Virkeliggøres delvis på Emdrupborg.

emer'gent evolution (lat. *emergere* dukke op), udvikling, hvorunder der pludselig opdukker noget nyt.

e'me'ritus (lat: udtjent), afgæet, forhen-værende.

emersion (lat. *emergere* dukke op), et himmellegemes udtræden af et andet skygge (eks: en Jupiter-månes udtræden af Jupiter-skyggen).

Emerson [æmørns], Ralph Waldo (1803-82), amer. forfatter og filosof. Gjorde sig under indflydelse af Kants skr. og venskab med Carlyle til talsmand for en demokratisk, idealistisk livsanskuelse, bekæmpede alt overfladisk i menneskets væsen og lagde hovedvægten på sjælen som det bevidste udtryk for ubevidsthedslevet i den guddommelige natur. Hovedværker: *Nature* (1836), *Essays* (1841 og 1844), *The Conduct of Life* (1860), *Society and Solitude* (1870), *Poems* (1876). (Portræt sp. 1125).

-emese (gr. *émesis* opkastning), opkastning.

e'me'tika (gr. *émetos* opkastning), brækmidler, stoffer der fremkalder opkastning.

em'e'ti'n (gr. *émetos* opkastning), alkaloid, et af de virksomste stoffer i brækrod.

em'fase (gr. *emfainein* vise), i retorikken betegn. for koncentreret kraft i udtrykket, f. eks. gnm. underforståelse (»han var en mand«) el. gnm. udbr. spørgsmål, afbyrdelser, gentagelser m. m. Emfatisk virkning kan også nås ved blot betoning.

emfy'se'm (gr. *emfysán* opblæse), tilstand, hvorefter luft er trængt ind i organismens bindevæv, navnlig den tilstand, hvorved lungerne er forstørrede ved udvidelse af de enkelte lungeblærer, det såk. lunge-e. Hertil er grunden hyppigt den, at lungevævet har mistet sin elasticitet og ikke formår at trække sig så fuldstændig sammen som forhen.

em'i'gran't (fr. af lat. *emigrare* udvandre), udvandrere.

emigrantlitteratur, digtning skabt i landflygtighed. Georg Brandes' forelæsninger over e i 1871 omhandlede især fr. forf. som Chateaubriand og Madame de Staël, hos hvem reaktionære strømninger er blandet med revolutionære. Inden for russ. litt.hist. er begrebet e ikke blevet fastslået, skønt adskillige russ. litt. er frembragt i landflygtighed, både for og nu. Ved ty. e forstås umiddelbart den højt brogede litt., som efter 1933 blev skabt af landflygtige ty. forf. som Thomas Mann, Lion Feuchtwanger, Alfred Döblin, Stefan Zweig, Bert Brecht, Ernst Toller, Eric Maria Remarque, Irmgard Keun o. m. a.

em'i'gre're (fr. af lat.), udvandre.

Émile [e'mil], berømt pædagogisk roman af Jean-Jacques Rousseau (1762; d. 1796-99, 1897).

Emilia (efter d. rom. landevej via *Æmilia*), nordital. landsdel omfattende De Toscanes Appenninners nordskråning og den sydøstl. del af Poletten; 22 120 km²; 3 488 000 indb. (1947).

Em'i'liekilde, kilde med mindesmærke for Emilie Schimmelmänn, f. Rantzau, ved Strandvejen S f. Klampenborg.

E'min, Mehmet (f. 1869), tyrk. digter. Forf. af talr. nat. digte i folkeligt sprog.

eminence [-'nøns] (fr.), titel for kardinalerne.

em'i'nen't (lat. *eminere* rage frem), fremragende, udmærket, overordentlig.

Emi'nescu, Mihail (1850-89), rum. digter, regnes for Rums nationaldigter, har haft stor bet. både ved sine digte og sine noveller; blev sindssyg 1883.

E'min Pascha [-'la] (opr. *Eduard Schnitzer*) (1840-92), ty. opdagelsesrejsende (mest i ægypt. tjeneste), udforskede Nilens øvre løb.

e'mi'r (arab. *amir* høvding), stammefyrste.

emission (lat.), udsendelse; 1) *økon.*, især udstedelse af pengesedler, obligationer, aktier; 2) *fys.*, udsendelse af partikler el. stråling.

emissionsbank, bank som emitterer (udsteder) aktier el. obligationer (evt. sedler), spec. den ty. (kontinentale) banktype i nær forb. m. industrien.

emissionskurs, den kurs hvortil værdipapirer udbydes til tegning (emitteres).

emissionspektrum, spektrum af lys, der udsendes fra stofferne, mods. absorptionspektrum.

emis'sæ'r (af *emittere*), udsending.

em'it'te're (lat.), udsende, sætte i omløb.

EMK, fork. for *elektromotorisk kraft*.

emkappe, aftrækkapen til samling og bortledning af forbrændingsstoffer fra gasildesteder (gasapp.).

Emma (1858-1934), holl. dronning 1879-90 som Vilhelm 3.s anden hustru; 1890-98 regent for sin datter Vilhelmina.

Emma (d. 1052), datter af Rikard 1. af Normandiet, 1002 g. m. Ethelred d. Råd-vilde, 1017 m. Knud den Store; moder til Edvard Bekenderen og Hardekud.

'Emmaus [-a-us], by i nærheden af Jerusalem, bedst kendt fra fortællingen om de to mænds møde med Jesus på vandringen til E (Luk. 24, 13 ff.).

'Emme: to schw. floder, som udspringer i Berner Oberland; Grosse E (80 km l. biflod til Aare), Kleine E (58 km l.; til Reuss).

Emmen [æmø], kommune i holl. prov. Drenthe nær ty. grænse; 54 000 indb. (1947). Stor torveproduktion.

'Emmental [-ta:l], Alpedal i Berner Oberland, Schw., gennemstrømmet af Grosse Emme; berømt osteproduktion.

'em'mer (*'Triticum di'coccum*), dyrket art af hvede-slægten med stakbrøende aks; minder om toradet byg. Stammer måske fra Abyssinien og anses for at være den ældste dyrkede hvede-art. Nu dyrkes den kun lidt.

Emmerich [æmarix], ty. by ved nedre Rhin nær holl. grænse; 16 000 indb. (1939); flodhavn, toldstation.

emmetro'pi' (gr. *émmetros* rigtig målt + *-opi*), øjets normale brydningsstilstand.

'Emmet'sk ruptur (først beskrevet i 1875 af d. amer. kvindelæge Th. Addis Emmet (1828-1919)), rift i ydre moder-mund.

emneundervisning, undervisningsform hvorved en række emner behandles alsidigt. Eks: emnet »jern« belyses kem., fys., geol. og hist. e. bruges i Danm. især i eksamensfri mellemkole.

em'o'di'n, et org. stof med kraftigt af-førende virkning, findes i talr. vegetabil-ske afføringsmidler, rabarberrod (bl. a. i Rheum emodi, hvoraf navnet), aloe, sennes osv.

e-mol, toneart med grundtonen e og ♯ for tonen f; paralleltoneart til G-dur.

emolli'en'tia (lat. *emollire* blødgøre), blødgørende lægemidler, salver el. omslag.

emolllion (lat. *emollire* blødgøre), forældt betegn. for encfalomafaci.

emolu'men't (lat.), fordel, indtægt, især bi-indtægt.

Emond [e:'mond], Martin (f. 1895), sv. maler; repr. for moderne skånsk maleri.

Freskdekorationer til Kemiska institu-tionen i Lund (1939).

emotion (lat.), sindsbevægelse, forholds-vis intensive, usammensatte og kortvarige følelsesstilstande, f. eks. vrede, angst, glæde, sorg.

emotionalisme (af *emotion*), psyk., op-fattelse, der tillægger følelseslivet særlig stor betydning.

empa'ti' (gr. *en* i + *páthos* lidelse), indfø-ling, umiddelbar opfattelse af sjæleliv uden for sig selv.

Emp'edokles fra A'kragas (ca. 490-430 f. Kr.), gr. filosof. Hævede, at alt består af 4 elementer: jord, vand, luft, ild, som samles ved kærlighed og adskil-les ved had. Antydede en biol. udviklingslære.

'Empetrum (gr. en på + *petra* klippe), revling.

empire [aŋ'pi:r] (fr.), 1) *hist.*, kejserdømme, særlig Napoleon 1.s og Napoleon 3.s reg. (1804-14; 1852-70); 2) *bogtryk*, skriftart inden for de lat. skriftformer, smalle bogstaver, spinkle hårstreger, kraftige grundstreger med lige skraveringer; 3) *kunst*, d. s. s. e-stil.

empirebilleder ['æmpaiə'bilde] (eng: imperiebilleder), betegn. f. de mil. ledere og civile embedsmænd, som ved deres arbejde i oversøiske lande skabte det brit. imperium.

empire day ['æmpaiə 'deɪ] (eng: imperiedag), 24. maj, brit. festdag til ære f. imperiet (drønning Victorias fødselsdag).

Empire State-Building ['æmpaiə 'stæt 'bɪldɪŋ], skyskraber i New York (1938); er med sine 102 etager (381 m) jordens højeste bygning (kontorer).

empire-stil (fr.), nyklassicistisk stiltart fra Napoleon 1.s tid, efterligning af stilen i den rom. kejser-tid; særlig anv. e i møbel- og dekorationskunsten, men har dog også gjort sig gældende i arkitekturen. I Danm. er Chr. 8.s stil en udløber af e.

empiri' (gr. *empeiros* kyndig), erfaring. - **empiri'**er, den der bygger sin erkendelse på erfaring, betegn. især brugt i med. - Bl. antikkens med. sekter var en empirisk skole, stiftet af Filinos fra Kos (250 f. Kr.), der tog afstand fra lærde teorier og kun byggede på iagttagelser. I middelalderen forstod man ved empirikere de omreisende operatører, der arbejdede rent håndværksmæssigt på rat erfaringsgrundlag.

empiriokriti'cisme, en af Avenarius fremsat filos. teori, if. hvilken videnskabens opgave er at sammenfatte og ordne iagttagelserne under anv. af færrest mulige teorier og uden metafys. antagelser.

empiri'sk (gr.), erfaringsmæssig.

empiri'sme (gr. *empeiria* erfaring), den opfattelse, at a) erfaringen (iagttagelse, spec. sansning) er kriterium for en rigtig virkelighedserkendelse, og/ell. b) virkelighedserkendelse begynder med erfaring.

employere [æŋ'ploə'je'] (fr.), anvende, beskæftige, ansætte; employé [æŋ'ploə'je], fuldmægtig; skriver.

empore (ty.), tribune el. galleri på hvælvinger el. fladt loft, f. eks. over en kirkes sideskibe (m. søjleåbninger til midtskibet) el. foran en af dens gavlvæge. e helt af træ = pulpitur.

'empio (lat.), køb; 'emptio-ven'ditio: køb og salg.

empy'em (gr. en i + *pyon* pus), i reglen d. s. s. *empyema pleurae*, materiensamling i lungesækken; bruges undertiden også om materiensamlinger i andre af legemets hulheder.

empyreum [-'re-] (lat. af gr. *empyros* brændende), ildhimlen. Hos Ptolemæus fikstjærnesæren, i middelalderen anset for Guds bolig.

empyreuma'tiske olier [-'røu-] (gr. *empyreuma* glød), ejendommeligt lugtende tjæreolier, fremkomne ved tør destillation af vegetabiliske el. animalske materialer; de rå olier (*pyrooleum crudum*) kan forædles til rektificerede olier (*pyrooleum rectificatum*). Herunder hører f. eks. dippels- og hjortetakolie, birke- og enbærtjære osv.

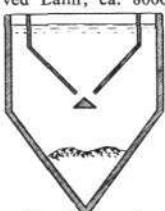
empyroman'ti' (gr. *empyros* brændoffer + *-manti*), kunsten at tage varsler af brændofre.

Ems [æms], holl. *Eems* [e:ms], 441 km l. ty. flod fra Teutoburgerwald gnm. Dollart-Bugten; udmunder i Nordsoen.

Ems, Bad [ba:t 'æms] el. ['e:ms], ty. kursted i Hessen, ved Lahn; ca. 8000 indb. Varme, alkaliske mineralkilder. Kendt af romerne, stadretth. 1324, under Preussen 1866.

Emscher ['æmfjər], 98 km l. biflod til Rhinen; løber gnm. Ruhrområdet.

'emscher-brønd [-'jər] (først anv. i Emscherområdet) el.

Emscher-brønd.

imhoff-tank (efter d. ty. ing. I., der forbedrede konstr. i 1906), indretning til rensning af spildevand, bestående af en beholder, hvori en del af spildevandets organiske bestanddele i løbet af et par timer synker fra et gennemstrømningsrum til et rådnekammer, hvor en anaerob biol. proces under udvikling af (metan) kloakgas nedbruder slammen til lugtfri gødningslam.

'Em'serdepechen, telegram om en forhandling i Ems ml. kong Vilhelm og den fr. udsending Benedetti, som Bismarck 13. 7. 1870 i ændret form lod gå videre til pressen. Uden at indeholde direkte urigtigheder gav E indtryk af brud ml. kongen og Benedetti. Bismarck ønskede at provokere fr. krigerkløring og nåede det; men E har i så hense. næppe haft så afg. betydn. som tidl. antaget.

emserpastiller, emsersalt og emservand, tilberedninger af mineralsalte med sammensætning som Bad Ems's vand.

Ems-Jade-kanal ['ja:da], 70 km l. ty. kanal ml. Emden og Wilhelmshaven ved Jade Bugt. Anlagt 1880-87.

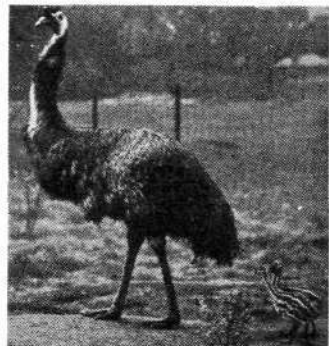
Emskanalen, holl. *Ems-Kanaal*, kanal i N-Holl. ml. Groningen og Delfzijl v. Ems.

Ems-Vechte-kanal ['fæxtə], forbinder Ems med Vechte (21 km).

emte el. *emter*, jy. form af ordet eventyr.

'emter kaldes de ved tærskning af korn frærensede grovere avner, aksdele og fine strå, som går igennem emtesoldet. Sammensætning og foderværdi omtrent som halm.

'emu (*Dromaeus novaehollandiae*), austr.

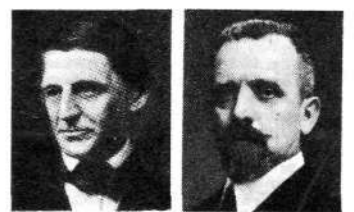

struds, gråbrun, nøgne halssider, steppefugl, lever af bær.

emulge're (lat: udmalke; gøre mælkeagtig), danne en emulsion af en vædske i en anden.

emul'sin (lat. *emulgere* udmalke), enzym-kompleks, der bl. a. forekommer i bitre mandler og spalter glukosidet amygdalin til glukose, benzaldehyd og cyanbrinte.

emulsion (lat. *emulgere* udmalke), blanding af to vædsker, der er uoploselige i hinanden, i den forstand, at den ene vædske findes finfordelt i små kugler i den anden, uden at disse løber sammen og e skiller. Den vædske, der findes i finfordelt tilstand, kaldes det emulgerede stof, mens den anden kaldes emulgeringsmidlet. Af to vædsker kan således dannes to forsk. e, idet de hver for sig kan optræde både som emulgeret stof og som emulgeringsmiddel. Mælk er en e af fedt i vand, smør en e af vand i fedt. Ved fremst. af kunstige e anv. ofte emulgatorer, d. v. s. stoffer der virker fremmende på emulgeringen, ved margarinefremst. f. eks. lecitin, i andre tilfælde casein, æggehvide og -blomme, pektin, sæber el. andre højmolekylære stoffer. Emulgering foretages i alm. ved, at de to vædsker blandes inderligt, f. eks. ved kraftig rystning, men i reglen benyttes piskemaskiner el. såk. kolloidmøller osv., evt. med påfølgende homogenisering, d. v. s. overrivning af de store fedtdråber til mindre. e kan også dannes ved hurtig vibration (ultralydbølger). Vand-i-fedt-e kan bl. a. fremstilles ved kærning. Foruden de omtalte e skal nævnes fløde og kunstfløde (ermol), iscreme, mayonnaise, levertran-, ricinusolie- og paraffinolie-e,

R. W. Emerson. Carl Enckell.

e-farver, imprægnerings-e (for vandtæt el. krolfrit stof og papir), vej-e (af asfalt el. tjære), bonemidler, kosmetiske cremer. Også i fysiologien f. eks. ved fedtstofoptagelsen (resorptionen) i tarmen spiller e en stor rolle.

emulsion, fotografisk, består af meget små bromsolv- el. klorbromsølvkorn opløst i en vand-, gelatine- el. alkohol-kolloidium-æteropløsning, i hvilken der desuden findes opløst egnede sensibilisatorer. e spredes i et tyndt lag på den fot. plade el. film, og ved emulgeringsmidlets fordampning dannes den tørre, lysfølsomme hinde, der også betegnes som en e (skønt dette burde forbeholdes den flydende emulsion). e er fast ved normal temp., men smelter allerede ved ca. 50° C.

emulsionsfarver er i reglen olie-i-vand-emulsioner af tørrende olier, evt. tilsat natur-el. kunstharpikser. I vandet er opløst casein, lim el. lign.; i emulsionen indrives farver (pigmenter). Ved opstrøg på en væg danner olien efter indtørring et sammenhængende lag, der tåler afvaskning. e har bl. a. været anv. for at spare på olien (under krigen).

'Emud Gamle, sv. *konge* ca. 1050-60, søn af Olof Skötkonung; i strid med Bremerkirken.

enalla'ge (gr.: ombytning), *gramm.*, betydelse i st. for et ventet ord af et andet ord af samme stamme, f. eks. *visdommen råbe*: i ørkenen i st. f. *de vise*...

enantio'morfe (gr. *enantios* modsat + *morfe* form), krystaller uden symmetriplanen. De findes i »højre« og »venstre« krystaller, der er hinandens spejlbillede.

'Enare tråsk [-'tråsk], sv. for Inari, Finl. en *avant* [äna'vä] (fr.), fremad.

enbasisk, en syre, der har basiciteten I en *bloc* [æŋ'bløsk] (fr.), under eet.

enbo, bot., d. s. s. sambo.

en cabochon [ä kabo'jɔ] (fr. (argot) *caboché* hoved), ædelsten, sletbet med hvelvet forsids kaldes tilstanden e.

encefalitis [-'se-] (gr. *encefalos* hjerne + *-itis*), hjernebetændelse.

encefalitis læthargica (gr. *læthargia* sovesyge), populært kaldet *australsk sovesyge*, hjernebetændelse (som følge af virusinfektion) ved hvilken dagsovn og skelen er fremtrædende symptomer.

encefalocelle [-'se-:] (gr. *encefalos* hjerne + *kellē* svulst), *hjernebrok*, medfødt defekt i kranievæggen, hvor igennem dele af hjernen og dens hinde poser sig frem, sædv. dog dækket af hud.

encefalograf'i (gr. *encefalos* hjerne + *-grafi*), undersøgelsesmetode, hvorved der (gnm. indstik i ryg el. nakke) blæses luft ind i det rum, der omgiver rygmarven og står i forb. med hjernens hulheder; hvis man derefter røntgenundersøger hovedet, kan man ofte påvise og lokalisere en svulst i hjernen.

encefalomala'ci' (gr. *encefalos* hjerne + *malacia* blødhed), hjerneblødhed, henfald af hjernevæv s. flg. af kartillukning.

encefalopa'ti' (gr. *encefalos* hjerne + *-pati*), hjernelidelse i alm.

enceinte [æŋ'sæntə] (fr. (eg): hegnat rum), lang fæstningsvold med grav.

encellerust (*Uromyces*), slægt af rustsvampe med brune, tykvægede, stilkede hvilesporer (teleutosporer), som er eenrummede, og som danner mørkebrune el. sortagtige pletter på forsk. planter (bl. a. ærter og foderroer). Mange e-arter er tillige i besiddelse af andre sporestadier: pyknider, rustskåler (æcidier) og sommersporer (uredosporer), som enten optræder på den samme

planteart (værtstro) el. udvikles på forsk. (værtskiftende). Som eks. på værtstro nævnes den økon. vigtige bederust (U. beta), der forårsager skade på sukker- og foderroer. Af værtskiftende nævnes ærterust (U. pisi), hvis acider udvikles på cypres-vortemelk, mens de øvrige sporeformer optræder på ærteplanter.

enchytræer [ænkj-], ganske små, hvidlige, med regnormen beslægtede orme, anv. som foder til akvariefisk.

Encina [æn'pina], Juan del (ca. 1469-1529), sp. digter; har forf. en del dram. småstykker, især rel. småstykker (élogas); undertiden kaldet »det sp. dramas fader«.

Enckell, Carl (f. 1876), fl. politiker. Russ. officer til 1899; industrimand, arbejds-giverleder, udenrigsmin. 1918-19, gesandt i Paris 1919-27. Deltog i forhandl. i Moskva marts 1944; fl. udenrigsmin. siden aug. 1944, underskrev våbenstilstand 19. 9. 1944, deltog i Paris-konferencen 1947. (Portræt sp. 1125).

Enckell, Magnus (1870-1925), fl. maler; tilhørte 1890'ernes stilsvingende retning. *Dekorationer i univ.bibl.* Helsinki.

Enckell, Olof (f. 1900), fl. forfatter og kritiker. Har udg. fl. psyk. romaner med motiver fra Karelen.

Enckell, Rabbe (f. 1901), fl. forfatter og maler. Tilhørte tidl. den ekspressionistiske gruppe omkr. E. Södergran; under indtryk af moderne fl. litt. overgik til spekulativ digter. Har udg. fl. digtsaml. og prosaværker.

enclosure [in'klouzə] (eng: indhegning), i Engl.s hist. indhegning af frit henliggende el. fælles ejet jord, som ved e kom i privat besiddelse, hvorved de små landbrug omtrent udrøddedes i Engl. e forekom især i to perioder: i Tudor-tiden (15.-16. årh.), da arealer frigjordes til færeeavl (klæindustri), og i 18. årh., navnlig fra Georg 3.s tid, da forudsætningen var den voksende befolkn. og den begyndende industrialisme, og formålet at skaffe kornarealer til selvforsyning og eksport (1740-88 nedlagdes ca. 50 000 brug).

encyklika [-sy-] (lat. af gr. *enkykliós* rundskrivelse), pavelig erklæring vedr. aktuelle spørgsmål. Kendte e af Leo 13.s »Rerum novarum« (om arbejderspørgsmålet, 1891) og Pius 11.s »Mit brennender Sorg« (om kirken i Tyskl. og nazismen, 1937).

encyklopædi [-sy-] (gr. *enkyklios* kredsførem + *paideia* undervisning), et værk hvori samtlige grene af menneskelig viden el. et fags samtlige discipliner fremstilles i særskilte artikler. Stoffets ordning kan være systematisk (således i oldtid og middelalder) el. alfabetisk. - Ældste bevarede e er Plinius d. æ.s »Historia Naturalis« (omkr. 70 e. Kr.) som i 2493 kapitler behandler ca. 20 000 naturvidensk. emner. Middelalderens største e var »bibliotheca mundi« 1-10 (1469-73) af dominikaner munk Vincentz fra Beauvais (d. 1264). I 17. årh. trænger de alfabetisk ordnede e igennem, berømt er især Bayles »Dictionnaire« 1-2 (1695-97) om hist. og filos. emner. Skelsættende kulturhist. bet. fik udgivelsen af den fr. »Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences« 1-35 (1751-80) under red. af Diderot og d'Alembert med talr. af tidens fremragende forf. og lærde som medarb. Dette værks principper blev i hovedsagen gennemført i alle nyere e, således i den eng. »Encyclopædia Britannica« 1-3 (1768-71; 14 udg.: 24 bd., 1929), der har opretholdt de store, almene artikler, medens flertallet af moderne e med forbillede i Brockhaus' ty. »Conversations-Lexicon« (1796-1811; 15. udg. »Der Grosse Brockhaus« 21 bd., 1928-35) fordeler oplysningerne over fl. spec. stikord og samtidig i rig udstrækning illustrerer artiklerne, en ændring der svarer til det gnm. 19. årh. stigende behov for populær oplysning. Til denne type hører den største da. e, »Salmonsens Konversations Leksikon« 1-19 (1893-1911, 2 udg.: 26 bd., 1915-30).

encyklopædisterne [-sy-], medarbejderne ved den fr. encyklopædi (1751-80), bl. a. Montesquieu, Voltaire og Rousseau.

endarteri'itis (endo- + gr. *arteria* pulsår + *itis*), betændelse af pulsårernes inderste hinde.

ende, søv., stk. tov; spinde en e, fortælle en somandshist.

Ende'lave [æns-], da. ø ud for Horsens Fjord; 13,2 km²; 510 indb. (1945).

ende'mi' (gr. en i + *demos* folk), endemisk sygdom, sygdom der, til forskel fra epidemien, holder sig til afgrænsede egne.

endemoræne el. *randmoræne*, den ved enden af en gletscher aflejrede moræne.

Enderby Land [endøbi], kyststrækning af Østantarktis ved sydl. polarkreds ml. 45° og 50° ø; l.

en détail [ændə'ta:ij] (fr.), i det enkelte, i det små; i mindre partier.

endetarm (*rectum*), de nederste 20 cm, af tyktarmen.

endetarmsbetændelse (*proctitis*), katarr i endetarmen, ofte i forb. m. betændelse af hele tyktarmen.

endetræ, den træfæde, som fremkommer, når man overskærer træ vinkelret på længderetningen. e er særdeles modstandsdygtigt mod stød og slag.

ende'vende, søv., vende op og ned på noget, der er slidt, f. eks. taljeløber, fald el. lign.

Endicott Mountains [ændikə't maun'tinz], 2 km h. bjergkæde i Alaska, N f. Yukonbækkenet.

en'di'vie (*C'chorium en'divia*), kurvplante af slægten cikorie, dyrkes som køkkenplante i fl. former. Spises som salat.

'endo- (gr. *endon*, inde, indvendig), indre, indre-

endocar'ditis (*endocardium* + *-itis*), betændelse af endocardiet, oftest lokaliseret til hjerteklapperne.

endo'cardium (endo- + gr. *kardia* hjerte), den tynde hinde, som beklæder hjertets hulrum.

endo'dermis (endo- + gr. *derma* hud), i bot. betegn. for et indre, enkelt cellelag i rod-el. stængelbarken.

endofle'bitis (endo- + gr. *fléps* åre), betændelse af blodårenes inderste hinde.

endoga'mi' (endo- + *gami*), indgift, forbud mod ægteskab og mod kønlig omgang ml. individer af forsk. sociale grupper, f. eks. af forsk. racer (f. eks. nazisternes forbud i Tyskl. mod ægteskab og kønlig omgang ml. »arier« og jøder) el. af højere og lavere kaster.

endo'ge'n (endo- + *-gen* 2), som vokser (frembringes) indefra. - *Geol.*, betegn. for de kræfter, der virker fra jordens indre (bruddannelse, bjergkædedannelse, magmafremsættelsen o. a.). - *I bot.*, et organ, der anlægges af de indre cellelag, f. eks. siderødder.

En'doios (gr. *Endoios*) (6. årh. f. Kr.), gr. billedhugger. Virksom i Athen, på Peloponnes og i gr. Lilleasien. Hans signatur forekommer 3 gange i Athen, og han tilføjes desuden en siddende marmorfigur af Athene på Akropolis. Hans kunst var højt værdsat af eftertiden.

endokrinolo'gi' (endo- + *krinein* afsondere), læren om de endokrine kirtler og hormonerne.

endo'kr'i-ne kirtler (endo- + *krinein* afsondere), kirtler, der danner stoffer (hormoner), som går direkte over i blodet. Mangler udførselsgang.

endome'tritis (endo- + *metritis*), betændelse af livmoderslimhinden.

endo'metrium (endo- + gr. *metra* livmoder), livmoderens slimhinde.

endopara'sit (endo- + *parasit*), snylter, som lever i det indre af værtsorganismen.

endo'plasma (endo- + *plasma*), en celled indre flydende og altid i bevægelse værende plasma. Ved at gå over i geltilstand menes det udenom liggende ekto-plasma at blive dannet.

'Endor, arab. *Indâr*, hebr. *Endôr*, landsby S f. bjerget Tabor i Palæstina. If. I. Sam. 28. søgte Saul her en dødemærsker.

endo'sko'p (endo- + *-skop*), samlebetegn. for optiske rørformede instrumenter forsynet med lyskilde til indvendig undersøgelse af legemets hulheder, f. eks. cystoskop til urinblæren, rectoskop til endetarmen, gastroskop til mavesækken.

endo'sper'm (endo- + gr. *sperma* sæd), frøhvide.

endossement [ændosə'mən] (fr.), overdragelse af veksel, check el. a. værdipapir ved at overdrageren (endos'sen'ten) på dokumentets bagside (lat. in dorso) anbringer sin navnetegnning (blanko-e), evt. desuden navnet på den, papiret overdrages til (endos'sa'ta'ren; fuldstændigt e). Fuldmagts- el. prokura-e bemyndiger kun til indkassering.

endossere [ændos'se'rø] (fr.), forsyne m. endossement.

endo'ter'm (endo- + *term*), kem. proces, som foregår under varmeoptagelse, mods. eksoterm.

endo'the'l (endo- + gr. *thelê* brystvorte), 1) cellelag, som danner den indv. beklædning af blodkar og lymfekår; 2) enkeltlaget epithel.

endo'tro'f (endo- + *-trof*), som får næring indefra.

endozoisk [-'so-] (endo- + gr. *zôon* levende væsen), betegnes en indvendig snylter, en *endoparasit*.

Endymion (gr. *Endymion*), i gr. rel. en guddommelig yngling, mængdeuden Selenes elskede. Hver nat stiger hun ned og besøger ham på bjerget Latmos, hvor han hviler i evig søvn, udelidelig og evig ungdom, gaver han ønskede sig af Zeus.

ene (*Ju'niperus*), slægt af cypresfam., buske el. træer, karakteriseret ved, at kogleskællene ved modningen bliver kødfulde og vokser sammen til et oftest fåfrøet bær, en bærkogle (enebær). Blade nåle- el. skælførmede. Særbø. 60 arter. I Danm. kun alm. e (J. communis), busk med 3 i krans stillede nåle. Hanblomster og bærkogler i blad-hjørnerne. Alm. vildtvoksende på sande- de, skovbevoksede bakker, i heder og moser, især Jyll., N-Sjæll., Bornholm og Møns Klint. Bærkoglerne af de mellem- og S-eur. arter anv. til fabrikation af *enebærolie*. Fl. arter e leverer værdifuldt træ, således blyantstræet (J. virginiana) fra N-Amer., der giver ved til blyanter. I haver er fl. arter prydanter.

enebær, da. betegn. for anakoret.

'Enebærrodde, halvø ved indløbet til Odense Fjord; lyr.

enebærolie, en æterisk olie, der fås ved vanddampdestillation af enebær. Den friske e lugter som terpeninolie og har bitter eftersmag, er tyndflydende, men taber sig og bliver harsk og harpiksagtig, særlig under luftens indflydelse. Benyttes i likører, generer og gin. Enebærtræolie er mindre værdifuld. Enebærudtræk anvendes som smagsstof til øl, lakrids og i marinader.

enebærtjæreolie (*pyrooleum juniperi*), fås ved tordestillation af veddet af *Juniperus oxycedrus* L. og anvendes særlig i salver mod hudlidelser, f. eks. eksem.

en effet [æne'fæ] (fr.), virkelig, i virkeligheden, faktisk.

Enehøje, da. ø i Nakskov Fjord; 99 ha; 9 indb. (1945).

enemærke, i jordfællesskabets tid et område uden for fællesskabet, som ejeren havde fri rådighed over.

ener'geia (gr.), hos Aristoteles en tings virkelighed el. det, som omformer den fra mulighed til virkelighed.

energe'tik (gr. *energeia* energi), *filos.*, den lære, at energi er den fundamentale realitet.

ener'gi' (gr. *energeia* virkekraft) er arbejdsbevne og kendes i formerne mek. e, varme-e, elektr. e, kem. e og strålings-e. Mekanisk e, der måles i enheden kgm el. erg, kan enten være potentiel el. kinetisk e. Potential e indehaves af et legeme, der er påvirket af kræfter, som kan udføre et arbejde, f. eks. en sten, der er hævet over jordoverfladen; den er lig med produktet af stenens vægt og den hævede højde. Kinetisk e indehaves af et legeme i bevægelse; den måles ved det halve produkt af legemets masse og kvadreret på dets hastighed. Varme-e består ifølge den kinetiske teori af uordnet kinetisk e af stoffets molekyler; den måles i den særlige enhed kalorie. Elektr. e findes hos en elektr. strøm og er lig med

produktet af strømstyrke, spænding og tid. Enheder er joule el. watttimer. Kemisk e er en art potentiel e af atomer i kem. forbindelser, som forvandles til varme-e ved kem. omsætninger. Kem. e måles som regel i kalorier. Strålings-e medføres af elektromagnetiske bølger, f. eks. lysbølger, og er en vigtig e-form, fordi størstedelen af den e, der anv. her på jorden, stammer fra strålings-e fra Solen.

energineveau, betegn. for energien af atomernes stationære tilstande.

energisk (gr. *energeia* virksomhed), handlekraftig, med stor arbejdssevne.

energisetningen siger, at energi ikke kan forsvinde og ikke opstå af intet, så at den samlede energimængde i verden er konstant. e er fremsat 1842 af J. R. Mayer på grundlag af iagttagelser over energiens forvandling fra en form til den anden, og efter erkendelsen af varmen som energiform. Ved energiomdannelse gælder bestemte omsætningsstal, f. eks. varmens mek. og elektr. ækvivalent 1 cal. = 0,427 kgm = 4,186 joule. e har spillet en afgørende rolle som en af fysikkens vigtigste grundstøtninger, men har ifl. den nyeste udvikling måttet udvides til også at omfatte kemiens grundlov om stoffets konstans, således at summen af energi og stof i verden er konstant. Relativitetsteorien gjorde det nemlig sandsynligt, at stof kan omdannes til energi og omv., hvilket direkte er konstateret ved atomkerneomdannelse, der ledsages af stor energiuudvikling. Omsætningsstallet herfor er at 1 g stof er ækvivalent med 2×10^{13} cal. el. $0,85 \times 10^{13}$ kgm.

ener'vere (lat.), svække, udmatte.

ENEVIDSARVEREGERINGSAKTEN, dokument, hvorved Frederik 3. af Danmark fik overdraget arverettighed til riget og eneviddig regeringsmagt; det sidste overskred forudsættelsen fra stændermødet 1660, der dog selv ikke havde kunnet udforme en ny statsordning. E rundsendsende til godkendelse i riget 1661 og mødte ingen modstand.

enevælde, styreform, hvor al magt formelt el. i praksis er samlet hos statsoverhovedet. Normal styreform i oldtidens orientalske riger, sejrede fra beg. af vor tidsreg. i romerriget, blev atter fremherskende 16.-18. årh. i de eur. lande undt. Engl., Holl. og Sv. Efter den fr. revolution sejrede krav om fri forfatn. i de fleste lande i 19. årh. Danmark havde e fra 1660-61 (udformet i kongeloven 1665) indtil 1848.

en face [ã'fas] (fr. i ansigtet), forfra; lige overfor.

en familie [ãfa'mi:] (fr.), i familiekredsen, hjemme.

enfant terrible [ãfã'terib] (fr.): skrækeligt barn), åbenmundet person; smertensbarn.

Enfield [ãnfi:ld], nordl. forstad til London; 111 000 indb. (1948).

enfi'le're [ãn'] (fr. *enfant* bestyrger), langskyde (fra siden).

enfin [ã'fã] (fr.), endelig; kort sagt, nu vel.

enflourage [ãnflø'ra:ʒø] (fr. *enflourer* give blomsterduft), metode til udvinding af æteriske olier af blomster, hvorved disse i 1-3 døgn anbringes ml. med et egnet fedtlag besmurt glasplader i rammer, der opstables i fl. lag og slutter lufttæt til hinanden; denne operation gentages adsk. gange med nye blomsterlag, hvorefter fedtstoffet afskrabes og forhandles som blomsterpomade, hvoraf en »extraît« af den æteriske olie kan udvindes ved ekstraktion med alkohol.

en for alle og alle for en, d. s. s. solidarisk.

eng, lavtliggende græsbevokset areal, som navnlig findes ved kystegne, søer og åer.

Eng [æn], *Helga* (f. 1875), no. pædagog og psykolog. Mest kendt for sine studier af børnetegnere.

Engadin [ãnga'di:n] (rætorom. *Engiadina*), 91 km l. alpedal i Graubünden omkr. Inns øvre løb. Navnlige Øvre E, ml. Bernina- og Albula-Alperne er en søgt turistegn (St. Moritz m. fl.).

engagere [ãnga'ʒe:] (fr. *engager* pant-

sætte), ansætte; hyde op; bringe i forbindelse. engagement [ãngaʒã'mã], ansættelse, forpligtelse, overenskomst.

Engageringskontoret for Handel og Industri, Foreningen, stiftet 1913 under medvirkn. af en række erhvervs- og funktionærorganisationer. E-s opgave er især at formidle funktionærstillinger i private erhvervsvirksomheder; desuden foranstalter det kursus, driver konsulentvirksomhed osv. vedr. personalespørgsmål. E har ca. 13 000 medl., bestående af såvel principaler som funktionærer.

engangsskat, betegn. for skat, der udredes en gang for alle, sædv. i forh. t. formuens stør. e gennemførtes efter 2. Verdenskrig i en række lande. Den da. e i h. t. lov af 12. 7. 1946 bestod af en formuestigningsafgift pålignet i forh. t. formuens stign. under krigen og et stabiliseringslån (tvangslån) pålignet i forh. t. formuens størrelse ult. 1945, der i stedet kunne svares som en afg. på halvdelen af lånets beløb. Provenuet var ca. 900 mill. kr., hvoraf 350 mill. kr. stabiliseringslån og resten formuestigningsafgift samt formueafgift til afløsning af stabiliseringslån.

en garçon [ãgar'sõ] (fr.), som ungarl. **en garde** [ã'gard] (fr.), på sin post. Fægtekommando, hvorved deltagerne stiller sig an til kamp.

Engberg [-bærj], *Arthur* (1888-1944), sv. soc. dem. Red. af »Socialdemokraten« 1924-32 og 1936; ecklesiastikmin. 1932-36, 1936-39. Medl. af 2. kammer 1917-39, 1. kammer 1940-44; landshövding efter 1940.

Engber'g, *Gunner* (f. 1882), da. præst. Olfert Ricards efterfølger i KFUM-arbejdet, formand 1935-43, kendt taler og opbyggelsesforf., præst ved fl. kbh-ske kirker, 1944-48 præst på Stryno.

Engber'g, *Harald* (f. 1910), da. kritiker. Knyttet til »Politiken« fra 1945. Bl. a. skrevet *A. W. Sandberg og hans Film* (1944) og *Nordahl Grieg og Tidens Drama* (1946).

engblomme ('Trollius), slægt af ranunkelfam., urter med dybt hånddelte blade. Blomster med store gule (sjælden hvide) bærgerblade og mange små kronblade med honningrube. 12 arter. I Danmark alm. e (T. europæus), hist og her på enge.

engbrystighed, det kroniske, feberfrit, uheldredeligt åndebesvær hos heste. e er ikke i sig selv nogen sygdom, men et symptom. Den påg. hest er lidende af en brugs- og værdiforringende fejl, der hører til de såk. »skjulte« fejl i den vet. retsmedicin.

engel (gr. *angelos* budbringer), himmelske væsener, der i hærskerar omgiver Gud, opr. forestill. fra israel. rel. og parsismen.

Engel, Ernst (1821-96), ty. statistiker. Ophavsmand til den inden for forbrugsstatistikken bekendte Engels lov, hvorefter den del af en families indtægt, der anv. til levnedsmidler, aftager med stigende velstand. Loven har senere i generaliseret form fået betydning ved den stat. bestemmelse af efterspørgselskurvers form.

Engel, Karl Ludvig (1778-1840), ty. f. d. arkitekt. *Universitetsbiblioteket, Senatbygningen og Rådhuset* i Helsinki m. m.

Engel [ãn'] Walter (f. 1879), da. metallurg. 1907-17 dir. for A/S Nordiske Kabel- og Trådfabrikers trådværk i Middelfart. 1938 prof. i metallære ved Polyteknisk Lærestalt.

Engelberg, schw. kursted i Oberwalden. Benediktinerkloster (grl. 1120) med klosterskole. 2500 indb.

Engelborg, ruiner på Slotø i sejlløbet til Nakskov, opr. befæstet flådeværft og -havn, anlagt af kong Hans 1510, »Smålandene til beskærmelse«. Fæstningen forelå et omkr. 1550, værftet endnu i brug under Chr. 4. Udgraves for tiden (1948).

Engelbrechtsdatter [-brãkt-], *Dorothea* (1634-1716), no. forfatterinde. Skrev salmer i tidens smag, ejendommelige v.

Friedrich Engels. Anker Englund.

deres subjektive præg; *Sjælens Sang-Offet* (1677).

'Engelbrekt 'Engelbrektsson (d. 1436), sv. væbner, der 1434 rejste dalkarlene mod fogeden Jösse Eriksson, fik de da. fogeder fordrøvet og 1435 i Arboga valgt til Sv.s hovedsmand, hvorefter Erik af Pomern efter forøveforhandlinger afsattes 1436 og Karl Knutsson valgt til hovedsmand i E-s sted. E dræbtes snart efter.

'Engelbrektskyrkan [-kyrkan] i Sthlm. opf. 1904-14 af Lars Israel Wahlman (f. 1870) i nat. præget jugendstil med bizarre detaljer.

Engelbreth-Holm, Julius, da. patolog (f. 1904), 1941 prof. i patol. anat. ved Kbh.s Univ. Har især arbejdet med blodsygd., kræft og eksperimentalpatol. enner.

Engelhardt [ãn'] Conrad (1825-81), da. arkæolog, hvis fortjeneste er udgravningen og publiceringen af jernalderens store musefund.

Engelhardt [ãn'] Knud Valdemar (1882-1931), da. arkitekt og grafiker, som har haft stor betydning for udformning af bruggenstande, skilte og tryksager.

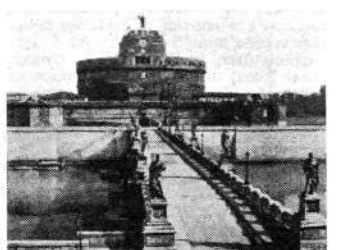
Engel'holm, hovedgård NV f. Præstø; oprettet 1774 af jord fra Vordingborg ryttergods. Fra 1830 i slægten Wolff (-Sneedorff)s eje. Bygn. fra 1785, fredet i kl. B.

Engell, Birgit (f. 1883), da. sangerinde, sopran. 1912-20 i Tyskl. 1920-32 ved Det kgl. Teater, Kbh.

'Engels, by i RSFSR, Sovj., ved Volga oven for Saratov. Til 1941 hovedstad i den ophævede Volgatske rep.; 73 000 indb. (1939). Jernbanebro over Volga; flodhavn. Industri.

'Engels, Friedrich (1820-95), ty. socialist; s. m. K. Marx grundlægger af marxismen; tilbragte det meste af sit liv i Engl., deltog ligesom Marx i den revol. bevægelse i Tyskl. 1848-49; emigrerede derefter til Engl., hvor han 1850-69 var ansat i faderens bomuldsspinderi i Manchester; fra 1870 bosat i London. Statede ofte vennen Marx økon. og skrev s. m. Marx »Manifest der kommunistiske Partei« (1848) og forsk. skr. til belysning af den marxistiske teori, især *Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft* (oftest Anti-Dühring) (1878) og *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates* (1884); da. *Familiens, Privatejendommens og Statens Oprindelse* 1948); udg. 2. og 3. bd. af Marx' *Das Kapital*. (Portræt).

'Engelsborg, ital. *Castel Sant' Angelo*, fæstning i Rom, opr. kejser Hadrians

gravmæle, opført 132-139 e. Kr. Siden goternes belejring 537 anv. som fæstning. Opkaldt efter nu nedrevet kapel f. arkeenglen Michael.

Engels'hol'm, tidl. hovedgård V f. Vejle, bl. a. i slægterne Rosenkrantz, Brahe,

de Lichtenberg og Linde's eje. Udskyttet efter 1931. Hovedbyg. fra 1592-93; fredet i kl. A. Nu højskole.

engelskblåt, d. s. s. berlinerblåt, parisérblåt osv.

engelsk broderi, huller af forsk. størrelse og form sammensat i mønstre, dog ofte i forb. m. fr. broderi. Yndet fra ca. 1830 til 1900; altid udført på lærred.

engelsk dans, d. s. s. anglaise.

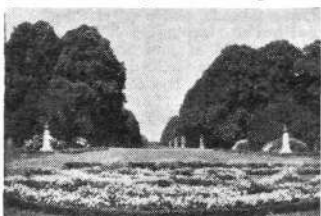
engelske frøekere (dammer), kat. nonneorden med opdragelse som formål, stiftet 1609. Etsidestykke til jesuitterne.

engelskgræs (*Armeria maritima*), art af hindebægerfam. Urt med rosettillede, smalt linieformede blade og rosenrøde blomster, samlet i et hoved i spidsen af en bladløs stængel. Alm. i Danm. på strandenge og sandbakker nær strand.

Engelskgræs.

engelsk havestil, landskabelig have-

Engelsk havestil. Fredensborg slotspark set fra slotstrappen.

form (tilstræber efterligning af naturen); afløste fra 1730'erne den fr. havestil.

engelsk horn, træblæseinstrument af obo-familien, men i dybere leje (e-c''') end oboen.

Engelsk horn.

engelsk hæfteplaster, selvklæbende tafhæfteplaster.

engelsk kunst er som hele det eng. liv præget af landets insulære beliggenhed. Den eng. kunst har stadig modtaget impulser fra det eur. fastland, men har dog udviklet sig i en kendelig distance fra fastlandets kunst. Tit ses en holden-fast ved retninger som fastlandet havde opgivet for længe siden, på den anden side brod også overraskende nye strømninger igennem. Fra den tidl. middelalder findes fremragende miniaturemaleri, fra 5. årh. bogminiatur malet af eng. munke. Denne kunst oplevede 200 år senere en blomstring, og dens niveau holdt sig indtil 1400. - I renessancen domineredes *malerkunsten* af Holbein og i barokken af van Dyck, som begge virkede i Engl. Det var Holbein, der inspirerede den gnm. 300 år meget afholdte miniature-portrætkunst. Den første geniale eng.-fødte maler var William Hogarth, stor som portrætmaler og som satirisk generalm. En generation senere opstår med Reynolds, Gainsborough og Raeburn den fascinerende society-portrætkunst, hvis elegante produkter mangfoldiggjordes ved til dels farvetrykte mezzotintostik. Landskabsmaleriet, der tog sin beg. med

Gainsborough og Wilson, blomstrede omkr. 1800 med Crome, Turner og især Constable. Turner var også stor i akvarelteknikken, som senere blev mange eng. kunstneres speciale. Fra 19. årh.s første halvdel skal nævnes G. F. Watts og de to klassicistisk-mystiske tegnere Blake og Flaxman. Omkr. 1850 grundlægger ital. Rossetti den lyrisk prægede prærafaelitiske skole (Millais, Burne Jones og som sidste dekadente udløber tegneren A. Beardsley). Af 19. årh.s anden halvdel skal fremhæves den af jap. kunst inspirerede J. Whistler. Internat. indflydelser gjorde sig stærkt gældende, især fr. Raderingens kunst dyrkede foruden af Whistler af Brangwyn, Pennell o. a. - *Billedhuggerkunsten* indtager en beskeden plads i eng. kunsthv. I 13. årh. skabes gotiske kirkeskulpturer (katedralerne i Exeter og Wells), men siden renessancen er B. svagt repr.; i det 17. årh. ved J. Stone og C. G. Cibber, i det 18. ved J. Flaxman, i det 19. ved A. Steven. - *Arkitektur*. Engls romanske (normanniske) bygningskunst var kontinentalt præget, men gotikken i sine tre perioder viser tiltagende eng. særpræg: a) early English: kirkerne i Ripon, Lincoln, Peterborough; b) decorated style: York, Lichfield, Ely; c) perpendicular style: Cambridge, Gloucester. Tudorstilen med æselyng-buerne og den elisabethanske stil med store paladser med vældige vinduesflader danner overgangen til renessancen, der står under Paladios indflydelse (Inigo Jones: Banqueting House). Barokken er præget af Engls største arkitekt Chr. Wren (St. Pauls Cathedral, Hampton Court, Kensington Palace). Efter en strengt klassicistisk periode fulgte den moderne bygningskunst, som med sin gennemførte boligkultur blev forbilledig for mangelandene.

engelsk litteratur beg. i 5. årh. efter germanernes indvandring i Engl. med hedensk helledigt. af fællesgerm. art, hvoraf bl. a. eposet Beowulf (forf. ca. 700) er bevaret; helledigtningens poet. former overførtes på digtn. over kristelige motiver i 7. og 8. årh. Denne litt. tradition, geogr. tilknyttet N-Engl., kulminerer før vikingetiden, og i 9. og 10. årh. er e-s veltområde S-Engl., hvor en række rel. og hist. prosaværker udarbejdes (kong Alfred, biskop Ælfric). - 1066-1400. Med den normanniske erobring (1066) trængte fr. kultur dominerende ind over Engl., og de fælleseur. middelaldergenrer bærer i e fr. præg, især de talr. versificerede ridderromaner, i mindre grad den rel., moralske og hist. digtning (legender, allegorier og krøniker). Først hos Geoffrey Chaucer (d. 1400) forenes kontinental (spec. ital.) påvirkning med eng. nationalpræg. I den fig. »guld« tid (1400-1560) videreføres Chaucer-traditionen uden originalitet. En folkelig helledigtning opstår i N-Engl. og Skottl., og inden for dramaet, hidtil kirk. mysterie-spil, frembringes talr. moraliteter (Det Gl. Spil om Enhver), 1560-1660. Renaissance beg. under ital. indflydelse, der især kan iagttages i hyderoman, sonet (Sidney) og ridderepos (Spenser), som kulminerer inden for en nat. og folkelig digtart, dramaet, der i Elisabeth-tiden med Marlowe, Ben Jonson og især Shakespeare opnår verdensformat. Dramaets fortsatte udvikling hemmes af puritanismen (teatrene lukkes fra 1642), for hvilken Milton stod som betydeligste repr. Tidens lyrik viser katolisierende og mystiske tendenser (Donne's »metafysiske« skole). Klassicismens tid (1660-1800) indledes med en fra hofkredse udgående, kraftig anti-puritanisk reaktion og en fornyelse af åndslivet efter fr. forbillede, der litterært fører til fastlæggelse af genrer og stilidealer for hele 18. årh.; hovedskikkelser inden for drama, satire og læredigt er akad. digtere som Dryden, Pope og Swift, medens en mere borgerlig linie med forudsæt. i Spectator-litt. fører til prosaromanens udformning (Richardson, Fielding, Smollett). Mod årh.s slutn. indvarsles romantikken i lyrik (Macpherson, Burns) og prosa (Sterne). Ro-

mantikken (1800-30) indledes af lyrikerne Coleridge og Wordsworth, dens natur- og menneskesyn udformes poet. af Byron, Keats og Shelley, og dens hist. interesse finder karakteristisk udtryk i W. Scotts romaner. I den fig. victorianiske periode (1830-1900), der præges af sociale og kulturelle brydninger og tilsvarende litt. problemdebater (historikerne Macaulay og Carlyle, filosofen Stuart Mill), er hovedskikkelser inden for poesien Tennyson, Browning og Swinburne, inden for romanlitt. Dickens og Thackeray; periodens afslutn. kendetegnes af modsætn. ml. dekadencens hovedrepr., Oscar Wilde og imperialismens digter, R. Kipling. - I beg. af 20. årh. står en soc.-radikal litt. (Shaw, Wells) over for en konservativ-liberal (Chesterton, Belloc). e ml. krigen har været domineret af en psykologisk, analytisk romanlitt. med J. Joyce, D. H. Lawrence, Huxley, Virginia Woolf som hovedrepr. og en dybtgående fornyelse af lyrikken, fremkaldt af T. S. Eliot og videreført af Day Lewis, Auden, Spender og Mac Neill.

engelsk læder, meget tæt vævet bomuldstoff af hårdt kædegarn og fin islet, har let atlasglans; omtrent d. s. s. møleskin.

engelsk musik har i fl. perioder præget eur. musik. Omkr. 1600 opstår den eng. madrigalskole, hvis repræsentanter (Byrd, John Bull (1563-1628), Thomas Tallis (ca. 1605-85), Morley m. fl.) også er kendt for deres virginalmusik. I 17. årh.s sidste halvdel er Purcell et af tidens store navne. 18. årh.s eng. musikliv er præget af stor rigdom. Mange fremmede musikere (Händel, Bononcini, Joh. Chr. Bach, Abel) fandt deres hjem i Engl., og op mod årh.s slutning fik Engl. to gange besøg af Haydn. Nyere tids e er karakteriseret ved navnene Edw. Elgar, Vaughan-Williams og den allerede internat. kendte Benjamin Britten.

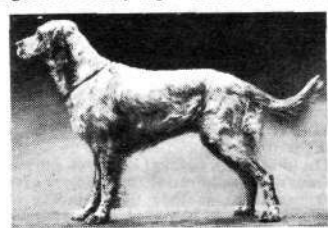
engelsk ridning el. *letridning* fremkommer ved, at rytterens sæde i trav kun for hvert andet skridt sættes ned i sadlen. Først kendt i slutn. af 19. årh.

engelskrødt, mere el. mindre rent jernoksyd, der fremstilles kunstigt ved gløning af jernforb., f. eks. affaldsprodukter fra den kem. industri, såsom alun- og vitriolsam. Som pigment i oliefarver til udvendig brug el. til rustbeskyttelse må det ikke indeholde vandopløselige stoffer som gibs. e anv. også til polering af glas og metal.

engelsk sadel, den alm. anv. flade lædersadel.

engelsk salt, d. s. s. magniumsulfat; smager bittert, virker afførende.

engelsk setter, eng. hundrace, stående

jagthund, hvid m. sorte el. gullige aftegn. **engelsk sprog**, (vest)germansk sprog, nærmest beslegtet med frisisk, idet stamfædrene til de nuv. engl. var germ. folk, der indvandrede fra ty. Nordseerne i 5. årh. e. Kr. I sin ældste kendte form, ca. 600-1100, kaldes sproget *olde el. angelsaksisk*. Det minder i sin gramm. bygn. mere om ty. end om moderne eng. Perioden 1100-1500 kaldes den *middele* og er især præget af en vidtgående reduktion af de opr. bøjningsendelser samt en stærk påvirkning fra fr., som bl. a. skyldes det normanniske herredømme efter 1066. Sproget efter 1500 kaldes *nye* og er karakteriseret ved visse nyopståede vokaler, særlig *tvelyd* samt *bortfald* af udlødende e (make [udtales [mæk]], wine [wain] osv.). Retskrivningen er i det væsentlige middele og afspejler derfor en udtale, der er meget forsk. fra den moderne. Den

stærkeste påvirkning udefra har til stadihede været fr., som har haft dybtgående indflydelse på e ordforråd og udtryksmåde. Også videnskabens gr-lat. sprog har sat sig stærke spor, og endv. er der optaget låneord fra fremmede sprog over hele verden. Spec. e sprogvaner er også udviklet, f. eks. den lethed hvormed man anv. samme form som verbum, substantiv (og adjektiv). I de sidste årh. har e bredt sig over hele verden gnm. handel og kolonisation, og en række nye afarter samt blandingssprog er opstået. Amer. e afviger i stigende grad fra brit. e i udtalen, enkelte gramm. træk, samt især i ordforrådet (optagelse af fremmedord, nydannelser, e tales af ca. 200 mill. mennesker, (jfr. *basic english*).

engelsk stentøj, d. s. s. Wedgwood-stentøj.

engelsk sved (*sudor anglicus*), en nu ukendt sygdom, der i 15. og 16. årh. optrådte i forsk. lande i Eur.

engelsk syge el. *rakitis*, stofskiftesygdom i barnealderen; angriber knoglesystemet og bevirker, at knoglerne bliver kalkfattede og derved deformere. e angriber overvejende kunstigt ernærede børn, medens brystbørn oftest går fri. e findes også i den voksne alder (osteomalaci). Årsagen til e er dels mangel på sollys, dels ernæringsfejl. Hvis føden mangler D-vitamin og et bestemt for. ml. kalk og fosfor, medfører det e. De mest fremtrædende symptomer er nakkedesv, blødhed af kraniets knogler (craniotabes), fortykkelser på ribbenene (rosenkran), indtrækning af disse, sent indtrædende tandbrud, fortykkelser af lange røknoglers ledener (epiphyse ne), krum rygsejle og forandret bækkensform, hjulbenethed el. kalvekne. Symptomerne afhænger i øvr. af barnets alder. Behandlingen består i frisk luft, sollys, evt. ultraviolet lys, blandet ernæring (mælk og grøntsager). Af medikamenter bruges levertran el. lign. A- og D-vitaminholdige præparater undertiden s. m. kalk og fosforpræparater.

Engelsted, *Malthe* (1852-1930), da. maler; medl. af »Den Frie Udst.« fra 1891; genrebill. og bibelske bill.

Engelsted [æŋˈstɛd], *Sophus* (1823-1914), da. læge, overlæge ved Kommunehosp. 4. afd. Medstifter af Røde Kors.

Engelstoft, *Christian* (1876-1945), da. forfatter med særligt område i den lille fortælling, ofte fra kbh. proletarmilieu. *Chr. Engelstoft Fortæller* (1936) og *Den Sidste Glæde* (1946).

Engelstoft [æŋˈstɔft], *Christian Thorning* (1805-89), da. teolog. Skrev grundlæggende arbejder over da. kirkehist. Biskop på Fyn 1851. Kultusmin. 1864.

Engelstoft, *Laurits* (1774-1851), da. historiker. 1803-44 prof. ved Kbh.s Univ. 1817-32 og 1840-48 medl. af direktionen for univ. og de lærde skoler, i hvilken han udførte et stort arbejde.

Engelstoft, *Povl* (f. 1876), da. historiker. Red. »Dansk Biografisk Leksikon« (27 bd.) 1933-44. Arb. vedr. da. hist. efter 1864.

engelsød (*Poly'podium*), slægt af engelsødfam., bregner med runde til langagtige sporehushave uden slør. 200 arter. I Danm. alm. e (P vulgare) ved gærdet og i krat. - Navn efter rodens søde smag. (Ill. se bregner).

'Engelund', Anker (f. 1889), da. civilingeniør, 1928 prof. i bygningsstatik og jernkonstruktioner ved Danmarks Tekn. Højskole og siden 1941 rektor for samme. E har projekteret et stort antal kendte broer; f. eks. over Lille-Bælt, Storstrømmen, Oddeund. - Fl. lærebøger. Præsident for Akademiet for de Tekniske Videnskaber. (Portræt sp. 1131).

Engelund, *Svend* (f. 1908), da. maler; medl. af »Kammeraterne« fra 1939. Figur- og landskabsmaler med en fin, lidt tung kolorit; repr. i kunstmus.

'Engestofte, hovedgård ved Maribo Sø. Fra 1727 i slægten Wichmand (1777 adlet Wichfelds eje; stamhus 1799-1923. Bygn. fra 1807; fredet i kl. B.

Engchien [aŋˈtʃiən], *Louis de Bourbon-Condé*, hertug af (1772-1804), bekæmpede som

emigrant revolutionen. Mistænkt af Bonaparte for forb. med Cadoudals sammensværgelse. Marts 1804 rykkede fr. tropper ind på Badens territorium og tog E til fange; skønt ingen beviser forelå, dødsdømtes E efter formlos proces; henrettet i Vincennes.

Engchien-les-Bains [aŋˈtʃiən le'beɪn], kursted m. svovlkilder, nær Paris; 11 000 indb. (1946).

enghøg ('*Circus pyg'argus*), lille kærhøg, hannen blålig, vingen m. bredt sort tværbånd. Yngler i jyske hedemose. Trækfugl.

engkarse (*Car'damine pra'tensis*), art af korsblomstfam. med fjersnitdelte blade og lilla, ca. 1 cm store blomster. Alm. i Danm., på enge.

engkultur omfatter alle de arbejder, der skal skabe betingelser for en mere værdifuld plantevækst på engarealer.

England (eng. ['ɪŋɡlənd]) er dels navnet på den vigtigste del af Storbritannien og Nord-England (modsat Wales, Skotland og Nord-England), dels alm. da. betegn. for Storbritannien og Nord-England.

1) Del af Storbritannien og Nord-England, moderland for det britiske imperium: 151 000 km²; 43 534 000 indb. (1948) (inkl. Wales). (Befolkn., erhverv og historie, se E 2). Kysten er rig på indskæringer: Themsbugten, Washbugten (The Wash) og Humber på Økysten, Bristolkanalen, Cardiganbugten og Solway Fjord på V-kysten. Floderne er korte, men vandrige; flodmundingerne er dragformede p. gr. af det stærke tidevand; herved er skabt fortrinlige naturhavne (anv. af dokbassiner nedv.). - *Terræn*. E deles ved en linie fra Bristol til Middlesbrough i det nordvestl. højland og det sydøstl. lavland. Lavlandsområdet er dannet af stenarter yngre end triasiden; de er lidet modstandsdygtige mod erosion, og SØ-E er derfor et jævnt el. bakket lavland, som udgør landets bedste agerjord. S f. Themsens nedre løb (i grevskaberne Kent, Surrey og Sussex) præges landskabet af to kalkrygge fra kridttiden, North Downs og South Downs. NØ f. London har indlandsisen i Suffolk og Norfolk allejret moræne, som i forb. med den solrige sommer har skabt fortrinl. betingelser for kornavl. Højlandsområdet består af hårde bjergarter fra palæozoiske tider, som betinger den kuperede overflade; det falder i fl. adskilte bjergpartier: Cornwallhalvøen, Wales, De Penninske Bjerge, Cumbrian Mountains med Lake District og, på grænsen til Skotland, Cheviot Hills, som går over i det sydsjotske højland. - *Klima*. E har temp. kystklima. De fremherskende vestl. og sydvestl. vinde bevirker i forb. med Golfstrømmen i Atlanterhavet, at vinteren bliver meget mild og sommeren ret kølig. Scillyøerne har 7,7° C i gnst. for koldeste måned, 16,1° for varmeste, London tilsv. 3,6° og 17,0°. Nedbøren er 60-100 cm årl., men er dog på de vestl. bjerge væsentlig større (Snowdon ca. 500 cm). Tåge er hyppig, navnlig i storbyerne, hvor vanddampene fortætter sig omkr. skorstenenes rogparkier. E (uden Wales) deles admin. i 45 grevskaber.

Kirkelige forhold. De vigtigste kirker i E er 1) statskirken: den anglikanske kirke (Church of E; omfatter godt halvdelen af befolkn.), 2) den metodistiske og 3) den katolske (2,4 mill. bød. 1947). Der er ca. 385 000 jøder. Statskirkens hårde konformitetspolitik over for afvigende anskuelser, først puritanske, siden independentiske, presbyterianske og metodistiske, har ført til dannelse af dissenterfamfund. Der er nu samarb. ml. de protestant. kirker i E bl. a. gnm.

British Council of Churches; der er også et vist samarb. ml. Church of E og romerkirken.

2) alm. da. betegn. for *Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nord-England, eng. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, kongedømme, der omfatter: England, Wales, Skotland, Nord-England, Man, Kanaløerne.

I alt 245 000 km²; 50 155 000 indb. (Terræn, geologi og klima, se E 1), Skotland, Wales og Irland). *Befolkningen* taler overvejende engelsk, men i dele af Højskotland taler ca. 125 000 endnu det keltiske sprog gælisk, og i Wales taler ca. 1 mill. et andet kelt. sprog, kymrisk. På Kanaløerne tales mest fransk. I E bor gnstl. 204 mennesker pr. km² (1947), men fordelingen er ujævn (Engl. + Wales har 287 pr. km², Skotland 65 og N-England 96). Tættest befolket er Londons omegn, industriområderne i S-Wales, Durham, Lancashire, Staffordshire og Warwickshire, hvor der stedvis er over 1000 indb. pr. km². Stærkninger i Højskotland, nordl. del af Penninerne og dele af Wales er næsten mennesketomme. Fødselshyppigheden var i 1946 i Engl. + Wales 19,7‰ i Skotl. 21,2‰ i N-England 22,5‰. Fødselseverskuddet var i Engl. + Wales 7,6‰ (1939: 2,9‰), i Skotl. 8,1‰ (1939: 4,5‰), i N-England 9,5‰ (1939: 5,9‰). - *Mønt*: 1 pound Sterling (£) = 20 shillings (sh.) = 12 pence (d). - *Mål og vægt*. *Længdemål*: 1 mile = 8 furlongs = 320 rods = 1760 yards = 3 feet = 12 inches = 42 lines. *Rummål*: 1 quarter = 8 bushels = 4 pecks = 2 gallons = 4 quarts = 2 pints = 4 galls. *Vægt*: 1 Handelsvægt (avoir-du-poids) 1 ton = 20 hundredweights (cwt.) = 4 quarters = 2 stones = 14 pounds (lb. = 453,59 g) = 16 ounces (oz.) = 16 drams. 2) Trykvægt: 1 pound (= 373,24 g) = 12 ounces = 20 pennyweights = 24 grains.

Befolkningens fordeling efter erhverv var 1947: Landbrug, fiskeri, skovbrug 5%; minedrift og industri 47%; handel og trafik 19%; offit. tjeneste og frie erhverv 10%; militærtjeneste 7%; tyende o. a. 12%. - *Landbrug*. Af arealet udnyttedes 1946 31,9% som agerland, 49,2% som græssenge, medens 18,4% var skov, hede el. mose. Under 2. Verdenskrig omdannedes store græsarealer (10% af hele landets areal) til agerland, og landbrugsproduktion blev øget med 60-70%. Det eng. agerbrug er det mest mekaniserede i Eur. Havre er den vigtigste kornart; den dyrkes i de fleste egne, men især i N-England, Skotlands østl. kystegne og SØ-E. Hvede og byg dyrkes især i Ø-E, rugavlen er ringe. Desuden dyrkes kartofler, sukkerroer, græs, kløver, foderroer, hør og humle. Udbyttet var 1946: Hvede: 1 967 000 t; havre: 2 903 000 t; byg: 1 963 000 t; rug: 39 000 t; kartofler: 10 166 000 t; sukkerroer: 4 522 000 t. I forhold til folketallet er husdyravlen ret ringe, bortset fra fåreavlen, der er Eur.s største; kvalitativt står eng. husdyravlen meget højt. Husdyrantallet var 1947: Heste 834 000; stk. hornkvæg 9 376 000; får 16 748 000; svin 1 672 000; høns 69 954 000.

1947 produceredes af kød 710 000 t (1939: 1,17 mill. t), bacon 62 000 t (146 000 t), smør 7 000 t (21 000 t), ost 17 000 t (43 000 t). E er langtfra selvforsynende med levnedsmidler; bl. a. importeredes i 1947 4,2 mill. t hvede, 894 000 t hvedemel, 192 000 t ost, 1 008 000 t kød, 132 000 t bacon, 80 000 t æg, og 1,88 mill. t sukker. - *Skovbrug*. Størstedelen af tommerforbruget må indføres. - *Fiskeri*. 1% af befolkn. lever af fiskeri (især i Nordsøen). De største

England	132 000 km ²	43 534 000 indb. (1948)
Wales	19 000	- (1948)
Skotland	79 000	5 140 000 - (1948)
Nord-England	14 000	1 341 000 - (1948)
Man	600	51 000 - (1939)
Kanaløerne	200	89 000 - (1946)

fiskerihavne ligger på Ø-kysten (Hull, Grimsby, Aberdeen, Yarmouth, Lowestoft). I 1938 fiskedes 1 066 000 t til en værdi af 16,1 mill. £ (1947: 994 000 t, værdi: 41,5 mill. £).

Minedrift. E er et af verdens vigtigste bjergværkslande, og 4% af befolk. er beskæftiget ved minedrift. Kul er langt det vigtigste mineral. Det findes især i S-Wales, Lancashire, Yorkshire, Durham, Northumberland og Lavskotland. Årsproduktionen var gntst. for 1936-38 236 mill. t el. ca. 1/3 af verdensproduktionen. 1947 var produktionen 199,7 mill. t. Før 2. Verdenskrig eksporteredes ca. 1/3 af prod., efter krigen meget lidt (1939: 47 mill. t; 1947: 5,4 mill. t). Kulminerne nationaliseredes i 1947. Jernmalm er vidt udbredt i E, men brydes især omkr. Northampton, Humber og Middlesbrough, hvor der er mange højevn. Malmen er overvejende jernglans og brunjærsten. Produktionen androg gntst. 1936-38 3,9 mill. t; 1947: 3,3 mill. t (jernindhold). Normalt indføres 1/3 af forbruget fra Sverige og Spanien (udsmeltning i de wallisiske kulhavne). Store saltlejer findes i Staffordshire, Cheshire og Durham. Forekomsterne af bly og tin er kun små. - **Industrien** beskæftiger godt 40% af befolk. De vigtigste grene er tekstil- samt jern- og metalindustri. Bomuldsindustrien, der beskæftiger ca. halvdelen af tekstilindustriarb., findes især i Lancashire og omkr. Glasgow. Bomulden indføres fra USA, Ægypten, Indien, Peru og Brasilien. En stor del af færdigvarene eksporteres. Uldindustriens centrum er Yorkshire. I Skotl. fabrikere klæde omkr. Glasgow og i Tweedalden. Ulden kom opr. fra Cheviot Hills (sorte får), nu især fra Australien, New Zealand, S-Afrika og Argentina. I N-Irland fabrikere fra gl. tid lærred. I Dundee tilvirkes hamp og jute, i mange byer kunstsilke. - **Stålproduktionen** var i gnt. for 1936-38 11,9 mill. t; 1947: 12,5 mill. t. De vigtigste områder med sværindustri er: Middlesbrough, egnen S. f. Humber, S-Wales, det penninske kul- og jernområde, egnen omkr. Glasgow, Cumberland og Birmingham. Skibsbyggerier findes ved Clyde (Glasgow), Tees (Middlesbrough), Tyne (Newcastle, South Shields), i Sunderland, Barrow og Birkenhead. Finindustrien har centre i Birmingham og Sheffield, kemisk industri ved saltlejerne i Cheshire og Staffordshire, lervare- og fajanceindustrien i The Potteries omkr. Stoke on Trent.

Handel. E har verdens største handelsomsætning. Indførselen overstiger ofte udførselen med over 75%, men betalingsunderskuddet udlignes ved kapitalanbringelser i udlandet og ved handelsflådens fortjeneste. Indførselen var 1936-38 gntst. 932 mill. £ (1947: 1788). Udførselen var 1936-38 gntst. 543 mill. £ (1947: 1196). Tekstiler og jern- og metalvarer udgør normalt hver lidt over 1/4 af udførselen. Halvdelen af indførselen er fødevarer, 1/3 er råstoffer, resten industrivarer. Eksporten foregik i 1947 især til Indien (92 mill. £), S-Afr., Austr., Danmark (26 mill. £), Eire, USA, Frankr. og Canada (33 mill. £). Importen skete s. å. især fra USA (295 mill. £), Canada (230 mill. £), New Zealand, Indien, Austr., Argentina, Eire, Brit.-V-Afr., Sv., Ceylon og Danmark (27 mill. £).

Samferdsel. E-s første jernbane åbnedes 1825 ml. Darlington og Stockton. Banernes saml. længde er ca. 33 000 km (tættest jernbanenet efter Belgien) og den årl. godsmængde ca. 300 mill. t. E har godt 8000 km kanaler og sejlbare floder, som årl. transporterer 17 mill. t gods. Deres bet. er størst i Midt-E-s mineegne. Handelsflåden var i 1939 verdens største: 18 mill. BRT el. 26% af verdenstonnagen. Nettotabet under 2. Verdenskrig anslås til 3 mill. BRT, og E-s tonnage var derefter under 50% af USAs. 31. 12. 1947 var handelsflåden på 18,6 mill. BRT. Lufttrafikken er veludviklet.

Forfatning og forvaltning. E har ingen

i enkeltheder udformet grundlov. Forfatn. er baseret på en række love, vigtigst: Magna Carta 1215, Petition of Rights 1628, Declaration of Rights 1689, Act of Settlement 1701, den skotske unionsakt 1707, det 19. århs valglove og parlamentsloven 1911, Statute of Westminster 1931, endv. forsk. sædvaner. - **Kongen** er arvelig på mands- og kvindesiden i huset Windsor. Kongen har formelt en række rettigheder (udnævnelser, krigserklæring, fredsslutning, afsluttelse af traktater m. m.) og har sammen m. rådet (Privy Council) og Parlamentet den lovgivende magt. I praksis er dog ministeriet og især dettes snævrere udvalg *Kabinetet*, hvori de vigtigste min. har sæde, det centrale udøvende regeringsorgan. Min. er ansvarlige over for kongen og Underhuset. Premiermin. er Kabinetets leder og den, der som egl. leder af Underhuset fastlægger dettes lovarb. og debatter. **Overhuset** (House of Lords) består af de kgl. prinser, ærkebiskopper af Canterbury og York, 24 biskopper, ca. 700 arvelige eng., 16 valgte skotske, 28 valgte irske peers. Kongen kan udnævne nye peers. Fra 1911 har Overh. ikke vetoret over for finansielle love, og andre love træder i kraft selv uden Overhusets billigelse, når de er vedtaget i 3 på hinanden f. g. saml. af Underhuset. Overhuset er tillige rigs- og højesteret (i realiteten dog kun jur. uddannet medl. under lordkanstlerens forsæde). Lordkanstleren er Overhusets formand. **Underhuset** (House of Commons) vælges ved flertalsvalg i enkeltmandskredse (1945: 640 medl.). Herved bliver det største parti uforholdsmæssig stærkt repræs. Valgretsaldre: 21 år, valgbar er vælgerne, undt. peers, visse embedsmænd og gejstlige. Underhuset vælger selv sin formand (Speaker), men reg. har den faktiske ledelse. - **N-Irl.** regeres af en guvernør m. et senat (26 medl.) og et underhus (52 medl.) ved sin side. **Skotl.** har vidtgående selvstyre og særlig min. - **Lokalforvaltning.** Vigtigste adm. lokalområder er grevskaberne (counties; Engl. 57, Skotl. 33, N-Irl. 8), styret af folkevalgte råd (county councils). Samme stilling har byer m. over 50 000 indb. (county boroughs). Ledes af en lordlieutenant (Lordlieutenant) og en sheriff. Under county-inddelingen findes fl. kommunale underafdel. m. egne råd og embedsmænd. - **Retsvæsen.** Den eng. retsorden er, mods. de fleste andre landes, i mindre grad udviklet gnm. love end på grundlag af retsafgørelser. Årsagen hertil er, at en domsafgørelse efter visse regler er bindende ikke blot for den foreliggende sag, men også for alle lign. i fremtiden (case law). Desuden præges eng. ret af sondringen ml. common law og equity, der har sin oprindelse i, at retsplejen fra middelalderen og langt ned i tiden udoedes gnm. en fjerthed af domstole, der domte efter forsk. regler, af hvilke common law har sin oprindelse i de første årh. efter 1066, medens equity skabtes i løbet af middelalderen, opr. for at tilvejebringe resultater, der skønnedes mere stemmende med billighed end common law's. I tidens løb blev equity imidlertid et fuldstændigt retssystem, parallelt med common law, og først 1873 sammensmeltedes de forsk. domstole til en enkelt High Court of Justice. Sondringen ml. common law og equity består dog stadig. - **Hav og flåde.** Alm. værnepligt indført i 1. Verdenskrig (1916), ophævet 1920, men genindført 1939 for mænd fra 18. til 51. leveår. Efter lov af 18. 7. 1947 varer tjenesten under fanerne 12 mdr., hvorefter man i 6 år genindkaldes til videre uddannelse i kortere tidsrum. Hæren havde 1. 4. 1948 en styrke på 530 700. Ved udgangen af 1946 bestod flåden af 10 slagskibe, 16 hangarskibe, 47 krydsere, 186 torpedobåde og 99 undervandsbåde. Flådens personal var 1. 4. 1948 144 400. - Det brit. luftvåben (Royal Air Force) havde 1. 4. 1948 et personale på 255 900. - Under 2. Verdenskrig talte det brit. imperiums sam-

lede væbnede styrker 12 mill. mand. - **Kirkelige forhold.** se E 1) og Skotland. - **Skolevæsenet** omdannedes helt ved skoleloven af 1944 (educational act). Uddannelsingspligt til 15. (senere 16. år), gratis skolegang, stipendier ud over skolepligtsalderen. Skolevæsenet består af: Primary School [præmarer 'ksku:] fra 2. (tunget fra 5.) til 12. år. Secondary [sækondari] School fra 12.-19. år (delt i 3 retninger: Latinsk., tekn. sk. og moderne sk.) og Further ['fʌ:ðə] School for elever over d. skolepligt. alder. De private Public Schools (f. eks. Eton) består stadig. Gl. univ. findes i Oxford og Cambridge, nye bl. a. i London, Manchester, Liverpool.

Historie.

Indtil 1066. E var beboet fra den ældste stenalder, fra 4. årh. f. Kr. trængte kelter ind fra Gallien, og en keltisk stamme, briterne, gav romerne anledn. til at give E navnet Britannia. 55 og 54 f. Kr. foretog Cæsar to tog til E, under kejserne Claudius og Domitian erobrede E indtil Firth of Forth (44 og 85 e. Kr.), hvor en forsvarsmur byggedes mod de uafh. caledonier i Skotland. 406 rommede de rom. legioner det i mellemtiden romaniserede E, der fra ca. 450 erobredes af angler, saksere og jyder, idet kelterne dog holdt sig i Wales, Cornwall og Cumberland, i Wales endda til nutiden. De små angelsaksiske riger (heptarkiet) formedes af Egbert af Wessex (802-39), hvis efterkommere regerede til 1013. Det i 6.-7. årh. kristnede E blev fra 793 genstand for plyndringstogter og senere erobringstog af vikinger fra Danmark og No., der 866-78 vandt Danelagen. Kongerne Alfred d. Store (871-99), Edvard I. (899-924) og Athelstan (924-40) satte dog vikingerne i Danelagen på plads, men nye vikingetog fra 980erne førte til Svend Tveskægs erobring af E. Til 1042 herskede nu da konger i E (Knud d. Store og Hardeknud). En angelsaksisk reaktion satte 1042 Edvard 3. Bekendende på tronen, mens den egl. magt lå hos jarlen Godwin. Hans søn Harald besteg tronen ved Edwards død 1066, men faldt s. å. i slaget ved Hastings mod hertug Vilhelm af Normandiet.

1066-1485. Konger: **Normannerdynastiet:** Vilhelm 1. -1087, Vilhelm 2. -1100, Henrik 1. -1135, borgerkrig ml. Mathilde og Stefan af Blois -1154, **Huset Plantagenet:** Henrik 2. -1189, Richard I. Løvehjerte -1199, Johan uden Land -1216, Henrik 3. -1272, Edvard 1. -1307, Edvard 2. -1327, Edvard 3. -1377, Richard 2. -1399, **Huset Lancaster:** Henrik 4. -1413, Henrik 5. -1422, Henrik 6. -1461. **Huset York:** Edvard 4. -1483, Edvard 5. 1483, Richard 3. -1485, - Kongerne var som hertuger af Normandiet udtaligt orienteret mod Frankr., hvor de navnlig 1154-99 og 1347-1429 opnåede store resultater, men hvorfra kun Calais var tilbage, da Hundredeårskrigen sluttede 1453. Krigenes omkostninger svækkede i begge perioder kongemagten, og gav efter 1. periode anledning til Magna Cartas gennemførelse 1215, efter 2. periode til Rosekrigen og dynastiet Lancasters fald 1461. Derimod lykkedes erobringen af Wales under Edvard 1. og af Irland, påbegyndt af Henrik 2., mens Edvard 1.s erobring af Skotl. gik tabt 1314. Indadtillit varede det et årh., inden de normanniske erobrere havde assimileret sig med angelsakserne. Mod normannerkæmpes store magt oppebødere adelen, allerede Henrik 1. gav et frihedsbrev (charter), og fra Magna Carta 1215 og parlamentsindkaldelsen 1265, hvor også lavadelen og byerne var repræsenteret, begynder udviklingen af det konstitutionelle kongedømme i E, hvor hverken lensopløsning el. den stærke kongemagt nogen sinde rigtig fik fodfæste.

1485-1603. **Huset Tudor:** Henrik 7. 1485-1509, Henrik 8. -47, Edvard 6. -53, Marie I. -58, Elisabeth -1603. Efter Rosekrigenes ophør gennemførte Henrik 7. en faktisk enevælde. Handel og klæde-

produktion gik frem, byerne (især London) voksede. Stigende uldproduktion forårsagede overgang fra agerland til græssange (enclosure). Henrik 8.s og Walseys fastlandspolitik medførte krige m. Frankr. (delvis p. gr. af E-s vigtige handelsforb. m. Nederl.). Kritikken mod romerkirken fik 1534 udløsning i en reformaktion, hvor kongen blev den eng. kirkes hoved. 1549 autoriserede Uniformitetsakten en common prayerbook, der gennemførte calvinisk kirke med bevarelse af gl. former (Den Anglikanske Kirke). Tilbagevælt til katolicismen fulgte med Marie, hvis ægteskab m. Filip 2. af Span. medførte tabet af Calais, men 1559 genoprettedes statskirken af Elisabeth. E blev en førende handelsmagt; merkantilistisk politik (monopoler) støttede handel og industri. Landadel og bourgeoisie blev førende. Ved at støtte protestantismen i Skotl. fik E indflydelse her, men i Nederl. bragte samme politik modsætning til Spanien; da Marie Stuart henrettedes 1587, kom krigen. Denne resulterede imidlertid i Den Sp. Armadas nederlag 1588, og E måtte nu regnes ml. Eur.s førende stater.

1603-88. Huset Stuart: Jakob 1. 1603-25, Karl 1. -49; republik 1649-60; Karl 2. 1660-85, Jakob 2. -88. Med Jakob 1. forenedes Skotl. og E i personalunion. Hans hvide kongetanker passede dårligt til det eng. parlament, der holdt på sin bevillingsret, og hvor calvinistisk puritanisme gjorde sig gældende. Modsætningen tilspidsedes under Karl, og trods Petition of Rights 1628 fortsatte ulovlig toldoprævning og tvangsland. 1629-40 regerede kongen uden parlament, støttet af Stafford og Laud. Ændring af liturgien forårsagede oprør i Skotl., og Karl måtte af pengemangel indkalde parlamentet, hvor polit. og rel. opposition nu forenedes. 1642 blev krisen til borgerkrig. Cromwell blev fører for parlamentshæren, hvor independenterne dominerede, modsat det presbyterianske parlament. Karl led fl. nederlag, blev fanget og henrettet 1649. Nu dannedes en rep., hvor Cromwell fik stigende magt, men ikke kunne samarbejde m. parlamentet. Udad førtes merkantilistisk politik (Navigationsakten), der bevirkede krige m. Holl. og Spanien. Efter Cromwells død 1658 faldt republikken; 1660 vendte Karl 2. tilbage (Restorationstiden). Han arbejdede hen imod enevælde og katolicisme (forb. m. Ludvig 14.). men standsees ved Testakten 1673; Habeas Corpus-Akten 1679 sikrede hurtig rettergang. I krig m. Holl. 1665-67 havde E erhvervet New York. I Karls sidste år skabtes partierne Torier og Whigger under striden om den kat. Jakob 2.s tronfølgeret, og da Jakob 2. begyndte en hårdhændet kat. politik, endes begge partier om «den berømlige revolution» 1688 og indkaldte Vilhelm af Oranien, g. m. Marie, Jakobs datter.

1688-1832. Vilhelm 3. og Marie 2. 1689-94, Vilhelm 3. alene -1702, Anna -14. Huset Hannover: Georg 1. 1714-27, Georg 2. -60, Georg 3. -1820, Georg 4. -30. 1689 anerkendtes Vilhelm og Marie som regenter, men parlamentet sikrede sig ved Declaration of Rights. Efter jakobitoprør 1690 blev Irl. eng. lydland. 1707 forenedes Skotl. m. E i realunion (Storbritannien). Vilhelm førte E ind i krigen mod Ludvig 14. støttet af Whiggerne, der under Anna fik Marlborough på deres side; 1710 kom de fredsvenlige Torier til magten. Ved freden 1713 fik E Gibraltar, Hudson Baylandene, Newfoundland. Fra 1714 kom atter whigstyre, og den afbrudte udvikl. hen imod parlamentarisme fortsattes under hannoveranerne, der overlod styret til ministre, især Walpole 1721-42. Det blev praksis, at kabinettet var i overensstemmelse m. Underhuset (hvor bestikkelighed foretrædes) og lededes af premiermin. Fra 1744 deltog E atter i fastlandskrige som et led i modsætningen til Frankrig i Amerika og Indien, 1755-63 under ledelse af William Pitt den ældre. Her lagdes grunden til E-s herredømme

i Bengalen; ved freden fik E Canada. Georg 3.s stræben efter magten gav sig efter 1761 udslag i kongevalgministerier (Bute, North), afbrudt af kortvarige whigmin. 1776 rejste de nordamer. kolonier oprør p. gr. af reg.s nye skattepålæg efter krigen, og 1783 måtte E anerkende deres uafhængighed. Dette svækkede kongens magt; 1783-1801 var Pitt, d. y. ledende. Den beg. industr. revolution gjorde E til verdens første industriland. 1793-1802, 1803-14 (15) var E i krig m. Frankr. og fastslog sit herredømme på havene (Trafalgar 1805). Freden gav E udvidelser: Kaplandet, Ceylon, Malta, Helgoland. Trods Fastlandsspærringen var E-s handel og industri (bomuld) gået stærkt frem. 1800 var Irl. efter oprør forenet i union m. Storbritannien (Forenede Kongerige). Årene efter 1815 løsnede E-s forb. m. den eur. reaktion (støtten til det gr. oprør i 1820erne, anerk. af de sydamer. stater 1825). Landdelen var ledende, opretholdt landbrugsbeskyttelse. Testakten ophævedes 1828-29 (Irl.s katolikker). 1830 fik Whiggerne magten og gennemførte 1832 den første valgreform: Valgretten udvidedes, mange gl. valgkræde erstattedes med de nye store industribyer.

1832-68. Vilhelm 4. 1830-37, Victoria -1901. Ministerier: 1830-34 Grey (lib.), 1834 Melbourne (lib.), 1834-35 Peel (kons.), 1835-41 Melbourne, 1841-46 Peel, 1846-52 Russell (lib.), 1852 Derby (kons.), 1852-55 Aberdeen (koalition), 1855-58 Palmerston (lib.), 1858-59 Derby, 1859-65 Palmerston, 1865-66 Russell, 1866-68 Derby, 1868 Disraeli (kons.). Bourgeoisiet overtog nu landadels polit. magt, i 1830erne kom fl. lib. love (negerslaveriets ophævelse, fattiglov, kommunallov, fabrikslov, toldtættelser); efter Peels demission 1835 var parlamentarismen fastslået som styreform, om end Victoria undertiden omgik dens regler. Med hendes tronbestigelse ophørte personalunionen m. Hannover. Uro i Irl. og Canada og frihandelsagitationen bragte 1841 Torierne magten, men komtoldens ophævelse 1846 (modvendiggjort af misvækket) splittede partiet, hvoraf kun en mindre fløj kunne følge Peel. I de fig. år fik E en dominerende stilling i verdens handel og industri. 1849 vedtoges 10-timers arbejdsdag, mens Febr. revol. kun fik svage eftervirkn. i E. Regeringerne stod imidlertid ret svagt, og da modsætn. til Rusl. i den nære Orient førte E ind i Krimkrigen, afsløredes admin.s ineffektivitet. Først med Palmerston kom kraftig krigsførelse. Fra 1860erne voksede fagforeningernes magt, krav om ny valgreform forstærkedes. Gladstone, der som finansmin. førte liberalismen videre og stadig gik længere mod venstre, arbejdede for en sådan, men det blev Disraelis torydemokrati, der 1867 gennemførte denne, hvorved største delen af arbejderne fik valgret. S. år fik Canada stilling som dominion.

1868-1914. Slægten Sachsen-Coburg-Gotha (fra 1917 kaldet Windsor): Edvard 7. 1901-10, Georg 5. -36. Ministerier: 1868-74 Gladstone (lib.), -80 Disraeli (kons.), -85 Gladstone, -86 Salisbury (kons.), 1886 Gladstone, -92 Salisbury, -94 Gladstone, -95 Rosebery (lib.), -1902 Salisbury, -05 Balfour (kons.), -08 Campbell-Bannerman (lib.), fra 1908 Asquith (lib.). - De fig. år prægedes af rivaliteten ml. de to store statsmænd Gladstone og Disraeli. Uro på Irl. bragte Gladstone frem; irske protestantiske statskirke ophævedes, fæsternes forb. bedredes. Svag udenrigspolitik, og arbejderne krav om kollektive aftaler medførte imidlertid hans fald. Disraeli skaffede 1875 E aktier i Suez, modarb. Rusl.s ekspansion i Asien og i Orienten (på Berlin-kongressen 1878, hvor E fik Kypren). I Ægypten havde E hidtil samarbejdet m. Frankr., men da det 1882 alene besatte Ægypten (efter oprør), indtrådte modsætningsforh. Fremtrængen i Sudan endte imidlertid 1885 med nederlag og E-s prestige mindskedes. 1884-85 vedtoges en demokrat. valglov, men det

irske spørgsmål trængte sig i forgrunden (Gladstone's forsl. om Home-Rule, der sprængte Lib. Parti, 1886 og 1893 forkastet af Overhuset). Udadtill ønskede E ikke at slutte sig til andre nationer, om end det 1890 kom til overenskomst m. Tyskl., hvorved Helgoland afstodes mod anerkendelse af E-s rettigheder i Ø-Afr. og Zanzibar. Ved denne tid nåede eng. imperialism sin glansperiode m. store erobringer: Sudan (1898, som førte til konflikt m. Frankr. (Fashoda), Boerkrigen 1899-1902. J. Chamberlain havde som kolonimin. fra 1895 været drivkraft i dette, men hans ønske om at binde imperiet tættere sammen ved told-præferencer (vendt mod Tyskl. og USA) led ved valgene 1906 knusende nederlag. Fra 1905 havde de Lib. magten. Modsætn. til Tyskl. fremkaldte en opgøvelse af E-s isolation (traktat m. Jap. 1902; Ententen m. Frankr. 1904, militæraftaler fra 1906; overenskomst m. Rusl. 1907), og sammenholdet i imperiet styrkedes ved udstræk. af selvstyre (1900 Austr., 1909 S.-Afr.), mens forsøg på flådeaftaler m. Tyskl. mislykkedes. Det af Lloyd George 1909 fremlagte budget (skattereform) rejste konflikt ml. Under- og Overhuset, hvis magt derefter (1911) indskrænkedes (vetoret); kvindernes (suffragetternes) krav skabte bitter strid. Da reg. var afhængig af de irske nationalister, forelagde den 1912 Home-Rule-forslag, der dog vakte så stor modstand i Ulster, at det truede med borgerkrig, da 1. Verdenskrig for en tid standsede uroen.

1914-39. Edvard 8. 1936, Georg 6. fra 1936. Ministerier: Til 1916 Asquith (fra 1915 koalition), -22 Lloyd George (lib.-kons.), -23 Bonar Law (kons.), -24 Baldwin (kons.), jan.-nov. 1924 Mac Donald (Labour), -29 Baldwin, -35 Mac Donald (fra 1931 nationalreg.), -37 Baldwin, fra 1937 N. Chamberlain (kons.). - 4. 8. 1914 indtrådte E i krigen (ty. overfald på Belg.). 1915 optoges repr. f. Kons. og Arbejderpartiet i min., 1916 indførtes alm. værnepligt. Efter mil. skuffelser dannede Lloyd George 1916 reg. Krigen kostede E over 3 mill. dræbte, sårede og savnede og krævede de yderste anstrængelser af befolk. 1916 kuedes irsk oprør. 1918 indførtes kvind. valgret samt 21 års valgret for mænd. På Versailleskonf. 1919 indtog Lloyd George moderat holdn. og modsatte sig for hård behandl. af Tyskl., men måtte i fl. henseender bøje sig for eng. folkestemm. Ved freden fik E, Australien, New Zealand og S.-Afrika Mandatområder i de tidl. ty. kolonier i Afr. og Østen, samt i Iraq, Palæstina og Transjordanien. Krigen havde berøvet E mange markeder; i 1920erne var der stor arbejdsløshed og heftige arbejdskampe. 1921 dannedes d. irske fristat. Koalitionens sprængtes 1922, og de Kons. dannede reg. og opnåede stor valgsejr; de Lib. splittedes, Arbejderpartiet blev førende oppositionsparti. Udadtill var reg. passiv, men opstillede for at afhjælpe arbejdsløsheden et protektionistisk program, som led nederlag ved valget 1923. Jan 1924 dannede Mac Donald E-s første arbejderreg., der fældedes allerede sm. år på sine aftaler m. Sovj. Den nye reg. Baldwin bekæmpede forgæves arbejdsløsheden, men A. Chamberlain deltog ivrigt i Folkeforb.s arbejde, skadeserstatningsforhandlingerne og Locarno-Pagten 1925. 1926 anerkendtes dominions' ligestilling m. E. P. gr. af kommunistisk agitation af brødes 1927 forb. m. Sovj., men genoptoges af den nye reg. MacDonald, der endvidere 1930 sluttede flådeoverenskomst med USA og Jap. For atter at gøre London til verdens finanscentrum var Sterling 1925 ført tilbage til guldet (opgivet under krigen), men den utidsvarende eng. industri fik herved dårlige betingelser. Der svaredes subsidier til miner og industri, mens strejkeretten 1926 indskrænkedes efter skarp konflikt. Depressionen 1929 mærkedes hurtigt. Renteindtægterne svandt, og de udenl. kortfristede kreditter (fra USA) blev trukket tilbage fra E, som

derimod ikke kunne få sine langfristede kreditter (til Tyskl.) hjem. 1931 forlod E guidet. Reg. havde da delst sig på spørgsmålet om nedskæring af arbejdsløshedensunderstøttelsen, og aug. 1931 dannede MacDonald samlingsreg., mens største delen af Labour under Henderson gik i opposition. Ved den 1932 gennemførte beskyttelsespolitik og Ottawa-fa-ctalerne sejrede kons. indflydelse; Mac Donald gik af 1935, valget s. år blev kons. sejr. Fra 1933-34 bedredes de økon. forh. Da afrustningskonf. 1934 sprængtes, begyndte E oprustn. (større omfang efter 1936), men i øvrigt fortes passiv udenrigs-polit. over for Jap. (Manchuriet) og Tyskl. (flådefa-ctale 1935). Over for Itals angreb på Abyssinien, der truede Sudan, indtog E skarpe holdn., og Hoares delingsplan medførte, at Eden, som i Folkeforb. havde gennemført sanktioner mod Ital., afløste ham. Eden måtte dog opgve sanktionerne juni 1936, ligesom hans politik i Spanien var resultatlos. Neville Chamberlain blev førstemin. 1937. 1938 afløste Halifax Eden og sluttede overenskomst m. Ital. Efter Tyskl.s annek- sion af Østr. marts 1938 kom mil.aftalen i stand m. Frankr., men endnu efter krisen i Tjecoslov. søgte Chamberlain sept. 1938 fredelig overenskomst (München). Efter besættelsen af Böhmen- Mähren marts 1939 sluttede E alliance m. Polen og gav Rumænien og Grækenl. garantier. Derimod strandede forhandl. m. Sovj.

Siden 1939. Ministerier: Til maj 1940: Chamberlain, maj 1940-maj 1945: Churchill (koalition), maj-juli 1945: Churchill (kons.), siden juli 1945: Attlee (Labour). - Efter ty. indmarch i Polen erklærede E krig 3. 9. 1939, og dominions stillede sig på moderlandets side. Kabinettet reorganiseredes (Churchill mari-nemin.), men de mislykkede krigsopera-tioner vakte stærk kritik, især fra arbej-der side, og 10. 5. 1940 (samme dag som det ty. angreb på Holl. og Belg.) dannede Churchill koalitionsreg. (bl. a. m. Attlee, Greenwood og Bevin), dec. s. år blev Eden udenrigsmin. Krigsførelsen lededes af krigskabinettet, som i løbet af krigen reorganiseredes fl. gange (19. 2. 1942: Churchill, Cripps, Attlee, Anderson, Eden, Lyttelton og Bevin). Fra Frankr.s kapitulation juni 1940 til Sovj.s indtræ- den i krigen 1941 stod E ene og forberedte sig på ty. invasion. De ty. bombardementer forårsagede store ødelæggelser, men lammede ikke industri og forsyning. Samarb. m. USA øgedes (11. 3. 1941 Låne- og Lejeloven, 14. 8. 1941 Atlanter-havserkl.), og der kom 13. 7. 1941 en aftale i stand m. Sovj. Dette fortsattes i 1942 (1. 1. Washingtonerkl., 26. 5. alliance-traktat m. Sovj.). Der var vok-sende uto i Indien, hvor Cripps marts-apr. 1942 førte forøget forhandl., og nederlag i Afr. juni 1942 rejste skarp kritik. Arbejdstiden udvidedes, kvinderne inddroges i produktionen, agerbrugs-arealet udvidedes (kornhøsten 1942 60% større end før krigen), men E var dog langtfra selvforsynende. Der oprettedes produktionskomiteer af bedrifternes le-delse og arbejdere. 1. 12. 1944 forelagdes Beveridge-Planen. En tid kølnedes forh. til Sovj. p. gr. af den po. eksilreg., som støttedes af E. Først v. Churchills og Edens besøg i Moskva okt. 1944 bilagede uoverensstemmelsen. Da Churchills an-modn. om fortsættelse af koalitionsreg. til krigen m. Jap. var afsluttet afvist af Labour, dannede Churchill maj 1945 et kons. kabinet, der støttedes af de Nat.-Lib. og Uafhængige, mens Labour og de Lib. gik i opposition. Ved valgene 5. 7. 1945 sejrede Labours socialiseringspro-gram (393 mandater, for 164; de Kons. 189. for 358); 26. 7. dannede Attlee reg. m. Bevin som udenrigsmin. Kabinettet omdannedes okt. 1946 (fagforeningsgrup-pen mere frem) og apr. 1947 (m. henblik på ændringerne i Indien). E-s tab af menneskeliv i krigen var relativt små (357 116 dræbte, 369 267 sårede, 46 079 savnede), men de udenl. tilgodehavender

(2 milliarder £) var realiseret til indkøb, og statsgælden steget til 22,4 milliarder £. Dette i forb. m. prisudviklingen og tabet af markeder nedvedgjorte eksport-offensiv og opretholdelse af rationering. Imidlertid var produktionsapparatet for-ældet og en genopbygning derfor nødven-dig. Socialiseringen begyndte m. Bank of Engl. febr. 1946, fortsatte m. kulmi-nerne (i kraft 1. 1. 1947), Cable- and Wireless Ltd. 6. 11. 1946, elektricitets-væsen (1947), jernbaner (fra 1948), efterår 1948 forberedt for stålindustrien, alt un-der stærk kritik. Store lån optoges 1946 i Canada og USA. Forholdene var dog van-skelige, der ydedes subsidier for at holde leveomkostn. nede; kulkrise og mangel på arbejdskraft sinkede fremgangen. Forhandlinger m. Ægypten strandede jan. 1947, trods de eng. troppers tilbage-træk., på spørgsmålet om Sudan (in-drankes for Sikkerhedsrådet), ligeledes brod Palestinakonf. sammen febr. 1947, og E overlod problemet til FN. Marts 1946 undertegnedes en alliance-traktat m. Transjordanien, hvorved dettes uafhæn-gighed anerkendtes. Maj 1948 ophørte det eng. mandat i Palæstina, men E fortsatte i henh. t. traktat sin mil. støtte til araberne. Juni 1947 vedtoges Indiens deling, Inderne overtog selv styret 15. 8. 1947. 4. 1. 1948 blev Burma selvstændig republik. De store menings-forskelle ml. de allierede, som krigen havde dækket over, blev evidente på udenrigsmin.konf. i London sept. 1945. Modsætn. til Sovj. er steds blevet stær-kere (dog handelstraktat dec. 1947), ikke mindst p. gr. af polit. i Tyskl. Derimod styrkedes samarb. m. Frankr., hvormed der 4. 3. 1947 sluttedes 50-årig alliance, og med USA. E-s indflydelse på Balkan reduceredes til Grækenl., hvor det støt-te de brit.orienterede partier, ligesom det støttede Tyrk. mod Sovj.s krav m. h. t. Dardanellerne, men den materielle hjælp til disse lande måtte E marts 1947 overlade til USA. 17. 4. 1948 sluttedes 50-årig traktat ml. E, Frankr. og Benelux-landene om økon. og socialt samarb. og gensidig mil. støtte mod angreb. Vest-unionen støttes af såvel Kons. som Labour. Fra 1948 modtog E omfattende dollarbeløb i sammenhæng m. Marshall-planen. 4. 4. 1949 sluttedes E sig til Den Nordatlantiske Traktat.

England expects every man to do his duty [ˈɪŋɡlənd ɪkˈspɛkts ˈɛvri ˈmæn tə ˈduː hiːz ˈdjuːti] (eng: Engl. venter, at hver mand vil gøre sin pligt), Nelsons budskab til flåden før slaget v. Trafalgar 1805.

engli'se're el. *anglisere, veter.*, operation, der tjener til at frembringe høj halefø-ring hos hesten (efter eng. mønster).

English Debating Club [ˈɪŋɡlɪʃ diˈbeɪt-ɪŋ ˈklʌb], forening i Kbh. til udbredelse af kendskabet til eng. sprog og kultur. Stiftet 1885. 1948: ca. 670 medl.

English (British) Imperial Wire Gauge [ˈɪŋɡlɪʃ ('brɪtɪʃ) ɪmˈpiəriəl ˈwaɪə ˈɡæɪdɪz], lære til måling af tråds og plad-ers tykkelse, legaliseret 1884.

English spoken [ˈɪŋɡlɪʃ ˈspoukn] (eng.), her tales engelsk.

engobe [anˈgɔp] (fr.) er hovedsagelig af fint formalet ler fremstillede overkræk, som uden selv at smelte forsyner keramiske, særlig grovkeramiske, genstande med en smukkere farve end skærvens (engobere varer). e anv. altid i forb. med glasur (både hvide og evt. med metal-tiler farvede e).

eng-olderborre ('*Hoplia fari'nosa*), tor-bist. Sort, brunlige vinger. Sjældn i Danm.

engpiber ('*Anthus pratensis*), grålig, mørkpletet piber, alm. i moser og på egne. Trækflugt.

Engqvist [-kv.], *Thorvald Fr.* (f. 1886), da. jernbaneingeniør. 1927 overingeniør ved statsbanerne, 1942 banefuldr.

en'gram (gr. *enggrammenon* indskrevet, indpræget), R. Semons betegn. for den af en påvirkning fremkaldte varige ændring af en organisme.

eng-rapgræs ('*Poa pratensis*) er et meget varigt græs, som benyttes til flerårigt ud-

læg. Det anv. også meget ved udlæg af plæner, sportspladser o. l.

engros-handel [anˈgro-] (fr: i store (partier)), afsætn. af varer til købmænd, fa-brikanter m. m., der indkøber til erhvervs-mæssigt brug. I Danm. fandtes 1935 6044 rene e-virksomheder med en om-sætn. på 3608 mill. kr., heraf 61 % (mod 23 % af befolkningen) i Kbh.

engrospristal, prisindeks, som angiver bevægelsen i engrospriserne. I Danm. beregnes et månedligt e som et vejet gennemsnit af indekstal for engrosprisen på omkr. 160 udvalgte varer fra de forsk. erhvervs- og forbrugsområder. Foruden et samlet e for alle varegrupper under eet beregnes særsk. e for råvarer og halvfabrikata og for færdigvarer, for import-, hjemmemarkeds- og eksport- varer samt for en række varegrupper (levnedsmidler, foderstoffer, bygnings-materiale, tekstil og konfektion osv.). (Se ill. til artiklen priser).

engskæer, se skæer. (bot.).

engsnarre (*Crex crex*), lille, vagtellign. vandhøne, på engø og i kornmarker; trækflugt, ret sjældn i Danm.

'Engström [-strøm], *Albert* (1869-1940), sv. tegner og forl., prof. v. Konstakad. 1925; udg. af vittighedsbll. *Strix* fra 1897; har i billeder og tekst givet fremragende udtryk for sv. folkehumor; desuden ill. til egne fortællinger; *Samlade berättelser* 1-23 (1915-35).

Engsnarre.

Albert Engström: Litteratur (med et suk): Det er ikke nok at rende fra den ene for-lægger til den anden med sine manuskrip-ter, man skal også skrive dem.

Engström, Leander (1886-1927), sv. ma-ler og billedhugger; elev af Mattis; fan-tasifulde, koloristisk udtryksfulde og for-enklede motiver bl. a. fra Lapland.

eng-svingel (*Festuca pratensis*) er et fortrinligt varigt græs i 2-årligt udlæg, undt. hvor vækstårene er for tørre.

'Engvall [-v.], *Gustaf* (f. 1902), sv. kunst-historiker, stifter af Förening f. Nutida Konst 1937; monografi om *Karl Isakson* (1944).

engvanding har til formål ved opstuvning el. overrilling at tilføre engene til-strækkeligt vand og nogen plantenering. De fl. e-anlæg er udført i 1870-90. Med indførelsen af kunstgødning er interessen for e trådt i baggrunden.

enhar'mo'nisk [en-] (gr. *eni*+*harmonisk*), kaldes enhver forb. af to toner, der efter mat. beregning skulle være forsk., men som på klaverinstrumenter er ens, f. eks. gis-as.

enhed, filos., 1) alt hvad der i en given sammenhæng opfattes som noget i sig selv afsluttet el. sammenhængende; 2) enhver genstand der indgår sideord-net m. andre i samling af genstande.

enhedspatron til håndskydevåben og hurtigskydende kanoner forener i eet hylster projektil, ladning og tændmiddel.

enhedspris, bygningsstekn., pris for en bestemt ydelse, udtrykt pr. måleenhed af denne ydelse (m. m², stk. osv.); 1) som gennemsnitlige priser fra tidl. udførte bygninger af samme art danner e grund-lag for overslaget over prisen for et pro-jekteret byggeri; 2) ved byggekontrak-ter aftales ofte e for mer- el. mindre-ydelser i forb. til licitationsbetingelserne.

enhedsprisforretning, detailforretning, hvis samtl. varer sælges til en enkelt el.

nogle få ens priser. Verdens største e er det amer. firma F. W. Woolworth. I Danmark e er forbudt ved lov fra 1937.

enhedsskole, 1) skoleordning, hvor de højere skoleformer direkte bygger på de lavere (f. eks. i Danmark.); 2) skoleordning, hvor alle børn i skolepligtig alder går i samme skoleform (f. eks. Sovj., delvis USA).

enhedsstryk, trykaccent på eet led af et sammensat udtryk, der derved sammenfattes til en enhed. F. eks. har over'alt e for at skelne det fra 'over'alt.

enheidsvidenskab (ty. *Einheitswissenschaft*, eng. *unified science*), sammenfatning af alle videnskaber ved udformning af en fælles terminologi (et fælles sprog) for dem alle, således at alle deres iagttagelser kan beskrives i dette, og ved en sådan formulering af de forsk. områders lovæssigheder, at disse om muligt bliver specialtilf. af visse generelle love. e er et programpunkt for den logiske empirismes tilhængere.

enhjørning (af *en* + *horn*), sagnhest med et snoet horn midt i panden; hører opr. hjemme i middelalderlig digtning.

Enhjørning (*Mo'noceeros*), stjernebillede omkr. himlens ækvator.

Enhjørning.

Enhver, Det Gamle Spil om (eng. *Everyman*), 1) et eng. skuespil (moralitet) fra 15. årh. - 2) E-motivet er i ty. litt. behandlet af bogtrykker Jaspas Gennep (16. årh.). Beromt blev Hugo von Hofmannsthal *Jedermann* (1911, da. ved Johs. Jørgensen 1915).

enhver er sig selv nærmest, modificeret citat efter Terents' »Andria« IV 1, 12.

enhver er sin egen lykkes smed, ord-sprog, der stammer fra romeren Appius Claudius Caecus (omkr. 300 f. Kr.).

enhydros (gr. *en* i + *hydros* vand), hule, delvis vandfyldte kalcedonmandler. Forekommer i Uruguay.

ENIAC ['i:njæk] (eng. *Electronic Numerical Integrator and Computer*), et under 2. Verdenskrig i USA spec. til ballistiske beregninger konstr. regneapparat. E bygger på et ganske enkelt princip, idet den er opbygget af elektronrør, som parvis er forbundet ved et enkelt elektr. system. Ved et strømstød, svarende til et tal, slår strømmen over fra det ene rør til det andet, hvorved resultatet er markeret. Et meget stort antal grupper har været nødvendige - i den først byggede »maskine« er der således 18 000 rør, men forbedringer nedsætter i de nye maskiner dette antal væsentligt. Maskinen kræver en omhyggelig indstilling for hver spec. ligning, men arbejder derefter med hidtil ukendt hastighed. Resultatet og også mellemresultater indføres automatisk på hukort.

Enigheden, A/S Mælkeriet, grl. 1897; tilsluttet Det Kooperative Fællesforbund. Af Storkbh.s samlede mælkeforbrug leverede E 1948 24%; det samlede salg af konsummælk og fløde var på 44,6 mill. l for ialt 23 mill. kr. Datterselskabet a/s Enico omsatte for 6 mill. kr.

enig'ma'tisk (gr. *ainigma* gåde), gådefuld.

enjambement [an'janbo'man] (fr. egl: overskridning), i metrik udtryk for, at ord, som if. deres indhold i sætningen ikke skilles ved naturlig pause, fordeles på 2 verslinier.

enka'dre're [an-] (fr.), indramme. En stil. styrke er enkadreret, når dens fløje støttes af andre styrker.

enkau'stik (gr. *enkausis* indbrænding), 1) i oldtiden overtrækning af skrivetavler med smeltet voks; 2) en'kaustisk maleri, d. s. s. voks-maleri.

enkebrænding, ind. rel. skik, satf.

Enkedronningens Køkkenhave, areal, som s. m. Charlottenlund slots strandhave i 1920'erne indrettedes som offentl. friluftsområde i forb. m. Charlottenlund-fortet.

enkeforsorg omfatter i Danmark kun børnebidrag. Ved lov af 29. 4. 1913 indførtes særl. regler om offentl. understøttelse til enker med børn. De gældende regler inde-

holdes nu i lovebekendt, nr. 475 af 31. 8. 1946 (forsorgsloven) og hjemler såvel enker og enkemend med børn som personer, der har taget forældreløse børn til sig, ret til offentl. understøttelse under visse i loven nærmere opregnede betingelser. I forsk. fremmede lovgivn. omfatter e også uddannelseshjælp m. m.

enkekasser, institutioner, der modtager indskud til forsørgelse af enker. Nu kun private faglige e.

enkeltebekkasin (*Limno'cryptes gal'linula*), lærkestor bekkasin, nordisk, i Danmark kun på træsk.

enkelt bogholderi, bogholderiform, hvor hver forretningsenhedelse kun posteres på een konto. e benyttes i mindre virksomheder, men uligvis ikke en så pålidelig og udforlig regnskabsførelse som dobbelt bogholderi.

enkeltfrugt kaldes en frugt, som er dannet af een frugtknude.

enkeltgravskulturen bæres af et til Jyll. i y. stenalder indvandret folk, der, i mods. til de daobende, gravlagde deres døde enkeltvis under ganske lave jordhøje, den jy. e.

enkeltgravstid, det afsnit af y. stenalder, hvor enkeltbegravelser dominerede.

enkeltkredsvalg, valgssystem, hvor kandidaterne vælges ved simpelt flertalsvalg, l i hver valgkreds; mods. forholdstalsvalg. Anv. i Engl.; i Danmark v. folketingsvalg indtil 1920, fra 1915 suppleret m. tillægsmandater. Giver hyppigt uretferdig fordel, af mandaterne; et parti, der f. eks. har 20 % af samtl. stemmer i landet, men jævnt fordelt, får kun få steder flertal i en kreds og dermed uforholdsmæssig få mandater (f. eks. Højre i Danmark for 1915). Til fordel for e anbefores, at e skaber stærkere tilknyt. ml. den enkelte rigsdagsmand og hans valgkreds.

enkeltstat, ledstat i en forbundsstat el. et statsforbund. Har normalt selvstændig lovgivende, udøvende og dømmende myndighed i alle anliggender, der ikke udtrykkeligt er henlagt til forbundsmyndighederne. Har i statsforbund som regel, i forbundsstater kun undtagelsesvis, adgang til at optræde selvstændigt, afslutte traktater, udsende og modtage gesandter.

enkelttal, *gramm.*, d. s. s. ental, singularis.

enkelt udskår, *håndarbej.*, d. s. s. dragværk.

enkeltvirkende kaldes en maskine m. frem- og tilbagegående stempel, når der kun udføres arbejde under den ene bevægelse af stemplet.

enkens skærv, et par småmonter, en fattig enke lagde i tempelblokken (d. v. s. tempelbøssen); Mark. 12, 41-44.

enkesæde, fribolig for en (præste)enke, fandtes tidl. ved mange præstekald på landet; nu erstattet med en kapital, hvis renter tilfalder ældste enke på kaldet, el. - hvis der ingen enke er - sognepræsten.

Enkhuizen [ænk'höyze], holl. by ved IJsselmeer NNØ f. Amsterdam. 10 000 indb. (1946). E var i 17. årh. en vigtig handels- og havneby; havnen er nu tilsandet.

'Enkidu (sumerisk), Gilgamesh' ven og kampfælle, den anden hovedperson i Gilgamesh-epos'et.

enkimblade el. *tretalsplanter* (*Monocoty-ledones*), den ene klasse af dækfrøede som mods. de tokimbladede bl. a. er karakteristiske ved, 1) at kimen kun har l kimblad, 2) at have en trævlerod, 3) at stængelen har spredte, lukkede karstrenge, 4) at bladene er lige-el. buestregede, 5) at tallet 3 er fremherskende i blomsterne. Eks: græs-, palme- og liljefam. En del e er dog afvigende i et el. fl. af ovennævnte forhold.

enklang, forb. af to toner af samme tone højde.

en'klave (fr.), en del af en stats område, der helt omslutes af en el. fl. andre stater.

en'klise (gr. *engklisis* hældning), *gramm.*, den ubetonede stilling hvori visse småord, der slutter sig nøje til det foregående ord, står, f. eks. ordet »det« i forb. »gør'ed = gør det; en'klitisk er det tilhørende adjektiv.

en'korn ('*Triticum mono'cocum*), dyrket art af hvedeslægten med stakbærende aks og kun eet korn i hvert småaks. Akset minder om byg-aks. Stammer måske fra Lilleasien. Har været dyrket i Danmark i stenalderen.

en'kønnet (bot.) er en blomst, som enten kun har støvbærere el. kun støvvej.

Enköping ['e:nxø:'pi:n], sv. købstad, SV f. Uppsala; 8900 indb. (1947). Gartnerier.

En'lil (stormens herre), sumerernes hovedgudom. Hans tempel »Bjerghuset« lå i Enlil-staden Nippur; amer. udgravn. 1888-1900.

en lille fjer kan nok blive til fem høns, citat fra H. C. Andersens eventyr »Det er Ganske Vist!« (1852) om sladderer i hønsgården.

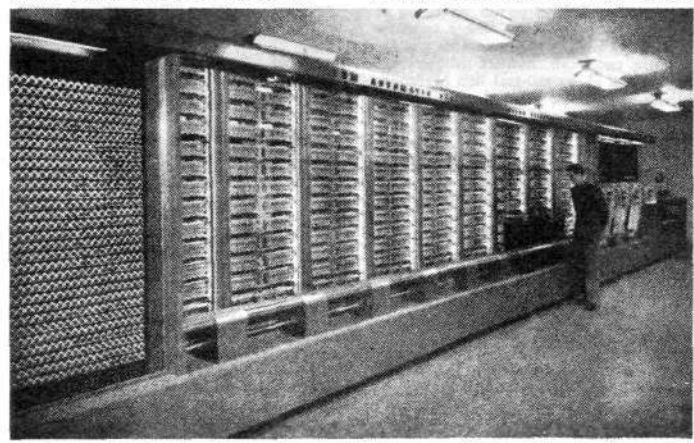
enmandstørpede, søv., torpedolign. fartøj, hvorpå l 2 mand iført spec. dykkerdragter sidder overskrævs (eng.). 2) en enkelt mand sidder med en art glaskuppel over hovedet, iført alm. dykkervest (ty.) e fremdrives v. elektromotor. manøvreres dels v. hj. af skruerne dels v. højde- og sideror samt trintanke. e medfører enten en el. fl. sprænglaad., der af besætningen (dykkerarbejde) anbringes på det stilleliggende måls bund, medens e ligger på havbunden, el. en under dens bund hængende torpedo, der på passende skudafstand affyres, medens e går i el. umiddelbart under vandoverfladen.

en masse [an'mas] (fr.), i massevis.

en miniature [aminja'ty:(ə)] (fr.), i det små; formindsket.

'Enna (for 1927: *Castrogio'vanni*), l) ital. by i Centralisilien; 23 000 indb. (1936); ruiner af Demeter-helligdom.

Enna, August (1860-1939), da. komp., opr. skomager. Deb. 1880 som komp. Vandt anerkendelse som dram. komp., bl. a. med operaerne *Heksen* (1892), *Kleopatras* (1894), *Den lille Pige med Svovlstikkerne* (1897), *Prinsessen paa Ærten* (1910), *Glo-*

ENIAC. En række af regnemaskinens enheder, som de er opstillet i det specielt indrettede rum på Harvard University.

August Enna. Enver Pasha.

ria *Arsena* (1913), *Komedianter* (1917) og balletterne *Hyrindinden* og *Skorstensfejeren* (1901) og *Sancta Cæcilies Guldsko* (1904). (Portræt).

Enneakrunos (gr: 9-kilde), den til et fontæneanlæg m. 9 udløb omannede kilde Kalirrhoe i Athen.

Ennius, Quintus (239-169 f. Kr.), rom. digter. Skrev dramaer efter gr. mønstre og *Annales*, 18 bøger rom. hist. på heksameter. Stærkt beundret i oldtiden; kun fragmenter bevaret.

Enns [æns], 260 km l. biflod til Donau. Udspringer i Salzburg, gennemstrømmer Steiermark og danner grænse ml. Ober- og Niederösterreich. Udmunder i Donau neden for den lille by E.

enofthalmus (gr. en ind i + ofthalmos øje), tilbagesynten af øjet.

Enok (*Henok*), urtidsperson, som Gud tog til sig, da han var 365 år (1. Mos. 5, 18-24). I senjødedommen tillagde man ham fl. apokalypser, bl. a. den på æthiopisk bevarede E-bog og en beslægtet på slavisk. I den æthiop. E-bog spiller en messiasfigkel, som kaldes menneskesønnen, en stor rolle.

en'no'l, org. hydrokysylforb., der ofte kan opstå af karbonylforb., idet et brintatom fra et nabokulstofatom skifter plads (tautomeri) under dannelse af en hydrokylgruppe samt en dobbeltbinding ml. de to berørte kulstofatomer:

en'no'r'm (fr.), ualmindelig stor, kolossal.

en passant [anpa'san] (fr.), i forbigående.

enquète [an'kæ:t] (fr.), undersøgelse; rundspørge.

Enriques [en'rikwes], *Federigo* (f. 1871), ital. mat. og filosof. Hævdede i *Problemi della scienza* (1906) en positivistisk opfattelse. Virkeligheden er en invariant i forh. ml. villen og fornemmelser.

ens (mlat.), det blotte »værende« den nærmere bestemmelser, e rea'lissimum, den højeste virkelighed.

Enschede ['æns'æde:], by i østl. Holl. (prov. Overijssel), nær ty. grænse; 100 000 indb. (1947). Bemøldindustri.

Enschédé [æns'tæ'de:], holl. bogtrykkerfamilie, trykkeriet i Haarlem grl. 1703 af Isaak E (1681-1761). Sønnen Johannes E (1708-80) forte trykkeriet frem og den dag i dag er det et af de førende i Eur.

ensdobbelt el. *homozy'go'tisk*, betegnes et individ (zygote), der fra begge forældre (kønsceller) har modtaget samme gen for en given egenskab, hvilket udtrykkes i formelen AA el. aa modsat den heterozygotiske formel Aa.

ensemble (da. [an'samblø] fr. [äsä:bl]) (fr: helhed, sammenspil), 1) i operaer og operetter de vokalnumre, der udføres af flere solister, evt. med kor, 2) orkester der kun består af nogle få musikere, 3) samlingsbetegnelse for de musikere, der udfører et stykke kammermusik.

ensi'a'n (*Genti'ana*), slægt af e-fam. Urter med mods. blade og store blomster, hvis kroner er rør-klokkeformede el. tragtformede. 500 arter, især i højbjerge, i Danm. 5, alle med blå kroner. Mange arter anv. som prydblplanter.

ensidigt klokke (*Campanula rapunculo'idés*), art af klokkefam., er et besværligt ukrudt i haver (»havepest«).

ensidigt skyldforhold, et skyldforh.,

Enstian.

hvor kun den ene af parterne er forpligtet, f. eks. giveren i h. t. et gaveløfte (mods. gensidigt skyldforhold).

ensilage [ænsi'la:jø] (fr. en i + silo), konserveret grøntfoder. Ensilering kan foretages uden hensyn til vejret og er derfor særlig fordelagtig til meget tidlige og meget sildige slæt af kløvergræs, endvidere til konservering af roetop, sukkerroeraffald og specielle e-r som lupin, stenkål m. fl. God e er et saftigt og vitaminrigt vinterfoder. Foderværdien varierer meget (6-12 kg = 1 F.E.). Mest anv. i Danm. er e af roetop.

ensi'le'ring (fr. en i + silo) kaldes en sur opbevaring af grønfoderafgrøder. Afgrøden presses sammen i jordkuler el. beholdere (siloer), hvor der under udelukkelse af luften sker en konservering v. hj. af syre tilsat el. dannet ved gæring. e har været kendt fra oldtiden; men først fremkomsten af A.I.V.-metoden omkr. 1930 har skaffet større sikkerhed for et godt resultat af e. Ved A.I.V.-metoden tilsættes der under lagvis fyldning af siloen A.I.V.-syre, en blanding af saltsyre og svovlsyre el. svovlsyre alene, hvorved man forhindrer dels uønskede gæringer, dels cellernes ånding og det dermed forbundne proteinstofsv.

Enskede ['æns'æde:], sv. haveby, sydl. bydel af Stockholm; 49 000 indb. (1946). Sthlm.s kirkegård, slagtehus og friidstad.

enskinnebaner, baner med kun een køreskinne. Køretøjerne holdes i ligevægt ved passende fordeling af vægt og belastning el. v. særl. støtteskinner og tilsv. støttehjul på køretøjerne. e er gentagne gange blevet anlagt på udstillinger. Der har også forsøgsvis været anlagt e, hvor køretøjerne holdes i ligevægt ved gyroskop. En anden form for e er hænge-el. svævebaner, hvor bæreskinnen ligger over køretøjerne, og hvor hjulene altid er forsynet med to flanger. Kendt er den 13,3 km lange, dobbeltsporede hængebane for persontrafik i Wuppertal i Vesttyskl., bygget 1898-1903; kan befordre ca. 4500 rejsende pr. time i hver retning. - Hængebaner anv. i stor udstækning til varettransporter i fabrikker o. l. Ved *toibaner* er skinnen erstattet med et tov.

Enso, lille industriby i Karelen, Sovj., ved Elven Vuoksen. I 1939 fandtes i E store papir-, cellulose-, cellulds- og kunstsilkefabrikker samt et jern- og kobberværk. Af Finl. afstået 1940 (1944).

Ensomme Gables Værn, da. forening, grl. 1910 af pastor Herman Koch (1878-1941), opretter hjem f. gamle og samler gamle t. adspredelser.

ensom viljeserklæring, viljeserklæring, som ikke er kommet til den bemødedes kundskab, f. eks. ved at det brev, hvori den findes, ikke er afsendt; i reglen uden retsvirkn.

Ensor, James (1860-1942), belg. maler

James Ensor: Homod.

og grafiker af eng. afstamning. Hans motivkreds er beslægtet med Hieronymus Boschs.

ens rati'onis (lat.), et blot tænkt væsen, tanketing.

ensretning, ty. *Gleichschaltung*, i ty. nazisme udtryk f. samling af samfundets kræfter til fælles arb. f. nazismens mål m. undertrykkelse af al opposition. Således e af åndslivet m. nedkæmpelse af ikke-nazistiske tendenser; af admin. m. afskaffelse af det tidl. selvstyre i de forsk. ty. lande (1934).

ensretter, apparat, der består af en el. fl. elektriske ventiler, der kun lader strøm-

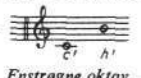
men passere i een retning, d. v. s. modstanden er mange gange større for den ene strømretning end for den anden, e anv. til at omdanne vekselstrøm til jævnstrøm. e er f. eks. kontaktoformere med mekaniske kontakter, elektronrørventiler, hvortil hører kviksvoldampensretteren, der også kan omdanne jævnstrøm til vekselstrøm (veksleletter), og tørrensrettere.

ensta'tit (gr. *enstátés* modstander (nemlig: mod smeltning)), *MgSiO₃*, lystfarvet rombisk pyroxen, forek. i basiske eruptiver.

enstavelsspog, *sprogv.*, d. s. s. isolerende sprog.

enstrøgne oktav, *mus.*, omfatter tonerne c'-h'.

en suite (da. [an 'svit] fr. [ä 'sjuit]) (fr.), i rad, ud i eet.

Enstrøgne oktav.

entablement [antabla-'mav] (fr.), stenbælkværket, bestående af arkitrav, frise og gesims, over en søjlerække.

ental, *gramm.*, d. s. s. singularis.

entamoeba histo'lytica [-'mø:] (gr. *entós* inden i + amøbe, gr. *hístion* væv + gr. *lýsis* opløsning), amøbe, som fremkalder amøbe dysenteri hos mennesket.

ent'artete Kunst (ty.: udartet kunst), betegn. for den moderne kunst, der var bandlyst af Hitler; udstill. af e (bl. a. med billeder af Paul Klee og Picasso) afholdt til skrak og advarsel i München sommeren 1937.

entasis (gr. egl: spænding), et søjleskafts el. en balusters lette midtsvulmen; karakteristisk for de ældste doriske søjler. Giver udtryk for søjlens bærende kraft.

Entebbe [æn'tæba] (= en trone), hovedstad i Uganda (Afr.); ved Victoria-søen.

entele'ki' (gr. *entelecheia* virkeliggørelse), 1) hos Aristoteles, det der virkeliggøres ved formning af stof, 2) hos Driech, organismernes formende livskraft.

Ent'emenas, sumerisk fyrste i Lagash, omkr. midten af 3. årtus. f. Kr. En af hans indskrifter giver i et hist. tilbageblik en fremstilling af rivaliseringsforholdet ml. sumeriske bystater. Berømt er E-s sølvvase, if. indskrift tempelgave fra E; i Louvre.

entente [æn'tænta] (fr: forståelse), forståelse. Polit. brugt om fr.-eng. samarb. efter 1904, der, overensst. m. eng. tradition, ikke var udformet som militæralliance, men karakteriseredes som en »hjerterlig forståelse«. entente cordiale [ä'tä:tkör'djal]. Heraf Ententemagterne, Tyskls.modstandere før og under 1. Verdenskrig, særl. England-Frankrig-Rusland.

enter-, d. s. s. entero- = tarm.

ente'ritis (*enter-* + *-itis*), tarmbetændelse, tarmkatarr.

entero- (gr. *enteron* det indre, tarm), tarm-.

enterocœle [-'sæ:] (*entero-* + gr. *kêlê* svulst), tarmbrok.

enteroco'litis (*entero-* + *collitis*), tarmbetændelse, som angriber både tyndtarm og tyktarm.

enteroki'nase, stof, som findes i tarmsaften, hvor det sammen med det af bugspytkirtlen secernerede trypsinogen danner det for fordøjelsen vigtige proteinstofspløende enzym trypsin.

entero'kokker (*entero-* + *kokker*), en gruppe streptokokker, som særlig forekommer i tarmkanalen.

entero'lit (*entero-* + *-lit(h)*), tarmsten, forekommer især hos heste, der fodres stærkt med hvede- og rugklid; e består af org. substans og fosforsure salte og kan give anledning til fordøjelsesbesværligheder, enkelte kan lukke for tarmpassagen.

enterorrha'gi' (*entero-* + *-rha(gi)*), tarmblødning.

enteroste'nose (*entero-* + *stenose*), tarmforsnævring.

enterosto'mi' (*entero-* + *-stomi*), operativ åbning til tyndtarmen anlagt i tilf. af ophævet tyndtarmsperistaltik (paralytisk ileus).

'entia non sunt multipli'canda 'præter necessari'tatem (lat: det værende må ikke mangfoldiggøres uden nødvendighed), William Ockhams »sparsommelighedsløvs« (»Ockhams rægekni«), hvis

mening er, at man til forklaring af noget ikke må antage fl. årsager end nødv.

enti'te't (lat. *ens* det værende), reelt væsen, det for individer af samme art fælles.

ento- (gr. *entós* inde), indvendig, indre.

ento'der'm (*ento-* + gr. *dérma* hud), fosterets indre kimplad.

entomo- (gr. *éntomon* insekt, af *entémnein* indskære), insekt.

entomo'fi'le (*entomo-* + *-fil*) kaldes blomster, som bestøves v. hj. af insekter.

entomolo'gi' (*entomo-* + *-logi*), læren om insekter.

Ento'mostraca (*entomo-* + gr. *óstrakon* skal på skaldyr), d. s. s. småkrebs.

entoni'sker (*Entóniscus*), stærkt omdannede isopoder, der snylter på andre krebsdyr.

'entopara'sit (*ento-* + *parasit*), indvendig snylter.

ent'optiske fænomener (*ent(o)-* + gr. *optikós* hørende til synet), synsindtryk, der skyldes fænomener inde i øjet.

ent'o'tiske lyde (*ent(o)-* + gr. *ús* gen. *óús* øre), lyde, som opstår inde i selve øret (øresusen o. l.).

en-tout-cas [ánu'ka] (fr. i hvert tilfælde), kombination af parasol og paraply, der kan anv. i al slags vejr. **e-bane**, tennisbane, hvis øverste lag består af pulveriseret hårdtræbrændt ler, som tørrer hurtigt efter regn. **e** er blød og elastisk.

entra'cte [á'trakt] (fr.), mellemakt.

entre [læ'n] (fr. *entrer* træde ind, *sov.*, 1) gå til vejs i skibets roring, 2) gå om bord i fjendtligt skib i erobringsojemed.

entré [an'tre] (fr.), indgang; betaling for adgang; en kunstners fremtræden for publikum; *mus.*, forspil.

'entreb'i'l, *sov.*, kortskaftet økse hvis blad bagtil løber ud i en spids; hugget ind i skibssiden, brugtes **e** til entring af skibe.

entrechat [an'tra'ja] (fr. af ital. *intrecciato* flettet), ballettrin, hvorunder fodderne skiftevis veksler bag og for hinanden i spring.

entre cote [án'trako:t] (fr. mellemribben(stykke)), tyk, helstegt skive højrbe.

Entre-deux-Mers [á'trã 'dø 'mæ:r], sydfr. landskab ml. Dordognes og Garonnes nedre løb.

'entregaster, *sov.*, det til entring af et skib bestemte mandskab.

entrelacs [án'trã'la] (fr. af *entrelacer* sammenslynge), flætværks-ornamentik, mest m. båndmotive, om end plantemotive kan optræde i forb. m. **e**.

entremés [án'trã'mæs] (sp. egl. mellemret), lille entræ af munter karakter, sættes ind ml. akterne i den egl. comedia. Benævnes fra midten af 17. årh. *saimete*.

entremet [á'trã'mæ] (fr.), mellemret.

Entre-Minho-e-Douro [á'trã'minju'ðoru], nord-portug. prov.; 7120 km²; 1 680 000 indb. (1940). Tætbeholdt landbrugsområde (vin). Hovedby: Pórtó.

entre nous [án'trã'nu] (fr.), ml. os; i fortrolighed.

entrepôt [án'tra'pø] (fr.), lager, oplagsplads; især frilager, frihavn, kreditoplæg el. transitoplæg.

entrepr'e'nant [án'trãpre-] (fr.), foretagssom, driftig.

entrepr'e'nø'r [án'trãpre-] (fr. af *entreprenre* foretage, påtage sig), håndværksmester el. næringsdrivende, som mod fastsat betaling overtager et arbejde og har ansvaret for dets kontraktmæssige udførelse.

entrepr'ise [án'trã'pri:sã] (fr. foretagende, overtagelse af arbejde); overtagelse af et arbejde mod fastsat betaling og på overtagersens risiko og ansvar.

ent're're [án-] (fr.), træde ind; indlade sig på, tiltræde, indvillige i.

entresol [án'trã'sø] (fr.), d. s. s. mezzanin, mellemetage.

entro'pi' (*en'ergi*) + gr. *trópē* venden, drejning, en regnestørrelse i varmeteori. **e** er lig med en varmemængde divideret med den absolutte temp. Ved enhver proces, hvor der omsættes varmemængde, vil **e** enten være konstant el. vokse, men aldrig aftage. Dette er udtryk for at alle energiformer har tendens til at blive til varmemængde, og at alle temperaturforskelle har tendens til at udlignes.

entusi'asme [æn-, an-] (gr. *étheos*, gudbesat), begejstring, ildhu, sværmeri henrykkelse.

enty'me'm (gr. *enthýmēma* overvejelse), hos Aristoteles en slutning med blot sandsynlige præmisser, anv. til fremkaldelse af overbevisning uden virkelig begrundelse. Senere en slutning med stiltiende præmis el. konklusion.

enuk'leation (lat. *enucleare* tage kærnen ud af en frugt), *kir.*: operation, hvorved en afgrænset svulst udkræelles.

'Enuma 'elish [-iʃ] (dengang (himmel var ukendt) foroven), babyl. digtning om verdens oprindelse og indretning, med de anførte ord som indledning. De yngre guder satte sig op mod det første gudepar Apsu og Tiamat, som overvandede henh. af Ea og Marduk, som derpå organiserede verden; kronen på værket var menneskets skabelse af den bejærede Kingu (Tiamats ægtemands) blod og knogler. **E** var rituel tekst ved nytårsfesten i Babylon.

enu're'sis (gr. det at lade vandet i (noget)), uvilkårlig, hyppigt natlig, vandladning; kan skyldes rygmarvs- el. blærelidelse; findes dog oftest uden påviseligt orggrundlag og er da tilgængelig for forsk. behandling.

enveloppe [ánvã'løp] (fr. af *envelopper* indhylle, indeslutte), udenværk i den bastionære fæstning, der samler fl. småværker i en linie.

En'v'er Pasha [-ʃa] (1883-1920), tyrk. general. Bidrog til ungtyrk. revolution 1908, populær leder for bevægelsen; tysk-venl. Styrkede reg. ved kup 1913, kort efter krigsmin., pasha og sultanens svigersøn. Indkaldte Liman v. Sanders, gennemførte Tyrks indtræden i verdenskrigen på ty. side. Flygtede v. nederlaget 1918. Faldt i Centralasien i kamp mod russ. tropper. (Portr. 1150).

en vogue [án'vøg] (fr.), i vælden, moderne.

envoyé [ánvã'je] (fr.), udsending, gesandt.

envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire [ávva'je ækstrór'di'næ:r e mi'nist'rã pleni'põtã'sjæ:r] (fr.), overordentlig gesandt og befuldmægtiget minister.

Enzio [ántsio] el. *Henrik* (d. 1272), uægte søn af kejser Frederik 2; statholder i Italien 1239-49; sad derefter som fange i Bologna til sin død.

en'zymer [-s] (gr. *en* i + *zýmē* surdej) kaldes de katalysatorer, organismerne benytter sig af ved udførelsen af næsten alle kem. processer, således f. eks. ved åndingen, stofskiftet og muskelbevægelserne, samt ved alle gæringer. **e** er yderst specifikt virkende, og hvert led i en proces har i alm. sit eget **e**. Man har lipaser, amylaser, proteaser, dehydraser, reduktaser o. m. a. Mange **e** er udvundet i ren tilstand, men for de fleste **e**-s vedk. ved man endnu kun lidt om sammensætning og virkemåde. De fleste **e** menes at være af proteinstofnatur. Ofte er tilstedeværelsen af et coenzym nødv. **e** anv. praktisk, f. eks. de fedt- og proteinspaltende **e** i vaskemidler, og især i forb. med mikroorganismer, i de gæringskem. industrier, f. eks. øl- og spiritusfabrikationerne.

enzo'o'ti' (gr. *en* i + *zōon* dyr), *vet.-med.*, sygdomme, der optræder i »massevis« på bestemte lokaliteter el. i bestemte besætninger, men ikke breder sig ud over disse.

enag'stvillinger el. *monozy'go'tiske* tv., fremkommer ved spaltning af eet bebrugtet æg (zygote). **e** er genotypisk overensstemmende.

'Enø', da. østf. Karrebæksminde, SV-Sjælland; 3,3 km²; 77 indb. (1945).

enårig kaldes en plante, der kun bruger en vækstperiode til hele sin udvikling.

En'anthropus (gr. *éōs* morgenrøde + *anthropos* menneske), et ufuldstændigt menneskeligt kranium, fundet i Piltdown i Sussex i Engl. Anses for en meget primitiv menneskeform. Der står dog endnu strid om dets dets alder, dets dets klassifikation bl. de forhist. mennesker.

eo'cæn [e-o'sæ'n], (gr. *éōs* morgenrøde + *-cæn*), næstældste etage i tertiær; i Danmark med vulkanske askelag og plastisk ler.

eo 'ipso (lat: i selve dette), netop derved, i sig selv.

eo'kam'briske (gr. *éōs* morgenrøde + *kambrium*) kaldes de yngste algonkiske aflejringer i Skand. (sparagmit o. a.).

eo'lienne [-li'æn] (fr.), et firribbet, lærersvævet halvsliekstof med kæde af natursilke (græge) og skud af uld (til dametøj).

eo'lit (gr. *éōs* morgenrøde + *-lit*), primitivt fintredskab uden særlig specialisering.

'Eos (gr. *E'ōs* morgenrøde), i gr. rel. morgenrødens gudinde.

eo'si'n (gr. *éōs* morgenrøde), bromderivat af fluorescein, et tjærefarvestof, der i fast form danner mørkebrune krystaller med grønt skær, men giver skarlagensrøde vandige opløsninger, som fluorescerer i alkaliske opløsninger. Anvendes til farvning af blæk og kosmetika og i ringe grad til silke- og papirfarvning, desuden til sensibilisering af fot. plader og films, spec. f. ultraviolet.

ezo'zoik [-'so'-] (gr. *éōs* morgenrøde + *zōon* dyr), algonkisk.

ezoon [-'soon] (gr. *éōs* morgenrøde + *zōon* dyr), algelin, dannelse af serpentin i kalksten fra algonkiske tid; tidl. antaget for een af de ældste organismer (Canada).

'Epafras, en af Paulus' medarbejdere, grundlægger af menigheden i Kolossæ.

epago'me'ner (gr. *epagēin* tilføje), 5 dage, der tilføjedes det borgerlige Ægypt. år for at bringe dets længde i overensstemmelse med solåret; anbragtes efter årets 12 måneder, der var på 30 dage hver.

ep'akter (gr. *epaktós* tilføjet), i kronologi det antal dage, som 1. jan. er forløbet siden sidste nyåne.

Epami'nondas (d. 362 f. Kr.), thebansk statsmand og felterher, under hvis ledelse Theben en kort tid opnåede hegemoniet i Grækenland. **E** slog 371 Sparta ved Leuktra ved anvendelse af den skæve slagorden, løsrév 370-69 Messenien og Arkadien fra Sparta, faldt i slaget v. Mantinea mod Sparta og Athen.

e'park (gr. *epi-* ved siden af + *árchein* herske), foresat, statholder i rom.-byzantinske tid i et epar'ki' (provins).

epaulet [epo'løt], (fr. *épaule* skulder), skulderdistinktion for mil. befalingsmænd og visse højere civile embedsmænd.

Épée [e'pe], *Charles Michel de l'* (1712-89), fr. døvstummeopdag. Opfandt et primitivt tegnsprog for døvstumme og grl. verdens første døvstummeinstitut i Paris ca. 1770.

E'pelios (gr. *Epelios*), gr. mytisk billedhugger, mester for den *trojanske træhest*.

Epeiros [i'piros], gr. navn på landskabet Epirus.

epen'dym (gr. *epi-* på + *éndyma* beklædning), cellegel, der beklæder hjernens hulheder.

ependy'mitis (gr. *epéndyma* overklædning + *-itis*), betændelse af overfladen i hjernens hulheder (hjerneventriklernes).

epen'these (*epi-* + gr. *entithēnai* indstætte), foregribelse af en vokal fra en følgende, ubetont stavelse.

Épernay [epér'næ], fr. by i dept. Marne; 20 000 indb. (1946). Hovedsæde for champagnefremstillingen.

eph-, ord, som ikke findes her søges under ef-.

Ephedra [-'fe-], slægt af nøgenfrøede med et padderokkelign. udseende. Varmere egne. Indeholder et stof efedrin, der anv. i med.

epi- (gr. *epi* på, efter), efter-, på, over.

epi'cardium (*epi* + gr. *kardia* hjerte), den tynde hinde, der beklæder hjertets udside. Er en del af hjerteposen.

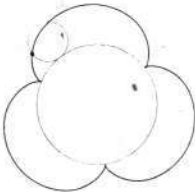
epica'rin, desinfektionsmiddel mod snylter på huden hos husdyr. Kondensationsprodukt af kreosotinsyre og naftol.

epi'centrum (*epi-* + *centrum*), det sted på jordens overflade, der ligger lodret over et jordkælvs fokus el. hypocentrum.

epicu'tan (*epi-* + lat. *cutis* hud), særhelende middel fremstillet af fostervæv.

epicykel [-'sy-] (epi + gr. *kýklos* kredes), en cirkel, hvis centrum bevæger sig langs omkredsen af en anden cirkel.

epicyklo'ide [-sy-] (*epi-* + gr. *kýklos* kreds + *-id*), kaldes en kurve, der beskri-

ves af et punkt på en cirkel, når denne ruller på ydersiden af en anden cirkel.

Epi'dauros (gr. *Epidaurus*), to oldgr. byer på Peloponnes, 1) i Argolis, med Asklepios' helligdom; et berømt valfartss- og kursted; udgravet af græske arkæol. 1881-98; 2) i Lakonien, med tilnavnet Liméra, ifolketsproget Palaia Monemvasia.

epi'demi' (*epi* + gr. *dēmos* folk), smitsot, farsot. Samtidig optræden af mange tilf. af samme infektionssygdom. e. forårsages af bakterier, filtrerbart virus el. andet smitstof (protozoer, rickettsier o. a.). e. udbredt over fl. lande kaldes pandemi. epi'demisk, som vedrører e.

epidemikommission, organ, der leder bekæmpelsen af epidemiske sygdomme og tuberkulose i henh. t. herom gældende lovgivning (epidemilove). I byerne er sundhedskommissionen tillige e.; på landet findes en e. for hver politikreds, og dens medlemmer er valgt af amtsrådet. Desuden er embedslægen og politimesteren altid medlemmer af de lokale e. For hver amtsrådsreds findes en over-e.

epidemilove. Ved lov nr. 138 af 10. maj 1915 om foranstaltninger mod smitsomme sygdomme er oprettet epidemikommissioner for Kbh., købstæderne og politikredene på landet. En række i loven nævnte epidemiske sygdomme skal altid være genstand for offentlig behandling. Når særlige omstændigheder gør det ønskeligt, kan justitsministeren beordre afspærring af det af sygdommen angrebne distrikt. Overtærelse af de af myndighederne i medfør af loven udstedte påbud medfører strafansvar. Lov nr. 53 af 10. 3. 1938 fastsætter regler om foranstaltninger mod smitsomme sygdommes indførelse i riget. Således må skibe, der kommer fra udlandet el. har personer el. gods fra et sådant skib ombord, bortset fra nødstilf. ikke have forbindelse med land, for et særligt samkøbspærring er udstedt af de stedlige myndigheder (karantænekommissionen el. toldvæsenet), i visse tilf. først efter forudgående lægeeftersyn.

epidemiolo'gi' (gr.), læren om epidemier.

epidemisygehus, sygehus der modtager patienter med smitsomme (epidem.) sygdomme. Indrettet m. fl. adskilte afl., så hver sygd. isoleres. Største da. e. Blegdamskosp. i Kbh.

epi'dermis (*epi* + gr. *dérma* hud), overhuden.

epidermofy'ti' (*epidermis* + gr. *fytión* plante), hudsygdom forårsaget af svampe, smitsom.

epidia'sko'p (*epi* + *dia-* + *-skop*), lysbilledapparat, der er en kombination af et episkop og et diaskop, d. v. s. apparat til projektion af såvel uigenensigtige objekter som gennemsigtige diapositiver (lysbilleder).

epi'didymis (gr. *epi* ved + *didymoi* testikler), bitestikel.

epididymitis (gr.-lat.), bitestikelbetændelse.

epi'do'ni' (gr. *epidos* tilgift), H_2O_2 (*AlFe*), Si_2O_3 , gulgrøn tmonoklint mineral. Udbrædt i små mængder i forsk. bjergarter.

E'pifanes (gr. *epifánēs* lysende), tilnavn på fl. hellenistiske konger, bl. a. Antiochos 4.

epifa'ni' (gr. *epifáneia* åbenbarelse), handling el. begivenhed, hvori en guddom åbenbarer sin magt og herlighed her på jorden, f. eks. Jesu forklarelse. Mark. 9, 2-10.

epifa'nifest (gr. *epifáneia* åbenbarelse), fejres i den ortodokse kirke til minde om

Jesu døb, hvor Jesu herlighed åbenbares; i Vesten knyttedes den til tanken om Kristi åbenbaring for hedningerne. e (6. jan.) blev i Østen til Kristi døbsdag, i Vesten til helligtrekongersdag.

Epi'fanios (ca. 315-403), teol. forf. og metropolit på Kypern. Angreb på baggrund af sin egen gammel-kristelige rettroenhed Origines' teologi. Skrev ca. 344-47 *Panarion* (gr: husapotek) rettet mod kætteri.

epi'fyse (*epi* + gr. *fyein* vokse), anat., endestykket af en rørknogle.

epifyseløsning, knoglelesion hos yngre, hvorved der i st. f. et brud af knoglen opstår en forskydning i knoglens vækstzone. Symptomerne og behandling er som ved knoglebrud.

epi'fysis 'cerebri, koglekirtlen, lille organ i mellemhjernen.

epi'fyt (*epi* + *-fyt*) (bot.), hæfteplante, en plante, der vokser på en anden uden at tage næring fra denne. Eks.: mos på træstammer, mange orkideer.

epifæno'mé'n (gr.), bifænomen. Ofte opfattes bevidsthedsfænomenerne som e. ved hjærneprocesserne.

epi'gastrium (*epi* + gr. *gastēr* bug), den del af underlivet (bugen), der begrænses af de to ribbenskanter.

epi'ge'nisslæren (*epi* + gr. *gēnesis* opståen), en især af C. Fr. Wolff (1733-94) grl. lære om individernes gradvise udvikling af et udifferentieret æg og organernes udvikling af og efter hinanden.

epi'glottis (*epi* + gr. *glōtta* tunge), strubelåget.

epi'go'nerne (gr. *epigonoí* de efterfødte), 1) sønnerne af de syv mod Theben, der hævdede deres fædre; - 2) 2. generation af de hellenistiske konger, især Ptolemaios 2., Antiochos 1. og Antigonos Gonatas; - 3) i alm. mænd, der uden originalitet fortsætter store mænds værk.

epi'gra'fik (gr. *epigrafē* indskrift), læren om læsning, tolkning og datering af indskrift, d. v. s. tekster indhuggede, indrisede el. malede på hårdt, holdbart materiale.

epi'gram' (gr.), egl: På-el. indskrift, opr. på offergave, gravmæle el. lign. Udvikledes efterhånden til en spec. digtart, som i knap form udtrykte et pointeret tankeindhold, sædv. af satirisk karakter. Den af den rom. digter Martial skabte e-tradition optoges af englenderen John Owen (d. 1622) i talrige lat. e. Bl. Goethes og Schillers mange e. er deres *Xenien* (1797) blevet særlig berømte som litt. satire. I Danmark efterligner Willich Westhovia i l. halvdel af 17. årh. Owens lat. e-kunst, der videreføres af Henrik Harder (1642-83) og af Holberg. Det da. e. skabes i 2. halvdel af 17. årh. af Peder Syv og af Kingo. - epigram'matikere, forf. af e; epigram'matisk kort og fyndigt, rammende, bidende.

epik (gr. *epikós* vedrørende heltedigt), fortællende digtekunst; 'epiker, forf. af sådan.

epi'kanthus (*epi* + gr. *kanthós* hjulring), misdannelse, hudfold i indvendige øjen-vinkel.

epi'krise (*epi* + *krise*), efterkrise, anden krise; sammenfattende, kritisk bedømmelse.

Epik'tetos el. *Epik'te't* (gr. *E'piktētōs*) (omkr. 100 e. Kr.), gr. filosof, frigivet slave, stoisk præget. *Håndbog* (da. 1918).

Epi'kuros el. *Epi'ku'r* (gr. *E'pikouros*) (341-270 f. Kr.), gr. filos. Grl. den epikureiske skole. Forkæmper for en forfinet æstetisk filos. nydelseslære. Tilh. af atomisme og modstander af rel. overtro.

epiku'ræ'er, 1) tilh. af Epikurus filosofi; 2) nydelsesmenneske.

epilation (e- + lat. *pilus* hår), hårfjernelse ved udtækning, rontgen osv.

epilep'si' (gr. *epilēpsis* anfald), sygdom ved hvilken der, uden tilgrundsiggende massive hjernelidelse (såsom svulst el. betændelse), optræder anfald af bevidstløshed i forb. med krampet i alle legemets muskler. Undertiden tillige tungebid og urinafgang. Krampene varer sædv. kun nogle minutter, derpå følger nogen tids dyb søvn. Ganske lette anfald (absencer, pyknolepsi) viser sig ved be-

vidstløshed nogle sekunder, uden at vedk. falder om; han stirrer kun fraværende et øjeblik. Ved svære tilf. kan det ene anfald uafbrudt følge det andet. e. er meget hyppig; i Danmark findes antagelig ca. 20.000 epileptikere. e. varierer uhyre, nogle patienter har anfald flere gange dagl., andre kun en el. to gange om året. De sidste er arbejdsdygtige i de fleste virksomheder, men må, som epileptikere i det hele, ikke føre motorkøretøj. e. kan i de fleste tilfælde helbredes el. i hvert fald kan anfaldene holdes borte ved passende behandling.

epi'leptikerforsorg, anbringelse af epileptikere på anerk. anstalt el. i kontrolleret familiepleje. Udgifterne ved e. afholdes for trængendes vedk. af staten i henh. t. forsorgsloven af 20. 5. 1933. Disses inddragelse under e. sker ved det soc. udvalg, når det ved lægeundersøgelse afgøres, at det må anses for ufor-svarligt, at påg. ikke indlægges til behandling, fordi udgifterne for hans helbredelse ellers ville forringes væsentligt. For e. er anerkendt epileptikerhosp. i Nyborg (140 patienter (skolepiger) 1948) og kolonien Filadelfia (s. d.).

epi'log' (gr.), egl: efter- el. slutn.tale, forekommer (ligesom prolog) særlig ved skuespil, ofte som versificeret henvendelse til publikum, f. eks. med moralsk pege-pind el. med undskyldning for mangler.

Epi'medium, slægt af berberisfam. Urter med temmelig små, totalt alle blomster i endestillede kser. 11 arter i Eur., Asien og N-Amer. Anv. som stenhøjsplanter.

Épinal [epi'nal], fr. by i Vogeserne; 23.000 indb. (1946). Industri (bomuld, jernvarer m. v.). Fæstning.

d'Épinay [depi'næ], *Louise de La Live* (1726-83), fr. litt. dame, har skrevet memoarer, især kendt som Rousseaus velgørerske.

épinglé [epi'ngle] (fr. *épingler* nål), nålestribet stof med skarpe ribber, enten møbelstof, hvor polkæden ikke er skåret over, el. bekædningsstof med skiftevis tykke og tynde tråde i dobbelt reps.

Epiphyllum [-fyl-], gl. lat. navn for julekaktus. E. bruges nu som betegn. for andre populære julekaktuslign. arter, der går under det da. fællesnavn bladkaktus.

epiphysis [-fy-], se epifysis.

epi'ro'ge'ne bevægelser (gr. *épairois* fastland + *gēnesis* opståen), kontinentalbevægelser.

E'pirus, gr. *Epeiros* [i'piros] (egl: fastland), bjergfyldt og tyndbefolket landskab i NV-Graeken og S-Albanien V f. Pindos Bjergene; den gr. del: 9351 km² med 363.000 indb. (1938); hovedby: Ioánnina. Den albanske del: 9400 km² med 340.000 indb. (1930); hovedby: Gjinokastër (Argyrókastron). *Historie*. E. beboedes i oldtiden af en række gr. og ilyriske stammer. I 4.-3. årh. f. Kr. samledes de under molossernes konger, af hvilke Pyrrhos (307-272) var den betydeligste. 146 f. Kr. kom E. under den rom. provins Makedonien.

episcle'ritis [-skl-] (*epi* + *scleritis*), overfladisk betændelse i øjets senehinde.

episcopos (lat. af gr. *episkopos*), tilsynsmand, biskop.

'e'pisk (gr. *epos* fortælling), fortællende.

episk digtekunst, se epos.

episko'pa'l (gr. *episkopos* biskop), biskoppelig. e. kirkeforfatning bygger på bispeembedet (f. eks. ortodokse, kat., anglikanske o. a.).

episkopa'lisme, 1) luth. kirkeforfatning; fyrsten er summus episcopos (højeste biskop) og dermed landskirkens øverste herre; 2) den kat. lære om, at paven står under konciliet (biskopperne).

episko'pa't (gr. *episkopos* biskop), biskoppelig værdighed og embede.

epi'sode (gr. *episodion* indskud), opr. (if. Aristoteles) i den attiske tragedie de ml. korsangene indskudte dialoger, dernæst alle sidehandlinger i epos el. drama. I moderne æstetik er sidstnævnte bet. blevet rådende.

epi'so'disk (gr. *episodion* indskud), forbstående; hovedhandlingen uvedkommende.

episa'padi' (*epi* + gr. *spân* trække), mis-

Erasmus f. Rotterdam. Jacob Epstein.

dannelse af anlægget til urinrøret, hvorved dette umdunder ved roden af det mandlige lems overside.

epista'si' (*epi-* + gr. *stasis* ståen), betegner i arveligheds læren det forhold, at en given egenskab overskygger en anden, såk. hypostatisk, egenskab, der bestemmer af et helt andet genpar ikke kan gøre sig gældende.

epi'staxis (gr.), næseblødning.

epistel (gr.), brev. Den poet. *e.* er sædv. kun efter formen, ikke efter sin praktiske bestemmelse, et brev. Hos Horats findes f. eks. belærende og satiriske *e.*, hos Ovid jamrende *e.* Bl. da. forf. har Baggesen og Hertz mestret den poet. *e.* Den litt. *e.* i prosa er nærmest et essay el. causeri, således Holbergs ca. 500 *e.* I kirk. sprogbrug kaldes N. T. s breve *e.*

epistemologi' (gr. *epistēmē* viden + *-logi*), eng. betegn. for erkendelseslære. Gren af filos., som undersøger erkendelsens oprindelse, struktur, metoder og gyldighed.

episto'lar' (gr. *epistolē* brev), håndbog med kirkeårrets epistelttekster.

epistolæ obscuro'rum vi'rorum (lat.: mørkemændenes breve), en samling anonyme, fingerede breve (1515-1517), en strålende satire rettet mod middelalderlig skolastisk lærdom. Vigtigste forf. *Crotus Rubeanus* (1480-1539) og *Ulrich von Hutten* (1488-1523).

epistropheus [-e-] (lat. fra gr.), om drejeren, den næstøverste halshvirvel, taphvirvlen. Har tapformet fremspring til ledforb. med atlas.

epi'styl' (gr. *epistylion* den på søjlen hvilende bjælke), d. s. s. arkitrav.

episyll'o'gisme (gr.), efter slutning; bagledene i en kæde af slutninger. Mods. prosylogisme.

epi'ta'f el. *epi'ta'fium* (*epi-* + gr. *tafos* grav), 1) gravskrift, 2) gravmonument, anbragt på kirkevæggen. Opstået i Ital. bredte typen sig til N-Eur. *e.* er i alm. hugget i sten el. skåret i træ, ofte med portræt af den afdøde.

epi'tafios (gr. egl.: ved graven), ligtale, spec. en årlig mindetale over de atthenere, som var faldet i krig.

epi'the'I (*epi-* + gr. *thelē* brystvorte), betegn. det væv, der beklæder dyrenes indre og ydre overflader, f. eks. tarmkanalens og hudens overflader. *e.* kan være både en- og flerlaget. *e.*-cellerne ligger tæt sammen, således at intercellulær substans kun er til stede i ringe mængde. Dæk-*e.* beklæder hud og slimhinder; kirtel-*e.* udgør kirtelorganernes sekretproducerende masse (lever, nyre, hudkirtler osv.). Efter cellernes form skelner man inden for disse grupper ml. plade-*e.*, cylinder-*e.* og overgangs-*e.*

epitheli'o'm (*epithel* + *-om*), kængt udgået fra overhuden.

epithelo'ide celler, epithellign. celler.

epi'thema (gr.: det pålagte), omslag, spec. vandomslag.

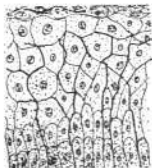
e'pitheton (gr.: tilføjelse; adjektiv), karakteriserende tilnavn. *e.* ornans er et stereotyp *e.*, som i det homeriske »den rosenfingrede dagnings«.

epi'tokke (gr. *epitokos* frugtbar) kalder man hos havbørsteomene de i forplantningstiden særlig omdannede former, der ofte fører en fritsvømmende tilværelse. Undertiden løses den del af den *e.* form, som indeholder kønsorganerne og lever selvstændigt videre et stykke tid.

epitrachelion [-'ke'-] (*epi-* + gr. *trachēlos* hals), 1) arkt., søjlehals, stykket lige under kapitelet; 2) i gr.-kat. kirke et korssmykket bånd, der bæres om halsen, svarende til den rom.-kat. stola.

epizo'is' [-'so'-] (*epi-* + gr. *zōon* levende væsen), kaldes en snylter, som lever helt uden på værten.

epizoo'ti' [-so-o-] (*epi-* + gr. *zōon* levende væsen, dyr), *vet.*, betegn. for dyresygdomme, der med mellemrum får en større

Flerlaget pladeepithel.

udbredelse i en egn el. landsdel, f. eks. mund- og klovesyge. Breder den påg. sygdom sig til et helt land el. fl. lande, taler man om en panzootisk optræden.

ep'ode (gr. *epōdōs* eftersang), 1) slutningsstrofe af gr. lyrisk digt (især tragediens korsange); 2) digt, der består af afvekslende korte og lange vers, i alm. i jambisk metrum.

e'poke (gr. egl.: tilbageholden; tidsafsnit), 1) i *hist.*, tidspunkt, -afsnit, der ved skæftende begivenheder, opdelinger o. l. indleder en ny periode i *hist.*, videnskab o. l.; 2) i *astron.* betegn. for et fast tidspunkt, for hvilket foranderlige størrelses værdi angives.

ep'onymos (gr. af *epi-* + *ōnyma* navn), i oldtidens Grækenl. betegn. f. den embedsmand, efter hvem et år benævntes. Også anv. om tilsv. embedsmand i Assyrien.

epopé [-'pe'] (gr. *epopoia* egl.: digtning af epos), epos, især af heroisk art.

'epos (gr. egl.: ord; fortælling), fortællende digtning, kendt hos inderne og perserne, men inden for den eur. kulturkreds tidligst kulminerende i de såk. homeriske digte. »Iliaden« og »Odysseen« (9.-8. årh. f. Kr.) og - mindre primitivt og genialt - i Vergils »Æneiden«; senere klassicistiske imitationer heraf (især i Frankr.) faldet livløst ud. Middelalderlige eper er bl. a. det angelsaksiske »Beowulf« (ca. 700), det ty. »Nibelungenlied« (12.-13. årh.), det fr. »Rolandskvad« (ca. 1100) og den fr. Artus-digtning (12.-13. årh.); linien herfra fortsættes, delvis med raffineret ironi, i ital. renaissance-*e.* (bl. a. Ariostos »Orlando furioso« 1516); nævnes må også Tassos »Det Befriede Jerusalem« (1580) og engl. Spensers »Fairy Queen« (1590). I forlængelse af Ariosto ligger ty. Wielands »Oberon« (1780), medens ty. Voss og Goethe i 1780'erne og -90'erne skaber borgerlige heksameteridyller i homerisk stil med bedre versbehandling, end Klopstock præsterede i »Messias« (1748-73). I 19. årh. skaber Byron, næppe uden gæld til Ariosto, sit satiriske *e.* »Don Juan«, der tekn. får betydning for Paludan-Müllers »Adam Homo«. Det komiske *e.* i Danm. bedst kendt gennem Holbergs »Peder Paars«, der har fl. eur. paralleller. Foruden de her omtalte store former af *e.* gives der mange mindre, men i øvrigt er prosaromanen og -novellen blevet den moderne afløser af det versificerede *e.*

Epp, Franz Xaver Ritter von (1868-1946), ty. nationalsocialist. Kons. bayersk officer, deltog i kolonikampe og i Verdenskrig, derefter bayersk frikorpsleder i kamp mod kommunisterne. Fra 1920 knyttet til Hitlers bevægelse som militærspesialist og leder af kolonialpolit. kontor. Rigsgastholder i Bayern 1933-45, gav stærkt udtryk for ty. kolonikrav. Forsøgte apr. 1945 at skabe bayersk separatistbevægelse. Interneret 1945.

Epping Forest ['æpiŋ 'færist], eng. skovstrækning NNØ f. London.

Epsom and Ewell ['æpsəm ənd 'ju(:)il], sydvestl. forstad til London; 68 000 indb. (1948). Beromt væddeløbsbane i Epsom, hvor bl. a. det eng. Derby rides siden 1780 (hovedløb sidste uge i maj el. første uge i juni). Sindssygehospitaler.

epso'mit (efter den eng. by *Epsom*), $MgSO_4 \cdot 7H_2O$, farveløst, rombisk mineral fra saltsøer.

'Epstein, Jacob (f. 1880), eng. billedhugger, f. i New York. Påvirket af Gauguin, van Gogh og negerskulpturen. Hans skulpturer kan være groteske, ofte med et symbolsk el. bibelsk indhold. I sine buster lægger E. vægt på det sjælelige. (Portræt sp. 1161).

e'pur (*epurar* si muove ['mwove] (ital: den bevæger sig dog (nemlig Jorden)), ord, som Galilei siges at have mumlet, da han havde afsvoret det Kopernikanske verdenssystem.

Epworth-forbundet ['æpwə:θ], eng. *Epworth League* [li:g], stiftet 1889 i metodistkirken (opkaldt efter J. Wesleyes fødested) til rel. og moralsk styrkelse, især af ungdommen, og til barmhjertighedsarbejde. Stærkt repr. i Engl., Amer. og Sv.

equity ['ækwiti] (eng.: billighed), den del af den eng. ret, som har sit udspring i kanslerens domsmyndighed i middelalderen. Medens de alm. domstole var bundet af den gældende rets ofte ufuldkomment udformede regler, kunne kansleren i højere grad tage hensyn til billighed. Opr. dømte kansleren under hensyn til hvert enkelt tilf. beskaffenhed; men efterhånden udvikledes et fuldstændigt retssystem, sideordnet med den alm. ret (common law), og med fortrin fremfor denne, hvor den førte til et andet resultat. Forskellen ml. common law og *e.* består stadig.

Er, kem. tegn for erbium.

Eragrostis (gr. *erān* elske + *agrōstis* græs), slægt af græssfam. Prydplanter.

'Eran (*Era'nske Høiland*), egl.: ariensens land; hojlandet ml. Armenien og Indus landet med staterne Iran, Afghanistan og Baluchistan.

'eranos (gr. af *erān* elske), 1) i oldtidens Grækenl. sammenskudgilde; samfund el. klub m. selskabelige, polit., forsknings- el. forretningsmæssige formål, hvis medlem indskød månedlige bidrag; 2) dette bidrag; 3) i moderne tid festskrift m. bidrag af fl. forf.

Eranthis (gr. *er* forår + *anthos* blomst), vinterblomme, slægt af ranunkelfam., flerårige urter med stængelknold. Blomsterne gule, omgivet af et løvbladagtigt svøb. Kronbladene omdannede til kræmmerhusformede honningemmer. 7 arter i Middelhavslændene og Asien. I Danm. dyrkes *E. hiemalis* (lat. *hiems* vinter) fra S-Eur. Den blomstrer i febr.

Érard ['e:ra:r], *Sebastien* (1752-1831), fr. instrumentmager, byggede 1777 sit første klaver, oprettede 1786 en filial i London, opfandt 1811 dobbeltpedalharpen og 1823 repetitionsmekanikken (double échappement) for klaveret.

Era'sistratos (3. årh. f. Kr.), gr. læge, en af de berømte anatomer i Alexandria, hvor studiet af anat. tog et vældigt opsving, fordi man begyndte at dissekere menneskelig.

E'rasmus, *Desiderius*, fra Rotterdam (*Roterodamus*) (1466-1536), holl. humanistisk filosof. Satiriserede over katolicismen og hævdede menneskekærligheden som rels mål. Sympatiserede med Reformationen, bred dog ikke med pavekirken, men ville en reform indefra på grundlag af Bibelen. Udgav 1516 *Det Nye Testaments* gr. tekst m. lat. kommentar. (Portræt).

E'rasmus Mon'tanus (lat.: Rasmus B[erg]), komedie af Holberg (skrevet ca. 1723, trykt 1731, premiere 1747) om den lærdomsopblæste bondestudent Rasmus Berg; *E.* blev alm. betegn. for den dumvigtige og goldt formalistiske akademikertype.

E'rastus, *Thomas* (1524-83), ty. læge og teolog, naturforsker. Fremsatte ud fra zwinglisk påvirkning den opfattelse, at kirken er staten underlagt (*erastia'nisme*).

'Erato (gr. *Era'tō* af *erān* elske), i gr. rel. kærlighedsgrykkens muse.

Era'tosthenes (gr. *Era'tsthēnēs*) (ca. 276-194 f. Kr.), gr. matematiker (leder af biblioteket i Alexandria), tilskrives første opmåling af jordens omkreds; bestemte ekliptikas hældning.

'Era'tosthenes' si, en metode til at udskille printallene af talrækken 2, 3, 4,

5, 6, . . . Man stryger først alle mangefold af 2, altså hvert andet tal begyndende med 4, dernæst alle mangefold af 3, altså hvert tredje tal, begyndende med 6, dernæst alle mangefold af det næste endnu ikke strøgne tal 5 osv. De tal, der ikke bliver strøgne, er primtallene.

Erb, Wilhelm Heinrich (1840-1921), ty. neurolog; kendt navnlig for arbejder om arvelige og om syfilittiske lidelser i nerveskudsystemet.

'Erben, Karel Jaromir (1811-70), øech. lyriker og folkeviseforsker, etnolog og folklorist.

'erbitum (efter Ytterby, by i Sv.), grundstof, kem. tegn Er, atomnr. 68, atomvægt 167, tilhører de sjældne jordarters metaller.

Ercilla y Zúñiga [ær'bilja / 'hunjiga], Alonso (1533-94), sp. digter, har i det store epos *La Araucana* (1569-90) skildret araukanernes oprør i Chile.

Eckmann-Chatrion [ærk'manfatri'å], to fr. forf.: *Émile Eckmann* (1822-99) og *Alexandre Chatrion* (1826-90), har i fællesskab skrevet udmærkede folkelige romaner som *Histoire d'un conscrit de 1813* (1864), særlig med emner fra Alsace.

Erdmann ['ærd-], Axel Joakim (1814-69), sv. geolog, chef for Sv. geol. undersøg.; erkendte Sv.s stenede jordbund som moræner.

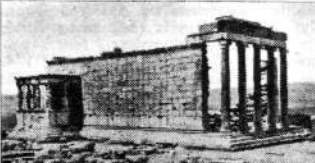
Erdős ['ærdø:s], *Renée* (f. 1879), ung. forfatterinde. Har udg. en række romaner, som er gennemtrængt af erotiske og kat.-mystiske stemninger; endv. lyrik og dramatik.

'Erebos, i gr. myt. 1) personifikation af mørket, der s. m. natten avlede dagen; 2) mørket som de dødes opholdssted, underverdenen.

Erebus ['æribəs], virksom, 4023 m h. vulkan på Ross-Øen i Rosshavet, Antarktis. Besteget af Shackleton eksp. 1908.

Erech ['ære:], hebr. form for navnet på den sumeriske by Uruk (nu Warka) i S-Babylonien.

Erechtheion [-kt-] (gr. *Erechtheion*), dobbelttempel f. Athena og Erechtheus på Athens Akropolis. Opført ca. 420-413, 409-406 f. Kr. i attisk-ionisk stil som afløser f. det gl. på borgplateaets midte be-

liggende Athenatempel. Herfra overførtes til E-s østl. cella det gl. hellige træbillede af Athena Polias, byens værne gudinde. I E-s V-cella dyrkedes Erechtheus; derfra åbning t. den af Athena til Attika skænkede saltkilde, over hvilken en hal, hvis tag bærer af karyatider. E-s komplicerede plan og niveauforskydning er betinget af terrænet og af bestræbelsen på at forene fl. gl. kultsteder under samme tag.

Erechtheus [ä'ræktö'u:s] (gr. *Erechtheus*), i gr. rel. en heros hjemmehørende på Athens Akropolis i helligdommen Erechtheion; attisk skytsgud.

Ereklil [æræ'li], by i Tyrk. ved Sortehavet NV f. Ankara, hvis haveby den er; ca. 6000 indb.; nær E Tyrk.s vigtigste kul-lejer.

erek'til (lat. *erectum* oprejst), kaldes en legemsdel, der if. sin anat. bygning er i stand til at svulme op p. gr. af forøget fyldning med blod. Eks: penis (mandlige kønsllem).

erektion (lat. *erectum* oprejst). Penis, clitoris og brystvorter er forsynede med en særlig regulerbar ventilanordning ved de frafærende vener, så at blod, der strømmer ind gnm. arterierne kan bringes til kun langsomt at forlade dem igen. Herved staves blodet op i organet, og e indtræder. Reguleringen sker reflektorisk.

erektionsbrev (lat. *erectum* oprejst, oprettet), dokument, hvorved et fideikomis oprettes.

ere'mit (gr. *erēmos* ensom, øde), d. s. s. anakoret el. eneboer.

eremitage [-'ta:ʃə] (fr. *ermitage* af gr. *erēmos* øde), 1) i renaissance- og baroktid afsides liggende havepavillon; 2) museum i Leningrad, grl. af Katharina 2. 1765, betydeligt udvidet 1840-52 af den ty. arkitekt Leo von Klenze (1784-1864).

eremitageborde [-'ta:ʃə-], mekanisk indrettede borde, som kunne løftes dækkede op gnm. en forsænkning i gulvet. Et e findes på Eremitagen i Dyrehaven. e gjorde det muligt at spise uden tjener-skabets nærværelse, »en eremitage«.

Eremitagen [-'ta:ʃən], rokokoslot i Dyre-

haven, opf. f. Chr. 6. 1734-36 af Lauritz de Thura.

eremitekrebs (Pa'guridae), krebsdyrfam., skjuler den tyndhuede usymmetriske bagkrop i tomme sneglehuse, der skiftes, efterhånden som e vokser. På disse

sneglehuse ofte polypper og søanemoner, der lever af rester af e-s føde. Et par arter alm. i da. farvande.

Ere'murus (gr. *erēmos* ensom + *urá* hale), slægt af liljefam., knoldvækster med grundstillede, smalle blade og de hvide, gullige el. rødlige blomster i en lang, stift opret klase (»Kleopatras nåle«). 25 arter. Prydplanter.

erep'sin (gr. *erepein* omstyrte, ødelægge), enzym, der findes i tarmsaften, og som spalter proteinstoffernes nedbrydningsprodukter, proteoser og peptoner, til aminosyrer.

ere'tisme (gr. *erethizein* ophidsede), egl: ophidselse, betegn. for pirrelighed el. irriterabilitet.

E'retria, oldgr. by på øen Eubøa.

ere'triske skole, den, andet navn for den eliske skole, efter Eretria, hvortil den blev flyttet.

erfaring, filos., den art erkendelse, der opnås ved umiddelbar oplevelse el. iagttagelse af noget. Mods. den ved tænkning vundne erkendelse. Hos Kant: Den ved tankemæssig forarbejdning af sanselagttagelser vundne virkeligheds erkendelse.

erfaringssteologi er betegn. for en teologi, der vil bygge på den rel. erfaring el. oplevelse i st. f. ydre bevidnelser, f. eks. biblen og kirken. I helt ren form findes den ikke, reness hos Schleiermacher, i mere ortodoks form hos de ty. teologer Johann von Hofmann (1810-77) og von Frank.

erfaringsvidenskaber, vidensk., der bygger på erfaring. D. v. s. alle vidensk. undt. mat. og logik.

Erfurt ['ærfurt], ty. by i Thüringen; 166 000 indb. (1939). Bet. industri: særlig tekstil, maskiner, musikinstrumenter, tobak m. v. Kulturcentrum i reformationsstiden (humanisme); 1808 fyrstekongres m. deltagelse bl. a. af Napoleon og Alexander I. Ca. 20 % ødelagt i 2. Verdenskrig.

erg (gr. *érgon* værk), enhed for arbejde og energi: 1 erg er det arbejde, der udføres, når en kraft på 1 dyn bevæger et legeme en vejstrækning på 1 cm.

erg [ærg] (arab.), i V-Sahara betegn. for sandørken.

Erga'menes, konge i Nubien i 3. årh. f. Kr.; brød præsteskabets væjde og åbnede Nubien for gr. kultur.

Ergastéria [ærya'stirja] (gr. egl: værksted), det gr. folkesprogs navn på Låurion.

'ergo (lat.), altså, følgende.

ergo'graf (gr. *érgon* arbejde + *-graf*), et apparat til optegning af muskelarbejde. Bedst kendt er Mossos e, hvormed det af fingrenes bøjemusklér udførte arb. kan optages og måles. Bruges ved træthedsundersøgelser.

ergo'me'ter (gr. *érgon* arbejde + *-meter*), arbejdsmaskine, hvorpå det udførte arbejde kan måles. På cykle-e består arbejdet i at træde en faststående, afbremset cykle. Bruges ved arbejdsfysiolog. undersøgelser.

ergoste'rin, d. s. s. ergosterol.

ergoste'rol (fr. *ergot* melderjø + gr. *stereós* fast, stiv), kem. forb., der ved bestråling med ultraviolet lys (sollys) omdannes til D-vitamin. e forekommer i gær, samt i huden og hudsekretet.

ergo'tin (fr. *ergot* melderjø), et særlig rensat melderjøekstrakt, fremkalder sammentrækninger i livmoderen, hvorfor det anv. til at standse blødninger, særlig efter fødsler.

ergo'tisme (fr. *ergot* melderjø), forgiftning med melderjø, nu meget sjælden. e viste sig ved tør koldbrand og afstødning af fingre og tær, i nogle tilf. ved kramper.

'Erholm, hovedgård V f. Odense, 1761-1927 stamhus i slægten Cederfeld de Simonsen, som stadig ejer E. Nygotisk hovedbygning fra 1850-54 af J. D. Herholdt.

erhverv, 1) enhver udførelse af arbejde el. opbejæring af ydelse, hvis formål er at skaffe sig udkommet; 2) kreds af personer med samme e i bet. 1).

Erhvervenes Lånefond, 1928-47, formidlet statslån til erhvervsdrivende. Lånene ydes nu direkte af statskassen.

Erhvervenes Oplysningsråd, stiftet 1945 af da. hoved-erhvervsorganisationer til fremme af forståelsen m. de forsk. erhvervsgræne ved oplysning om de enkeltes forhold. e påpeger især de på personl. initiativ hvilende frie erhvervs bet. f. samfundets økonomi og søger at vinde støtte i kampen mod statsindgreb i erhvervslivets dispositionsfrihed.

Erhvervsdepartementet (1922-47 *Erhvervsdirektoriet*), dept. under Landbruksmin., hvorunder bl. a. henhører veterinærvesenet, kontrollen med kød og smør og landbrugseksporten samt admin. af kornordningerne.

erhvervsetik, 1) den af erhvervslivets udøvere hævdede og (el.) håndhævede handelsmoral, til forsk. tider, 2) studiet af handelsmoralen og dens udvikl.

erhvervsfordeling, statistisk opdeling af et lands befolkning efter erhverv (landbrug, håndværk, industri osv.). I alm. har de

	Erhvervsfordeling i %				
	Danmark 1940	Norge 1930	Sverige 1940	England 1931	USA. 1940
Landbrug, fiskeri, skovbrug	28	35	24	6	18
Industri, håndværk	32	27	38	46	31
Håndel	14	13	14	19	21
Transport	6	9	7	8	7
Immaterielle erhverv	8	6	10	11	11
Tyende o. l.	11	10	6	9	8
Andet og uang. erhverv	1	-	1	1	4
Ialt	100	100	100	100	100

tekn. fremskridt medført, at en aftagende del af befolkn. er knyttet til landbrug, en stigende del til industri. Siden 1920-erne har især de erhvervsgrupper, som er beskæft. v. vareomsætn. o. l. haft stigende bet.

erhvervsfrihed, den enkeltes ret til uden regulering fra det offentl. el. fra sammenslutninger at udøve erhverv el. arbejde.

erhvervsgeografi, den gren af antropogeografien, der behandler erhvervenes udbredelse på jorden og påviser årsager hertil, dels naturbestemte som klima, råstofforekomster, dels told, valutaregulationer o. l. (i sidste tilfælde glider e over i nationaløkonomien).

erhvervs-hygienje el. *arbejdshygienje*, vigtigt område af hygiejnen, der beskæftiger sig med forholdene på arbejdsstederne, og hvis opgave er at sikre det i sundhedsmæssig henseende gunstigste mulige livsforløb hos arbejdende personer ved at skabe gode arbejdsbetingelser og forebygge erhvervs sygdomme (lidelser, der fremkaldes af bestemte erhverv el. arbejdsprocesser) og ulykkestilfælde. Kontrolerende og vejledende funktion i så henseende har Arbejds- og Fabriktilsynet gnm. fabrikinspektører og fabrikslæger.

Erhvervs-kartoteket, saml. af kartotekskort med beskrivelse af de forsk. fag, stillinger og uddannelser med henblik på krav til helbred, legemlig udrustning, risiko, erhvervs sygdom, lønforhold o. l.; udarb. af Centralarbejdsansvsningskontoret i Kbh. som vejledning for unge, der står foran valget af erhverv. e omfatter ca. 650-700 erhverv (aug. 1948), har ca. 600 abonnenter, især skoler, biblioteker o. l.

erhvervs-kommuneskat, den forhøjelse af en persons saml. komm. indkomstskat der evt. fremkommer ved at han, når han har sit erhverv uden for opholdskommunen, sættes i skat dels af denne, dels af erhvervs-kommunen. e udgjorde 1946-47 godt 13 mill. kr. for hele Danm.

erhvervs-kultur, i etnologien beteg. for den del af folkenes kultur, der er knyttet til erhvervs livet. Et folks e er af gennemgribende betydning for hele kulturbilledet og indvirker både på den materielle og åndelige kultur. Med udgangspunkt i e kan man opstille følgende udviklings-skema over folkenes kulturformer (efter G. Hatt):

samlere og lavere jægere	
højere jægere	halvagerbrugere
	helagerbrugere uden plov
nomader	helagerbrugere med plov
	industrikultur

erhvervs-råd, privat oprettede råd til varetagelse af lokale erhvervsinteresser. En særstilling indtager dog arbejderbevægelsens e.

erhvervs-statistik, talmæssig fremstilling af en befolknings erhvervs mæssige forhold. Kilderne til e er navnlig folketællingerne, der giver oplysning om, hvor mange de forsk. erhvervsudøvere forsøger, og erhvervs tællingerne, der giver oplysning om de forsk. virksomheders produktion, omsætning, omkostninger, maskinkraft o. l., samt om antallet af beskæftigede arbejdere og funktionærer. Den sidste da. e fandt sted i 1935.

erhvervs-vejledning, vejledning af individet ved valg af erhverv, baseret såvel på skolens vidnesbyrd om og psykologiske undersøgelser af vedk.s evner som på kendskab til arbejdsmarkedets tilstand og samfundets interesser.

Erhvervs-økonomiske Institut, Det, økon. forskningsinst. i Kbh., grl. nov. 1943 af arbejdsgiverforen. og Industrirådet.

'eriasilke (assami *erā* ricinusplanten), en vild silke fra en indisk sommerfugls (ricinus-spinderens) kokoner.

'Erica (gr. *erikē* lyng), *bot.*, klokkel yng. **Erich** ['ærik] *Rafael* (1879-1946), finsk jurist og diplomat. 1910-30 prof. i stats- og folkeret v. Helsingfors univ., 1915-18

medl. af den fi. frihedsbevægelses centralorgan i Sv. og Tyskl., 1920-21 statsminister, fi. repr. i Folketingsrådets delegeretforsamling 1921-33, 1926-27 gesandt i Bern, 1928-36 i Stlm., 1936-38 i Rom. Fra 1938 dommer i Den Internat. Domstol i Haag.

'Erichsen [-ks-], *Erich* (1752-1837), da. storhandlende. Direktør i Asiatiske Komp., ydede staten store lån, ruineredes i 1830-erne. Byggede 1799-1801 (Harsdorff arkitekt) E-s Palæ, nu handelsbankens hovedbyg. i Kbh.

'Erichsen [-ks-], *Svend* (f. 1903), da. kritiker og journalist, litt.- og teateranmelder ved »Social-Demokraten«. Forf. af fl. monografier, bl. a. om *Andersen Nexø* (1938) og *Nordahl Grieg* (1945).

'Erichsen [-ks-], *Thorvald* (1869-1939), no. maler; elev af Zahrtmann; er, navnlig i sine landskaber, en forfinet og særpregt kolorist.

'Erichsen [-ks-], *Vigilius* (1722-82), da. portrætmaler; opholdt sig 1757-72 i Rusl.,

Vigilius Erichsen: Katarina 2. af Rusl., Ridende i Garderuniform på Hesten Brillant. 1762. (Kunstmus.).

hvor han fra 1762 malede fl. store portrætter af Katarina 2. Aføste 1772 Pilo som da. hofportrætmaler. E-s billed. viser stor dygtighed og elegance i opstillingen.

Erichsen's, Chr. Forlag ['ærik-], A/S, da. forlag, grl. 1902 med speciale i børne-bøger og -blade. Senere almindelig forlagsvirksomhed.

Ericsberg [-'bærj], sv. herregård i Södermanland, et af Sv.s prægtigste herre-

sæder; opført efter tegning af N. Tessin d. æ. Rig udsmykning og store kunstsamlinger.

'Ericsson, John (1803-89), sv.-amer. ing. og opfinder. Udtog 1836 patent på skruepropelleren. Konstruerede under den amer. borgerkrig Nordstaternes monitor, et lavt, svært armeret panserskib, Sydstaternes langt overlegen.

'Ericsson, Lars Magnus (1846-1926), sv. telefontekniker. Grundlagde 1877 en fabrik for telefonmateriel, der senere er blevet et verdensomfattende foretagende.

E'ricus O'lai, d. s. s. Erik Olsson.

'Eridanus (mytol. navn for floden Po), stjernebillede på den sydl. stjernehimmel.

Erie ['iri], by ved Erie Søen i Pennsylvanien, USA; 117 000 indb. (1940). Jernindustri baseret på cinders fra Pittsburgh og jernmalm fra Duluth-Superior ved Øvre Sø.

Erie Kanal ['iri], 545 km l. og 3 m dyb kanal med 72 sluser ml. Buffalo ved Erie Søen og Albany v. Hudson River. Udnytter Mohawk Dalen. Forbinder New

York med det indre USA. Anlagt 1817-25. Hovedåren i kanalsystemet *New York State Barge Canal System*.

Erie Søen ['iri], eng. *Lake Erie*, sydligste af de 5 Canadiske Søer (kort se Nordamerika); 25 744 km², deraf 13 193 km² på canadisk område. Vandspejl 175,5 m o. h., længde 388 km, bredde 92 km, største dybde 64 m. Tillobet er Detroit River fra St. Clair Sø, afløbet Niagara River til Ontario Søen. Ved bredden mange store byer: Toledo, Cleveland, Erie, Buffalo.

er'iger'e (lat.), oprejse; oprette.

'Eri'geron (gr. *ēri* tidlig + *gérōn* olding), d. s. s. bakkestjerne.

Eriha ['iri:hå], arab. navn på Jeriko.

Erik (oldn. *Eirkr* vistnok af *ein* ene + *rikr* mægtig), nord. mandnavn.

Erik, da. konger. Erik 1. Ejegod (reg. 1095-1103), søn af Svend Estridsen, kraftig regent, d. på pilgrimsfærd til Det Hellig Land.

Erik 2. 'Emune (reg. 1134-37), søn af E 1. gjorde oprør 1131 efter broderen Knud Lavards mord, slog kong Niels og Magnus ved Fodevig 1134; dræbt af Sorte Plov for sin voldelige regering. - Erik 3. Lam (reg. 1137-46), søn af E 1.s datter Ragnhild og en stormand Hakon, slog modkongen Oluf 2. 1143, støttede kirken, abdicerede og gik i kloster.

Erik 4. Plovpenning (1216-50), reg. 1241-50, søn af Valdemar Sejv og Berengaria, medkonge fra 1232. Lå i strid med sine brødre, især Abel, der blev mistænkt for hans mord. G. m. Jutta af Sachsen. Hans tilnavn skyldes hans hårde inddrivelse af plovskat for at finansiere borgerkrigen. Begravet i Ringsted 1258, dyrket som helgen.

Erik 5. Glipping (1249-86), reg. 1259-86, søn af Christoffer 1., g. m. Agnes af Brandenburg. Fanget i slaget på Lohede 1261, fik efter mange omskiftelser forlig med erkebisp Jakob Erlandsen, hertug Erik 1. af Sønderjylland og fyrsterne på Rügen; måtte 1282 udstede den 1. håndfæstning. Myrdet i Finderup; 9 stormænd, som alle erklærede sig uskyldige, dømtes fredløse for mordet, bl. a. marsk Stig og grev Jakob af Halland.

Erik 6. Menved (1274-1319), reg. 1286-1319, søn af E 5., fordrev 1287 Marsk Stig og 8 andre som faderens drabsmænd, hvoraf fulgte indre strid og krig med Norge til 1309. I strid med erkebisperne Jens Grand, der fængsledes 1294, og Esger Juul, der fordreves 1318. Erobringspolitik i N-Tyskl. og indblanden i Sv.s tronstrid ruinerede E-s finanser, hans hårde skattepolitik fremkaldte oprør i Jylland 1313, og ved hans død var en del af riget pantsat til kreditorer. G. m. Ingeborg, datter af Magnus Ladulås af Sv.

Erik (7.) (d. 1332), søn af Christoffer 2., og dennes medkonge 1324-26 og 1329-32.

Erik 7. (8.) af Pommern (1382-1459), da. konge 1412-39, søn af hertug Vartislav af Pommern og Valdemar Atterdags datterdatter Marie, no. konge 1389-1442, da. og sv. konge 1396-1439 myndig 1401, 1406 g. m. Filippa af Engl. (datter af Henrik 4.). Sogte 1413-35 for-gæves at vinde Sønderjyll. tilbage ved krig med greverne af Holsten og fra 1426 tillige med hansestæderne. Den dyre krig vakte oprør i Sv., og E-s stejhed førte 1439 til hans afsættelse, hvorefter han til 1449 levede som sø-røverkonge på Gotland, dernæst i ro i Pommern.

Erik, no. Eirik ['æirik], no. konger. Erik Blodøse (d. 954), reg. ca. 930-35, søn af Harald Hårfager, dræbte flere brødre, der var medkonger; fordrevet af broderen Hákon Adelsteinsfostre. - Senere konge over Northumbreland, Engl., med York som sæde. - Erik Magnusson Præstehader (1268-99), reg. 1280-99, søn af Magnus Lagabøter, g. m. Alexander 3. af Skotland's datter Margrete. Rejste 1286 krav på Skotlands trone, støttede da. stormænd

som blev dømt fredløse f. mordet på Erik Glipping, og førte krig med Danm.

Erik, sv. konger (Erik 1.-8. er mere el. mindre mytiske). Erik 7. Sejrsl (sv. Segersäll [ˈse:gor-]) (slutn. af 10. årh.), slog sin broder søn Styrbjörn, som krævede andel i riget, og hans da. hjælp på Fyrisvoldene ved Uppsala og erobrede Danm. midlertidigt, da Svend Tveskæg var på vikingetog. - Erik 8. Årsäll (årsäll begunstiget ved (høj) alder) (ca. 1125), søn af Blot-Sven. - Erik 9. den Hellige (d. ca. 1160); korstog mod Finland 1157, stamfader til Eriksætten. Sv. nationalhelgen (ikke kanoniseret).

- Erik 10. Knutsson, reg. 1208-16, søn af Knut 1., forjog Sverker 2., hævdede sig mod Sunesønernes angreb 1208-10; g. m. Valdemar 1.s datter Regitze.

- Erik 11. Låspe (läspla-släspla) (1216-50), reg. 1222-29 og 1234-50, søn af E 10., forjaget 1229 af Knut Långe, overlod fra 1234 den egl. magt til sviger sønnen Birger Jarl. - Erik 12. (1339-59), reg. 1357-59, søn af Magnus Smek, hvis medkonge han blev ved oprør.

- Erik 13., reg. 1396-1439, se Erik af Pommern. - Erik 14. (1533-77), reg. 1560-68. Som prins i konflikt m. faderen Gustav Vasa. Højt begavet, kunstinteresseret; ønskede hensynsløst stærk fyrstetagt. Tog Estland 1561; bidrog 1563 til nord. sværkrig, søgte at skaffe Sv. sikker forbindelse vestover. Sygeligt mistænksom mod broderen Johan og sv. højadel; 1567 brød E.s sindssyge igenem. Han lod Stureslægstens ledere myrde, søgte atter forlig; ville 1568 genoptage tidl. magtpolitik, styrtedes ved oprør af højadel og hertug Johan. Død i fængsel, uvist om naturlig død; efterladte optegnelser godtgør sindssyge. Ægtede juli 1568 sin elskerinde Karin Månsson. (Portr.)

Erik (d. 1304), søn af hertug Knud af Halland, da. drøst 1283-84, hertug af (Sønder-)Halland 1284-1304.

Erik (f. 1890), da. prins, greve af Rosenberg. Sø af prins Valdemar; ægtede 1924 (Ottawa) Lois Frances Booth.

Erik, hertuger af Sønderjylland. Erik 1. (hertug 1260-72), søn af Abel, fangede Erik Glipping på Lohede 1261, tog Got-torp til residens. - Erik 2. (hertug 1312-25), søn af hertug Valdemar 2., g. m. grev Gerhard 3.s søster Adelheid.

Erik (ca. 1282-1318), sv. hertug, søn af Magnus Ladulås, g. m. den no. kong Håkon 5.s datter Ingeborg. Dræbt af broderen, kong Birger, ved Nyköpings gæstebud.

Erik Jarl (d. ca. 1024), no. jarl, søn af Håkon Jarl, deltog i slaget ved Svold, styrede Norge s. m. broderen Sven som Svend Tveskægs jarl, indtil han 1014 deltog i Knud den Stores erobring af Engl.

Erik den Røde (oldn. *Eirík rauði Þorvaldsson*) (d. ca. 1007), Grønlands opdager og navngiver. E var født i No., men havde hjemme i Island, som han forlod efter en fredløshedssag; opdagede ca. 985 Grøn., hvor han grl. Østerbygden.

Erik (Langben) (d. 1310), søn af hertug Erik 1. af Sønderjylland. 1295 da. lensmand på Langeland.

Erik Olsson (lat. *Ericus Olai*) (d. 1486), prof. i Uppsala, skrev Sveriges historie til 1464 i unionsfjendtlig ånd.

Eriksen, Edvard (f. 1876), da. billedhugger; bl. a. *Den Lille Havfrue* (1913, Langelinie).

Eriksen, Erik (f. 1902), da. Venstrepolit. Fynsk gårdejer, formand f. Venstres Ungdom 1929-32, folketingsmand (Ribe amt.) fra 1935. Landbrugsmin. maj 1945-nov. 1947. (Portræt).

Eriksdaga, den huldningsserje, de sv. konger (sist Karl 9.), foretog efter deres valg på Mora ting.

Eriks'holm, hovedgård SØ f. Holbæk; grl. ca. 1610 af Vinderupgård m. m. Fra 1878 i slægten Ahlefeldt-Laurvigs eje. Bygn. fra 1788, fredet i kl. B.

Erikskrønikan, ældste og udførligste sv. middelalderkrønike, fra omkr. 1320, en veloplagt hist. fremstilling på knyttelvers af perioden 1229-1319; den ukendte forf. er stærkt partisk til fordel for her-

Erik 14.

Erik Eriksen.

Tage Erlander.

Kristian Erslev.

tug Erik Magnusson (ca. 1282-1318), efter hvem E er opkaldt.

Eriks Sjællandske Lov, privat nedskrivning af den sjællandske ret i 13. årh. Henførelsen af lovbogen til en kong Erik er vilkårlig. Den blev trykt 1505 og anv. (i begrænset omfang) indtil Danske Lov af 1683.

Eriksson, Christian (1858-1935), sv. billedhugger, opr. naturalist, senere med tendens til stilisering; har udf. *Engelbrektsmonumentet* (1932, Stlhms rådhus), *Skt. Jørgen og Dragen* (smst.), *Zornmonumentet* i Mora (1936) m. m.

Eriks-ætten, Erik 9.s slægt, sv. konger (ca. 1155-1250 (Erik 9., Knut 1., Erik 10. og 11., Knut 2.)), reg. skiftevis med Sverker-ætten.

Eirin [ˈi:rin] (irsk *Éirinn*), gl. keltisk navn for Irland; bruges nu poetisk.

erindring (sforestilling), forestilling, der bærer præg af at angå en tidl. personlig oplevelse og oftest indeholder reproduktioner af enkeltheder ved denne.

erindringsforskydning, forestilling der opleves som erindr., men som i virkeligheden afviger fra det tidl. oplevede.

erinyer (gr. *Eri'nýes*), i gr. rel. hævngudinder, der forfølger forbrydere, især sådanne, der har forbrudt sig mod egen slægt. e er opr. personifikation af den gnm. niddingsdåden manifesterede slægtsforbandelse, slægstens undergang for egen hånd. Senere fremstilles de som skæbnegudinder, retfærdighedens vogtere. Som kultiske skikkelser hører e til Underverdenen. I rom. rel. svarer furierne til e.

erio'me'ter (gr. *erion* uld + *-meter*), spec. mikroskop til måling af ulds finhed.

Eris, i gr. rel. splid, personificeret som gudinde. E udlovede et æble som skønhedspris og vakte derved strid ml. gudinderne, som valgte *Paris* til dommer. E var kampguden *Ares*' søster.

Erith [ˈerɪθ], østl. forstad til London. 46 000 indb. (1948).

Eri'trea, tidl. ital. område i Østaf. ved Det Røde Hav; 119 000 km²; 835 000 indb. (1944), deraf 49 000 italienere. (Kort se Arabien). Fra en sandet kyststrimmel hæver terrænet sig brat til et over 1000 m højt plateau. Den bafaste befolkning er abessinere, mens danakilstammer lever som nomader. Italienerne driver intensivt landbrug ved vanding. Ved kysten udvindes salt. Hovedstad: Asmara. Herfra jernbane til havnebyen Massaua. Erobr. af Ital. i hovedsagen 1881-89, udgangspunkt f. angreb mod Abess. 1895-96 og 1935-36. Hovedpunkterne i E erobr. af de Allierede jan.-apr. 1941.

Eri(u)gena [e'ri-] el. [eri'u-], *Johs.* (el. *Johs. Scotus*) (ca. 810-77), irsk filosof. Påvirket af nyplatonismen, men afveg i adskillige henseender fra den ortodokse kirkelære. Hævdede fornuftens overlegenhed over åbenbaringen, hvis de strider mod hinanden.

Eri'van [je-], tidl. navn på Jerevan, Sovj.

Eri'xon, *Stgur* (f. 1888), sv. etnolog og kulturhistoriker. Fra 1934 prof. i nord. og sammenlign. folkelivsforskning ved Nordiska Museet samt prof. i nord. etnologi v. Stockholms Högskola. Hans arbejde inden for bygningskultur, sociologi og folkekunst har haft grundlæggende bet.

Eri'xon, *Sven* (f. 1899), sv. maler; forbinder rig, folkelig fremstillingsevne m. udtryksfuld kolorit. Værker: *Kompositioner i gobelin* i Göteborgs konserthus

(1936-39), *Freskodekorationer i Skogskyrkogårdens krematorium* (1937-40, Sthlm.).

erkendelse, filos., rigtig, sand opfattelse af noget, indbegrebet af alle sande meninger; *psyk.*, bevidsthedsfænomener, som spiller en rolle for opnåelse af sand opfattelse af noget.

erkendelseslære el. *erkendelsesteori*, gren af filos., som undersøger erkendelsens oprindelse, forudsætninger, struktur, arter, metoder og gyldighed.

Erkko, *Elias* (f. 1895), fi. politiker. Red. f. »Helsingin Sanomat« 1927-38, udenrigsmin. under Cajander dec. 1938-nov. 1939.

Erkko, *Juhani Heikki* (1849-1906), fi. forf. Overlærer i Viipuri. Udg. kærlighedsdigte og naturpoesi samt refleksionsdramer, hvortil motiv og form låntes fra folkepoesien og »Kalevala«.

erklæringsteori, *jur.*, d. s. s. tillidsteori. **Erland**, nord. mandnavn, svarer til oldn. Erlendr. Specielt østda. navn.

Er'lander, *Tage* (f. 1901), sv. soc. dem. Nationaløkonom. 1933-44 medl. af Andetkammer, fra 1944 af Førstekammer. Statssekretær i socialdept. 1938-44, konsultativ statsråd (socialspørgsmål) 1944-45, ekklesiastikmin. 1945-46, statsminister fra okt. 1946. Fastholdt under de nord. forhandl. 1948-49 sv. afvisning af tilknyt. til stormagtsalliance s. m. stærkt ønske om nord. forståelse. (Portræt).

erlang, enhed for trafikintensitet ved telefonkredsløb (opk. efter den da. mat. og telefontekn. A. Krarup E. (1878-1929)).

Erlanger, ty. by i Bayern N f. Nürnberg; 36 000 indb. (1939). Univ. (grl. 1743). Fabrikation af tekstiler, o. m. v.

Erlanger [ˈerlɔŋər], *Joseph* (f. 1874), amer. fysiolog. Fra 1910 prof. ved Washington Univ. i St. Louis. Unders. over potential-svingninger i nerver. Tildeltes 1944 Nobelprisen s. m. H. S. Gasser (f. 1888).

Erlau, ty. navn på byen Eger, Ungarn.

Erling (oldn. *Erlingr*), nord. mandnavn.

Erling Skakke (d. v. s. skævhoved) (d. 1179), no. høvding, g. m. Sigurd Jorsalfarers datter Kristin, støttede først Inge Krogyg, indsatte 1161 sin søn Magnus 5. som konge og faldt 1179 mod Sverre.

Erling Skjalgsson (no. *Skjalgsson* [ˈʃal-gsán]) (d. 1027), no. høvding, kom i strid med Olav d. Hellige, som han 1027 for-gæves søgte at overrumple; blev fanget og dræbt.

Erlingsson, Þorsteinn (1858-1914), isl. forfatter, redaktør og lærer. Hans produktion er hovedsagelig af lyrisk art, præget af sikker smag, sproglig og kunstnerisk omhu. Fik den største bet. for realismens indførelse på Isl. Særlig yndet er digtsaml. *hyrnar* (1897).

Erling Steinvegg [ˈstɛinve:g] (d. 1207), indsat som no. konge af bagierne 1204 som påstået søn af Magnus 5., støttet af Valdemar Sejrs.

Erling Vidkunsson, no. rigsforstander 1323-32 under kong Magnus Smeks mindreårighed.

Erlkönig [-nɪx], ballade af Goethe (1782); ordet er skabt af Herder, som ved misforståelse forbandt første led i da. ellekonge med trænavnet el (ty. Erle). Musik af Schubert (1815).

Erman, *Adolf* (1854-1937), ty. ægyptolog, prof. i Berlin. Grundlægger af det moderne kritisk-hist. studium af ægypt. sprog og kultur; *Ägypten und ägyptisches Leben im Altertum* (1887), *Wörterbuch der ägyptischen Sprache* (1926 ff.).

Ermanarik (d. 375), østgoterkronge i S-Rusland, faldt mod hunnerne. Kendt bl. a. fra nord. sagn (Jörmunrekkr).

Ermelunden, 72 hastor statsskov i Nordsjæll. (Gentofte kommune). Spejderjamboree på E-sletten 1924.

Ermenonville [ærmən'vil], fr. landsby i dept. Oise med et slot, i hvilket Rousseau døde (1778).

Ermland (*Ermeland*), landskab i Østpreussen (4250 km²; 240 000 indb.). Erobrt af Den Tyske Orden omkr. 1230, 1243 ty. bispedømme, 1466-1772 i po. besiddelse, derefter preussisk. Besat af russerne 1945; til Polen.

Ermo'l, floederstatning, en fedtemulsion, hvis indhold af mælkefedt (smørfedt) ikke må overstige 10% af fedtindholdet. E er en stabil olie-i-vand-emulsion af spisefedtstoffer af samme type som anv. i margarinfabrikation, fortrinsvis hærdet olie med passende smeltepunkt emulgeret i skummetmælk med en emulgator og pasteuriseret. E kan piskes til skum ligesom fløde og anv. også til is (e-is). Sammensætning, emballage osv. er fastlagt ved lov (nr. 95/1925 og 229/1937).

Erne [a:n], irsk An Éirne (floden), Loch Éirne (soerne), naturskøn flod (116 km l.) og søer i Nordirland og Eire.

Erne'stinske linie, gren af Wettinske fyrstehus, mistede 1547 stort landområde til Albertinerne, arvede til resterende lande til de Thüringske dværgheretugdommer.

Erno'star', fot. objektiv; (firmanavn).

Ernst, ty. mandnavn; optaget i nord. i nyeste tid.

Ernst, *Carl Frederik Sophus* (1852-1920), da. jernbaneingeniør, ledede bl. a. omordningen af de kbh.ske banegårdsforhold, herunder anlægget af Kbh.s nye hovedbanegård.

Ernst, *Johan Conrad* (1666-1750), da. arkitekt, påvirket af d. ital. og Tessins skole; *Fr.berg Slots ombyggn.* (1707-09); de nye stilelementer magtede han ikke; *Kancelliet* (1716-21).

Ernst, *Paul* (1866-1933), ty. forf. Skrev noveller, talrige dramater, er udtryk for teoretisk eksperimenteren, samt et kæmpemæssigt hist. versepos *Das Kaiserbuch* (1923-28). E var meget yndet under nazismen, som han forberedte ved kulturhist. og polit. skrifter, *Der Zusammenbruch des Marxismus* (1919).

ernæring, *fysiol.*, tilførslen af fødeemidler til organismen for at sætte denne i stand til at vokse el. -for udvoksede individer - at bibeholde legemsvægten, samtidig med at stof forbruges til udvikling af energi i form af varme el. ydre arbejde (jfr. næringsstoffer). - Planter E er væsensforsk. eftersom det drejer sig om grønne planter el. planter uden grønkorn. Grønne planter lever udelukkende af uorg. stof: kultiverte fra luften, vand og salte fra jorden. I større mængde er de nødv. grundstoffer: kulstof, ilt, brint, kvælstof, svovl, fosfor, kalium, calcium, magnesium og i ringe mængde bor, molybdæn, silicium, jern, kobber, mangan, zink. De grønne planters vigtigste ernæringsproces er fotosyntesen. Planter uden grønkorn (svampe, bakterier), lever ligesom dyr af org. stof. Nogle bakterier, bl. a. i bælgplantens rodknolde, kan udnytte kvælstof fra luften ved opbygning af æggehvide.

ernæringsklypsma (gr. *klýpsma* udskyllen), indhældning af ernæringsvædske i endetarmen.

ernæringsknopper el. *borneknopper* (lat. *strofulus*), udbrud af kloende knopper på kroppen, hyppigt i den tidlige barnealder, kan skyldes overfølsomhed for fødeemidler.

erobring, en stats tilegnelse med magt af en anden stats territorium i den hensigt at beholde det. Var efter traditionel folkeret gyldig erhvervelsesmåde, men folkeforbundspagten af 1919 pålagde medlemsstaterne pligt til at respektere hinandens territoriale integritet. En række internat. pagter i tiden ml. de to krige, bl. a. Kellogg-pagten (1928), fordømte krig som redskab for national politik. I 1932 formulerede USAs udenrigsminister Stim-

son den efter ham benævnte doktrin, hvorefter USA ikke ville anerkende territoriale erhvervelser i strid hermed. E ulovliggik bekræftedes ved Atlanterhavserklæringen af 14. 8. 1941 og FNs pagt af 26. 6. 1945, der forbyder magtanvendelse mod nogen stats territoriale integritet.

ero'de're (lat. af *gnavne*), *geol.*, nedbryde. **ero'de'ne zoner** (gr. *erōs* kærlighed + *-gen*), partier på legemet, hvorfra kønsdriften kan stimuleres.

Eroica [e'ro:i-] (ital. *eroico* helte-), betegn. for Beethovens symfoni nr. 3 i Es, op. 55, komp. 1804, udg. 1806.

Eros (gr. *erōs* kærlighed), i gr. rel. kærlighedens gud, romernes Amor el. Cupido. Omdannelsen af begrebet E til guddom er gået gnm. orfismen; forestillingen om sjælens fald og frelse ikædtes en myte om E og Psyche (sjælen), hvorefter E er det himmelske væsen, der til sidst løfter Psyche op til evigt liv. Billedligt fremstilles E som en dræng; - 2) *teol.*, menneskets kærlighedsbetonede stræben opad imod Gud; 3) *astron.*, en i 1898 opdaget asteroide, der kan komme Jorden relativt nær (mindsteafstand 0,15 afstanden fra Jorden til Solen). Ved observationer af E har man kunnet bestemme solafstanden med stor nøjagtighed (smgln. paralakse).

erosion (af *erodere*), 1) *geol.*, vandets, isens og vindens nedbrydende virksomhed. Strømmende vands E bevirker daldannelse, i sin yderste konsekvens dannelse af peneplan. Ved havets E dannes strandflade og klint, ved gletschernes U-dale, ved vindens bortfjernes sand og støv; 2) *med.*, begrænset afstødning af slimhindeepitel, så der fremkommer et overfladisk slimhindsår. Findes særlig i mavetarmkanalen og på livmodermunden (e. colli uteri).

erosionsbjerge, bjerge, der er dannede som rester, der står tilbage efter at omgivelserne er fjernet ved erosion.

erotema'tik (gr. *erōtēma* spørgsmål), kunstn. gnm. spørgsmål at bringe elever til selv at klare problemer.

e'ro'ter, den gr. kærlighedsgud Eros opfattet som en flerhed.

ero'tik (gr. *erōs* kærlighed), kærlighedsliv, elskov, attrå. - e'ro'tiker, forf. af erotiske digte; person der er tilbøjelig til ogerfaren i e. - e'ro'tisk, hvad der angår erotik.

eroto- (gr. *erōs* kærlighed), kærligheds-. **erotoma'ni'** (gr. *eroto-* + *-mani*), alm. betegn. for foreget kønsdrift. Tid. anv. om en form af forrykthed, hvor den forrykte mente sig elsket af en - oftest - højststående person.

Er'penius, *Thomas* (1584-1624), holl. orientalist, forf. af en for studiet af arab. grundlæggende gramm.

er'rare hu'manum est (lat.), det er menneskeligt at fejle; citat fra Seneca.

er'ra'tiske blokke (lat. *errare* strejfe om), af gletschere, indlandsis og drivis medførte stenblokke. E er ofte butkantede og med skurestriber. Talr. E fra istiden forekommer i moræner.

er'ratum (lat.), fejltagelse, fejl; er'rata trykfejlsliste.

Er Riad, urigtig stavemåde for Saudi Arabiens hovedstad Ar Riyādh.

'error (lat.), vildfarelse. e 'facti: v. m. h. t. de faktiske omstændigheder; e 'juris: v. m. h. t. retsspørgsmålet; e in persona: personforveksling; e in corpore: forveksling m. h. t. genstanden.

Erskine [ørskin], *John* (f. 1879), amer. forf. til moderne, humoristiske gendigtninger af gl. gr. myter: *The Private Life of Helen of Troy* (1925, da. *Den Skønne Helens Privatliv* 1942).

'Ersløv, *Edvard* (1824-92), da. geograf. Udg. *Den Danske Stat* (1855-70). Stifter af Det Kgl. Danske Geogr. Selskab.

Ersløv, *Emil* (1817-82), da. musikhandler og -forf. Medstifter af Studenter-Sangforeningen (1839). Udg. af *Sange til Skolebrug og Klaverskole* (1847) og af *Musikalsk Museum* (1846 ff.).

Ersløv, *Kristian* (1852-1930), da. historiker, dr. phil. 1879 (*Konge og Lensmand i 16. Årh.*), prof. 1883-1916, rigsarkivar

1916-24. Grl. den hist. kildekritik i Danmark, skrev især om middelalderen (*Dronning Margrethe* (1882), *Valdemarernes Størhedstid* (1898), *Erik af Pommern* (1901), *Augustenborgernes Arvekrav* (1915) og en række vigtige afhandlinger. (Portræt).

Ersløv, *Thomas Hansen* (1803-70), da. bibliograf. Udg. *Alm. Forfatterlexikon for Kongeriget Danmark med Bilandene* (1843-68).

erstatning, oprettelse af et lidt tab, i reglen ved betaling af et pengebeløb. Som hovedregel erstattes kun økon. skade, i visse tilf. dog også anden skade, f. eks. ved legemsbeskadigelser el. æreskrænkelser. For at en person skal være erstatningspligtig, er det i reglen en betingelse, at skaden skyldes hans eget forsætlige el. uagtsomme forhold; dog er f. eks. en arbejdsgever ansvarlig for den skade, hans folk tilføjer under arbejdet ved deres forsætlige el. uagtsomme skadegørende handlinger. I visse tilf. kan erstatningsansvaret nedsættes el. helt bortfalde, navnlig ved skade forvoldt af børn under 15 år el. sindssyge el. åndssvage, el. i visse tilf. når skadelidte havde forsøkt. Hvis skadelidte til dels er skyld i skaden, vil erstatningsansvaret i reglen blive fastsat under hensyn til karakteren af de fra begge sider begåede fejl.

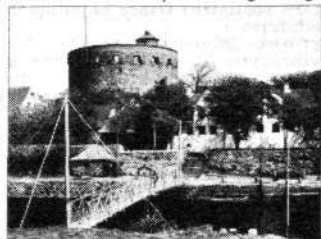
erstatningsloven, da. lov af 1. 10. 1945 (lov nr. 475 om erstatning til besættelses-tidens ofre) yder erstatning for skade el. sygdom som følge af krigshandlinger el. krigslign. handlinger i Danmark, herunder eftersøgninger, fængslinger, interneringer og deportationer. Blandt erstatningsydelseerne kan fremhæves erstatning for invaliditet, sygdom, lidelse og tort, erstatning til efterladte ægtefæller og børn, godtgørelse i anl. af frihedsberøvelse, erstatning for skade på ting samt støtte til udd. el. virksomhed, afbrudt som følge af deltagelse i frihedsbevægelser.

erstatningsstal (fodermidlernes) angiver i hvilket forhold de enkelte fodermidler kan »erstatte« hinanden. Brugen af E er dog kun berettiget under forudsætning af, at dyrets samlede foder er rigtig sammensat til den påg. produktion. I øvrigt varierer E for et bestemt fodermiddel meget efter foderets kvalitet. E er opr. bestemt ved fodringsforsøg, men beregnes nu også på grundlag af fodermidlernes kem. analyse. Eks. på E: byg 1,0, have 1,2, jordnødkager 0,8, sødmælk 3,0, skummetmælk 6,0, valle 12,0, sukkerroer 5,0, kårler 10,0, ungt græs 6,0, hø 2,5, halm 4,0.

'Ertbølle Hoved, 28 m høj klint af moler på vestkysten af Himmerland ud mod Løgstor Bredning. I nærheden den berømte E Køkkenmødding.

Ertbølle, tidl. skrivemåde for Ertbølle. **Ertbølle-kulturen**, jeger- og fiskerkultur fra overgangstiden ml. æ. og y. steinalder (ca. 4000-2500 f. Kr.). Kendes fra talrige køkkenmøddingsfund langs da. kyster; opkaldt efter fund ved Ertbølle ved Limfjorden.

'Ertholmene, off. *Christiansø*, da. øgruppe i Østersøen; 18 km NØ f. Bornholm; 0,39 km², 152 indb. (1945). E består af 3 øer: Christiansø, Frederikssø og den ubeboede Græsholm, samt nogle omgi-

Stortårn på Christiansø, i forgrunden broen til Frederikssø.

vende skær. Øerne er opbyggede af granit, der er delvis dækket af et tyndt lag jord, hidført fra Bornholm. Befolkning lever af fiskeri. På Christiansø ligger »Sto-

Oversigt over eruptive bjergarter.

	Alkaliserien	Monzoniserien	Kalk-alkaliserien
sure	granit (alkaligranit) liparit	granit (adamellit) toscanit	granodiorit dacid
intermediære	syenit trakyt nefelinsyenit fonolit	monzonit trakyanesit	diorit andesit
basiske	alkaligabbro alkalibasalt	syenogabbro trakyasalt	gabbro basalt

(Dagbjergarter er kursiveret).

retårn («Kastellet»), en del af de af Chr. 5. efter 1684 opførte fæstningsanlæg, nu benyttet som fyrtårn. Fæstn. var opr. tænkt som modvægt mod Karlskrona, men fik aldrig større ml. betydning; opgaves 1863.

erts (ty. *Erz*), ty. bjergmandsudtryk for malm.

erudition (lat. *erudire* oplyse), lærdom.

eruption (lat. *eruptio* frembryden), vulkansk udbrud.

erup'tiv, e-bjergart (lat. *eruptus* brudt frem), bjergart, der er dannet ved størkning af en smeltet masse «magma». Strukturen kornet-krystallinsk, undertiden porfyrisk, ved hurtig afkøling glasagtig. Efter størkningsstedet adskilles dag- og dybbjergarter (og mellemformen gangbjergarter). Indeholder SiO_2 , Al_2O_3 , Fe_2O_3 , FeO , MgO , CaO , Na_2O og K_2O o. a.

Kem. skelnes ml. sure (over 66% SiO_2), intermediære og basiske (under 55% SiO_2); endv. væsentlig efter feldspatindholdet alkaliserien med overvejende alkalifeldspat og evt. nefelin el. leucit, kalkalkaliserien med overvejende plagioklaser og monzoniserien med omtr. ligelig alkalifeldspat og plagioklas. (se ovenst.)

erup'tivgang (lat. *eruptus* brudt frem), gang, bestående af en eruptivbjergart.

Erwin [-rv-] (tilnavnet v. *Steinbacher* legendarisk) (d. 1318), bygmester v. domkirken i Strasburg. Hans tegning til vestfacaden, fra hvilken man senere afveg, er bevaret.

Ervine [':vin], *St. John* (f. 1883), irsk dramatiker og romanforf. Direktør f. det irske nationalteater 1915. Har skrevet realistiske problemdrammer, romaner og studier over irske polit. spørgsmål.

ery'sipelas (gr. *erythros* rød + lat. *pellis* hud), d. s. s. *rosen*, betændelse i huden.

erysipelo'id (*erysipelas* + -id), betændelse i læderhuden, fremkaldt af svine-rosenbakterier, kan opstå efter rensning af dyr og fisk.

ery'them (gr. *erythema* rødme), hudrødme, udslæt ved forsk. sygdomme.

ery'thema no'dosum (lat. *nodosus* knudret), knuderosen.

E'rythrai, oldgr. by på Lilleasiens V-kyst.

ery'thrasma (gr. *erythros* rød), svampesygd i genitalregionen.

Ery'thrina (gr. *erythros* rød), slægt af ærteblomstfam. Traer el. buske med store skarlagensrøde blomster. Hjemmehørende i trop. og subtrop. egne. E. *crisatigalli* udplantes i Danm. på friland om sommeren.

eryt(h)ro- (gr. *erythros* rød), rød-

erythrocyter [-'sy-] (*erythro-* + gr. *kýtos* hulning, celle), røde blodlegemer, skiveformede, bikonkave celler, ca. 7 μ i diameter. Indeholder hæmoglobin. Dannes i den røde benmarv.

erythroder'mi' (*erythro-* + gr. *dérma* hud), universel hudlidelse karakteriseret ved rødme og afskallning.

erythrofo'bi' (*erythro-* + -fobi), sygelig angst for at rødme. Symptomen ved visse nervøse lidelser el. v. tvangstanke sygdomme.

erythropo'ese (*erythro-* + gr. *poiesis* fremstilling), dannelse af de røde blodlegemer.

erythrop'si' (*erythro-* + -opsi), rødsyn, symptom ved forsk. øjenssygdomme.

erythro'si'n (gr. *erythros* rød), et natriumsalt af tetrajodfluorescein. e er et

rødt tjærefarvestof, der fluorescerer i alkohol. e kan anv. til sensibilisering af fotografiske plader, tekstil- og papirfarvning.

E'ryx (gr.), bjerg og by på V-Sicilien, nuv. Monte San Giuliano, med berømt Afrodite-helligdom.

Erzberg [':ertsbærk], bjerg (1534 m) i N-Steiermark; Østrigs vigtigste jernmalmeleje (jernspat).

Erzberger [':ertsbærgær], *Matthias* (1875-1921), ty. politiker (Katsolske Centrum). Virkede under 1. Verdenskrig f. forståelsesfred; min. okt. 1918, underskrev våbenstilstanden; finansmin. 1919-20. Angrebet som defæitist, styrtet ved kons. angreb for embedsmissbrug; myrdet af nationalistiske fanatikere.

Erzerum, urigtig stavemåde for Erzurum.

Erzgebirge [':ertsgæ'birgø] (ty: Malmbjergene), čech. Krušné Hory [':krušně: 'hori], bjergkæde på grænsen ml. Tysk. og Tsechoslov., dannet af en horst opbygget af granit og gnejs. E falder stejlt af mod Ohfe-Dalen, men danner en jævn skråning mod V. Højeste punkt er Keilberg (1244 m). Tidl. stor minedrift (uranmalm), nu vigtig industriområde, fabrikation af tekstiler, papir, trævarer, legetøj m. v.

Erzu'rum [ærz(u)-], handelsby i den østl. del af Tyrkiet; 53 000 indb. (1945). Hovedby i tyrk. Armenien.

es, *mus.*, tonen e sænket et halvtonetrin ved et foranstående \flat .

es [æs] (af *as*, rom. mønt), da. sølvvægt før 1873 = 51,062 mg; - 2) betegn. for kort (ener); i de fleste kortspil er e enten det højeste el. det laveste kort.

E'sagila (sumerisk: hovedløftelsens hus), Marduks tempel i Babylon. Kun delvis udgr. p. gr. af dæklagens tykkelse (20 m); dets sikurrat (90 m h.) forfaldt og ryddedes i oldtiden, men begges grundplan har kunnet fastslås; templet var således 90 x 90 m. If. myten samledes Baby-loniens guddomme nytårsnat i E for under Marduks forsæde at bestemme det påbegyndte års «skæbner».

E'sajas (el. Jesaja), jødisk profet, som blev kaldet til profet i kong Uzzijas dødsår (ca. 740 f. Kr.) og virkede under kongerne Jotam, Akaz og Ezekias. Under den syr.-efraimitiske krig, (734), da kongerne Resin af Syrien og Peka i nordriget ville tvinge Akaz ind i en koalition mod Assur, advarede E forgæves Akaz mod at anmode Assur om hjælp og opfordrede ham i st. f. til at tro på Jahve. I 701 under Sankeribs belejring af Jerusalem forkyndte E den frelse af byen, som også indtraf. Efter en sen tradition led han martyrdøden under kong Manasse. Under E-s navn går den bog, som er den første bl. de «store» profeter, men kun dele af den stammer fra hans tid. Kap. 40-55, som hyppigt kaldes Deuterorjesaja («den anden Jesaja»), og kap. 56-66, som kaldes Tritojesaja («den tredje J.»), er fra eksilet el. endnu senere.

'Esau, Jakobs tvillingebroder, stamfader til edomitterne.

Esben-Petersen, *Peter* (1869-1941), da. entomolog. Kommunelærer og borgmester i Silkeborg. Fremragende specialist i værluer, døgnfluer o. l. Æresdoktor v. Kbh.s Univ. 1929.

Esbern, da. mandnavn, af Æsbjorn, der

kommer af Asbjorn. Andre yngre former er Esben og Espen.

Esbern Snare (d. v. s. den rådsnare) (d. 1204), søn af Asser Rig, broder til Absalon, udmærkede sig under Valdemar I.s vendertog, byggede Kalundborg.

Esbjerg Gymnastikforening (fork. EG), Esbjerg, stiftet 1898. 1948: 911 aktive, 670 passive medl.

Esbjærg, Vestjyllands største by og en af Danm.s vigtigste havnepladser, 24 km NV f. Ribe ved Vadehavet over for Fano: 45 695 indb. (registerfolketal 1.1.1948). Gaderne er lige og skærer hinanden under rette vinkler. Store havneanlæg, bl. a. Englands-kaj, dokhavn, trafikhavn og fiskerihavn. Havnen blev 1947 anløbet af 660 skibe på tils. 0,7 mill. NRT. Der udføres især smør, flæsk, æg, kreaturer og fisk og indføres kul, korn og foderstoffer. En mindre handelsflåde og en stor fiskerflåde er hjemmehørende i E. Industrien omfatter margarine, mel, is og iscreme, hermetik, maskiner, tovværk, fernis, lak, spiseolie, tobak m. m.; endv. findes store slagterier, æggpakkerier m. m. Station på den vestjyske længdebane og Lunderskov-E-banen. Lufthavn. *Hist.* E er opkaldt efter en 25 m h. bavnøehøj E. Da havneanlæggene begyndte 1868, havde stedet 13 indb. og byens historie er havnens. Udvikl. er foregået i et efter da. forhold eventyrligt tempo. 1894 fik E kommunalt selvstyre og 1.1.1899 blev den købstad. Havnen, industrien, skibsfarten og ikke mindst fiskeriet er i stadig udvikling. (Jll. sp. 1177-78).

escalator (sp. *escala* trappe), rullende trappe.

Escal'lonia (efter sp. rejsende *Escallón*)

S-amer. vedplanter, nær ribsfam., nogle er prydbuske.

escalope [æ'ska'löp] (fr.), tynd kodsnit, oftest serveret med madesauce, trofles o. l.

escape [i'skæip] (eng. egl: undslippe), søv., nødudgang fra akseltunnelen, den vandtætte gang der i skrueskibe er bygget om akselledningen, således at maskinpersonalet kan føre tilsyn med akslerne.

Escaut [æ'sko], fr. navn på (flamsk) Schelde, belg. flod.

eschara [':eska-] (gr: arnested), sort sørskorpe, som opstår ved ætsninger og forbrændinger.

Eschenbach, Wolfram von, se Wolfram von E.

Escher-Wyss-Propelle (rejn) [æ'sær'vi:s-], søv., schw. patenteret skibsskrue med stilbare blade (E.W.- maskinfabrik i Zürich).

Eschricht [':æfrikht], *Daniel Frederik*, (1798-1863), da. zoolog. Opr. læge. Prof. i fysiologi ved Kbh.s Univ. 1829. Grundlæggende arbejder over hvaler.

Eschscholtzia [æ'föls-] (efter ty. botaniker J. F. v. Eschscholtz (1793-1831)), slægt af valmuefam., urter med fjerdelte blade; hjemmehørende i N-Amer. i Danm. anv. E. *californica* som prydblante.

Esch-sur-Alzette [æ'sy'ra:l'zæt], ty. *Esch an der Elz*, Luxembourgs næststørste by, nær S. grænsen. 28 000 indb. (1945). Jernbaneindustri.

Eschweiler [':æfvaier], ty. by i Nordrhein-Westfalen; 32000 indb. (1939). kulmiher, jernværker.

Escoffier [æ'sko'fje], *Auguste* (1847-1935), fr. mesterkok og køgebovsforfatter.

Escorial [-o'rial] (sp. egl: slaggebuks, efter et lille jernværk, der lå på stedet), vel det største renæssancepalads i verden, opf. 1563-84 af Filip 2. på den øde højslette NV f. Madrid. Anlæggat (omkr. 200 x 180 m, 16 større og mindre gårde, 86 trapper, 1200 døre, 2673 vinduer) om-

Escallonia.

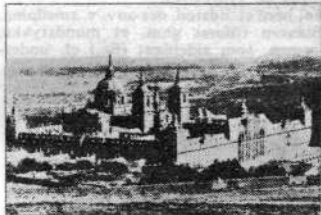

Eschscholtzia californica.

Esbjerg havn.

fatter: kloster, kirke og kongebolig, og dets kolde, mandige strength mildnes hverken af materialet (isgrå granit) el. af de storladene simple højrenæssanceformer i Vignolas manér. Den tvær-rektangulære plan er 3-delt, i midten, bag hovedportalen og en forgård, ligger den store kirke, en kvadratisk, til toppen

100 m høj kors-kuppelbygning, t. h. (S) herfor klostergården, i hvis midte en fontæne, af form som en elegant kors-kuppelbygning, t. v. (N) boliger f. hoffets damer og kavalerer samt økonomiafd. Planlæggende arkitekt var Juan-Bautista de Toledo, men E fuldførtes af hans elev J.-B. de Herrera.

escudo [æ'skuðo] (sp. og portug. skjold), 1) e d'oro, sp. guldmonet, udmøntedes fra 1537; navn efter forsidens skjold. Dobbelt e, dubloner, prægedes siden 17. årh. over hele E, og kaldtes i Ital: doppia, Frankr: Louis d'or, Tyskl: pistoler. 1868 erstattedes e med peseta; -2) portug. [i'fkuðu]; mønt = 100 centavos (sept. 1948 = 0,1944 kr.).

Esdra'elon Sletten, gr. navn på Jizreel-Sletten i N-Palæstina.

esdragon [-'gøn] (*Arte'misia dra'cunculus*), en til kurvblomstfam. hørende krydderurt, ligner en bynke; fra Sibirien.

esdragon-olie [-'gøn] (fr. *estragon*), æterisk olie, der fås ved vanddampdestillation af urten e, og anv. som smagsstof i nedlagte agurker, anchiovis, til parfumer og i e-dikke.

es'erin, *fosfostigmin*, alkaloid fra planten *Physostigma venosum* (kalabarønne). Stærkt fysiologisk virksomt. Anv. i med. efter operationer for at få tarmpassagen i gang og som pupilkontraherende middel. Erstattes alm. af syntetiske præparater med samme virkning, f. eks. Prostigmin el. Pilocarpin.

es-es, tonen e sænket to halvtonetrin ved to foranstående p'er.

Esge, Eske, da. navn; d. s. s. Asger.

Esher ['i:ʃə], sydvestl. forstad til London. 51 000 indb. (1948).

Esh Shām, arab. f. 1) Syrien, 2) Damaskus.

Esja [tʰæ:ʃa], 909 m ih. isl. bjerg NØ f. Reykjavik.

e'skadre (ital. *squadra* en i firkant opstillet mil. afd.), *sov.*, større flådestyrke, der

som samlet enhed kommanderes af en e-chef (admiral el. kommandør). e inddeles i delinger, flotiller og grupper. - Betegn. kan også anv. om en samling af fiskeråde el. lystfartøjer.

eskadrille [-'driljə] (sp. diminutiv-afhedn. *escuadrilla* af ital. *squadra* (se eskadre)), den mindste taktiske luftmil. enhed, bestående af 8-24 fly. e kan inddeles i to halveskadriller (eng. flights) el. 4 grupper (eng. sections).

eska'dro'n (ital. *squadrone* af *squadrate* gøre firkantet), rytterregiments underafdeling.

eskadronschef, chef for en eskadron, oftest ritmester; fr. chef d'escadron, grad ml. major og oberstløjtnant.

eskamo'te're (fr.), lade forsvinde ubemærket, trylle bort.

eska'pade (fr. *escapade* skulken), forkert spring af skolehest; ubesindig streg: afvigelse fra pligter.

eska'pisme (eng. *escape* flugt), virkelighedsflugt, forsøg på at unddrage sig stillingtagen til virkeligheden og dens problemer.

e'skarpe (fr. *escarpe*, gøre stejl), voldgravs indre skråning.

eskatologi' (gr. *éschatos* yderst + *-logi*), læren om de sidste ting, d. v. s. verdens undergang og den endelige dom. e er et vigtigt led af kristendom, jødedom, muhamedanisme og parsisme. If. nyere forskning over N. T. er de fleste af dets skrifter behersket af forventningen om Jesu umiddelbart forestående genkomst, de er altså eskatol. bestemte.

'Eskelun'd, *Karl I.* (f. 1890), da. journalist, cand. jur., polit. medarb. ved »Politiken» 1915-30, formand for Journalistforbundet 1930-38, chef for Udenrigsmin. Pressebureau 1938-45. 1945 gene ralkonsul, 1947 tillige chargé d'affaires i New Zealand.

'Eskesen, Morten (1826-1913), da. friskskolemand og folketaler. Udg. en sangbog, skrev selv fædrelandske sange og satte musik til digte af bl. a. Grundtvig og Bjørnson.

Eskil'jördur [tʰæʃgje'jördur], 1) gren af Reyðarfjörður på Ø-Island; 2) handelsplads ved 1); 800 indb. (1946).

Eskil(d) (glda. *as* gud + *ketil* kedel), da. mandsnavn.

Eskil (d. 1181), ærkebiskop i Lund siden 1137, sluttede sig tidligt til det gregorianske parti, støttede cistercienserne, byggede Lunds domkirke og kom i strid med Valdemar I., fordi denne måtte anerkende den ty.-valgte modpave. Gik mange år i landflygtighed til Frankrig, var en tid arresteret af kejser Frederik I., udsøndede sig med Valdemar ved Absalons hjælp og kronede Knud 6., samtidig med at han skrinlagde Knud Lavard som helgen 1170. Da hans dattersønner var indblandet i en sammensværgelse

mod kongen, trak han sig 1177 tilbage til Clairvaux, efter at have fået Absalon valgt til sin efterfølger. E er det 12. årh.s betydeligste kirk. skikkelse, en virkelig formidler af Eur.s kultur og forkæmper for kirken selvstændighed.

'Eskildsen [-ls-], *Claus* (1881-1947), da. skolemand. Seminarielærer i Tønder 1909-1946. Skrev bl. a. *Ole-Bøle* (ABC) (1927) og *Dansk Grænselære* (1936).

'Eskilstrup, hovedgård SØ f. Ringsted. Tilhørte 1790-1921 slægten Barner, nu Indre Mission. Bygn. fra 1849.

Eskilstrup, da. stationsby N f. Nykøbing F; 811 indb. (1945).

Eskils'tuna [-'tū:-], sv. by, Södermanland, ved E-å, 52 000 indb. (1949). Verdenskendesmedjer (knive, læsem.m.), geværfabrik. - Ældgl. by, købstad 1659. Stållindustrien grl. 1656.

Eskils'tunaå, 29 km l. sv. å, fra Hjälmararen til Mälaren, kanaliseret fra Eskilstuna.

'Eskilsø' Kloster, grl. ca. 1100 på E i Roskilde Fjord, flyttedes ca. 1175 af abbed Vilhelm til Æbelholt; nu en anseelig ruin.

eski'mo', et tykt frakkestof af uld, oftest dobbeltvævet, d. v. s. med 2 kæder og 2 skud (øver og under), stykfarvet, appreteret som klæde med luven afstrøget, så man tydelig mærker »med- og mod-gang» ved at stryge med hånden over retsiden.

eski'mo'er (egl. algonkinsprog, »råkødd-spisere»), folkegrupper med forsk. mongolide typer langs Det Arktiske Havs kyst fra Sibiriens østspids over N-Amer. til Grønland; ca. 40 000. e-s kultur er hovedsagelig en kystkultur; jagt på havpattedyr (sæl, hval) er af største betydning, hos indlands-e (rensdyr-e) dog laksefangst og renjagt. I åbent vand drives sælfangst fra kajak, på isen ved åndehulfangst, hvaler jages i umiak. Våben er harpun, lanse, fuglespyd, bue, spulperet i nyere tid med ildvåben. Bue og pil bruges nu kun hos de centrale stammer. Ved jagt sikres e-s føde, men også andre fornødenheder: skind til dragt og sommerbolig (telt), spæk til spæklampen, i storsteden af området boligens eneste lys- og varmekilde. Hos central-e er snehuset (igloo) vinterbolig, i Ø- og V-området et hus af træ, sten og græstov; snehus bruges endnu i Grønland i Thule-distriktet på rejser. Det vigtigste transportmiddel er hundeslæden, i sydl., mildere egne erstattet af umiak og kajak. Religionen er i de ikke-kristnede samfund shamanisme, og samfundet er løs sammenslutning af familier uden egentlig politisk organisation, med de dygtigste fangere og åndemærner som de mest fremtrædende personligheder. (III. se tavle Grønland II).

eskimohund, race af spidshund. Anv. af eskimoerne til slædekørsel.

Eskimohund.

eskimoiske sprog udgør en egen sprogæt, der tales over hele polarområdet fra Grønland til Alaska, samt på et lille område af NØ-Sibirien. Central-e (i Mackenzie-River-Området) og øst-e (alle dialekter Ø derfor lige til Angmagssalik) er indbyrdes lidet forsk., medens V-e (i Alaska) ikke er direkte forståelige for eskimoer af de andre dialektgrupper. e kendetegnes ved et umådeligt antal affikser; de egl. ordstammers antal er ringe, medens aflednings- og bøjningsendelsernes mængde er enorm.

Eskimonæs, sydligste punkt af Clave-

ring-øen (Østgrønland); station for da. vidensk. ekspeditioner; radiostation.

eskimospove (*Nu'menius bore'alis*), lille, højarktisk, N-amer. regnspove. Nu næsten udryddet. Af og til set på Grønland.

Eskiše'hir [-'sæ:], by i Tyrkiet på banen Istanbul-Ankara; 80 000 indb. (1945). Handelsby og vigtigt jernbanecentrum.

'Eskola, *Pentti* (f. 1883), fi. geolog og mineralog, prof. i Helsinki. Vigtige arb. om krystallinske skifre og eruptiver (mineralfacies), granitmagmæet o. a.

'eskorte (fr. *escorte* af ital. *scorta* ledsagelse), væbnet følge; sikringsvagt.

eskortejager, *søv.*, (amer. *destroyer escort*), jagertype, men med ringere fart end jager og uden torpedoarmering. e opstod under 2. Verdenskrig som fig. af krav om hurtiggående, artilleriarmede fartøjer til eskortetjeneste ved konvojering (ill. se tavle Krigsskibe).

'Eskær', hovedgård N f. Skive, i 14. og 15. årh. ejet af slægterne Gyldenstjerne og Høeg, senere bl. a. Lykke og Parsberg. Treflojet hovedbyggn. fra 1761 med rester af sengotisk bygn. Fredet i kl. B.

Eslöv ['e:slø:v], sv. kobstad (fra 1911), Skåne, NØ f. Lund; 7100 indb. (1949). Jernbaneknudepunkt.

'Esmann', *Gustav* (1860-1904), da. forf. og journalist. Fremragende stilistiske evner præger de blaseret ironiske og dulgt sentimentale novellesaml. *Gammel Gæld* (1885) og *I København* (1891). Skuespillet *Den Kære Familie* (1892).

'Esmarch [-'arx], *Johann Friedrich August* von (1823-1908), ty. kirurg, især krigskirurg. Har angivet en metode til operationer på lemmerne uden blødning. E-s bind, et ca. 8 cm. bredt gummiindb. kan snøres stramt om ekstremiteterne, således at blodtilførslen fuldstændig standses, hvorved opnås udmærket oversigt over operationsfeltet.

'Esmark, *Jens* (1763-1839), no. geolog, f. i Jylland, prof. i Oslo. E opdagede tilstedeværelsen af moræner i no. dale og sluttede deraf, at gletscherne i fortiden havde fyldt dalene. Disse spor af istid henførte han imidlertid til arkæisk tid. - Endv. miner. og petrografiske arbejder.

Esmun, fönikisk gud, af grækerne opfattet som Asklepios.

eso'terisk (gr. *esōteros* indre), hvad der kun er bestemt for de indviede. Mods. eksterisk.

'espada [æ'spaða] (sp. kårde), tyrefægter. der med sin kårde skal tilføje tyren det dræbende stød i nakken; ubeskyttet, med rødt klæde (muleta) over venstre arm.

espanolette [æspanjo'let] (fr. *español* spansk), lukkemekanisme til vinduer uden midtpost, som samtidig fastspænder rammerne foroven og forned.

espalier [-'lje] (fr. af ital. *spallera* ryg-stød), *spalier* el. *gitterværk*, i havebrug både den støttende flade selv og de planter, der støttes af denne. Ved at espaliere planterne, d. v. s. dyrke dem ved e, kan de på de solvente sider få særlig meget lys og varme. Fersken, vin og andre sydlandske planter trives derved bedre.

España [æ'spanja], sp. navn på Spanien.

espar'sette (*Ono'brychis*), slægt af ærteblomstfam. Urter el. små, tornede buske med uligefinnede blade. I Danmark har foder e (*O. vicifolia*) tidl. været dyrket som foderplante; den har tæt blomstrende klaser af rosenrode blomster, bælgene enfrøet. Kræver kalkrig jord.

'espartogræs (sp.), d. s. s. alfagræs.

'Espe, hovedgård N f. Skælskør. Fra 1810 i *Foder esparsette*. Slægten Moltkes eje. Hovedbyggn. helt ombygget 1848.

espe'ranto (sp. *esperar* håbe), det mest udbredte internat. hjælpesprog, konstrueret 1887 af L. Zamenhof. Mange tusind bøger overs. til e, og sproget anv. i nogen udstrækning i privat mellemfolkeligt samkvem.

Espergærde [-'gæ:rə], sydvestl. forstad til Helsingør; 2396 indb. (1945).

'Espersen, *Johan Christian* (1812-59), da. sprogforsker og skolemand. Udarbejdede en *Bornh. Ordbog*, som udg. af Videnskabsbernes Selskab (1908).

Espiña de 'Serna [æ'spinja ðæ], *Concha* (f. 1879), sp. forfatterinde, anset for sine romaner.

'Espinel [-'næl], *Vicente* (1551-1624), sp. digter, især kendt for gavtyverromanen *Vida del escudero Marcos de Obregón* (1618).

espin'go'l (fr. *espingle* af ital. *spingere* drive frem), 1) et gammeldags håndskydevåben, d. s. s. blunderbøsse, 2) et skydevåben, der kunne udskyde fl. kugler efter hinanden, 3) en slags orgelskyts sammensat af fl. e-løb, anbragt på samme lavet.

'Espinhaço, *Serra do* [sæ:ra dwi'pin'jasu] (portug. ryggrads-kæden), bjergryg i Brasiliens højland, ca. 150 km ø f. Rio São Francisco.

'Espinouse, *Montagne de l'* [mɔ'tanjɔ-læspi'nu:z], indtil 1126 m h. sydvestl. udløber af Cevennerne.

espi'rando (ital.) *mus.*, udåndende, hendoende.

'Espírito Santo [i'p'iritu 'sətu], stat i Brasilien, N f. Rio de Janeiro; 44 810 km²; 843 000 indb. (1946). Hovedstad: Vitória.

'Espíritu 'Santo, største ø bl. Ny Hebriderne; 4905 km².

espla'nade (fr. af lat. *explanare* jævne), det for frit skud nodige, åbne land ml. citadel og fæstningsby.

Espólin [æsbouli:n], *Jón* (1769-1836), isl. historiker; efter jur. embedseks. i Kbh. sysselemænd på Isl. 1792. Hovedværk: *Arbækur Islands* (Islands Årbøger) 1-12 (udg. 1821-55), Isl.s hist. 1262-1832.

esponent [æspə'tɔ] (fr. af ital. *spuntone* spyd), et kort spyd med bredt blad, som Chr. 6. efter preuss. forbillede indførte som fodfolks officersvåben.

espres'sivo (ital.) *mus.*, udtrykksfuldt.

esprit [æ'spri] (fr. änd, sprit-, essens), 1) änd, ändfuldhed, vid; 2) fjerbusk som hattepynt; 3) betegn. for visse parfumer; opr. alkoholiske opløsninger af duftstoffer (eau de Cologne). e de Valdemar da. fabrikat, der startedes i 1836 i Vordingborg på basis af den vilde valdemarsrose, hvis blomster indsamledes. Eksporteres bl. a. til USA.

Espronceda [ðæ æsprøn'βæða], *José de* (1808-42), sp. romantisk digter. Påvirket af Byron og Hugo.

Esq., fork. f. eng. Esquire.

Esqui'li'n [-'kvi-], lat. *Esquelinus mons*, en af Roms 7 høje, Ø f. Forum Romanum.

esquire ['i:skwaɪə] (eng., opr. skjold- el. våbenbærer), titel i den eng. lavadel med rang under knight; erhverves ved fødslen af ældste søn af en knight og dennes ældste søn, og af ældste søn af en peers yngste søn og dennes ældste søn. Tildeles desuden ofte dommere, officerer o. lign. Kan bruges som høflighedstitel i breve, sat bagefter navnet, fork. Esq.

'Esquirol [æskwi'rɔl], *Jean Étienne Dominique* (1772-1840), fr. sindssygelæge. Banebrydende arbejder om sindssygdomme, reformerede behandl. af de sindssyge gnm. oprettelse af særl. anstalter.

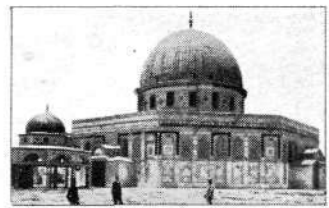
Esra, se Ezra.

Esrum'gär'd, V f. Helsingør, opr. Esum Klosters ladegård, senere kgl. stutteri og schæferi, nu i privateje.

'Esrum Kloster, ved Esum Søs NV-hjørne, grl. ca. 1145 af Eskil som benediktinerkloster; fra 1153 cistercienskerl. og befolket af munke fra Clairvaux; fl. da. og vendiske datterklostre (Vitskøl, Sorø, Kolbæk). E blev af største bet. for da. kultur (landbrug, havebrug, teglbrænding osv.). Nedlagt 1559; nu kun få rester.

Esrum Sø, da. sø, NØ f. Hillerød; 174 km². Afløb gnm. Esum Kanal til Hornbæk Bugt.

Es-'sachra [-'tra] (arab: klippen), en firkantet klippe på Jerusalems tempelplads. Efter jød. tradition var det Allerhelligste her, snarere dog brændofferalteret. Muhamedanerne mener, at Muhamed

Klippemoskeen over Es-sachra.

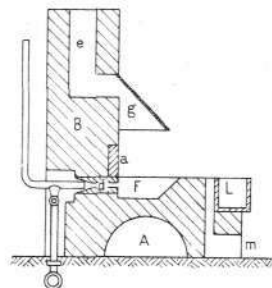
foer til himmels fra E. Kalifen Abd-el-Melik opførte 691 en helligdom over klippen, den såkaldte »klippemoske« el. »Omarmoske«.

Es(s)ar'haddon (hebr.), d. s. s. Assarhaddon.

essay [æ'sej] (eng. af fr. *essai* egl: forsøg); kort afh. af ræsonnerende el. kritisk indhold i almenfættelig form og subjektivt præget. Genren og betegn. skabt af Montaigne ca. 1580, delvis ud fra antikke forudsætninger. Gnm. tidsskr. bragte Steele og Addison ca. 1710 egenen ud til et større publikum og gjorde den til en opinionsdannende faktor. Bl. da. forf. har Chr. Falster leveret friske lat. e en 15-20 år for Holbergs grundlæggelse af da. e. med »Moralske Tanker« og »Epistler«. Af 19. årh.s essayister kan nævnes Macaulay og Emerson samt som repr. for det litt.-kritiske og biogr. e Sainte-Beuve og Georg Brandes.

ess-bouquet [æsbu'kæ] (af fr. *essence de bouquet*), parfume med blomsterduft (naturlig el. syntetisk).

essig, herd el. ildsted, der anv. v. smedning. Blæsten tilføres gnm. et mundstykke, formen, som sideblæst (fig.) el. under-

Esse. A kulrum, B brandmur, F ildgruben, L esstruget, a brandplade, d formen, e skorsten, g røgfang, m slaggerum.

blæst fra bunden af ildgruben. Brændset er bagende stenkul, smedekul. Feltesser er transportable e til nitte- og rørarbejde o. l.

'esse (lat.), at være; 'esse non vi'deri (lat.), at være og ikke (bare) synes (at være).

'esse est 'percipi (lat: at eksistere er at blive iagttaget), grundlæggende sætning i Berkeleys filos.

Esseg [æ'sæk], ty. navn på byen Osijek i Jugoslavien.

'Esselte, A/B Sveriges Litografiska Tryckerier, sv. industrialiseret trykkerikoncern, grl. 1913.

'Essen, ty. by i Ruhr-området; 521 000 indb. (1946). Hovedsæde for den ruhrske kulminedrift og for stålindustrien (Krupp); trafikknudepunkt. 1800 havde E kun 5000 indb. Ca. 60% ødelagt i 2. Verdenskrig.

Essén [-'se:n], *Rütger* (f. 1890), sv. historiker og journalist. Har efter rejser i Eur. og Asien udg. udenrigspolitik. skr. *Europa och världen* (1926), *Bakom Asiens portar* (1931), *Illusionernas årtionde* (1940).

'Essenbæk Kloster (i Randersfjord-dalen), benediktinerkl. grl. for 1150, nedlagt 1529.

es'sen's (lat. *essentia* det væsentlige), uddrag, ekstrakt; det væsentlige, hovedsagen. - Smag- og lugtgivende planteudtræk el. kemikalier.

es'sentia, (lat: det væsentlige), skolastisk begreb. for en genstands væsentlige egenskaber, som indgår i dens definition. Mods. accidens.

essenti'el' [-si-] (lat. *essentia* det væsentlige), væsentlig.

Essequibo [æsa'ki:bou], Br. Guayanans hovedflod, sejlbart i 75 km nedre løb.

Essex [æ'siks], eng. grevskab NØ f. London. 3957 km², 1 974 000 indb. (1948).

En del af E hører til Londons forstadsområde. Hovedstad: Chelmsford. - Angelsaksisk kongerige fra 7. årh. til 825.

Essex [æ'siks], *Robert Devereux*, 2. Earl of (1567-1601), eng. hofmand; fra 1587 den 54-årige dronning Elisabeths forældre

yndling. Ledede 1596 tog mod Cádiz, men vendte sig senere mod dronningen efter uheld i Irl. Henrettedes.

esse'xit (efter byen *Essex* i Massachusetts), en alkalibærende bestanddel af plagioklas, ortoklas og augit samt lidt nefelin.

essing (af *äs* i bet. bjælke, *sov*, lønning, øverste bord i en bådskjoldning).

'Essingen, *Stora* og *Lilla*, to holme Mälaren, nær Sthlm.

Esslingen [æ'slinan], ty by i Württemberg-Baden; 49 000 indb. (1939). Bet. industri (metalvarer, maskiner, jernbanemateriel, tekstiler).

'Esso, fork. f. Standard Oil.

es'sæ'er (es'sæner), et jod-, rel. samfund på Kristi tid. Deres lære var kun kendt af de indviede; de lagde vægt på magiske tvætninger og levede asketisk i ejendomsfællesskab.

esta'kade (fr. *estacade* af ital. *stecca* pæl), række af svære pæle el. duc d'alber, som begrænsning for et vandareal.

estampe [æ'stã:p] (fr. af ital. *stampa* tryk), billedaftryk på papir, især kobberstik.

estamp'ida provençalsk digtform. (oldf. estampe); korte vers og livlig rytme; opr. danseviser.

e'stancia, sp. [-'bia], amer. [-sia] (sp: bolig), kvægfarm.

estate [i'stãit] (eng.), ejendom; formue; *jur.*, ret over fast ejendom.

Estaunié [æ'stã'nje], *Edouard* (1862-1942), fr. romanforf.; hans bøger er dybt sjælskildring, viser det ubevidstes indvirkning på vore handlinger; *L'Appel de la Route* (1921); da. *Vejen Kalden* (1928) og *Les choses voient* (1913); da. *Tingene Ser* (1929).

'Este, ital. fyrstehus, herskede fra tidl. middelalder i Ferrara, fra 1452 hertuger af Modena og Reggio. Gjorde omkring 1500 Ferrara til et centrum for renessancekulturen. 1797 indtog Bonaparte Modena; E uddøde 1803.

'Este, Isabella d' (1474-1539), ital. fyrstinde, datter af Ercole 1. af Ferrara, ægtede 1490 Giovanni Francesco Gonzaga af Mantova. Forbillede for ital. adelsdamer i renaissancealderen; lærd, beskytter af kunst, gjorde Mantova til kulturcentrum (Ariosto, Tasso). (Portræt).

ester, et til den finsk-ugriske sproggruppe hørende folk, nært beslægtet med finnerne. e-s gennemsnitshøjde er 172 cm; de har overv. lyst hår og grå øjne. Til e hører størstedelen af befolk. i Estland; estiske bebyggelser findes også f. Peipus-søen. Før 2. Verdenskrig fandtes ca. 1 mill. e.

Ester, jød. kvinde, som har givet navn til E-s Bog i G. T. Hun blev g. m. perserkongen Ahasverus (Xerxes) og forpurrede ved sin indgriben en påtænkt udryddelse af jøderne. Til minde herom fejrer jøderne purimfesten.

ester, kem. forb., dannet af en syre og en alkohol under vandfraspaltning, formelt analogt med de uorg. salte, men ganske forsk. fra disse, både hvad danselse og egenskaber angår. e-dannelsen foregår langsomt og ikke fuldstændigt. e er for de lavere led af syrer og alkoholer vellugtende (frugtagtigt) vædsker, for de højere led olie el. faste stoffer. Fedtstofferne er e af glycerin og fedtsyrerne. e dissocieres ikke i ioner ved nærværelse af vand.

Estérel [æ'stæ'riæl], 616 m h. fr. bjergkæde langs Rivieraen.

Esterházy, ung. *'Esterházy* [æ'stæ'ra:zi], gammel ung. adelslægt, nævnt første gang 1238. Kendtest er Miklós (Niko-

Isabella d'Este.

J. B. S. Estrup.

laus) József E (1714-90), grl. af en musikskole, som Haydn og Pleyel søgte.

Miklós 4. E (1765-1833), østr. marskal, grl. af en stor kobberstik- og billedsamling, stammen i det nuv. Nationalgalleri i Budapest.

Esterhazy [-ra'zi], *Walsin* (1847-1923), fr. officer, solgte 1894 fr. militærhemmeligheder til den ty. militærattache i Paris, et forræderi, han lod Dreyfus bære skylden for. Frikendtes ved proces 1898, men flygtede, da hans medskyldige Henry begik selvmord 1899.

esterif'ice'ring (forestring), dannelse af en ester af en alkohol af en syre i reglen under medvirken af en katalysator.

Estienne, fr. bogtrykkerfamilie, se Étienne.

estime [æ'sti:m(ə)] (fr.), agtelse, ærbødighed.

e'stinto (ital.), mus., udslukt, hændende.

estisk er et østersøfinsk (finsk-ugrisk) sprog, kendetegnet ved accent på første stavelse og 4 forsk. længdegrader for konsonanter, vokaler og diftonger, skifte ml. »hårde« og »bløde« tungespidsløse og udlyds- og kvantitetsskifte under ordbøjningen, 14 kasus, fraværelse af gramm. køn. - e litteratur. Gnm. årh. er har esterne måttet nøjes med en uskreven folkeviselitt., som først i nyeste tid er blevet samlet og lagt til grund for en fri omdigtning af Friedrich Kreuzwald (1803-82) i eposet *Kalevipoeg*, et sidestykke til det fi. Kalevala. En selvstændig, noget provinsielt litt. opstod først mod slutn. af 19. årh. i form af romaner, lyrik og skuespil. Det egl. moderne genembrud fandt sted omkr. 1905 med »Det Unge Estland«, hvis førere var Gustav Suits (f. 1883) og Friedbert Tuglas (f. 1886). I ml.krigsperioden fik e en stærk opblomstring. Efter Estls optagelse i Sovj. står litt. i den socialist. realisme tegn.

Estland, estn. *Eesti* [e'sti], unionsrep. i Sovj., ved Østersøen og Den Fi. Bugt; 46 200 km² (i 1945 afgav E sit sydostl. hjørne til RSFSR); 1 120 000 indb. pr. 1939 (21 pr. km²). 1939 var 87% ester; 78% protestanter. Hovedstad: Tallinn. *Terræn*. E er et lavland, hvis overflade er aflejret i og efter istiden. Den nordl. og vestl. del har en ujævn kiperkyst og er ret flad med mange søer, ligesom øerne Hiiumaa og Saaremaa. Mod Ø ligger Peipsi-søen, der afvandes af Narva. - *Klimaet* er temp. fastlandsklima med god nedbør. - Næleskov er den naturlige *plantevækst*; 21% er skovdækket, 37% naturlige græssenge, og kun 25% opdyrket. - *Mont* til 1940: 1 kroon = 100 sent = 100 estimar; derefter Sovjs mønt. - *Næringsveje*. 2/3 af befolkningen er bønder. Kvægavl er vigtigere end agerbrug; i 1939 fandtes 705 000 stk. hornkvæg, 695 000 får, 442 000 svin og 1 990 000 stk. fjærkræ. Der eksporteres smør, tømmer, ost og kød. Der dyrkes rug, havre byg og lidt hvede samt hør, kartofler, foderroer, sukkerroer og græs. - *Minerdriften* leverer olieskifer (hvoraf der i 1939 blev udvundet 150 000 t olie og benzin) samt tørv bygningssten og råstoffer til cementindustri. Skovbruget er af stor bet. (2/3 af hugsten anv. til brænde). Industrien beskæftiger kun 16% af befolk. og behandler land- og skovbrugets råstoffer. Der er nogen jern- og tekstilindustri. Den største havn er hovedstaden Tallinn. Jernbanenettet 1500 km er ret veludv. og udstråler fra Tallinn. Der eksporteres især smør og tømmer. - *Hist.* De hedenske ester blev i

13. årh. omvendt og undertvunget af Danm. (Valdemar Sejr 1219) i strid m. Tyske Orden, der 1346 købte E af Valdemar Atterdag. Ty. godsejere ledende. Erobrt af Sv. 1561; fra 1721 under Rusl. 1918-20 lykkedes det estisk nationalbevægelse efter kampe m. ty. og sovj. styrker at skabe uafhængig republik, der også omfattede nordl. Livland (uafhængighedskr. i estisk landdag 24. 2. 1918, fred m. Sovj. 2. 2. 1920). Demokratisk forfatn. vedtoges 1920, ty. storgodser udstykkedes; efter rejsningsforsøg forbødes kommunisme 1924. Fra 1933 gled E over i autoritære styreform m. Laidoner og Päts som ledende. 29. 9. 1939 indrømmede E Sovj. flyve- og flådebase; juli 1940 fik kommunisterne m. sovj. støtte magten, hvorefter E optoges i Sovjetunionen som unionsrepublik. Eroberes af ty. styrker 1941, rømmet sept.-okt. 1944. (Kort se Ruslandskortet under Sovjetunionen).

Eston [æ'ston], eng. jernindustriby tæt Ø f. Middlesbrough. 33 000 indb. (1948).

d'Estournelles de Constant [dæ'stœ'ne:l' d'kɔ'ntã'nt], *Paul* (1852-1924), fr. politiker og diplomat. Repr. Frankrig på Haager-freds-konferencen. Freds-Nobelprisen 1909.

e'strade (fr. af lat. *strata* egl. jævnet), 1) forhøjet del af guly foran vindue, under tronstol el. lign., især tribune for optrædende og dansguly i det frie; 2) den forhøjede del af rummet (slusekamret) ml. 2 sluseporte.

estragon, se esdragon.

d'Estreés [dæ'stre], *Gabrielle* (1572?-99), Henrik 4.s elskerinde, af gl. fr. adelslægt; fødte ham 3 børn.

Estremadura [i'stremã'du'ra], portug. prov., lange kyststrækninger N og S for Tejo; 17 978 km², 2 115 000 indb. (1940). Hovedby: Lisboa.

e-streng, den højeste streng på violinen (kvintinen).

Estrid, datter af Svend Tveskæg, trolovet m. hertug Robert 2. af Normandiet men forstødt af ham, g. m. Ulf Jarl, hvem hun fødte sønnerne Bjørn, Asbjørn og Svend.

'Estrup, hovedgård V f. Vejen. Hovedbyg. fra 1721 med ældre rester, ombygget 1860-61. Fredet i kl. B.

Estrup, Jacob Brønnum Scavenius (1825-1913), da. kons. polit., søn af historikeren Hector E (1794-1846), godsejer (Kongsdal, Skaføgård). Modstander af alm. valgret; knyttet til Frijs, under hvem E 1865-69 blev indenrigsmin. Hovedmand for gods-ejerlandstinget af 1866, gennemførte store jernbaneanlæg og anlægg af Esbjerg havn, modsatte sig demokratisering af kommunalrådene og fæstefloos. Lands-tingsmand 1864-98, 1900-13, leder for gods-ejergruppen 1875, der dannede kons. regering til bekæmpelse af Venstres krav om folketingsparlamentarisme. Udstedte 1877 første finanslovsprovisorium, opnåede en tid at dele oppositionen, gik efter valgnederlag 1884 over i skarp høj-rekurs og tog 1885-94 finanslovsprovisorisk og i åben strid med Folketingets flertal, gennemførte Kbh.s befæstning, slog hårdt ned på oppositionen, oprettede provisorisk gendameri. Stærkt hyl-det efter mislykket attentat 1885. Da partiet moderate fløj ønskede afvikling af forfatningskampen gnm. forlig m. Bojsens fløj af Venstre, bøjede E sig m. nogen modvilje, afgik avg. 1894. Misbil-ligede efterlig. Højremens vigende politik; mod systemskiftet 1901. (Portræt).

'Estvad, Leo (f. 1902), da. maler og forfatter; kendt bogillustrator.

Estvadgård, hovedgård SV f. Skive, nævnt fra 15. årh.s midte. 1745 oprettet som adeligt frue- og frøkenkloster. 1804 ophævet og gården solgt; E stiftelse med formue underlagt Ribe stiftsøvrighed.

Esztergom [æ'stærgom], ty. *Gran*, ung. by ved Donau; 22 000 indb. (1941). Sæde for den kat. primas for Ungarn.

E. T. (fork. f. efterrettnings) tjeneste), under ty. besættelse af Danm. opr. spionageafdeling (i funktion fra slutn. af 1943) af Schalburgkorpset, der tillige foretog spæringer (som hævnt for sabotage og mord. Udskilt fra Schalburgkorpset 1944

(dele af Schalburgkorpsets E gik over i Petergruppen); under direkte ty. ledelse fra dec. 1944, udviklet til omfattende organisation til bekæmpelse af modstandsbevægelsen. Efter 19.9.1944 fik E hovedkvarter på Kbhs politigård; Hipokorpest oprettedes som afd. under E.

eta (n.H). 7. bogstav i det gr. alfabet; svarer til ê.

etable're (fr.), grundlægge, oprette. At e sig, at påbegynde næringsvirksomhed for egen regning.

etablissement [-'mɑ̃] (fr.), anlæg, forlystelsesanstalt, fabriks- el. handelsvirksomhed, særlig i større stil.

Établissements de l'Inde, [etablismɑ̃ də 'lɑ̃:d], off. fr. betegn. for de fr. kolonier i Forindien (Chandernagor, Karikal, Mahé, Pondichéry og Yanaon); 508 km²; 323 000 indb. (1941).

eta'cisme [-s-], oplæsning af oldgræsk med hist. korrekt udtale, mods. itacisme.

etage [e'ta:ʒa] (fr.: afsats, lag), 1) ark., stokværk, beboelseslag i et hus; 2) geol., underafdeling af formation.

etageadskillelse, den bærende adskillelse ml. etagerne i en bygning. e danner gulv for den overliggende etage og overfører belastningen fra denne til vægge el. søjler, samt hindrer helt el. delvist forplantningen af lyd, varme, fugtighed og ildebrand fra den ene etage til den anden. e kan udføres som bjælkelag (af træ el. jern), som massivt jernbetonplade el. ribbedæk, el. som hullstensdek. Tidl. udførtes også som hvælvinger.

etager [-'tjæ:ʁa] (fr.), hyldemøbel til glas, kopper, nips o. l.

etagevogne, jernbanepersonvogne bygget i to etager for derved at formindske

Moderne tysk etagevogn.

den døde vægt pr. siddeplads. Anv. ved DSB indtil 1935 i Kbhs nærtrafik. Ideen er i nyere tid genoptaget ved konstruktionen af sovevogne.

Etah [e'ta:ʒa], nordligste boplad på Grønland, Thuledistriktet; 78°20' n. br.

étalon [eta'lɔ̃] (fr., af gl. ty. *stihil vægt*), normal (mønstertype) for mål og vægt.

etalon'ne'ring (fr. *étalon normalmål*), justering af 1) metermål, stålmetre el. lign. v. hj. af prototyper el. hovednormaler; 2) stålalmålebånd til brug ved landmåling v. hj. af murbenk; 3) basistræde til geod. brug v. hj. af interferensapparat; 4) stadier v. hj. af stålmetre og fladmetre enten direkte el. i komparator.

eta'min(e) (fr.), tyndt og åben vævet stof i lærredsbinding, ofte mønstret med striber el. terner i drejervevning. Bomulds-e anv. til gardiner; uld-e, der er vævet i hårdtpundet kamgarn (e-garn) anv. til damekonfektion.

Étampes [e'tɑ̃:p]. malerisk nordfr. by. m. talrige middelald. bygninger; 10 000 indb. (1946).

E'tana, babil. heros. Hans uheldige himmelrejse, hvorunder han oplever lands og havs indskrumpen, til gudinden Ishtar efter en barsel-urt til sin hustru findes ofte afbildet på babil. cylindre.

'etanker-omformer, en elektr. omformer bestående af en enkelt maskine, der til den ene side virker som en jævnstrøms-shuntmaskine og til den anden som en vekselstrøms-synkronmaskine.

e'tape (fr. opr. germ., beslægtet m. da. *stabel* egl.: oplagsplads), dagsmarch, raststed, oplagssted, forsyningsområde.

e'ta't (fr.), stat, stand, overslag, budget; civiletat, samtl. embedsmænd inden for en forvaltningsgren; selve forvaltningsgrenen (told-etat m. v.).

l'État, c'est moi [le'ta: 'sæ 'mwa] (fr.), staten, det er mig; udtryk, tillagt Ludvig 14.

eta'tisme (af fr. *état* stat), polit. slagord

i Kamâl Atatürks Tyrki: ud fra samfundshensynet har staten ret til at regulere og kontrollere, særlig m. h. t. erhvervslivet, hvor e-s begrundelige antager delvis socialistisk karakter.

États généraux [e'ta sene'ro] (fr.: generalstænder), den fr. stænderforsamling af repr. for adel, gejstlighed og borgerstand 1302-1789. Især 1355-1440 indkaldtes den ofte og havde stor indflydelse på skatteudskrivn. Sammenkaldtes ikke ml. 1614 og 1789.

etatsråd, opr. medl. af det af Frederik 3. 1660 oprettede statskollegium. Efter dets forsvinden 1676 var e kun en titel, der meddeltes indtil beg. af 20. årh.

etbær, d. s. s. firblad.

etc., fork. f. lat. *et cetera* [set'se:tø:ra] (egl.: og de øvrige), og så videre, osv.

eter'nel'ler (lat. *aeternus* evig), d. s. s. evighedsblomster.

Eter'nit (lat. *aeternus* evig), asbestcementvarer.

e'te'sier (gr. *etêsial* årstidsvinde), gl. gr. navn på visse nordl. vinde i Middelhavet.

Ethelred 2. den Rådvide (eng. ['æþəl-ræd]) (d. 1016), angelsaksisk konge 978-1016, søn af Edgar, uheldig mod vikingerne, som han fra 991 forsøgte at købe bort med danegæld; 13. 11. 1002 lod han de danske i Engl. myrde. Fordrevet 1013 af Svend Tveskæg, atter konge fra 1014.

'Ethelwulf (eng. ['æþəlwulf]), angelsaksisk konge 839-58, søn af Egbert; slog den da. vikingehær 851; pilgrimsfærd til Rom 855.

et(h)olo'gi' (gr. *êthos* moralsk karakter + -logi), J. S. Mills betegn. for en af ham planlagt videnskab om karakterdannelse; if. Carl Jørgensen: kendskabet til de fænomener og sammenhænge, som kan have bet. for livskunstens udøvelse.

Étienne [e'tjæn], fr. bogtrykkerfamilie. Trykkeriet grl. 1509 i Paris af Henricus Stephanus E (1460-1520). Efter hans død (1520) videreført af to sønner, hvoraf navnlig Robert E (1503-59) blev berømt for sine klassikerudgaver. Hans gr. typer opbevares i Imprimerie-Nationale i Paris. Trykkeriet ophævedes 1627.

etik (gr. *êthos* moralsk karakter), moralfilosofi, læren om den »rette« moralske vurderer og handlen. Gren af filos., som opstiller el. undersøger kriterierne på godt og ondt, formulerer og søger at retfærdiggøre almengyldige handleregler, definerer dyder og laster og vurderer mennesker og institutioner ud fra etiske kriterier.

eti'kette (fr. *étiquette* egl. tilspidset pind til at fæstne med) navneseddel 1) på en genstand anbragt blanket med oplysninger om genstanden. I industrien anv. særl. etiketteringsmaskiner til påsætning af e; 2) vedtagne regler for dannet (høfl.) opførsel (især ved hof).

etiolo'em [-'mɑ̃] (fr. (plantens) hensynten) el. *mørkevækstform*, planters abnorme tilstand ved vækst i mørke. Planterne mangler bladgrønt, stængler forlænges, blade bliver små. Bruges i gartneri til at frembringe saftige, skøre plantedele. Blegselleri.

'e'tisk (gr.), hvad der vedrører etikken; moralsk; med strenge principper.

'Etlar, *Carit*, pseudonym f. Carl Brosbøll.

etmål, søv., tidsrum på 24 timer fra kl. 12 middag til påfølg. dag kl. 12 middag.

'Etna (populært: Mongi'bello [mondzi-l]), Europas højeste vulkan; på Siciliens østkyst. E danner en 3279 m høj kegle med et nu uvirksomt hovedkrater på toppen. Udbrudene sker gennem talrige sidekrater. Fra hist. tid kendes ca. 120 udbrud, særlig voldsomt 1169, 1669 og 1928. Toppen er sneklædt næsten hele året.

e'tnark (gr.), folkehersker, statholder i et nar'ki' (provins).

'etnisk (gr. *ethnikós* folkelig), hvad der vedrører folkeslagene.

etno- (gr. *êthnos* folkestamme), folke-, folkeslags-.

etnogra'fi' (etno- + -grafi), videnskab, som beskriver jordens folk undertagen de folk, der har antaget moderne industri-kultur, samt Middelhavsområdet's oldtidsfolk, der almindeligvis behandles af arkæologi. e er en regionalbeskrivelse af

folkene og giver et billede af hvert enkelt folks åndelige og materielle kultur.

Etno'gra'fisk Samling, Nationalmuseets 4. afd., stiftedes 1841 af C. J. Thomsen, ved udskeelse af kunstmuseets etnogr. genstande. 1849 fik E lokaler i Prinsens Palæ. Grundstammen i E, jordens ældste alm. etnogr. museum, dannedes af 300 numre fra Fred. 3.s kunstkammer; særlig rig-holdige er samlinger fra eskimoer, Melanesien, Mongoliet.

etnolo'gi' (etno- + -logi), videnskaben om folkens kulturelle udvikl. og indbyrdes påvirkn. (Smig. etnografi).

etoile [e'twal] (fr. egl.: stjerne), et instrument, der benyttes til at kalibrere sjælen i skyts for at konstatere udslidningen.

Eton [i:'tɒn], eng. by ved Themsen. 4600 indb. (1948). Kendt for E College, Engls. mest aristokratiske public school, grl. 1440. Ca. 1000 elever, der bærer en særlig dragt, hvortil indtil 1948 hørte høj hat. En del af skolen blev ødelagt under 2. Verdenskrig.

etoprak'si' (etos + gr. *prâksis* handlen), et af den da. læge og moralfilos. Carl Jørgensen dannet udtryk som betegn. for handlemåders egnethed til at fremme det handl. individs etiske formål.

'etos (gr.) 1) karakter; sædvane; 2) moral-opfattelse.

Étretat [e'trø'ta], fr. badested ved Kanal-kysten.

E'tru'rien (lat. *Etruria, Tuscia*; gr. *Tyrhênia*), den af etruskerne beboede del af Ml.-Ital., omtrent nuv. Toscana.

e'truskerne (lat. *Etrusci, Tusci*; gr. *Tyrhênioi*), et rimeligvis fra NØ-Ægeerhavets kyster til Ml.-Ital. ca. 800 f. Kr. indvandret folk, der polit. og kulturelt

Portrætskulpturer på terrakotta-sarkofag fra Cære. (Rom).

underlagde sig el. fortrængte bærerne af den indtil da rådende Villanova-kultur. e dannede et forbund af 12 byer (dodekapolis); beherskede efterhånden tillige Faliskerlandet, Latium, Campanien, egnene N f. Apenninerne og Corsica. Med Roms frigørelse 510 og syrakusanernes søjsejr over e ved Cumæ 474 beg. tilbagegangen. 298-282 blev de underlagt Rom, år 91 f. Kr. opnåede de borgerret. e-s sprog kendt fra (ret korte) indskrifter, ingen litt.; af samme gruppe som det førgr., ægeiske. Alfabetet afledt af det gr. Rel. blanding af orient., italsk og gr. Adskillige træk af e-s kultus overtages af Rom. e-s tempel, selv i yngre tid oftest af træ m. rig terrakottadekoration som det arkaisk-gr., afviser fra dette i anlæg (højt podium) og plan (treskibet cella). Kunsten, der i 8.-7. årh. er orient. (fönikisk-cyprisk) præget, udvikler sig siden parallelt m. og afhængigt af den gr., men i langsommere tempo, kulminerer i arkaisk, stagnerer i hellenistisk tid. Impulserne når e fra det gr. fastland, men et originalt etr. element hæver sig, især i arkaisk tid. Karakterist. etr. værker er de store terrakottastatuer, gravmalerierne (fresker) i Tarquinia og Chiusi og arbejder i metal, især bronze, hvori e var mestre, og som eksporteredes videmom.

Etsch [etʃ], ty. navn på Adige.

Ett 'drøm'spel [-spe:l], drama af Aug. Strindberg, udg. 1902 (da. 1916).

Etterbeek [æ'tær'bæk] (flamsk ['æ'tørbe:k], sydøstl. forstad til Bruxelles; 50 000 indb. (1948).

et tu, Brute! (lat.), »også du (min søn), Brutus!« Udråb tillagt Cæsar, da han blandt sine mordere så Marcus Brutus.

etude [e'ty:ðə] (fr): studie, musikstykke bestemt til udvikling af den instrumentale el. vokale teknik.

etui [e'tvi] (fr.), æske foderal.

etymologi (gr. *etymos* virkelig, sand + *-logi*), sprogv., studiet af ordenes afledning og deres former på ældre sprogtrin; ved et ord *e* forstås dets ældste kendte form el., i tilf. af låneord, dets form i det sprog, det er lånt fra.

etymologisk skrivemåde, stavemåde, der på trods af udtalen fastholder mindelser om ordets tidl. form.

etymon (gr): det sande, egentlige), den rod, hvorfra et ord er afledt, el. den stamform, det kan føres tilbage til.

Eu, kem. tegn for europium.

eu- [ou-, æu] (gr.), godt, heldigt, vel-

Euagrios [ou-] (ca. 536-ca. 600), fortsatte Eusebios' kirkehist. fra 431 til 594.

Eubulos [ou-], athensk statsmand, genrejste finanserne efter Forbundsfællekrigen 357-55 f. Kr., modarbejdede Demosthenes' krigspolitik mod Makedonien.

Eubøa [ou-] (nygr. *Evvoia* [ev'vja]), bjergrig og prov. i Grækenland N f. halvøen Attika; 3812 km²; 180 000 indb. (1938). Hovedstad: Chalkis.

Eucalyptus [ou-] (*eu-* + gr. *kalyptós* tilhyllet), slægt af myrtefam. hjemmehørende især i Austr., hvor højskovene næ-

Gren af febertræ.

sten udelukkende består af **E**, som er karakteristisk ved, at bladene på gr. træer vrides i stilkene, så de står lodret. Hele planten forsynet med et vokkovertræk og kirtler med æterisk olie. 600 arter. **E** amygdalina (kæmpe-*e*) er jordens højeste træ, indtil 150 m højt og 10 m i tværsnit. Af **E** globulus (febertræ) fås *e*-olie, af andre arter fortrinligt gavn-tommer.

eucalyptusolie, æterisk olie fremstillet ved vanddampdestillation af blade og friske skud af *Eucalyptus*. Til med. formål skal *e* indeholde mindst 70% cineol (*eucalyptol*) $C_{15}H_{14}O$. Til parfumeriformål foretrakkes *e*, der indeholder geranylacetat el. citronellal. *e* anv. også til mineraladskillelse (flotation).

eucharisti [ouka-] (gr: taksigelse), 1) takkebønnen i nadvergudstj.; 2) Nadveren. **eucharistik**, nadverliæren.

eucharistisk kongres, nat. el. internat. kat. stævner (hvert 2. år) med rent rel. belærende, andagtsprægede og gudstj. formål.

Eucken [øykən], *Rudolf Christoph* (1846-1926), ty. filosof. Skr. bl. a. *Die Lebensanschauungen der grossen Denker* (1890). Rel. præget idealist. Nobelpri i litt. 1908.

eudaimonisme [ou-] (gr. *eudaimonia* lykkeligt), lyksalighedslære, den etiske opfattelse, at individets personlige velvære er livets højeste mål.

Eudes [ø:d] el. 'Odo, fr. konge 887-98; af samme slægt som de senere Capetinger. Som greve af Paris forsvarede **E** Paris mod normannerne 885. Måtte fra 893 kæmpe med karolingeren Karl den Enfoldige.

euclialyt [ou-] (gr. *eudialytós* letopløselig (nemlig i syrer)), rødt mineral, zirkonholdigt silikat af Ca, Na o. a.; findes i nefelinsyenit v. Julianehåb o. a. st.

eudoxi'n [ou-], vismutholdigt mave-tarmantiseptikum.

Eu'doxos axi'o'm [ou-] el. *postu'la'*, opstillet af Eudoxos fra Knidos ca. 408-355 f. Kr., udsiger, at hvis der foreligger to forsk. størrelser af samme art, kan man ved at addere den mindste til sig selv til-

Eugen af Savoyen.

Eugénie.

Leonhard Euler.

Euripides.

strækkelig mange gange få en størrelse, der er større end den største.

Eu'femia [ou-] (d. 1330), Christoffer 2.s dronning, datter af hertug Bogislaw 4. af Pommern.

Eufemia-viserne, tre romaner på vers: *Ivan Løveridder*, *Hertug Frederik af Normandi*, *Flores og Blanzeflor*. På foranledning af den no. dronning Eufemia (d. 1312) overs. fra fr. t. sv. til ære for hendes tilkommende sv. svigersøn. Derfra siden t. da. (ca. 1500).

eufemisme (*eu-* + gr. *fēmē* ord), formildende omskrivning af noget ubehageligt, f. eks. ombytte det timelige med det evige = dø. Sådant eufemistisk sprogbrug velkendt bl. a. fra besmykkede krigsmeldinger om flugt el. nederlag.

eufavi'n [ou-] (*eu-* + *flavus* gul), antiseptisk middel, anv. bl. a. i opløsn. til udskylning, omslag og som salve.

Eufodri'n [ou-], amfetaminlignende middel mod træthed.

eufoma'ni [ou-] (*eufori* + *-mani*), sygelig hang til nydelses- el. lægemidler, der medfører øget velvære.

eufoni [ou-] (gr.), velklang. Stræben efter vellyd antoges tidl. at være en drivkraft til sproglige forandringer.

eufonion (af *eufoni*) el. *barytonhorn*, messingblæseinstrument af tuba-gruppen. Har en blød, stor og dyb tone.

eufori [ou-] (*eu-* + *-fori*), sygeligt forøget følelse af velvære, ikke ualm. symptom ved visse sindssygdomme.

Eufurat [ou-], arab. *Al Furāt*, 2700 km l. flod i V-Asien; udspringer nær Erzurum i Armeniens højland i Tyrkiet, gennembyder Kurdistans bjerge og når nær Aleppo ned på Den Syriske Højslette. Herfra og til mündingen i Den Syriske Bugt modtager den ingen stedserindende bifloder. Nær Bagdad begynder den sammen med Tigris at danne indlandsdelta. Vandmængden er størst efter smeltningen i bjergene, benyttes til vanding, men kun lidt til sejlads, fordi vandføringen er for lille. En vigtig karavanevej følger **E** fra Iraq mod NV til Aleppo.

Eu'fronios [ou-] (ca. 500 f. Kr.), gr. vasemaler fra Athen.

Eufrosyne [ou-] (gr. egl. muntherhed), i gr. mytol. en af de tre chariter.

eufyl'lin [ou-], teofyllin-etylendiamin, urindrivende lægemiddel. Anv. tillige mod krampes i kar og bronchier.

Eugen [øy'ge:n] (1663-1736), prins af Savoyen, østr. general. Slog tyrkerne ved Senta 1697, sejrede sammen m. Marl-

borough over fransk. i Sp. Arvefølgekrig (Höchstädt 1704, Malplaquet 1709). Indtog Beograd 1717. (Portræt).

Eugen (e-ü'je:n] (1865-1947), sv. prins, søn af Oskar 2, hertug af Närke. Maler; har bl. a. udført dekorative og stempningsfulde landskabsbilleder af sv. natur og vægdekorationer til *Dramatiske teatern* (1909), *Östermalms läroverk* (1910, bg. Sthlm), og *Sthlms rådhus* (1916-23). Havde residens m. kunsthalleri; Waldemarsudde ved Sthlm.

Eugénie [øze'ni] (1826-1920), fr. kejserinde. Datter af sp. greve Cyprien Montijo, 1853 g. m. Napoleon 3. Kastede glans over kejserdommet ved sin skønhed og værdighed; ivrigt religiøs, havde til tider megen indflydelse. Flygtede sept. 1870 til Engl. (Portræt).

eugen'nik [ou-] (*eu-* + *genos* slægt), indenfor arve-, befolknings- el. racehygiejne, en af Francis Galton 1883 grl. retning, hvis mål er at forbedre menneskematerialet ved at hindre at individer med uheldige arvelige egenskaber forplanter sig. En del eugeniske foranstaltninger er nu lovfæstede bl. a. i ægteskabsloven, i loven om svangerskabsafbrydelse (eugenisk indikation) og i sterilisationsloven.

Eu'genius [ou-], 4 paver: Eugenius 3. (pave 1145-53), f.k. takket være Bernhard af Clairvaux, det 2. korstog igang, Eugenius 4. (pave 1431-47) bragte papalisten til sejr ved at spalte Baselkonciliet. Sluttede union med grækerne.

eugen'o'l [ou-], propenylguajakol, hovedbestanddelen af nellikeolie. Anv. til fremstilling af vanillin.

Eugen Onegin [ou'jən o'njəgin] russ. *Jev'genij O'negin*, versificeret roman af A. S. Pusjkin, offentliggjort 1825-32. 2) Opera af P. Tjajkovskij. Tekst af komponisten efter 1. (Moskva 1879, Kbh. 1915).

Eu'gena [ou-] (*eu-* + gr. *glēnē* pupil), slægt af grønne flagellater; een svingtråd, rød øjeplet, kontraktile vakuole.

E er meget hyppig i vand, der er forurenset af organisk stof.

eugubi'nske tavler [ou-], d. s. s. iguivinske t.

Eu'hemeros [ou-] gr. *Eu'(h)ēmeros*, (slutn. af 4. årh. f. Kr.), gr. filosof, der hævdede, at de gr. guder opr. kun var fremragende mennesker; denne anskuelse (euhemerisme) benyttedes af kirkefædrene i kampen mod hedenskabet.

euka'i'n [ou-], et middel til lokalbedøvelse.

euka'lyptus, se *eucalyptus*.

euki'ni'n [ou-], kininforb. uden bitter smag.

Eu'kli'd [ou-] gr. *Eu'kleidēs* (omkr. 300 f. Kr.), gr. matematiker i Alexandria, samlede i sit hovedværk *Elementer* (da. overs. 1897-1900) datidens geometriske viden og formede den i et logisk system, som op til vore dage har været forbillede for en eksakt videnskabs opbygning.

Euko'da'l [ou-], morfinlign. stof med smerter og hoste.

Eulan-behandling [ou'la'n-], imprægnering af uldne stoffer med Eulan i eddikesyre, et virksomt middel mod møl. **E** findes i forsk. sammensætninger, hvoraf nogle er opløselige i benzin og klorkulbrinte, hvorved imprægneringen kan foretages s. m. kem. rensning.

Eulenspiegel [øy'lən'pi:~], *Till*, det højty. navn på titelhelten i den nederty. folkebog om Uglspil.

Euler [øy-], *Leonhard* (1707-83), schw. matematiker; har på næsten alle områder beriget mat., især inden for differen-

Prins Eugen: Skyen. 1895. (Göteborgs Museum).

Europa: plantegeografiske regioner. (Efter M. Vahl).

Udarbejdelse: J. Humlum

tial- og integralregningen og i variationsregningen, til hvis grundlæggere han hører. Også inden for rækketeori, talteori og algebra såvel som mekanik og astronomi er E-s indsats meget betydelig. (Portræt sp. 1191).

Euler-Chelpin ['ɔylər 'kælpin], Hans von (f. 1873), ty.-sv. kemiker, prof. i Stihl. 1906-41. Har udført vigtige biokem. arb., især vedr. enzymer og vitaminer. Nobelpris 1929.

Eulers formel ['ɔylər-], en af Leonhard Euler 1757 udviklet formel til beregning af slanke søjler.

Eulers sætning udsiger, at i ethvert konvekst polyeder er summen af hjørnernes og sidefladernes antal 2 større end antallet af kanter.

Eu'menes [øu-] (d. 316 f. Kr.), gr. sekretær hos Alexander d. St., støttede efter dennes død rigsheden og bekæmpede Krateros og Antigonos, men blev til sidst udeløvet af sine egne tropper og henrettet af Antigonos.

Eu'menes 2. [øu-], konge i Pergamon 197-159 f. Kr., søn af Attalos 1., fik store landevindinger som Roms forbundsælle mod Antiochos 3.

eume'nider [øu-] (gr. da. de velvillige), i gr. mytol. eufemistisk navn på erinyer.

Eumy'dri'n [øu-], metylatropinnitrat, atropinlignende middel, anses for mindre giftigt, anv. derfor til børn.

eu'nuk [øu-] (gr. *eunē* seng + *échein* vogte), gilding, kastrat, mand, hos hvem testiklerne er fjernede i barndommen. Herved udebliver de sekundære køns karakterer, der kommer fedme, stemmen går ikke i overgang, og kønsdriften bliver meget ringe. e har været anv. som haremsvogtere, som »kastratsangere«, og til religiøse formål (skoptserne i Rusland).

eunukoi'disme [øunuko-i-], sygelige forandringer som følge af ødelæggelse af testiklerne efter puberteten, hvorved patienterne får lign. træk som eunukker.

euoi [øu'oi] (gr. *euoi*, lat. *evoe*), i gr. rel. dionysisk kultråb.

Eu'onymus [øu-] (*eu* + gr. *ónoma* navn), bot., benved.

Eupa'toria anden stavemåde for Jevpatortija, Sovj.

eupa'trider [øu-] (gr. *hoi eu'patrides* de, som har ædle fædre), fødselsdelen i det gl. Athen.

Eupave'ri'n [øu-], syntetisk kolikløsende middel.

Eupen-Malmédy [øpenmalme'di], distrikt i belg. prov. Liège ved ty. grænse; 1000 km²; 83 000 indb. (1945). Jern- og kulminer. E. tilfaldt Belg. 1919, indlemmedes 1940 i Tyskl., men kom 1944 atter til Belg.

Euphorbia [øu'f-], bot., d. s. s. vortemælk. **Euphorion** [øu'fo-], gr. *Eufō'riōn*, 1) i gr. mytol. en søn af Achilles og Helena. 2) [øy-] ty. tidsskr. for litt.hist. grl. 1894, forandrede i 1934 i forb. med nazismen titlen til *Dichtung und Volkstum*.

Eu'ra'sien [øu-], fællesnavn for Europa og Asien.

Eure [ø:r-], 1) 226 km l. biflod til Seinen ved

Elbeuf; 2 fr. dept. omkr. 1), 6037 km²; 316 000 indb. (1946). Frugtbar slette-land. Hovedstad: Evreux.

Eure-et-Loir [ø're'lwa:r], fr. dept. SV for Paris; 5940 km²; 258 000 indb. (1946). Stort agerbrug og frugtavl. Hovedstad: Chartres.

Eurik [i'ou-i] (sp. Eurico), vestgoterkonge 466-85, søn af Theodorik I., erobrede det meste af Spanien. Gav ældste vestgotiske lovbog.

Euripides [ou-] (gr. *Euripidēs*) (480-406 f. Kr.), gr. tragedieforf. E-s tragedier satte moderne problemer under debat; fremragende menneskeskildrer, navnlig kvindespsykolog. 18 dramer er bevarede bl. a. *Medeia*, *Hippolytos*, *Ifigenia i Aulis* og *Ifigenia i Tauris*. (Portr.sp.1911).

Eur'opa [ou-] (gr.-lat.), den næstmindste verdensdel; 9,9 mill. km²; ca. 530 mill. indb. (1939). Mod N, V og S begrænset af hav; mod Ø drages grænsen normalt langs Ural-bjergene over Manyt-lavningen til Sortehavet. Denne grænse betegner dog hverken natur- eller kultur-geogr. skel ml. E og Asien; erlværvs-geogr. betragtes E derfor ofte kun som landene V f. Sovj. - Kysterne er de fleste steder stærkt indvåknede og frembyder talr. gode havne, isærkvit henvises til de enkelte lande.

Under den geol. udvikl. har E været underkastet talr. hævnninger og sænkninger samt foldninger. I Skandinavien dannes undergrunden for det meste af gammelt urfjeld (fennoskandiske skjold), mens der i Norge og på de brit. øer findes caledoniske foldebjerge. I Engl. og MI-E m. v. er hercynisk foldede bjerge alm. udbredt, mens den alpine foldning strækker sig fra den pyrenæiske halvø gnm. Alperne og Karpaterne til Balkan. Under istiden blev store dele af E nediset, de nuværende terranformer er derfor stærkt præget heraf. - *Klima*. Størsteparten af E ligger i den tempererede zone, dog har Middelhavsområdet subtropisk klima og langs Barents-havet træffes en smal arktisk zone. Mod V er klimaet i størstedelen af E udpræget maritimt med meget milde vintre, særlig i NV, hvor Golfstrømmen gør sig gældende. Mod Ø bliver klimaet stærkt kontinentalt. - Den naturl. *plantevækst* er mange steder fortrængt til fordel for kulturplanter ell. som følge af skovudlæggelser; se iøv. det plantegeografiske kort over E. - *Dyrverdenen* har tidl. været rig, men de større dyrearter er udryddet ell. fortrængt som følge af udrykningen. -

Befolkning. E-s nulevende befolkning er en udpræget blandingsbefolkning, men størstedelen lader sig dog indordne som forsk. underracer under den europide racegruppe. I Spanien, S-Fr. og Ital. findes den mediterrane race. N herfor på den fr. højlette, i Alperne og i SØ-E-s bjergene domineres befolkningen af den alpine race, dog med et større og større indlæs fra den daniske race, jo længere man kommer øst på. Den daniske race findes især på Balkan og omkr. den ungarske slette. Skand., Isl., Engl., N-Tyskl. og til dels Finl. bebos af nordiske folk. I Finl. findes dog en del østbaltter, der ligeledes bebor egnene omkr. den sydl. Østersø, den ungarske slette og det meste af Rusland. Endelig møder man jøderne spredt over hele E. Af folk, der ikke tilhører den europide racegruppe men den mongolide, kan man nævne lapperne og samojederne i N-E og kalkukkerne omkr. Det Kaspiske Hav.

Sprog. Den overvejende del af E-s befolkning taler indoeur. sprog: germansk, romansk, slavisk, baltisk, keltisk, græsk og albansk. Ikke-indoeur. sprog tales af baskerne i Pyrenæerne, tyrkerne på Balkan og i Sovj.; finner, ester og ungare, samt nogle mindre folk omkr. Volga taler finsk-ugriske sprog; på Astrahan-steppen lever mongolsk-talende kalkukker.

E har en betydelig befolkningstæthed; intensivt landbrug, industri, handel og minedrift er de vigtigste erhverv, desuden drives der i nord-E et stort fiskeri, og for Skandinavien er skovbrug vigtigt.

Rensdyrnomadisme træffes blandt samerne i Nordskandinavien. Handelen og industrien er væsentl. baseret på import fra oversøiske koloniområder. I industrigene kan befolkningstætheden stige til over 200 indb. pr. km², mens intensive landbrugsegne har en befolkningstæthed på 50-100 indb. pr. km². Skandinavien og Ø-E har ca. 10 indb. og derunder pr. km².

Eur'opa [ou-] gr. *Eurōpē*, i gr. rel. en heroïne, opr. en gudinde af den førgr., kretisk-mykeniske kreds. En myte fortæller, at E elskedes af Zeus, der i en tyrs skikkelse bortførte hende.

europamesterskab indenf. de forsk. sportsgrene afholdes alm.vis hvert 4. år ml. to olympiader (1946, 1950 osv.).

Europas Forenede Stater, slagord f. en række fredsvener, der efter 1. Verdenskrig ønskede Eur. samlet t. forbundsstat efter amer. forbillede; særl. Coudenhove-Calergi i skr. »Pancuropa« (1923). Fik ikke praktisk pol. bet.; et forslag af Briand 1930, der tillige tilsigtede garanti for fr. magtstilling, faldt til jorden. Efter 2. Verdenskrig genoptaget især af Winston Churchill (tale i Zürich 19. 9. 1946 m. understregning af fr.-ty. forståelse som nødv.); støttet af Smuts okt. s. å. Jan. 1947 dannede fremtrædende englændere en Komité f. det forenede Eur. (United Europe Committee), hvor Churchill blev form.; målet var en regionalgruppe under FN, i forståelse m. Sovj. og USA. Ved konference i Haag maj 1948 ml. repr. f. en række eur. lande trådte modsætn. til Sovj. skarper frem. Repr. f. soc.dem. sluttede sig ikke til bevæg., men afholdt eget møde i Paris 1948. På konference i Interlaken sept. s. a. vedtoges plan om foderation ml. Marshall-landene og Vesttyskl., m. dannelse af eur. råd (efter panamer. mønster) og en konsultativ forsaml. valgt af landenes parlament. Planen overrakte af Coudenhove-Calergi til Vestunionens råd, efter at Vestunionens regeringer sommeren 1948 efter brevveksl. ml. Attlee og Churchill havde taget sagen op. 1948-49 forhandlede regeringernes repr.: Engl. ønskede ikke nogen parlamentsvalgt forsaml. - Okt. 1948 udvidedes den internat. Europakomité til koordination af bevægelserne for E. Febr. 1949 holdt Eur.-bev.s internat. råd sit første møde i Bruxelles; Léon Jouhaux valgtes til rådets præs.

europ'ide race, den, stammer ligesom de andre store racegrupper fra Centralasien og har herfra bredt sig over det meste af jorden. I Asien finder man, udgående fra aurignacraen, den ældgamle gruppe indoaustriale, i Oceanien polynezier og mikronesier. I Eur. finder man e uspecialiseret i en række underracer; af hvilke de vigtigste er den mediterrane (størstedelen af befolkningen i Spanien, S-Fr. og Ital.), den nordiske (i det nordlige Eur.) og den alpine (i bjergene i MI- og S-Eur. og det fr. højland). Den mediterrane og den nordiske race anses for at være ældst i Europa. Foruden disse tre hovedracer findes andre mindre udbredte underracer: Østbaltterne i Finl. og spredt på Balkan og den daniske race i Alperne og på Balkan. Endelig må man nævne jøderne, som er udbredt over hele Eur. især dog S- og Ø-Eur. De tilhører de semittiske folk. (Ill. se Tavl. Menneskeracer).

eu'ropium (efter *Europa*), grundstof, kem. tegn Eu, atomnr. 63, atomvægt 152. Tilhører de sjældne jordarters metaller.

Eu'rotas, gr. *Eurōtas* [ev'rōtas] (gr. folkesprog: *iris* ['iri(s)]), 80 km l. gr. flod på S-Peloponnes. Ved E ligger Sparta.

eu'ry- [ou-] (gr. *eu'rys* bred), bred-, med stor variationsbredde.

Eury'dike [ou-], gr. *Eury'dikē*, i gr. rel. en heroïne, hustru til Orfeus.

euryha'li'ne [ou-] (*eury-* + gr. *hālinos* saltholdig) kaldes organismer, der kan leve både i salt- og brakvand.

eurypte'rider [ou-] (*eury-* + *pterón* vinge, finne) kaldes kæmpekrebsene efter hovedslægten Eurypterus. (Ill. se Kæmpekrebs).

eu'ry'ter'me [ou-] (*eury-* + *-term*) kaldes organismer, der kan leve ved både høje og lave temp.

eu'ry'tmi [ou-] (gr.), forholdenes harmoni i en bygning.

Eu'sebios af Cæsarea [ou-] (d. ca. 340), »kirkehistoriens fader«; skrev (i 10 bøger) kirkens hist. til og med Konstant. n.

eustachiske rør [ou'sta'ki-] (eft'er B. *Eustachio*), øretrompeten, den kanal, som forbinder mellemøret med næse-svelgrummet.

Eustachio [øu'stakjo], Bartolommeo (1524-74), ital. læge, en af Renæssancens store anatomer. Har bl. a. beskrevet binyrerne og det efter ham opkaldte eustachiske rør.

eu'tektisk blanding [ou-] (gr. *eutektis* tils smeltelig), en blanding af to komponenter af en sådan sammensætning, at den har lavere smp. end alle andre blandinger af komponenterne. Enhver smeltet blanding af komponenterne vil ved afkøling efterhånden udskille den af komponenterne, der er i overskud i forhold til e, og denne vil selv udskilles i det såk. eutektiske punkt (eutektikum), der er karakteriseret ved en bestemt temp. og et bestemt blandingsforhold. Eks: antimon har smp. 630°, bly smp. 327°, en legering af 87% bly og 13% antimon er en e med smp. 246°. Er den ene komponent vand, taler man om et kryohydrat og et kryohydratisk punkt.

eute'nik [ou-] (gr. *euthēnin* være lykkelig), retning indenfor befolkningshygiejnen, der bygger på virkningen af kårenes forbered.

Eu'terpe [ou-] (*eu-* + *terpesthai* glæde sig), i gr. rel. fløjtespillet og Iyrikens muse.

euthana'si' [ou-] (*eu-* + gr. *thānatos* død), den ofttætte, at man skal møde døden frygtløs og med glæde.

Eu'theria [ou-] (*eu-* + gr. *thērion* dyr), i zool. alle pattedyr, undt. kloakdyr og pungdyr.

Eutin [øy'ti:n], holstensk by ml. E-søerne; 10 000 indb. (1939).

Eu'tropius [ou-] (4. årh.), rom.hist.-skriver og kabinetssekretær i Konstantinopel. Skrev Roms hist. til 364.

Eu'tychides [ou-ki-] (gr. *Euty'chidēs*), gr. billedhugger fra Sikyon, Lysippos elev. Udførte kolossal figur af Tyche t. Antiochia v. Orontes. Fig. kendes fra mønter og statuetter.

Euwe [ø'və], Max (f. 1901), holl. skakmester. Vandt i 1935 verdensmesterskabet fra Alekhin, men tabte det igen til ham 1937.

euxan'ti'nsyre [øuksan-] (*eu-* + *ksanthos* gul), farvestoffet i Indian yellow, et pigment, der fås fra urin af køer, som er fodret med mangoblade.

Eva heb. *chawwāh*, i Bibelen den første kvinde, skabt af et ribben fra manden, moder til hele menneskeslægten (jfr. forklaringen på hendes navn I. Mos. 3, 20). Hun fristedes af slangen og forførte selv manden til ulydighed.

evakuantia (*e-* + lat. *vacuare* tømme), midler til at fremkalde udtømmelser, særl. brækmidler og afføringsmidler.

evaku'e're (lat.), (ud)tømme; 1) *fys.* pumpe lufttomt; 2) *mil.*, fjerne tropper og udstyr fra et område; flytte syge fra et hospital, civilbefolkningen fra beboet område. Under 2. Verdenskrig blev for hele Dnm. udarb. evakueringsplaner for ved indtrædende katastrofe at kunne e civilbefolk. fra et område til et andet.

Ewald [e'val], Carl (1856-1908), da. forfatter og journalist. Hist. romaner og radikalt tendentiøse nutidsfortællinger. Naturhist. *Eventyr* (fra 1893 fremefter, 20 hæfter) med darwinistisk naturofattelse og sund satire, anrettet både for børn og voksne.

Ewald, Enevold (1696-1754), da. præst, udgæet fra den slesvigske vækkelse; fra 1728 præst ved vajsenuset og en af de førende pietister i Kbh. Far til Johannes Ewald; faderskabet betvivles dog.

Ewald, Herman Frederik (1821-1908), da. forfatter. Hist. romaner, hvoraf *Svenskerne på Kronborg* (1867), *Den Skotske Kvinde på Tjele* (1871) og *Anna Hardenberg* (1880) er blevet særlig populære.

Ewald, Jesper (f. 1893), da. forfatter. Som faderen Carl E betydelig stilist. Foruden den charmerende pariserbog *Den Glade Fattigdom* (1921) og fl. romaner og skitser fra Kbh. den ejendommelige roman *Krigen over Proxima* (1943).

Ewald, Johannes (1743-81), da. digter. Søn af en ret letsigd dame og en pietist, vajuenshuspræst, (E. E) hvis paterinitet dog betvivles. Stud. 1758, opgav 1759 teol. og deltog som trommeslager i Den Preuss. Syvårskrig med romantiske naturindtryk og en gigtssygdom som udbytte. 1764 mistede han Arendse, en pige han havde håbet at kunne ægte efter en hurtig ml. karriere. Som teol. kandidat (1762) produktiv på da. og latin i lærde emner. Hans lyriske originalitet brød frem i en kantate ved F. 5.s død (1766) under en 2-årig tavshed, hvor han studerede antik og fr.-klassisk litt., senere også Klopstock, Milton, Shakespeares og Ossian. Brydningen ml. så forsk. påvirkninger præger aleksandrinertagedien *Adam og Eva* (1769), pro-satragedien *Rolf Krake* (1770) og det tragiske syngespil *Balders Død* (1773).

Johannes Ewald.

Hverken her el. i sine lystspil fra 1770'ernes beg. når E dog så højt som i sin lyrik, hvis berømteste og på da. uovertrufne digte stammer fra et lykkeligt ophold i Rungsted 1773-75, et uheldigt v. Krogerup 1775-77 og fra de sidste ret harmoniske år i Kbh., efter at den knuste synder havde fundet nåde ved Korset. Højdepunkter er *Rungstedts Lyksaligheder* og den urimede *Ode til Sjælen* samt den i syngespillet *Fiskerne* (1779) indlagte *Kong Christian*. Også som pro-saist er han bl. vore største, navnlig i den i Sterne-påvirket stil skrevne selvbiogr. *Levnet og Meninger*. (skr. ca. 1775-78, udg. 1804-08) og i romanen *Herr Panthakaks Hist.* (skr. 1771). Svlumende følelse og streng formtugt er i en sjældnen grad forenede i E-s geni.

eval've're (lat.), ved lov fastsætte en møntenheds værdi.

evan'ge'liebog, lat: *evangelium*, bog med de tekststykker af Evangelierne, som læses ved gudstj.

evan'ge'lieharmonii (gr. *harmonia* sammenføjning), samarbejdsbetjning af de fire Ev.

evan'ge'lleside el. *brodside*, venstre side i en kat. kirke, hvor alterbrødet står og Ev. læses. Højre side hedder epistel-el. kalkside.

evangelisation, enhver kristelig virksomhed i forkyndelsens form.

evan'ge'lisk, 1) overensstemmende med Evangeliet; 2) d. s. s. protestantisk.

evangelisk alliance, sammenslutning (fra 1846) af de fleste evang. kirkesamfund.

evangeliske råd, i den kat. kirke moralske forskrifter, som det ikke er enhver kristens pligt at følge, især munkeløfterne: fattigdom, lydlighed og kyskhed.

Evangeliske Union, sammenslutning af protest. ty. fyrster 1608-20, ledet af Pfalz. Opløst v. Böhmens nederlag.

evangelisk-luthersk kirke, de lutherske trossamfund (bl. a. den da. folkekirke), der forenes af den augsburgske konfession.

evange'list, (gr.) 1) Evangelieforkynder, 2) de fire Evangeliefors.

evangelistsymboler. Fra gl. tid tillagde man hver af de 4 evangelister en sindbilledlig skikkelse, nemlig i tilknytning til Ezekiel 1,10 Matthæus mennesket, Markus løven, Lukas oksen og Johannes ørnen.

evan'ge'lium (gr. *evangelion* glædeligt budskab), 1) sammenfattende udtryk for den kristne forkyndelse, 2) betegn. for hvert af de fire første skrifter i N. T., der alle beskriver Jesu liv, død og opstandelse. Mens Joh. helt har sit eget præg, frembyder Matth., Mark. og Luk. særegne lig-

heder og forskelle, der rejser det synoptiske problem.

Evans ['ævanz], *Arthur John* (1851-1941), eng. arkæolog. Museumsleder og prof. i Oxford. E-s navn er især knyttet til opdagelsen af den forhist.-kretiske (minoiske) kultur og til udgravningen af paladset i Knossos på Kreta, beg. i 1899. Hovedværk: *The Palace of Minos* 1-5 (1921-36).

Evans ['ævanz], *Herbert Mc Lean* (f. 1882), amer. læge, prof. v. Californias univ. 1915. Opdaget E-vitaminet og et væksthormon fra hypofysen, der har virkning over for dværgvækst.

Evans ['ævanz], *Oliver* (1755-1819), amer. mekaniker. E byggede 1804 den første højtryks dampmask., arbejdede allerede med 8-10 atm. 1805 byggede han det første lokomobil. Beskæftigede sig desuden med mølleriets forbedring.

Evanston ['ævənstən], nordl. forstad til Chicago, langs Michiganseen, i Illinois, USA; 65 000 indb. (1940). Northwestern University.

Evansville ['ævənzvil], industriby i Indiana, USA; ved Ohio River; 97 000 indb. (1940).

evapo'rator (e- + lat. *vapor* damp), apparat til destillation af råvand til brug som fødevand til dampkedler.

evapori'me'ter (e- + lat. *vapor* damp + *-meter*), fordampningsmåler.

Evatt ['ævət], *Herbert Vere* (f. 1894), austr. politiker. Jurist, arbejderpolit., fra 1941 austr. udenrigsmin. Delegeret til San Francisco-konferencen 1945 og siden til FN. 1948 præs. f. FN's plenarforsaml., søgte s. m. Trygve Lie at mægle ml. stormagterne.

Évauz ['evəʊ], fr. kursted m. mineralkilder, Dept. Creuse.

'eve, opskyllede tangmasser, som er formuldede, især udbredt ved kysten af de sydfynske småøer.

evektion (lat. *evectus* ført ud), ujævnhed i månens bevægelse, frembragt ved Solens tiltrækning; opdaget af Ptolemæus.

evening-dress ['i:vnɪŋ 'drɛs] (eng.), dameaftenkjole; herrekjole.

Evening-News ['i:vnɪŋ 'nju:z], eng. kons. dagblad, grl. 1881; tilhører Rothermere-gruppen. Oplag 1948: 1 652 000.

Evening Standard ['i:vnɪŋ 'stændəd], eng. kons. dagblad, grl. 1827; tilhører siden 1923 Beaverbrook-gruppen. Oplag ca. 400 000.

'Evens, Otto (1826-95), da. billedhugger; bl. a. mindesmærke f. *Ewald og Wessel* (v. Trinitatis kirke, Kbh.).

'Evensmo, Sigurd (f. 1912), no. forfatter. Søgte 1942 s. m. 22 kammerater at flygte fra No.; alle blev fanget af Gestapo og dømt til døden. E undgik ved en tilfældighed henrettelsen. Omsatte siden sine erfaringer i en psykolog. dybtgående roman *Englandsfarere* (1945, da. 1946); 1946 udg. *E Oppbrud etter midnatt*.

eventration (lat. e- + *venter* bug), fremfald af indvolde i et stort brok (særlig navlebrok) el. gnm. en åben bugvægslæsion.

eventuall'te't (fr. *éventualité*), mulighed; eventu'el' mulig.

eventu'al maksimen, den grundsætning i retsplejen, at parterne skal fremkomme med deres anbringender på så tidligt et stadium af sagen som muligt, således at de er afskåret fra at fremføre dem på et senere tidspunkt.

eventyr (mlat. *adventura* hændelse), motiverig fortælling af underholdende, ofte fantastisk karakter, e. der forplanter sig fra sted til sted gnm. mundtlig tradition, kan spores tilbage til 2-3000 år f. Kr. og synes at være kendt over hele verden. *Det egl. e* (kimærat), som er fyldt med skræk- og onskemotiver (heks og drager, talende dyr, magiske genstande osv.) slutter altid med giftermål ml. helt og heltinde. *Novelle-e*, særlig udbredt i det semit. kulturområde, mangler ofte de overnaturlige momenter og har en mindre fast komposition. *Skæmte-e*, korte fortællinger om dumme folk (f. eks. molbohistorier), har undertiden motivslægtskab med dyrefablerne, hvor det er dyr, der er handlende personer. Den en-

kelte e-type har i regelen en spec. geogr. udbredelse, men inden for de enkelte områder spalter e-typen sig ofte i fl. undertyper (okotyper), idet e tilpasser sig efter det lokale kulturmiljø.

Eventyr i Rosenberg Have, Et; vau-deville (1827) af J. L. Heiberg med melodier af Weyse.

Eventyr på Fodreisen, sangspil af Hostrup, premiere 1848, udg. 1849.

Everdingen ['e:vər-], *Allaert van* (1621-75), holl. maler og raderer. Har besøgt Sv., formentlig også No., hvor han hentede motiverne til sine bjerglandskaber. Meget fyldigt repr. på kunstmus., Kbh.

Everest, Mount [maunt 'ævərɪst], ind. *Iomokankar*, verdens højeste bjerg (8840 m), i Ø-Himalaya på grænsen ml. Nepal og Tibet. Endnu ikke besteg (1948). -Opkaldt efter George Everest (1790-1866), der var chef for Indiens opmåling.

Everglades ['ævərglæ:dz], trop. sumpstrækninger i S-Florida, bevokset med en halvgræs (*Cladium effusum*).

Ewers ['e:vərs], *Hanns Heinz* (1871-1943), ty. forf. Blev kendt for romanen *Abraune* (1913, da. 1923), specialiserede sig i spøgelsesromantik parret med perverse motiver. Senere skrev E foruden pornografi en nazist. bog om *Horst Wessel* (1932).

e've're (lat. *evertere* vende udad) kaldes øjne, der har de lysfølsomme celler vendt direkte og udekket mod lyset, mods. inverse øjne, hvor lyset må passere et cellelag, før sansecellerne træffes.

eversharp ['ævʃə:ʃəp] (eng. »altidspids«), mekanisk fyldebynt m. stifter, der skrues frem, efterhånden som de slides.

'ev'ter, søv., fladbundet lille sejskib i Holl. og Tyskl.

Ev'ret'brata (e- + lat. *vertebra* led), d.s.s. Invertebrata el. hvirvelløse dyr.

Everyman ['ævri:mən], se Enhver.

Evesham ['i:vʃəm, 'i:ʃəm], eng. by i Worcestershire. 12 000 indb. (1948). Ved E slog prins Edvard (I.) 1265 baronerne under Simon de Montfort.

Évian-les-Bains ['e:vjã:lɛ'bã:z], fr. kursted ved Genève-søens sydside. Ca. 4000 indb. Mineralkilder.

evi'den's (fr. *evidence*), klarhed, tydelighed; visshed. - *evi'den't* (lat.), åbenbart, selvindlysende.

Evige Jøde, Den, andet navn for Ahasverus.

Evige Stad (lat. *Urbs Æterna*), siden 4. årh. betegn. for Rom.

evighed, 1) uendelig lang varighed. 2) Tidløshed. - 3) I fl. rd. udtryk for tilværelsen før og efter verdens eksistens; den tænkes alm. kvantitativt som en uendelig lang tid, men opfattes, særlig i mystikken, kvalitativt som en intensiv tilværelsesform uden udstrækning, som tidens blotte negation.

evighedsblomster el. *immorteller*, betegn. for visse planter, der bibeholder formen efter tørring og derfor bruges til vinterbuketter og kranser, f. eks. arter af *Gnaphalium*, *Helichrysum* og *Statice*.

'Evighedsfjord, dybfjord i Sukkertoppen distrikt, V-Groenl. I dens indre del går ca. 40 gletschere ned ad næsten lodrette klippevægge.

evighedsmaskine, en maskine, der til stadighed skulle kunne udføre arbejde uden at forbruge energi. Omend en e er en umulighed if. energisætningen, har talr. opfindere forsøgt at konstruere en e.

evigt ejes kun det tabte, citat fra H. Ibsens »Brand«.

evigt liv, forestillingen om personlig uuddelighed, opstår først efter den antikke epoke i de individual. kulturer, hvor døden er det store rel. problem.

E'vil-Mero'dak (Marduks mand), en af de sidste babyl. konger (561-559). Han frigav den fangne kong Jojakim af Juda.

evi'pa'n, sove- og bedøvelsesmiddel.

E-vitamin, tocopherol, et fedtopsløseligt vitamin. Forekommer i hvedekim, planter og kød. Mangel på E fremkalder hos rotter sterilitet, hos mennesket måske tilbøjelighed til abort.

Evje ['ævja], no. stationsby på Setedalbanen; 500 indb. (1930). Nikkelværk.

evne, den egenskab ved en ting under visse forhold at kunne frembringe en bestemt virkning el. undergå en bestemt forandring; *psyk.*, den egenskab ved en person at kunne erhverve færdigheder og skabe visse (værdifulde) færdigheder.

evnepsykologi, 1) (forældt) opfattelse af psyk. som læren om »sjæleevnerne»; sansesvne, forstand, hukommelse, vilje m. m.; 2) moderne teori om visse faktorer, der formentes at betinge psykiske præstationer, d. s. s. faktoranalyse.

evøe [-'o-e] (lat.), baachantisk kulrøb, gr. euoi.

evolut (lat. *evolutus* rullet ud). Normallerne til en plan kurve *AB* vil i almindelighed være tangenter til en ny kurve *CD*, der kaldes den oprindelige kurves *e*. Man kan også definere *e* som det geom. sted for den oprindelige kurves krumningscenter.

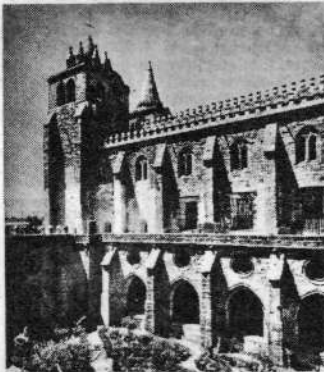

evolution (lat.), udfoldning, udvikling. I socialøkon. og politik gradvis udvikling mods. revolution. - evolutionsteori, læren om planters og dyrs udvikling, nedstammings- el. udviklingslære.

evolutio spon'tanea (lat: selvudvikling), fødselsform for foster i skrajeje.

evolvent (lat. *evolvens* rullende ud). Dersom en kurve *CD* er evolvent for en kurve *AB*, kaldes denne *e* el. afvikler til kurven *CD*. Vikler man en tynd tråd *ACD*, der er fastgjort i *D*, af kurven *CD*, vil endepunktet *A* frembringe *e*. Til forsk. trådlængder svarer forsk. *e* af kurven *CD*. (Ill. s. m. evolut).

Évora ['ævurá], portug. by i prov. Alen-

Évora. Domkirken.

tejo, 110 km Ø f. Lisboa; 22 000 indb. (1940). Ærkebispeæde og domkirke.

Évreux [e'vrø], fr. by, hovedstad i dept. Eure; 20 000 indb. (1946). Malerisk domkirke fra 11.-16. årh. Papir-, træ- og metalindustri m. v.

ev'viva (ital.), leve! hurra!
Evvoia ['ævja], nygr. navn på den gr. ø Eubøa.

ex- (lat.), d. s. s. eks-, ud, bort fra.

ex (lat: fra), i eng. handelssprog d. s. s. ab.

exam. jur., fork. f. (lat.) *examiniatus juris*, d. s. s. dansk jurist.

ex ante og **ex post**, begreber indført i økon. teori i 1930'erne af Stockholm-skolen til sondring ml. *forventninger* om fremtidige størrelser (*ex ante*-størrelser) og *konstatering* af faktisk indtrufne størrelser (*ex post*-størrelser).

exanthema 'subitum (gr. *eksánthema* fremblomstring + lat. *subitum* pludselig), *roseola infantum*, »den sjette sygdom», kaldes en akut højfebril sygdom af kort varighed hos børn under 2 år. Samtidig med et brat temp.-fald fremkommer der i ansigtet og på kroppen et udslet af små, svagt røde pletter (papler), som svinder i løbet af et døgn uden at efterlade andre symptomer. *e* er ikke smitsom, årsagen ukendt.

ex'audi (lat: hør mig), 6. søndag efter

påske, opkaldt efter Salme 27, 7, hvormed d. kat. messe den dag begynder.

ex audi'torio (lat.), fra auditoriet; blandt tilhørerne.

exc., fork. f. lat. *ex'cudit*.

ex ca'thedra (Petri) (lat: fra (Petrus') lærestol), anv. om pavens afgørelser på hele kirkes vegne vedr. religion og moral. If. vaticankonciliet vedtagelse 1870 er pavens ufejlbarlig, når han taler *e*.

ex causa lucrati'va (lat. *lucrati'va* indbringende), kontrakt, som kun giver den ene part en fordel (f. eks. gavekontrakt).

ex causa one'rosa (lat. *onerosa* byrdefuld), kontrakt, der medfører både fordele og forpligtelser for samme part.

exca'vatio (lat.), fordybning.

excel'le're [æks-] (lat.), udmærke sig; *excel'len't*, fortræffelig, udmærket.

excelsior [æks'kæl'-, æk'sæl'-] (lat.), opad!
exception (lat.), undtagelse; indsigelse imod den af sagsøgeren i en retssag nedlagte påstand.

exceptio'nel' [æksæpfo-] (fr.), undtagelsesvis; usædvanlig.

excer'pe're [æksær-] (lat.), gøre et kort skriftligt uddrag (*ex'cerpt*) af.

exces [æks'sæs] (lat. *excessus* afvigelse), overdrivelse, yderlighed; *ex'cesser*, grove optøjer; udsvævelser.

exchange [iks'tjænds] (eng.), veksling; kurs; børs.

exchequer [iks'tjækø] (eng. af lat. *scaccarium* tavlet bræt til modtagelse af indbetalinger), i Engl. betegn. for den statsmyndighed, som i middelalderen oppebar kongens indtægter. I tilslutn. hertil opstod en særlig domstol: Court of the E, der opr. pådomte sager om disse indtægter, men senere fik en langt videregående myndighed; den opgik 1873 i King's Bench Division i High Court of Justice i London. Siden 13. årh. betegnedes den højeste embedsmand i *e* som Chancellor of the E. Denne stilling består stadig og dens indehaver er i region finansmin.

excit'antia (lat. *excitare* ophidse), *farm.*, piringsmidler.

excudit [æks'k-], fork. *exc.* (lat: har udgivet), anv. i gl. bøger og på kobberstik efter trykkes el. forlæggers navn.

ex die (lat.), fra dagen, fra en bestemt dag.

Exe [æks], 88 km l. flod i SV-Engl. Udmunder i Kanalen.

ex'e'cutor testa'menti (lat.), d. s. s. testamentseksekutor.

'exedra (gr: udsæde), apsis- el. alkovagtig udbygning fra et rum el. en gård.

E'xekias, gr. *Eksē'kias* (ca. 540 f. Kr.), gr.

Detaille af amfora af Exekias. (Boulogne)

vasemaler fra Athen, en banebrydende mester og en af de mest fremragende tegnere, verden har set.

e'xempli 'gratia (lat.), for eksempel.

exer'citia spiritu'alia (lat: åndelige øvelser), Loyolas hovedværk m. øvelser i selvugt for jesuitter. Anv. også om ældre andagtslitt.

Exeter [æksøta], by i SV-Engl. nær Kanalen; 75 000 indb. (1948). Bispeæde med smuk domkirke fra 13. årh. i eng. højgotik; denne *e*. a. middelalderlige bygninger blev stærkt beskadiget under 2. Verdenskrig. University College. Hovedstad i Devonshire.

'ex'eunt (lat.), de går, exit han (hun), går (eng. sceneangivelser).

Exilor [æks-], pneumatisk apparat til støvfri fyldning af cementsække.

ex lege (lat.), if. loven, især mods.: if. aftale.

ex 'libris (lat: af (N. N.s) bøger), bogejermærke til indklæbning i bøger, ofte udført af kunstner. Kendes fra 16. årh., havde en blomstringsperiode i d. 18. årh. I vore dage dyrkes det som et kunstnerisk speciale.

ex man'dato (lat.), efter befaling.

Exmoor Forest [æksmu'færist], højdedrag i SV-Engl. S f. Bristolkanalen.

Exmouth [æksmau'f], havneby og bade- sted i SV-Engl. ved Kanalen. 17 000 indb. (1948).

'Exner, Julius (1825-1910), da. maler,

Julius Exner; En Lille Dreng med en Ældre Søster i Besøg hos Bedstefaderen. 1853. (Kunstmus.).

opr. hist.maler; *E*-s popularitet skyldes hans efter Høyens tilskyndelse malede genrebille. fra Amager og Fano.

Exodus [æks-] (gr: udgang), de gr. og lat. bibeloversættelses navn på 2. Mos., der handler om jødefolkets udvandring fra Ægypten.

ex officio (lat.), på embeds vegne.

exof'talmus [æks-] (*ex-* + gr. *ophthalmos* øje), fremståen af øjæblet.

ex ori'ente 'lux (lat.), fra østen (kommer) lyset (kulturen).

Ex'panko, ekspanderet korn.

expec'torantia (*ex-* + lat. *pectus* bryst), midler, der letter ophostningen.

'explicit (liber) (lat: her ender (bogen)), slutningsord i middelalder's håndskrifter og de ældste bøger.

ex'p'licite (lat.), udtrykkeligt.

exposé [ækspo'zø] (fr.), fremstilling, oversigt.

Ex'pressen, sv. aftensav, Sthlm.; grl. 1944 af *a/s*, som ejes af »Dagens Nyheter».

Radikal, venstreorienteret kurs, aktiv for nord. samarbejde. Red. fra 1944: Ivar Harrie. Oplag 1948: 140 000.

ex pro'fesso (lat.), på embeds vegne, som fagmand; åbenlyst.

exsic'cantia (*ex-* + lat. *siccantia* tørrende), udtørrende lægemidler.

ex 'tempore (lat: ud af nærværende tid), uforberedt, på stående fod, improviseret.

'Externe'steine [-jtaina], relief indhugget ca. 1115 udvendig på et klippekæppe ved Detmold i Teutoburgerwald. Relieffet fremstiller bl. a. det første menneskepar og nedtagelsen af korset.

'extrados (lat. *extra* udenfor + fr. *dos* ryg), yderkonturen, oversiden af en murbue; oversiden, rygfladen af en hvalvning.

extra ec'clesiam nulla salus (lat: uden for kirken ingen frelse), kat. grudsætning, stammende fra Cypranus.

Extremadura [æstræ'ma'dura], landsdel i V-Spanien (provinserne Badajoz og Cáceres); 41 563 km²; 1 254 000 indb. (1940).

E er et med maki og skov bevokset højland, mod N begrænset af Sierra de Gata og S. de Gredos, mod S af S. Morena. Det afvandes af Tajo og Guadiana. Producenter bl. a. korn og har stort færehold.

ex 'voto (lat: efter løfte), gave til guderne, votivgave.

ex 'aquo et 'bono (lat.), if. hvad der er rimeligt og godt. Navnlige om afgørelse, der ikke træffes i streng overensstemmelse med de gældende retsregler.

Eyck [æik], *Hubert van* (ca. 1370-1426), nederl. maler. Ældre broder til Jan v. E. If. Gent-altrets indskrift skal *E* have påbegyndt arbejdet på dette. Almindeligvis antages, at *E* har givet udkast til hele altret og udført de tre øverste midter-

billeder, bl. a. *Gud Fader*. I øvrigt kendes ingen sikre arbejder af ham.

Eyck [æk], *Jan van* (ca. 1390–1441), nederl. maler. Elev af sin ældre broder H. v. E. Hans hovedværk er et af malerkunstens storsværker er *Gent-alteret*, der opstilledes i Sint-Baafs kirken i Gent 1432, hvor det efter 1. Verdenskrig atter blev samlet til en helhed (hovedparten tidl. i Berlin). Det påbegyndtes af Hubert v. E., men fuldførtes af E. Andre værker: *Arnolfini og hans Hustru*, *Manden med Nellikene* og *Forkyndelsen*. De to brodere E har i høj grad forbedret oliemaleriets teknik, således at de formåede at gengive lys og luft på virkelighedstro måde. Deres bet. for udviklingen har været skelsættende og af stor rækkevidde. (Ill. se sp. 1205 samt tavle Gotik).

Eyde ['æidə], *Sam (uel)* (1866–1940), no. kemiker og ingeniør. Berømt for sin s. m. O. C. B. Birkeland udarb. metode til udvinding af salpetersyre af luftens ilt og kvælstof, en metode, der dog nu er forladt til fordel for oksydationen af ammoniak. E var en førende skikkelse inden for no. industri og stærkt interesseret i landbrugets udvikling. Stiftet af Norsk Hydro (1905) og Notoddens salpeterværk (1911). 1920–23 var E No.s gesandt i Polen.

Eyjafjallajökull ['æijafjadla'jök:gd], 1666 m h. isdækket vulkan i Island V f. Myrdalsjökull. Udbrud 1612 og 1821.

Eyjafjörður ['æijafjörður], fjord på Islands N-kyst.

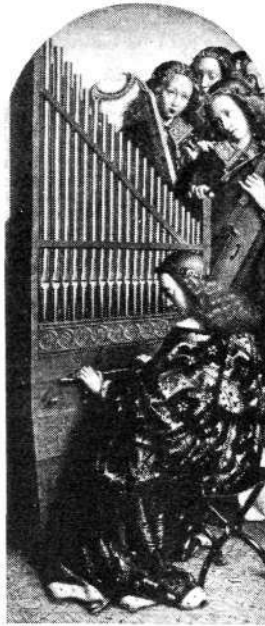
Eylau ['ailau] (po. *Hawka*), by i Østpreussen (1945 po.), hvor Napoleon 7.–8. 2. 1807 kæmpede mod russ. (Bennigsen) uden afgørende sejr.

eyra ['ai-] ('*Felis 'eira*), lille S- og ml.-amer. vildkat.

Eyrarbakki ['æirarbahjge], isl. handelsplads, Ø f. Ólfusás munding; 600 indb. (1946).

Eyre-halvøen, eng. *Eyre's Peninsula* ['æz pə'ninsjula], på Austr.s S-kyst.

Eyre Søen, eng. *Lake Eyre* [æk 'æz], saltsump, 12 m under havet, S-Austr. Omdannes ved tilløb fra Cooper Creek. Eyre Creek o. a. i regntiden til en 12 000 km² stor sø. Opdaget af den eng. Austr.

Jan van Eyck: *Den Musicerende Engel*.
Detaille af *Gent-alteret*.

liensforsker Edward John Eyre (1815–1901), efter hvem den opkaldtes.

eyrir ['æirer] (flertal: aurar) (isl.), øre.

Eyrrbyggja saga ['öir-], islendingesaga om beboerne af gården Eyrr og deres modstander, Snorri goði; skrevet i 1. halvdel af 13. årh. E hviler på stærk hist. tradition og indeholder udførlige oplysninger om fortidig kultur og rel.

Eystein ['öistæin], ældre stavemåde for Øystein.

Eysturoy ['æsturöi], da. *Østero*, den næststørste af Færøerne; 286,3 km²; 6811

indb. (1945). Mod N ligger Færøernes højeste punkt Slættaratindur (882 m).

Eyvindur 'Finnsson 'skáldaspillir ['öi-] (old-no: skjaldefordærveren) (ca. 910–90), no. skjald. Beslægtet m. Hákon Adalsteinsfoster, efter hvis fald han digtede arkekvadet *Hákonarmál*, en skildr. af H-s modtagelse i valhal (forbillede: Eiríksmál).

Eze'kias (*Hizkija*), jødisk konge (ca. 715–697 f. Kr.), reformerede kulten og afskaffede »kobberslangen« (2. Kg. 18, 4). 701 belejrede Jerusalem af assyrerkongen Sankerib, men belejringen hævedes, som forudsagt af profeten Esajas.

E'zekiel (*Hezechiel*), profet, som virkede bl. de deporterede jøder i Babylonien fra ca. 593–71 f. Kr. Han havde sandsynligvis været præst ved templet i Jerusalem og var derfor interesseret i at indskærpe jøderne i eksilet forskellen ml. rent og urent samt udarbejde kultuslove for Israel efter hjemkomsten. Han står derved som den efterreksilse jødedomms fader. E-s Bog, som er den 3. af de »store« profeter, er af stærkt sammensat karakter med både digteriske partier og prosastykker af vidt forsk. art. Som helhed giver den sikkert nok E-s tanker.

'Ezida (bestandighedens hus), Nabus tempel i Borsippa. Dets sikkurat ligger endnu som en mægtig ruin.

'Ezra, jød. skriftlærd bl. de deporterede i Babylonien, fik i Artaxerxes' 7. år (458 f. Kr.) kgl. fuldmagt til at foretage et eftersyn i Jerusalem og Judæa. Ved en folkeforsamling indførte han en lov, hvis indhold er omstridt, efter nogle hele Moseloven, efter andre kun en del deraf. Om hans virke fortæller Esr. 7–10 og Neh. 8–10. Under E-s navn går desuden den gr. E-bog, også kaldet 3. Esr., der meddeler begivenhederne fra den kanaaniske E-bog i en noget afvigende form og er benyttet af Josefus. Endv. findes bl. pseudepigrapherne 4. Esr., en apokalypse, som stammer fra tiden efter Jerusalems ødelæggelse 70 e. Kr. og behandler jødefolkets skæbne.

Etze'Ino 3. da Ro'mano [æd:ze-] (1194–1259), podestå i Verona 1226, tyr. 1230, erobrede Vicenza, Padova og Treviso i Fred. 2.s tjeneste, til slut fanget.

F

F, f, 6. bogstav i det lat. alfabet, stammer med lat. som mellemled fra det gr. digamma (F), der betegnede lyden [w].

F, kem. tegn for fluor.

F, autom.-kenningsmærke f. Frankrig.

F, fork. for Fahrenheit og Farad.

F₁, F₂, F₃ osv. **F** fork. for filialgeneration. I arveligheds læren 1., 2., 3. generation osv. efter en foretagen krydsning.

f, mat., fork. f. funktion.

f, mus., 4. tone i C-dur. F-dur har et *f*, f-mol har 4 *♭*.

f., mus., fork. f. forte.

f., ♪, for recepter fork. f. lat. *fac* gør, tilbered; *fiat*, *fiant*, må (skal) tilberedes.

fa, i de romanske sprog betegn. for tonen f, stammende fra solmisationsmetoden.

'fabel (lat. *fabula* fortælling), betegn. for stoffet (indholdet), især handlingen, i episk og dram. digtn. I snævrere bet. *fabeldigtning*.

fabeldigtning, en meget gl. art af episk digtning; personerne er dyr, som handler ud fra menneskelige motiver, hvorfor f naturligt bliver en satire på menneskelivet og får en moral. F-s hist. viser stigende interesse for satire og moral på det naive episk indholds bekostring. Den Æsop tillagte oldgr. f (6. årh. f. Kr.) er endnu overvejende episk, hvorimod romeren Fædrus' f (1. årh. e. Kr.) er udpræget didaktisk.

fabeldyr, fantasidyr som basilisk, dragegrif osv., der er særligt kendte i den gr.-rom. litt.; herfra overført til middelalderens nordeur. folkebøger.

fabeltest (eng. *test* prøve), et dybdepsyk. hjælpemiddel til at undersøge børns følelsesliv ved at lade dem fuldende en lille fabel, hvis personer de ofte identificerer sig med.

'Fa'ber, *Harald* (1856–1943), da. statskonsulent i London 1888–1931, hvor han med stor dygtighed varetaget landbrugets interesser på det brit. fødevarermarked.

'Faber, *Johann Lothar* (1817–96), ty. fabrikant. Overtog 1839 ledelsen af A. W. Fabers blyantfabrik i Stein nær Nürnberg (grl. 1761 af oldefaderen) og arbejdede den op til et internat. kendt firma.

'Faber, *Knud* (f. 1862), da. læge. 1896–1932 prof. i klinisk med. ved Kbh.s Univ. Især kendt for sine arbejder over mave-tarmsygdommene. (Portræt sp. 1207).

'Faber, *Peter* (1810–77), da. forfatter og telegrafdirektor. Revuagtig farce *Stegeskæderen* (skrevet 1844, udg. 1883). Visen *Dengang jeg drog afsted gjorde ham berømt*. Andre viser *Igår jeg fik min trøje*, *Sikken voldsom trængsel og alarm* og *Højt fra træets grønne top*.

Fabian Society ['faibjən sə'saiəti], eng. forening grl. 1884 under ledelse bl. a. af Sidney og Beatrice Webb, H. G. Wells,

Bernard Shaw. Formål at gennemføre socialistisk samfund v. ikke-revolutionære midler (nølede taktik som romeren Fabius Maximus); bet. indflydelse i eng. polit. diskussion fra 1890erne.

'Fabius, rom. patricierslægt; kendtest er: **F** Rullianus, konsul 5 gange 322–295 f. Kr., slog samnitter, etrusker og gallier.

–**F** Maximus (d. 203 f. Kr.), sønneson af **F** R., konsul 5 gange 233–09, udmærkede sig under krigen med Hannibal, hvor hans forsigtige undgåelse af hovedslag skaffede ham tilnavnet *Cunctator* (nøleren). Generobrede Tarent 209. – **F** Allobrogius, konsul 121 f. Kr., erobrede Provence.

fabliau [fab'ljø] (fr. af *fable* fabel), kort fortælling på vers i 12.–13. årh., oftest af en grovkornet komik med satire over munke, præster og borgerskab; dens emner lever videre i »le conte« og i farcen.

Fabre [fabr], *Ferdinand* (1827–98), fr. romanforfatter, ansat skildrer af præstelivet og af bønderne i Cevennerne.

Fabre [fabr], *Jean Henri* (1823–1915), fr. entomolog. Forf. til en række kendte insektbiol. værker.

Fabre d'Églantine ['fabrə deglɑ'tin], *Philippe* (1750–94), fr. lystspilddiger, *Le Philinte de Molière* (1791). Guillotineret p. gr. af sin reaktion mod jakobinerne.